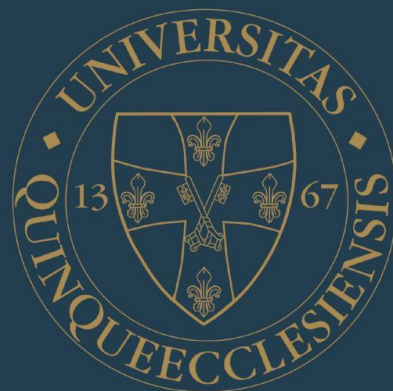

I-II. Konferenciakötet

A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia előadásai

I-II. Konferenciakötet

A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett
konferencia előadásai

**Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola**

Pécs, 2021.

I-II. Konferenciakötet
A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia
előadásai

Szerkesztőbizottság:

Bendes Ákos László
Diósi Szabolcs
Gáspár Zsolt
Projics Nárcisz
Serbakov Márton Tibor
Szívós Alexander
Tóth Dávid

Kiadja: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

7622 Pécs, 48-as tér 1.

Felelős Kiadó: Dr. Fábián Adrián dékán

Nyomdai kivitelezés: PTE Nyomda

ISBN: 978-963-429-643-0

Minden jog fenntartva.
© Szerzők, Szerkesztők

Tartalom

I. Konferenciakötet

Előszó	5
Bányai Dávid: Devizahitelezés tapasztalatai Magyarországon	7
Bendes Ákos: A digitális adat felhasználása a büntetőeljárás során	14
Melinda Hengl: Forensic Experts in Czech and Romanian Criminal Procedure	23
Nagy Melánia: Al-Khanssa az Iszlám Állam női katonái	30
Projics Nárcisz: Az igazgatási úton nyújtott birtokvédelem aktuális kérdései a magyar jogban	40
Szívós Alexander Roland: Az információszabadság megvalósulása a közpénzek felhasználása terén.....	48

II. Konferenciakötet

Bányai Dávid: Ki a felelős a Magyarországi devizaválság kialakulásáért	57
Bendes Ákos: A szakértő szerepe a digitális adat elemzése során a büntetőeljárásban	68
Bezerédi Imre: A rendszerváltást követő rendőrség az alkotmány és a törvények tükrében.....	77
Borbás Eszter: Gondolatok az eltűnt jegyességről	87
Hassan Anna: Comparative Contract Law – European vs. Pakistani Contract Law	101
Projics Nárcisz: A kártalanítás szabályozásának áttekintése az 1896. évi XXXIII. törvénycikktől napjainkig.....	113
Ripszám Dóra: Emberkereskedelem az emberi test tiltott felhasználása céljából...124	
Serbakov Márton Tibor: Az Iszlám Állam finanszírozási forrásai.....	137
Szabolcs Diósi: The rise of algorithmic decision-making in the age of Big Data...150	
Szívós Alexander Roland: Gondolatok az adózásról - különleges adónemek	165
Thai Ha Van: Combating money laundering in Vietnam.....	177
Upal Aditya Oikya*: Stages of Genocide & its relevance to the Bangladesh Liberation War, 1971	188

Előszó

2018 őszén doktoranduszokban és fiatal oktatókban felmerült az ötlet, hogy a pécsi jogász doktoranduszoknak szervezzünk konferenciát. Korábban is voltak erre pozitív kezdeményezések, ilyen volt például az ún. JoDoPet (Jogász Doktoranduszok Pécsi Találkozója) című PhD konferencia, amely szintén több alkalommal került megrendezésre a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. JoDoPet Konferenciát legutóbb 2015-ben rendeztek, azóta pedig kizárólag pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia nem volt.

2018 november 30.-án szerveztük meg az első konferenciát, ahol tizenöt előadó három szekcióban ismertette kutatási eredményeit 15 perces előadásokban. Így újra lehetősége nyílt jogász doktoranduszoknak és doktorjelölteknek, hogy helyben a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán adjanak elő. Az előadásokat követően lehetőség volt a résztvevőknek kérdéseket, hozzászólásokat intézni a prezentálókhoz.

A hagyományt folytatva egy évvel később újabb konferenciát szerveztünk 2019. november 15.-én. A második konferencián már 18 előadó vett részt, külön idegennyelvű szekcióval. A konferenciákon elhangzott előadásokból ezt követően egy tanulmánykötetet terveztünk készíteni, egy bővített szerkesztői bizottsággal. Ezúton is, mint szerkesztőbizottsági tag, szeretném megköszönni valamennyi előadónak a részvételt, és külön azoknak, akik tanulmányukkal hozzájárultak a konferenciakötet létrejöttéhez.

Remélhetőleg a jövőben is tudjuk folytatni a hagyományt, és újabb konferencia lehetőséget biztosíthatunk a pécsi jogász doktoranduszoknak és doktorjelölteknek.

Tóth Dávid

Szerkesztő

I. Konferenciakötet

Bányai Dávid*: Devizahitelezés tapasztalatai Magyarországon

Lektorálta: Prof. Dr. Szilovics Csaba

1. Áttekintés

Magyarországon az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb részben máig megoldatlan társadalmi és gazdasági problémája a 2000-es évek elején megkezdett és egészen a 2008. globális pénzügyi válság kirobbanásáig folytatott devizahitelezés, vagy deviza alapú hitelezési pénzügyi konstrukciókhoz kötődik.

A 2000-es években a magas forintbitelek miatt (piaci kamatszint 14-18%) kezdetben a lakosság később a gazdálkodók és állami intézmények is devizahitelezés felé fordultak. A futamidő kezdetén a forintbitelekhez képest jelentősen olcsóbban juthattak forrásokhoz, azonban az idegen devizában felvett bitelek kockázataival nem számoltak reálisan, sem a hitelfelvevők, sem a hitelnyújtók, de még a pénzügyi ellenőrző szervek, hatóságok sem.

A kezdetben csak lakásvásárlásra fordított idegen devizában nyújtott biteleket idővel felváltotta a szabadfelhasználású bármilyen luxuscikkre történő felhasználására szánt hitel. Magyarországon a devizahitelek főként svájci frankban és euróban kerültek rögzítésre.

2008. év elején az új kihelyezésű lakossági bitelek 90%-ban deviza alapú bitelek voltak. A teljes hitelállomány a vállalkozás esetében is 50% volt. Jól látható ebből, hogy a devizahitelek miatt Magyarországi vállalkozások és a lakosság is ki volt téve az árfolyamkockázatnak.

2008-ban a globális pénzügyi válság olyan folyamatokat indított el, amik nehezen befolyásolhatók, és a hitelfelvevők pénzügyi helyzetét és létét jelentős módon meghatározták. 2008. őszén a globális pénzügyi válság kirobbanását követően a forint az eurohoz, de még jobban a svájci frankhoz történő leértékelődése rövid időn belül realizálta a krízist. 2008. elején egy svájci frank 150 forintot ért, 2010-ben meghaladta a 200 forintot, 2012-ben pedig már elérte a 250 forintot. Négy év alatt 100 forinttal kellett többet fizetni minden egyes svájci frank után, ami 60% feletti áremelkedést jelentett. Az ekkor kialakult helyzet kezelése máig érezhető kihívásokat jelentett és jelent a döntéshozóknak, mert a nyitott devizaopciók akár évtizedekre szóló futamidejükkel nem tudnak egyik napról a másikra kiürülni a pénzügyi rendszerből. Érdekes azonban megvizsgálni, hogy mi vezetett oda, hogy Magyarországot sokkal érzékenyebben érintette devizahitelezés miatt kialakult helyzet, mint a szomszédos Csehországot, Szlovákiát vagy Romániát.

Egy ország gazdaságának a külföldi államok felé fennálló pénzügyi helyzetét a folyó fizetési mérlege szemlélteti. A folyó fizetési mérlegek pusztán egyenlegei azonban még nem jellemzik a valós pénzügyi helyzetet. Lényeges szempont, hogy mely szektorok azok, amelyek a leginkább hozzájárulnak a hiány kialakulásához¹. Magyarországon

---

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

¹ Nyeste Orsolya - Árokszállási Zoltán: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makrogazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Kovács Levente (Szerk.):

az államháztartás finanszírozási igénye volt a legjelentősebb. Tehát az államműködés maga volt az ami a hiány kialakulásához a leginkább hozzájárult, és ez a hiány nemzetközi összehasonlításban is igen magas volt. Ez az egyik kiindulópont ami miatt Magyarország jelentős hátrányból indult a válság kirobbanását követően.

Természetesen nem ez az egyetlen egy ok vezetett válság kialakulásához. Sok összetevője volt amelyben jelentős szerepet játszottak maguk a hitelt nyújtó pénzintézetek is. A bankok látva a jó üzleti lehetőséget a devizahitelezésben egymással versengve próbálták meg az ügyfeleket magukhoz csábítani, akár olyan áron is, hogy magasabb kockázatot vállaltak az indokoltnál, csak azért, mert tudták, hogy a versenytársaik ugyanígy tesznek, és ha nem vállalják a magasabb kockázatot, akkor más pénzintézet majd vállalja ezt, ezzel új ügyfelet szerez.

2012-ben az Országgyűlés albizottságot hozott létre, amelyben a devizaválság kialakulásának okait is részletekbe menően vizsgálták.

A kormányzat 2014-ben a lakossági devizahitelezést jogalkotással a törvény erejénél fogva megszüntették, ezzel látszólag elhárították annak a veszélyét, hogy a lakosság bonyolult pénzügyi konstrukciók útján ismét olyan terheket vállaljon, amit nem képes elbírní. Több szerző rámutat azonban arra, amit az Országgyűlési albizottság is megállapított, hogy a nem forintban való tartozás és ennek a kockázata csak egy eleme volt a válság kialakulásának. A többi közreható elem továbbra is fennállhat, és ha nem is olyan mértékben, de fenyegetheti a forintkölcsonnt felvevőket is. Az ügyletben résztvevő felek közötti erőviszonyok, vagy a pénzügyi ismeret és a pénzügyi kultúra hiánya továbbra is fennállnak, és fenyegethetik a hitelfelvevőket.

Szinte valamennyi szerző megemlíti a devizahitelezésről szóló munkájában, hogy a válság kirobbanása után került meghatározásra a devizahitel, mint ügylet fogalmi ismérveinek a rögzítése. Majd 10 év folyamatos üzletkötés során elmaradt annak a jogszabályokban történő rögzítése, hogy mi a devizahitel, mi a deviza alapú hitel, hogy a hitelt és a kölcsönt, továbbá a lízinget eltérően kell-e kezelni.

Ezt a hiányosságot kellett a bíróságnak pótolnia, amikor a jogalkotás hiányában a jogalkalmazás során kellett a fogalmakat tisztázni. Az ügyletek fundamentumának ilyen módon való rögzítése felvethet alkotmányossági kérdéseket is.

2. Hazai bírósági álláspont a devizahitelezés szerződésével összefüggésben

A Kúria a 6/2013 PJE határozatában és a 4/2014 PJE határozatában rögzítette a joggyakorlat számára az általa legfontosabbnak ítélt tételeket, amelyeket általánosságban fogalmaztak meg, és az eljáró bíróságokra volt bízva, hogy a konkrét ügyekben miként ítélik meg a szerződéseket. A Kúria jogegységi döntése mind a szakmai, mind pedig a politikai oldalról támadások kereszttüzében állt. A politikai sajtó a döntés meghozatalát követően úgy reagált, hogy a Kúria a bankok oldalára állt, ami érthetően nem erősítette a bíróságok pártatlan és igazságos eljárásába vetett bizalmat. A Kúrai döntését minden fél a saját érdekei szerint interpretálta. A Kúria nyilvánvalóan tisztában volt azzal, hogy döntése százazrek egzisztenciális helyzetére lehet kihatással, de a Kúra döntését magyarázó szerzők rögzítik, hogy a döntés során

---

Negyed százados a magyar bankrendszer „Múlt – Jelen – Jövő”, Magyar Bankszövetség, Budapest, 2012. pp.149-166.

nem lehet egyedüli, vagy elsődleges szempont az, hogy a döntés melyik fél számára jelent nagyobb egzisztenciális hátrányt.

A Kúrai döntés egyik legfontosabb eleme, a fogalommeghatározások és a konstrukció lényegének a meghatározása, amiben a jogalkotó adós maradt. A jogi szempontú vizsgálat jellemzője, hogy a jogilag releváns tényeket értékeli és vizsgálja, a többi körülményt figyelmen kívül hagyja. Ebből adódóan a Kúria arra az álláspontra helyezkedett, hogy a devizahitelt vagy deviza alapú hitelt, kölcsönt és lízinget azonosnak tekintett, ami pénzügyi szempontból nyilvánvalóan nem igaz. Mégis a deviza alapú hitelnek nevezett pénzügyi konstrukciók lényegi részét megragadta, ami minden esetben megegyező. Azt ugyanis, hogy a felek devizában határozzák meg a kölcsön összegét (kirovó pénznem), de mindkét fél forintban teljesít (lerovó pénznem).

A jogegységi tanácsnak először arra kérdésre kellett választ adnia, hogy a deviza alapú kölcsön forint kölcsön-e. Ez abban a kérdéskörben merülhetett fel, hogy míg a bankok úgy tekintették, hogy devizát nyújtottak az adósnak, és az adós devizát törlesztett vissza, addig az adósok képviselői akként érveltek, hogy soha nem állt az ügyletek mögött valóságos deviza, csupán elszámolási egységként tekintettek a felek erre, és egyébként forintkölcsönben állapodtak meg. A banki álláspont esetén a kétszeres forint átváltás miatt a bankok átváltásonként is bevételhez jutottak.

A Kúria végül polgári jogi dogmatikai elvekhez nyúlt és kimondta, hogy devizakölcsön az, ahol a pénztartozás kirovó pénzneme nem forint. Sok támadás érte a Kúriát döntése miatt azért is, mert indokolásában II. Világháború előtti elméletekhez nyúlt vissza. A kirovó és lerovó pénznem közötti különbség elismerése Bátor Viktortól származik, aki a Szladits Károly által szerkesztett Magyar magánjog III. kötetében a pénzkötelmekre vonatkozó III. fejezetet írta. Bessenyő András még római jogi alapon is vitatja Kúria döntésének helyességét.

A Kúria jogegységi határozatában rögzítette, hogy a deviza alapú kölcsön lényege az, hogy az adós tartozása devizában keletkezik, de a kölcsön folyósítására és a törlesztésre is forintba kerül sor. A Kúria kizárólag a kirovó pénznemnek tulajdonított jelentőséget, tehát aminek a változása befolyásolja a tartozás mértékét.

Ugyanakkor a Kúria a kirovó és lerovó pénznem elfogadásával egyidejűleg elutasította a bankok azon álláspontját, hogy az ügylet mögött ténylegesen deviza áll, mivel a kirovó pénznem alkalmazása csak értékállóság biztosítása céljából történő elszámolási módszertan, tehát pénzváltásra nem csak átváltásra kerül sor.

A következő fontos megállapítás, amit a Kúria rögzítette, hogy a deviza alapú hitelezés konstrukciója önmagában nem ütközik jogszabályba, ezért nem semmis, és jóerkölcsbe sem ütközik, mivel az adósra nézve kötelező előnyök és hátrányok aránytalansága nem nyilvánvaló. Ezt támasztja alá az is, hogy a pénzügyi válságig a konstrukció kifejezetten előnyös volt a fogyasztóknak.

A konstrukció uzsorás jellegét sem látta megállapíthatónak a Kúria, mert a bankok által alkalmazott ÁSZF-ek kizárták az adós egyedi hátrányos helyzetének a kihasználását, másrészt a bankok oldalán nem állapítható meg feltűnően aránytalan előny. A Kúria sem a konstrukció lehetetlenségét, sem a színlelt jellegét, sem pedig a tisztességtelenséget nem látta megállapíthatónak.

A clausula rebus sic stantibus elv alkalmazhatóságáról a Kúria kimondta, hogy annak célja, hogy egyedi esetekben orvosolja a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést

követően bekövetkezett körülményváltozásokat, amelyek valamely fél lényeges és jogos érdekét sértik. Nem alkalmas ez a jogi eszköz azonban arra, hogy társadalmi méretű gazdasági változásoknak azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan – csak az egyik fél számára hátrányosan – érintő következményeit orvosolja. Ezt a célt egyébként a forintosítási törvények végrehajtották.

3. Külföldi példák, gyakorlat

A devizaválság kitörését követően több szerző is felveti a pénzintézetek felelősségét és az előre látható kockázatok kérdéskörében rögzítik, hogy nem ez volt a pénzügyi történelem legelső devizaválsága, mégsem készültek megfelelő tájékoztatók a hitelfelvevők részére. 1980-as években Ausztráliában a Westpac és a CBA ügyeiben a magyar helyzethez kísértetiesen hasonló folyamatok és következmények valósultak meg.

A 80-as években ausztrál kisvállalkozók és farmerek ezrei vettek fel valódi svájci frank alapú kölcsönöket a magyar gyakorlatnál rövidebb 5 éves futamidőre. A futamidő alatt az ausztrál dollárhoz képest a svájci frank árfolyama a kétszeresére drágult, és hasonlóan a magyar helyzethez az ausztrál hitelfelvevők sem tudták a törlesztéseket kigazdálkodni, és súlyos pénzügyi válságot okozott a helyzet már több mint harminc évvel ez előtt is. Mivel ez az eset ismert volt a pénzpiacokon a hazai eljárásokban a hitelfelvevők oldalán eljáró képviselők gyakran tettek fel erre vonatkozó kérdéseket a hitelnyújtó pénzintézetek képviselői részére.

Érdekes azonban a magyar gyakorlathoz közelebb álló államok, úgymint Szlovákia, Románia, Lengyelország pénzügyi gyakorlatát vizsgálni, hogy megtudjuk miért Magyarországon volt a legrámaibb hatása a devizahitelezésnek.

3.1. Csehország

Csehország pénzügyi helyzet már válság kitörése előtt is jelentős különbségeket mutatott a magyar helyzethez képest. 1997-ben Csehországban inflációs célkitűzés rendszerét vezették be, tehát a cseh korona értéke szabadon lebegett. A cseh monetáris politikának teljeskörű befolyása volt az inflációra és az árfolyamra is. A cseh gazdaságpolitika az évek során szervesen és lineárisan fejlődött, ezzel a cseh korona erősödésével a jegybank csökkenteni tudta a kamatszintet. A cseh korona a 2000-években éves átlagban 3%-ot erősödött.

A 2008-ban bekövetkezett válságra a cseh monetáris politikának volt lehetősége reagálni. Az amúgy sem magas jegybanki alapkamatot tovább csökkentették, ezzel támogatva a tőkebevonást a növekedés serkentéséhez. A cseh jegybank 3,75%-ról évek alatt 0,50% csökkentette az alapkamatot.

Ebben a piaci környezetben – tekintettel arra, hogy a cseh koronában történő eladósodás sem jelentett nagyobb költséget - a deviza alapú hitelek nem jelentettek semmilyen előnyt a hitelfelvevők részére, így a cseh gazdaságban a devizahitelek mértéke a lakosság körében a 0%-hoz állt közel. A pénzügyi válság így is hatással volt a cseh gazdaságra, de a jegybank mozgásterében biztosítani tudta a válság kezelését. Fontos megemlíteni, hogy a devizaválság a lakosságot direkt, a

lakáshelyzetüket veszélyeztető módon nem érintette. A cseh kormányzatnak egész társadalmi rétegeket érintő módon nem kellett beavatkoznia.

3.2. Szlovákia

Szlovákia a V4 országai közül az egyik legspeciálisabb helyzetben volt, mert 2009. januárjában már beléptek az euróövezetbe, és ezt megelőzően is az ERM 2 rendszer szigorú elvárásokat támasztott az országgal szemben. Az ERM 2 tagságot megelőzően a szlovák korona évi 2%-os erősödését követően az ERM 2 rendszerbe történő belépés után 20%-os erősödést ért el. Szlovákiában egységes álláspont alakult ki az euróövezetbe történő csatlakozás kérdésben, és nem módosították a céldátumot sem. A szlovák korona folyamatos erősödése magas kamatszint nélkül is fennállt, így a devizában való eladósodottság alacsony szinten állt. A 2009-es euróövezeti csatlakozással pedig az esetlegesen fennálló devizakockázat is csak néhány évre szólhatott.

3.3. Románia

Szomszédaink közül Románia volt leginkább olyan helyzetben, mint Magyarország a devizaválság azonban mégsem okozott akkora problémát, mint hazánkban. A román jegybank már 2004-ben próbálta fékezni a lakosság devizában való eladósodását különféle adminisztratív eszközökkel, oly módon, hogy kötelezték a bankokat, hogy a devizahitelek mögött nagyobb tartalékot képezzenek. Ezek az eszközök kevéssé voltak hatékonyak. Fontos különbség azonban a magyar helyzethez képest, hogy Romániában főként euróban adósdottak el, míg hazánkban a svájci frank hitel volt a jellemző. A helyzet kezelését az is segítette, hogy Romániában külföldi munkavállalás során megszerzett jelentős mennyiségű deviza természetes fedezetként szolgált.

4. Összefoglalás

Összefoglalóan elmondható, hogy a devizahitelek kockázatos pénzügyi konstrukciók, és olyan bonyolult mechanizmusok befolyásolják, amiket az átlag fogyasztók nem értenek meg. Ebből adódóan a devizahitel nem egy hétköznapi termék, és nem való mindenkinek. Magas kockázata miatt csak megfelelő kalkuláció és kockázatvállalás mellett szabadna alkalmazni.

A devizaügyekben részt vevő valamennyi félnek le kell vonnia a megfelelő tanulságokat, és a jövőben ezek mellett a sarokpontok mellett kell eljárniuk.

Ugyanakkor szükségtelen és paternalista intézkedésnek ítélem azt, hogy a jogalkotás a teljes tiltás felé lépett el a lakossági devizahitelezésben. Véleményem szerint a döntés szabadságát meg kell hagyni mindenkinek, de emellett hatékony ellenőrző rendszert kell fenntartani, hogy a minél nagyobb bevétel elérésére törekvő pénzintézetek önmérsékletet gyakorolva kellően pontos tájékoztatás után ajánlják csak ügyfeleiknek nem csak a devizakölcsönöket, hanem valamennyi terméküket, különös tekintettel a laikusok számára nehezen felismerhető kockázatokat tartalmazó termékeiket.

Érdekes látni, hogy a történelmi ismeretek birtokában mind a pénzügyet, mind pedig a fogyasztók a profit, vagy extra profit megszerzése érdekében mint vállalnak, újabb és újabb pénzügyi kockázatokat. A profit jövőbeni képe miként homályosítja el az ész érveket, és kockázat felismerésének képességét.

Nem kockáztatunk nagyot akkor ha kijelentjük, hogy Magyarországon nem a 2008-as globális pénzügyi válságot követő devizahitelezési válság volt az utolsó széles társadalmi rétegeket érintő probléma, aminek a kezelését meg kellett oldani, mert a globalizált pénzpiacok miatt egy állam pénzügyi válsága könnyen hátrányosan hathat ki más államok pénzügyi viszonyaira is, tehát nem csupán Magyarországon múlik, hogy a jövőben lakossága és gazdasági szereplői kerülnek-e nehéz helyzetbe. Az elkerülhetetlen módon kialakuló nehéz pénzügyi helyzetek kezelhetősége érdekében azonban lehet tenni. Fontos úgy alakítani a pénzügyi gazdaságpolitikát, hogy az elkerülhetetlen visszaesés, vagy válság realizálódása után legyen mozgástere a pénzügyi szereplőknek a hátrányos hatások enyhítése érdekében².

A pénzügyi mozgástér biztosítására azonban jó előre fel kell készülni, mert ad hoc intézkedések ebben a tárgykörben nem lehetnek hatékonyak. Jól megfigyelhető volt, hogy a legsúlyosabb mértékben a lakosságot érintő devizaválság a lakossági hitelek jellemzően hosszú futamideje miatt akár 20-30 évre is befolyásolhatják teljes családok pénzügyi helyzetét, függetlenül attól, hogy a hitelüket forintosítják-e, vagy esetleg jogszabály útján megtiltják a devizahitelezést. Az állam szerepe a minél nagyobb nyereség elérésére törekvő pénzügyeteken ellenőrzésén túlmenően abban áll, hogy a konjunktúra idején már felkészül, és tartalékokat képez a nehezebb pénzügyi időszakokra.

---

² Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings. pp. 52-64.

Felhasznált irodalom

1. Kecskés András – Bujtár Zsolt: Az árnyékbankrendszerek jogi szabályozása – nemzetközi kitekintés; In: Szikora, Veronika; Török, Éva (szerk.) Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I.-II. kötet Debrecen, Magyarország : Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, (2017) pp. 281-298., 18 p.
2. Nyeste Orsolya - Árokszállási Zoltán: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makrogazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Kovács Levente (Szerk.): Negyed százados a magyar bankrendszer „Múlt – Jelen – Jövő”, Magyar Bankszövetség, Budapest, 2012. pp.149-166.
3. Szilovics Csaba: A devizahitelezés központi költségvetésre gyakorolt hatásairól. In: Lentner Csaba (szerk) A devizahitelezés nagy kézikönyve, Budapest, NKTK, 2015, p.
4. Szilovics, Csaba: A második Orbán-kormány adópolitikájának jellegzetességei Polgári Szemle: gazdasági és társadalmi folyóirat 2014. pp. 60-82.
5. Szilovics, Csaba: Pénzügyi Jog; Pécs, Inter-Szféra Kft 2020. 374 p.; ISBN: 9786150080567
6. Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings. pp. 52-64.

Bendes Ákos*: A digitális adat felhasználása a büntetőeljárás során

Lektorálta: Prof. Dr. Herke Csongor

1. Kezdetben

A digitális adat vagy ahogy a törvényalkotó fogalmaz az elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas (Be. 205. §)³. Elektronikus adat az a program is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja. Véleményem szerint a digitális adat kifejezés pontosabb meghatározást adna a törvényszövegnek. Az elektronikus szó jelentése, az elektronok áramlásán alapuló, alacsony energiaigényű (eszköz, berendezés, jel), amely főleg az elektromos áram jeltovábbító képességét alkalmazza⁴. Azonban egy micro-sd⁵ kártya vagy akár egy HDD⁶ igaz, hogy elektronikus eszköz azonban elektronos áram jeltovábbító képessége nélkül is (kikapcsolt állapotban) hordozhat bizonyítékokat, amelyet utána ki lehet nyerni belőle. A digitális adat kezdetleges Be. szabályozása megkezdődött. A digitális adatot általában másolat készítésével vagy amennyiben valakinek a jogos érdekét sérti, vagy a nyomozást veszélyezteti, abban az esetben áthelyezéssel kivételes esetben pedig az adathordozó lefoglalásával kell lefoglalni. Egyes esetekben a digitális adat megőrzésére kötelezést is el lehet rendelni, amely a digitális adat feletti rendelkezési jogot is korlátozza. El lehet rendelni az ideiglenes hozzáférhetetlenné tételt is. Bírói engedéllyel el lehet rendelni a leplezett eszközök alkalmazását a digitális adatok megszerzése céljából.⁷ Véleményem szerint a digitális adat lesz a jövőben legnagyobb mennyiségben felhasznált bizonyítási eszköz a büntetőeljárások során, ezért fontosnak tartom a mostaninál sokkal precízebb és pontosabb szabályozás megalkotását, amely alkalmazása a jövőbeni nyomozások megkönnyítéséhez vezetne. A büntetőeljárás digitalizációja egyébként is megfigyelhető a szabályozásban.⁸

A közösségi élet alatt a mai technikai alapokra épülő világ a szó eredeti jelentésétől eltérően, már az online közösségi életet érti. A Facebook az Instagram a Twitter és egyéb online, virtuális terek, ahol a mai világba a számítógép, tablet és okos telefon

---

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Doktori Iskola, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

³2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

⁴ www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/e-e-2529E/elektronikus261BE/?list=eyJmaWx0ZXJzIjog_eyJNVSI6IFsiTkZPXX0xWFWF_9MZXhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJlbGVrdHJvbmlrdXMifQ, (2020.11.03.)

⁵www.ipon.hu/magazin/cikk/minden-amit-az-sd-memoriakartyakrol-tudni-erdemes, (2019.04.03.)

⁶www.mimi.hu/informatika/hdd.html, (2019.11.22.)

⁷2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

⁸ Tóth Dávid: Digitalization trends in the Hungarian Criminal Procedure. In: Belaj, Ivan – Vajda, Halak Željka – Slobodan, Stojanović (szerk.): 10. Međunarodna Konferencija Razvoj Javne Uprave. Vukovar, 2020. pp. 309-316.

felhasználók állandóan jelen vannak, és ott élnek a közösségi életük nagy részét. Egyes felhasználók virtuális profilok mögött külön életet tudnak élni egy erre a célra létrehozott világban. Erre az egyik legelső és legjobb példa a World of Warcraft virtuális világa. Amelyben egy akár bűncselekményeket is lehet követni. Amerikában hónapokon át tartó nyomozás indult egy virtuális térben ellopott kard után. Ezek a felhasználók állandóan nyomot hagynak maguk után. A regisztrációval megkezdődik a lenyomozhatóságuk. Hiába adnak meg akár valótlan adatokat és bújnak állarc mögé a felhasználók, a regisztrációt követően már pontosan be lehet azonosítani, hogy az adott kép, üzenet vagy poszt attól a regisztrált személytől származik-e vagy sem. Innentől kezdve sokkal könnyebb eljutni a profilon keresztül a valós személyhez. Egyre több büntetőügyben használnak fel Facebook vagy Twitter üzeneteket vagy posztokat, amelyek alapján meg lehet állapítani az adott személy bűnösségét vagy ártatlanságát. Az egyik leggyakoribb ilyen ügytípus az online zaklatás és az úgynevezett bosszúpornóval való zsarolás. Sokan nem is tudják, hogy bűncselekményt követnek el egy kép posztolásával vagy egy meggondolatlan fenyegető kommenttel, amelyek súlyos következményeket vonhatnak maguk után. A bizonyítási eszközök között is egyre kiemelkedőbb jelentőségű a digitális adat. Ahogy a világ változik és lassan minden digitalizálódik így a hatóságoknak is követnie kell a fejlődést. A digitális adatok megfelelő technológiával szinte bármilyen megsemmisítési kísérlet után visszanyerhetők. Különösen akkor, ha kikerültek az online térbe. Ami egyszer felkerült az internetre az onnantól kezdve önálló életre kelt és nem lehet többé véglegesen eltüntetni. Számos olyan eset van, amikor illegálisan kerültek fel képek vagy videók, amelyek azóta is fenn vannak különböző oldalakon és lehetetlen a végleges törlésük. Gondoljunk csak a világhírű Apple botrányra, amikor hírességek online felhő fiókjait törték fel hekkerek, ezt követően pedig megosztották az ott talált képeiket. Hiába reagált gyorsan az Apple a képek még most is elérhetőek. A közösségi élet mindig digitális nyomot hagy a felhasználók utána melyeket az eljárás során a nyomozhatóságok megfelelő értelmezés után tudnak hasznosítani az esetleges elkövetőkkel szemben. Az ezekből nyert információ fogja képezni a nyomozás alapját.

A digitális bizonyíték első gondolata már 1960-ban megfogalmazódott a digitális falu fogalmának megalkotásával, amely előre vetítette a fejlődést. A globális falu fogalmat Marshall McLuhan kanadai médiateoretikus alkotta meg az 1960-as évek elején, és arra utal, hogy az elektronikus kommunikációs technológiák fejlődésével a világ oly mértékben vált összekötötté vagy „kicsivé”, mint egy falu, amelyben az emberek gyorsan kommunikálnak és minden eseményről szinte azonnal értesülnek.⁹ Akkor még nem is láthatta előre, hogy valójában mekkora is lesz ez a „falu”. A globális falu fogalommal már 30 évvel előre megjósolta a World Wide Web létrejöttét.¹⁰ A digitális világ fejlődésén¹¹ és az ezzel párhuzamosan fejlődő digitális bizonyítékokon

---

⁹www.kamaraonline.hu/cikk/igy-kezdodott-magyarorszagon-a-digitalis-forradalom-25-eves-az-első-hu-vegződésu-internetes-cím, (2020.11.02.)

¹⁰www.csermajor.nhely.hu/x3/szamitogepterem/tudnikell/g_5.htm, (2019.06.07.)

¹¹Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. Konferenciakötet = Business And economy in the 21st century II. – conference proceedings. PTE ÁJK, 2020. pp. 52-64.

keresztül mutatom be a jelen és a jövő legfőbb bizonyítékainak kialakulását, felhasználhatóságát, valamint a felmerülő problémákat a büntetőeljárás során. Az informatikai bűncselekmények típusai mind különböző digitális nyomot hagynak maguk után, ennek keretében bemutatom a szakértő munkáját és felhívom a figyelmet a nyomozás során felmerülő nehézségekre, különös tekintettel a digitális adatból kinyert információra. A digitális bizonyítékoknak kiemelkedő szerepe van a szakértői gyakorlat során, ahol meg kell különböztetni a helyszíni vizsgálatot és a laboratóriumi vizsgálatot, amelyek során kiemelt szerepe van a szakértő felkészültségének és folyamatos képzésének a technika fejlődésének köszönhetően. A digitális bizonyítékok szakszerű és eredményes felhasználásának és tárolásának elengedhetetlen feltétele, hogy a keletkezésüktől kezdve a történeti fejlődésén át vizsgáljuk egészen a mai megvalósulási formáiban. A szakértők munkájának bemutatása és megismerése szükséges, hogy megértsük a digitális nyomokból kinyert bizonyítékok valós tartalmát, hogy a büntetőeljárások minél nagyobb hatékonysággal eredményre vezessenek.

2. A digitális adat, mint bizonyíték

A bizonyítás egy sajátos megismerési folyamat, ami főleg az egyedi ügyek tényállásával kapcsolatos múltbeli eseményeknek a valóságnak megfelelő megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul, és bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és azok mérlegelésével kapcsolatos tevékenységekből áll.¹² Tehát mindig egy egyedi ügyre vonatkozó egyedi sajátosságokkal rendelkező folyamatról beszélünk, amikor a bizonyításról van szó. Mindig múltbeli esemény szolgál az alapjául, ezt követően már lehet jövőbeli eseményeket is vizsgálni. A büntetőeljárás és bizonyítás szabályait az 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról továbbiakban „Be”, a Polgári perrendtartást az 2016. évi CXXX. törvény, a továbbiakban „Pp” tartalmazza. A bizonyítási eljárást büntetőügyben az eljáró hatóság, esetenként a magánvádló folytat, amíg polgári ügyben a keresetet benyújtó fél, azaz a felperes, vagy a viszonkeresetet benyújtó fél.¹³ Büntetőügyekben a hatósági szerepkörrel nem rendelkező félnek (a sértettnek) korlátozottak a lehetőségei a törvényes bizonyítékgyűjtésre, azaz információtechnológiai rendszerekben folyó tevékenységet naplózhat ugyan, de nincs lehetősége például az adatforgalom lehallgatására, mert az jogszerűtlen bizonyítékként kizáródhat az eljárás során.¹⁴ Büntetőügyben tehát célszerű a gyanú megfogalmazását követően lementeni, rögzíteni az információtechnológiai rendszer adatait, és ezt követően feljelentést tenni, illetve további eljárási cselekmények lefolytatását kezdeményezni a hatóságoknál. Minél előbb kezdenek meg egy eljárási cselekményt, annál nagyobb hatásfokkal ér el eredményt. Amennyiben a gyanúokat a feljelentésben megfelelően támasztja alá a

---

¹²http://www.zmne.hu/hadmernok/kulonszamok/robothadviseles7/munk_rw7.html, (2020.03.22.)

¹³<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2005/08/24/AR2005082402318.html>, (2019.09.30.)

¹⁴https://www.academia.edu/5105387/A_digit%C3%A1lis_bizony%C3%ADt%C3%A9k_The_Digital_Evidence, (2020.04.11.)

sértett, és biztosítja a saját birtokában lévő rendszerek szakszerűen lementett adatait, a hatóság a többlet jogosultságait felhasználva eredményesen derítheti fel a bűncselekmény nyomait és vonhatja felelősségre az elkövetőt. Az elkövető felelősségre vonását ennek a hiánya nagyon megnehezítheti. Minél több és minél pontosabb adatból tud dolgozni a hatóság annál eredményesebb lesz az eljárás. A mai világban kiemelten fontos a digitális adatok pontos rögzítése.¹⁵ A megfelelő rögzítés mellett szintén fontos a megfelelő tárolás is. A sérült vagy módosított digitális adat bizonyító ereje csökken, vagy akár ki is kerülhet a bizonyítékok köréből. Amennyiben törvénytelen bizonyítékszerzés, vagy szakszerűtlen beavatkozások miatt nem lehet felhasználni az információtechnológiai rendszerben megtalálható információkat, úgy a büntetőeljárásokra jellemző „bizonyítékínség” miatt lehet, hogy sikertelen lesz a vádemelés és a felelősségre vonás. A nem szakszerűen kezelt bizonyítékot nem, vagy nem teljesen lehet felhasználni, ezért kiemelten fontos a technikai tudás és szakértelem az ezeket kezelő személyek esetén.¹⁶

Polgári perekben hasonlóan kell eljárni. Ilyenkor is megfelelő hitelességű, minőségű és mennyiségű adatot kell az adott bíróság elé tárnai, hogy egyértelműen meggyőzzük az igazunkról.

Bár elvileg mind a polgári, mind a büntető bíróságok szabadon mérlegelhetik az egyes bizonyítási eszközöket, vannak olyan preferált eszközök, amelyek gyakorlati szempontból előnyt élveznek és túlnyomóan döntőnek bizonyulnak a döntés során. Emiatt a technikai jellegű területeken kirendelt igazságügyi szakértőket rendszerint magasabbra értékelik a bíróságok a valamely fél által megbízott igazságügyi szakértőknél, és még magasabbra, mint az eseti szakértők szakvéleményeit. Ebből egyértelműen következik, hogy a bíróság milyen hierarchiai rendszert állít fel a különböző szakértők tekintetében. Ez egy szakértői hierarchiai rendszer. Érdemes tehát megfontolni, hogy milyen bizonyítási eszközöket és milyen módon kíván valaki felhasználni az eljárások során, ugyanis ne feledjük, végül mindig a hatóság dönt és mérlegel.

3. A digitalizáció kettőssége

A digitális lábnyomunk vizsgálata során meg kell vizsgálni a digitális bűncselekményeket és a számítástechnikai környezetben elkövetett bűncselekmények közti különbségeket és hasonlóságokat, amelyek mindig digitális lábnyomot hagynak maguk után. A közösségi terek egyszerre előnnyel és hátránnyal is járnak a felhasználók számára. A digitális lábnyom ad lehetőséget számos online bűncselekmény nyomozására. A számítástechnika számos előnye mellett rendelkezik egy úgynevezett sötét oldallal. Sajnos a mai modern világban a mindennapi életünk szerves részét képezi a számítógépes bűnözés, az elektronikus és/vagy az online környezetben elkövetett jogellenes cselekmények. A számítástechnika egyik legnagyobb előnye, hogy felgyorsítja az életünket, az ügyintézés és a kapcsolattartást

---

¹⁵https://www.academia.edu/5105387/A_digit%C3%A1lis_bizony%C3%ADt%C3%A9k_The_Digital_Evidence,(2020.04.11.)

¹⁶https://nkerpo.uninke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12272/illesi_zsolt_doktori_er_tekezes.pdf?sequence=6, (2020.06.17.)

is.¹⁷ Sokkal egyszerűbben és gyorsabban szerezhethünk vagy oszthatunk meg információkat. Könnyebben és egyszerűbben tudjuk tárolni képeinket, zenéinket vagy éppen dokumentumainkat. Megkönnyíti a keresést, és rengeteg helyet tudunk megtakarítani a digitális tárolás segítségével.¹⁸ Napjainkban egy több emeletes könyvtár elfér a kezünkben. Azonban egy online vásárlás során, amikor megadjuk a bankkártya adatainkat, könnyedén válhatunk áldozattá is.¹⁹ Az adataink megszerzése után már védtelenek vagyunk az elkövetőkkel szemben, és könnyedén ellophatják az összes pénzünket.²⁰ Sokszor az áldozat nyújtja a legnagyobb segítséget az elkövetőknek. Egy család a nyaralás alatt számos képet oszt meg közösségi oldalán a nyaralásukról, amelyeken látszik, hogy minden családtag ott tartózkodik, így az otthonuk üres. Ezáltal tudtukon kívül segítik az elkövetőket az otthonuk kirablásában.²¹ Talán erre mondják a modern világban, hogy alkalom szüli a tolvajt. Napjainkban bárki könnyedén lehet tettes és áldozat is, vagy akár egyszerre mindkettő. A lehetséges bűncselekményeket a teljesség igényével nem lehet felsorolni, ugyanis akár naponta jelenhet meg egy új típusú bűncselekmény, vagy akár a meglévők kombinációja alkot egy eddig ismeretlen vagy nem szabályozott cselekményt. Sokan legálisnak vélt tartalmat töltenek le az internetről, amiről később kiderül, hogy illegálisan került fel és nem használhatták volna fel, vagy olyan képet töltenek fel, amire nem lenne engedélyük. Szándékuk egyik esetben sem terjed ki bűncselekmény megvalósítására, azonban mégis elkövetik. Maga az elkövetés megvalósulhat tevészel és nem tevészel is.²² Nem szükséges maga a bűncselekmény elkövetésének a szándéka, bűncselekményt véletlenszerűen is el lehet követni, anélkül, hogy a tettes tudata átfogná. Természetesen a tipikus eset a szándékos elkövetés, amikor az elkövető tudatában van a cselekményével, és ezt vágyva követi el.²³ A nem szándékos elkövetések esetén is megvalósul a bűncselekmény, azonban fontos, hogy szignifikáns különbséget tegyünk a két eset megítélése között.

4. Cybercrime

---

¹⁷Galántai Zoltán: A nagy adatrablás: a vírusírók és a komputerkalózok világáról. Kossuth cop., 1998. pp. 47-69.

¹⁸Kosseff, Jeff: Cybersecurity law. 2018. pp. 66-79.

¹⁹Gillespie, Alisdair A: Cybercrime: key issues and debates. London; New York: Routledge, 2016. pp. 101-105.

²⁰Wayne Jansen – Rick Ayers: Guidelines on Cell Phone Forensics – Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. Computer Security Division Information Technology Laboratory, NIST Special Publication 800–101 NIST, [Online], 2007.05.<http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-101/SP800-101.pdf>, (2019.09.30.)

²¹Hack Frigyes: Fejezetek az informatikából (Egyetemi jegyzet). Tankönyvkiadó 1982. pp. 47-54.

²²Summers, Sarah J: The emergence of EU criminal law: cybercrime and the regulation of the information society / Sarah Summers, Christian Schwarzenegger, Gian Ege, Finlay Young. Oxford; Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014. pp. 97-104.

²³Christián László (szerk.): Az információs társadalom jogi vetületei: alkalmazott jogi informatika. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának tankönyvei, Pázmány Press, Budapest. 2013. pp. 32-55.

A cybercrime szó maga rendkívül széles tartalommal bír, pontos meghatározása talán lehetetlen is, mégis egy megfelelően széles és rugalmas megfogalmazás esetén lehetőség nyílik egy használható és naprakész fogalom megalkotására.²⁴ Az elfogadott definíciók a mi értelmezésünkben inkább eltértek. Mindegyik sajátos nézőpontból közelíti meg a kérdést, és nem ad kellő mozgásteret magának a fogalomnak, amely folyamatosan fejlődik. A sajátos nézőpontok csak egy specifikus irányból értelmezik a kérdéskört.²⁵

Fontos kiemelni, hogy az elkövetők minden esetben információtechnológiai eszközöket és információtechnológiai rendszereket használnak a cselekmény elkövetésének eszközéül vagy helyéül. Ezek bevonása nélkül nem valósulhat meg maga a cselekmény. Minden esetben egy online vagy digitális környezetben megvalósuló deliktumot követnek el.²⁶

A cybercrime szó magába olvasztotta a számítógépes bűncselekmény fogalmát, éppen ezért ennek a fogalomnak az alapján értelmezhető a leghatékonyabban tovább. A cybercrime bűncselekményeket minden esetben számítástechnikai eszközök útján (pl: számítógép, tablet, okostelefon) követik el.

Eric Hamip Horder Jr álláspontját tartom a leghasználhatóbb alapnak, ugyanis kellően pontos mégis megfelelően rugalmas ahhoz, hogy továbbgondolásra alkalmas legyen. Három csoportba sorolja a számítógépes bűncselekményeket:

- 1) az első csoportba a számítógép, mint szoftver és hardver ellen irányuló bűncselekmények tartoznak,
- 2) a második csoport a számítógép, mint „médiium” az elkövetés eszközeként szolgál,
- 3) a harmadik csoportban pedig a számítógép, mint tároló eszköz szerepel.²⁷

A cybercrime²⁸ tehát egy olyan bűncselekmény, amelynél az elkövető minden esetben információtechnológiai eszközöket és rendszereket használ a cselekmény elkövetésének eszközéül vagy helyéül. Az elkövetés minden esetben a kibertér felhasználásával valósul meg. Ennek alapján három fő kategóriát különböztetünk meg: a számítógép, mint szoftver és hardver együttese ellen irányuló bűncselekmények, illetve amikor számítógép, mint „médiium” az elkövetés eszközeként szolgál, és amikor a számítógép, mint tároló eszköz szerepel. A bűncselekményeket az elkövető elkövetheti egyenes és eshetőleges szándékkal is.²⁹

5. Az online tartalmak

---

²⁴ Tóth, Dávid: Virtuális pénzekkel kapcsolatos visszaélések In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével. Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2019) pp. 242-250.

²⁵http://informatika.gtportal.eu/index.php?f0=alapfogalmak_01, (2017.11.12)

²⁶https://hu.wikipedia.org/wiki/Digitális_forradalom, (2017.11.16)

²⁷<https://hu.wikipedia.org/wiki/Információ>, (2017.10.10)

²⁸A kiberbűnözéssel kapcsolatban több dolog is tisztázatlan, ezek egyike a joghatóság kérdése. Lásd bővebben: Tóth Dávid – Gáspár Zsolt: Nemzetközi bűnügyi együttműködéssel összefüggő nehézségek a kiberbűnözés területén. In: Büntetőjogi Szemle 2020/2. pp. 140-150.

²⁹<http://kamaraonline.hu/ci> https://hu.wikipedia.org/wiki/Digitális_forradalom, (2017.11.16)

A legfontosabb ténymegállapítás az internettel kapcsolatban az az, hogy az internet nem fejtelt. Az internet rengeteg információt tárol rólunk és rengeteg adatmorzsát, amelyek digitális adat formájában vannak jelen a világhálón. Ezek a digitális adatmorzsák bármikor összeállhatnak teljes egészé, illetve a szétesett „egészt” könnyen újra lehet formázni. Minden egyes külön rész nyomot hagy maga után a világhálón, és minden egyes rész, ami összeáll egy másik résszel, szintén egy új nyomot hagy maga után egészen addig, ameddig létre nem jön a kész, teljes digitális adat, amely szintén újabb adatokkal össze tud állni és tovább tud növekedni. Minden egyes ilyen külön adat és összekapcsolódott adat nyomot hagy maga után, amely rögzített és visszakövethető. Nem véletlen alakult ki általánosságban az az álláspont, hogy ami egyszer kikerül a világhálóra, az többé véglegesen eltüntethetlenné válik. Olyan kimagasló számú csatornán és közvetítón megy keresztül és hagy maga után mindenhol digitális nyomot, hogy az egyes részek segítségével vissza tudunk jutni az egészhez, így elméletileg és gyakorlatilag is megsemmisíthetlenné válik. Legjobb példa erre az Apple online iCloud fiókjának feltörése volt, amelynek következtében sztárok privát képei kerültek ki az internetre. Az Apple és a felhasználók, valamint a nyomozók is gyorsan reagáltak, amivel azonban csak annyit sikerült elérni, hogy a további tartalmak kinyerését megállították. A kikerült képeket hiába törölték azonnal arról az oldalról, ahol megjelentek, a digitális nyomaik alapján vissza tudták keresni a felhasználók anélkül, hogy az illetéktelenül hozzá jutó személy vagy személyek újra feltöltötték volna a világhálóra. Az internet önálló életre keltette a digitális nyomot, és minden további bűncselekmény és szabálysértés nélkül mindenkihez eljutottak az adott képek, amelyek még mindig pár kattintással megtalálhatók a világhálón.³⁰

A legnagyobb online forgalmat a közösségi oldalak generálják, így a legnagyobb digitális nyomot is azok hagyják maguk után a világhálón, amelynek szabályozásának a kialakulása szintén összeköthető a szellemi tulajdonjogi szabályozás alapjával. A kisebb országos közösségi oldalak, mint például hazánkban az IWIW, országos szinten nagyon jelentős adatforgalmat generáltak, de nem vehették fel a versenyt a világméretű közösségi oldalakkal, mint például a Facebook, amely magába olvasztotta az összes országos „vetélytársát”. Azonban ez a szó nem fedi le a kialakult helyzetet, mert ezek az oldalak nem voltak vetélytársnak tekinthetők a Facebook mellett. Ezeket a kifejezéseket mára már az idősebb korosztály képviselői közül is egyre többen ismerik, nem is beszélve a fiatalokról, akik bizonyára lelkesen folytatnák a felsorolást, úgymint MyVip, Yamm, YouTube és Flickr. A modern fiatal generáció már együtt nő fel az internettel és a világhálóval, számukra az élet természetes része, ami nélkül nem tudnák elképzelni a világot, és nem számolnak az internet veszélyeivel és azzal, hogy már fiatalon milyen nyomot hagynak maguk után. Számukra a webszolgáltatások megléte teljesen természetes, és így az is, hogy azokon keresztül próbálnak minél több információt megosztani magukról.³¹

A közösségi oldalakra életünk minden mozzanata felkerül, innentől kezdve gyakorlatilag megszűnik a magánélet. A telefonunkkal rögzített videókat egy gombnyomással feltölthetjük a YouTube-oldalunkra, a felhőben elhelyezett képeinken pedig az összes ismerősünket felcímkézik és így tovább. Ez a folyamat

---

³⁰http://tanulnijo.uw.hu/adatbazis/ab_elso.html, (2017.11.12)

³¹<https://hu.wikipedia.org/wiki/Információ>, (2017.10.10)

eredményezi, hogy a mai fiatalok többségének hatalmas a virtuális lábnyoma. Igaz, erről nem csak a fiatakorúak tehetnek. A 30-as éveiben járó generáció tagjai ugyanis már a gyermekük megszületése előtt telekürtölik a világhálót az új jövevény érkezéséről. Számos problémát fog felvetni a jövőben, és már manapság is találunk rá példát, hogy felnőtt az első olyan generáció, amely akaratán és tudtán kívül került fel a közösségi oldalakra. A szülők számos képet tesznek fel az újszülött gyermekükről és sokszor saját Facebook profilt is csinálnak nekik. Természetesen ezeket maguk a szülők kezelik, ők töltenek fel képeket ezekre az oldalakra, amelyeken így már azelőtt nyomot hagynak a gyermekükről, hogy erről dönthetne. Amerikában már több olyan per napvilágot látott, amelyben gyermekek perelték szüleiket hasonló cselekmények miatt. A jogi szabályozás csak utólag fog reagálni egy újonnan kialakult problémára, azonban mire ennek a szabályozása megszületik, számos új kerül napvilágra, amelyeket szintén utólag fogunk tudni csak szabályozni.³² Látszanak már törekvések ezeknek a problémáknak az egységes szabályozására, de még nagyon kezdetlegesek mivel nehezen vagy egyáltalán nem megvalósíthatók a gyakorlatban. A közösségi oldalakon az egyik legkiemelkedőbb probléma a gyermeke kihasználása és a naivitásukkal való visszaélés melynek segítségével számos gyermekpornográfiával való visszaélést tudnak elkövetni, amelynek nyomozása során a képek által hagyott digitális lábnyom szolgál a nyomozás alapjául.

6. Összegzés

A digitális adat felhasználása az eljárások és különös tekintettel a büntetőeljárások során egyre nagyobb teret hódít magának a jelenben. A fejlődés megkérdőjelezhetetlen. A tendencia pedig egyértelmű. Egyre nagyobb mennyiségben jelennek meg az eljárások során és a jövőben a legnagyobb példányszámban felhasznált bizonyíték lesz. Ez egyenes arányosságban áll azzal, hogy a korábbi világ egyre jobban digitalizálódik. A korábban materiális és személyes formában megtörtént mindennapi életben megjelenő cselekmények egyre jobban az online térben kerülnek megvalósításra.³³ A közösségi oldalak és az online tartalommosztó szolgáltatások már szerves részét képezik az életünknek. Az ezeken megvalósuló cselekmények pedig szintén vonhatnak maguk után büntetőjogi szankciót. Kiemelt szerepet tölt be minden eljárás során a bizonyítás és a bizonyítékok. Fontos, hogy szakértő kezekbe kerüljön egy adott ügyben releváns bizonyíték. Különösen fontos ez, ha digitális bizonyítékról beszélünk. A digitális formában megjelenő bizonyítékok könnyen manipulálhatók és hozzá nem értő kezekben teljesen más eredményre vezetnek. A hatósági munkatársak továbbképzése elengedhetetlen, hogy rendelkezzenek egy alap szakértelemmel a digitális bizonyítékokkal kapcsolatban. Abban az esetben pedig, amikor magasabb szintű szakértelmet igényel egy kérdés eldöntése, akkor van szükség kizárólag a különleges szakértelemmel rendelkező személy beavatkozására.

---

³²http://users.atw.hu/petofigimnazium/Adat_es_%20informacio.pdf, (2017.11.23)

³³Lásd például: Gáspár Zsolt: Piramisjátékok szervezése az online térben. In: Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével 2020. Budapest, DOSZ, 2020. pp. 78-85.

Felhasznált irodalom

1. Christián László (szerk.): Az információs társadalom jogi vetületei: alkalmazott jogi informatika. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának tankönyvei, Pázmány Press, Budapest. 2013
2. Galántai Zoltán: A nagy adatrablás: a vírusírók és a komputerkalózok világáról. Kossuth cop., 1998
3. Gáspár Zsolt: Piramisjátékok szervezése az online térben. In: Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével 2020. Budapest, DOSZ, 2020. pp. 78-85.
4. Gillespie, Alisdair A: Cybercrime: key issues and debates. London; New York: Routledge, 2016.
5. Hack Frigyes: Fejezetek az informatikából (Egyetemi jegyzet). Tankönyvkiadó 1982
6. Kosseff, Jeff: Cybersecurity law. 2018.
7. Summers, Sarah J: The emergence of EU criminal law: cybercrime and the regulation of the information society / Sarah Summers, Christian Schwarzenegger, Gian Ege, Finlay Young. Oxford; Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014
8. Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. konferenciakötet = Business and economy in the 21st century II. – conference proceedings. PTE ÁJK, 2020. pp. 52-64.
9. Tóth Dávid – Gáspár Zsolt: Nemzetközi bünygyi együttműködéssel összefüggő nehézségek a kiberbűnözés területén. In: Büntetőjogi Szemle 2020/2. pp. 140-150.
10. Tóth Dávid: Digitalization trends in the Hungarian Criminal Procedure. In: Belaj, Ivan; Vajda, Halak Željka; Slobodan, Stojanović (szerk.) 10. Međunarodna Konferencija Razvoj Javne Uprave. Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru, Vukovár, 2020. pp. 309-316.
11. Tóth Dávid: Virtuális pénzekkel kapcsolatos visszaélések. In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztálya, Budapest. 2019. pp. 242-250.
12. Wayne Jansen, Rick Ayers: Guidelines on Cell Phone Forensics – Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. Computer Security Division Information Technology Laboratory, NIST

Melinda Hengl*: Forensic Experts in Czech and Romanian Criminal Procedure

Reviewed by Dr. Dávid Tóth Ph.D.

1. Forensic expert activity

The taking of evidence is an indirect and complex process constituting the essential substance of criminal proceedings. According to Flórián Tremmel, the notion of taking of evidence may be described as a cognitive process “*which is aimed at the establishment and subsequent reconstruction in accordance with the reality of the criminally relevant, mainly past facts of the individual case and which is realized in the activity of collecting, examining and assessing evidence*”.¹

Expert activity itself is such an indirect and complex cognitive process during which the expert carries out an inquiry and through his or her special expertise establishes facts and draws conclusions.²

Forensic (judicial) expert examination constitutes a special type of expert examinations. In this case during the examination of facts and circumstances required for deciding the case, the expert applies the specialized material knowledge of criminalistics (forensic science), which is also built on technical and natural scientific foundations.³

1.1. The expert opinion

The expert opinion, similarly to other types of evidence, may be considered as part evidence. Part evidence – in other words, “*micro evidence*” – has a functional and a structural side. The functional side means that an expert examination takes place and an expert report is prepared if establishing or evaluating a fact necessary for deciding the case requires special expertise. As far as the structural side is concerned, expert activity is an indirect and complex cognitive process.⁴ An important difference between macro evidence (court evidence) and micro evidence (expert evidence) lies in the application of the principle of *in dubio pro reo*. In the case of macro evidence the principle of incapacity to prove applies in both main relations (*in rem*, *in personam*), so when deciding about judgment, doubt as to a fact must be evaluated in favour of the accused. On the other hand, the principle of *in dubio pro reo* does not apply to micro evidence, the expert may also draw a final conclusion about the

---

* Dr. Melinda Hengl Assistant Lecturer, University of Pécs, Faculty of Law, Department of Criminal and Civil Procedure

¹ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2006. p. 59.

² Tremmel Flórián: 2006. i.m. p. 129.

³ Vass Kálmán: *A kézírásvizsgálat helye a bizonyításban*. In: Gödöny József (szerk.): *Kriminálisztikai tanulmányok* 6. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. p. 48.

⁴ Tremmel Flórián: 2006. i.m. p. 129.

existence or non-existence of a criminally relevant fact with more or less probability, as the expert is obliged to state the degree of definiteness of his or her opinion and the reasons for it in accordance with the real situation and the result of the expert analysis.⁵ The expert opinion, according to the definition given by Müller and Enskat: is an opinion prepared by an expert for a specific purpose (based on his or her knowledge and experience).⁶ The expert opinion is the result of the expert analysis, which - with regard to macro evidence - constitutes only one part of the evidence.

The expert opinion is of dual nature, it has both a physical and a personal side. As for the physical aspect, the expert works with some kind of materials found, usually examines connections between objects, makes findings and draws conclusions. The personal nature is manifested in the fact that the expert has special expertise; therefore, he or she has a different horizon and is able to observe details in a different way. Material conditions and personal competence are both equally important for the preparation of the expert report.⁷

Forensic expert analysis has in its centre the theory of identification,⁸ and the final objective of expert analysis is usually identification.⁹ This is well illustrated by Csaba Fenyvesi's 7-4-1 pyramid model of criminalistics, at the apex (focus) of which is identification. Under identification one may find mediators: marks, traces, testimonies and documents. The base of the pyramid is constituted by the 7 basic questions of criminalistics (What? Where? When? How? Who? With whom? Why?).¹⁰

With regard to the deformation under examination, the expert may establish the following degrees of identicalness: (1) the recorded deformation is unsuitable for comparison (it does not carry sufficient information), (2) it may be affirmed or negated with great probability that the object under investigation is the source of the mark (e.g. where the characteristics of the object under identification have changed significantly since leaving the mark (the seized shoes have become rather worn since leaving the mark), in this case an affirmative or negative expert opinion based on probability is given) and (3) categorical statement (where the source of the analysed deformation may be established with full certainty).¹¹

2. The Czech Republic

---

⁵ Tremmel Flórián: Bizonyításelemélet. PTE ÁJK, Pécs, 2009. p. 48.

⁶ Müller, W. H. – Enskat, A.: Graphologische diagnostik. Ihre Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen. Verlag Hans Huber, Bern, 1961. p. 223.

⁷ Tremmel Flórián: 2006. i.m. p. 131.

⁸ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. (Criminalistics – Textbook and Atlas) Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2005. p. 43.

⁹ Tremmel – Fenyvesi – Herke: 2005. i.m. p. 284.

¹⁰ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. p. 110-111.

¹¹ Balláné Füsztér Erzsébet – Borszéki Győző – Lakatos János: Kriminálmetodológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. p. 45-46.

In accordance with those contained in the Czech Criminal Procedure Act¹² (hereinafter: Czech CPA), criminal authorities are to evaluate - in accordance with their inner conviction - pieces of evidence (both individually and in the context of each other, following careful consideration of all the circumstances of the case).¹³ Anything may serve as evidence if it can contribute to clearing up the case, specific types of evidence include: the testimony of the accused, witness statements, expert evidence, exhibits and documents.¹⁴ It is possible to have recourse to special methods of evidence: confrontation,¹⁵ identification by recognition (identity parade),¹⁶ investigative experiment,¹⁷ reconstruction¹⁸ and on-site examination.¹⁹ In the case of the investigative experiment it is also possible to employ an expert.²⁰ An expert will be involved in the criminal proceedings if special expertise is needed to adjudge the case.²¹ The Act emphasizes that it is not the expert's task to evaluate the evidence or to decide questions of law.²² It also refers to the possibility of excluding the expert and also contains the institution of objection against an expert.²³ Usually one single expert has to be involved, but when examining a corpse two experts are required.²⁴ In a case of special difficulty (requiring special scientific evaluation) there is a possibility to request an expert opinion from a public authority, scientific institute, college or institution specialized in expert services.²⁵ In specific cases even a consultant knowing a specific specialized field may be involved in the procedure.²⁶ The Act specifies separately the forensic medical expert,²⁷ and within this category, the psychiatric expert (if the question to be decided concerns the mental state of the accused),²⁸ and the auditing expert.²⁹ If the prepared expert opinion is incomprehensible or incomplete, the expert must be asked for an explanation.³⁰ The

---

¹² 141/1961 Coll. ACT of November 29, 1961 on Criminal Procedure (Criminal Procedure Code) Code of Criminal Procedure of the Czech Republic
file:///C:/Users/Felhaszn%C3%A1%C3%B3/Downloads/Czech%20Republic_CPC_1961_am2012_en%20(3).pdf (2018.07.16.)

¹³ Czech Act on Criminal Procedure, Section 2 (6)

¹⁴ Czech Act on Criminal Procedure, Section 89 (2)

¹⁵ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104a

¹⁶ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104b

¹⁷ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104c

¹⁸ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104d

¹⁹ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104e

²⁰ Czech Act on Criminal Procedure, Section 104c (3)

²¹ Czech Act on Criminal Procedure, Section 105. § (1)

²² Czech Act on Criminal Procedure, Section 107. § (1)

²³ Czech Act on Criminal Procedure, Section 105. § (2) and (3)

²⁴ Czech Act on Criminal Procedure, Section 105. § (4)

²⁵ Czech Act on Criminal Procedure, Section 110. § (1)

²⁶ Czech Act on Criminal Procedure, Section 157. (3)

²⁷ Czech Act on Criminal Procedure, Section 105. § (4)

²⁸ Czech Act on Criminal Procedure, Section 116. (1)

²⁹ Czech Act on Criminal Procedure, Section 107. § (3)

³⁰ Czech Act on Criminal Procedure, Section 109. §

expert fees are determined pursuant to the regulation of the Ministry of Justice³¹, and the fees are to be paid within 30 days from being granted.³²

Provisions relating specifically to experts (and interpreters) are contained in Act 36/1967 on Experts and Interpreters³³ (hereinafter: Czech Expert Act). The Act aims to ensure that expert and interpreting activity are properly carried out in proceedings before the authorities.³⁴ It lays down that (apart from exceptional situations) expert and interpreting activity may be performed only by experts and interpreters (and specific institutes) registered in the roll of experts and interpreters.³⁵ The Act regulates: the conditions relating to the performance of expert and interpreting activity, the rights and duties of experts and interpreters, the conditions relating to the activity of expert institutions, the relevant competences of the Ministry of Justice and regional courts as well as responsibility for criminal offences committed during the performance of expert and interpreting activity.³⁶

3. Romania

Pursuant to the Romanian Code of Criminal Procedure³⁷ (hereinafter: Romanian CCP), it is necessary to prove every fact connected with the criminal offence and contributing to the identification of the person of the perpetrator, to the revelation of circumstances relating to the fair adjudication of the case and to establishing the truth.³⁸ One may use as evidence: (1) the statement of the defendant (suspect or accused), (2) the statement of the victim, (3) the statements of civil parties or parties with civil liability, (4) witness statements, (5) documents, expert reports or fact finding reports, minutes, pictures, physical evidence and (6) any other methods of proof that are not prohibited by law.³⁹

If it is necessary to ascertain some facts or circumstances in order to establish the truth, it is justified to obtain an expert report.⁴⁰ Usually one single expert is appointed by the investigating authority or the court, but if complex specialized knowledge covering different fields of science is required, then it is possible to appoint two or more experts.⁴¹ Even in the case of several experts, they lay down their opinion in one single expert report.⁴² The expert report consists of the following main parts: (1) introductory part (name of the authority ordering the report and the name of the expert,

---

³¹ Czech Act on Criminal Procedure, Section 265/2001 Art. II 7.

³² Czech Act on Criminal Procedure, Section 111. § (3)

³³ 36/1967 Sb. Zákon o znalcích a tlumočnících <http://www.epi.sk/zzcr/1967-36> (2018.06.25.)

³⁴ Czech Expert Act 1. §

³⁵ Czech Expert Act 2. § (1) and (2)

³⁶ Czech Expert Act 1. § (2)

³⁷ Codul de procedura penala actualizat 2018 - Legea 135/2010 republicata <http://e-juridic.manager.ro/articole/codul-de-procedura-penala-actualizat-2014-14551.html> (2018.07.14.)

³⁸ Romanian CCP, General Part, Title IV, Article 97 (1) <http://e-juridic.manager.ro/articole/probele-mijloacele-de-proba-si-procedeele-probatorii-art-97201-14529.html> (2018.07.14.)

³⁹ Romanian CCP, General Part, Title IV, Article 97 (2)

⁴⁰ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 172 (1)

⁴¹ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 173 (2)

⁴² Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 178 (2)

the questions to be answered, the material analysed), (2) description of the method of examination (presentation of methods, procedures and instruments used), and (3) professional conclusions (answers given to the questions posed).⁴³ The expert may inspect the documents relating to the proceedings and request clarification, and he or she is entitled to remuneration for his or her work. In specific cases (similarly to the right of the witness to refuse to give evidence) the expert is entitled to refuse to provide an expert opinion and has the right to be given protection.⁴⁴ The expert is obliged to appear in court if summoned and submit his or her expert report by the given deadline.⁴⁵ There are grounds for exclusion applicable in order to prevent incompatibility.⁴⁶ In certain cases a new expert may be appointed (the already appointed expert may be replaced).⁴⁷ To the hearing of experts the provisions relating to the examination of witnesses are applicable.⁴⁸

The Romanian CCP specifies the following experts: forensic handwriting expert,⁴⁹ forensic psychiatric expert,⁵⁰ forensic medical expert,⁵¹ forensic toxicological expert⁵² and the forensic genetic expert.⁵³

A forensic handwriting expert may become involved in the case of criminal offences connected with forgery. The court may request the defendant to provide a specimen of his or her handwriting, or to lay down in writing a text dictated to him or her. The defendant's possible refusal to comply with such a request is to be recorded in the report (but such refusal cannot be held against the defendant).⁵⁴

The updated Government Order 75/2000 on the Organization of Forensic Expert Activity⁵⁵ regulates in detail the institution of court experts. This order is amended and supplemented by Act 156/2011⁵⁶. Act 156/2011 lays down (among others) the persons and bodies that may carry out expert activity (forensic experts, public institutions, public and private laboratories), the eligibility criteria for becoming an expert (e.g. the issue of citizenship, the examination of aptitude, higher education qualification, qualifying exam in the given specialist field, etc.) It mentions the National Institute of Criminal Experts (INEC) and specifies registered expert fields

---

⁴³ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 178 (4)

⁴⁴ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 175 (1)–(6)

⁴⁵ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 176

⁴⁶ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 174

⁴⁷ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 175 (7)

⁴⁸ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 179 (3)

⁴⁹ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 183

⁵⁰ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 184

⁵¹ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 185, 186, 187, 189, 190

⁵² Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 188

⁵³ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 191

⁵⁴ Romanian CCP, General Part, Title IV, Chapter VII, Article 183

⁵⁵ ORDONANȚĂ nr. 75 din 24 august 2000 (actualizată) privind organizarea activității de expertiză criminalistică <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24022> (2018.07.14.)

⁵⁶ LEGE nr. 156 din 5 iulie 2011 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 75/2000 privind autorizarea experților criminaliști care pot fi recomandați de părți să participe la efectuarea expertizelor criminalistice <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/130252> (2018.07.14.)

(laying down forensic handwriting analysis as the first in the list of 16 specialist fields).

4. Conclusion

In my paper I have outlined two foreign examples for the regulation of expert activity (Czech Republic and Romania). I have dealt with the provisions of the Czech and Romanian Acts on criminal procedure relating to expert activity, and the Acts that apply specifically to experts in these two countries.

In the two countries examined an expert becomes involved in the proceedings if special expertise is required to adjudge the case (Czech Republic) or if the opinion of an expert is needed in order to clarify the facts and circumstances (Romania). It is common in the regulation of the two countries, for example, that usually one expert is appointed while two experts are employed only in exceptional cases (in the Czech Republic in the case of the examination of a corpse, while in Romania (even more than) two experts may be appointed where complex specialized knowledge of several fields of science is required); among experts both Acts on criminal procedure specify the forensic medical expert and the forensic psychiatric expert; and in both countries special provisions relating to experts are laid down in a separate Act.

As a final remark it is not to be forgotten that *“Every crime leaves a trace”*⁵⁷, traces on a crime scene point to a specific person or persons. Therefore, making use of specialist fields of science and forensic expert analysis is of primary importance in criminal cases.

---

⁵⁷ Popular saying. HECKER, M. R.: Handschriften. In.: Kube, E., Störzner, H. U., Timm, K. J.: Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft. Band 1. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, 1992. p. 795.

Bibliography

Monographs

1. Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014.
2. Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. PTE AJK, Pécs, 2009.
3. Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2006.
4. Vass Kálmán: A kézírásvizsgálat helye a bizonyításban. In: GÖDÖNY József (szerk.): Kriminalisztikai tanulmányok 6. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. p. 5-63.

Co-authored books

5. Balláné Füsztér Erzsébet – Borszéki Győző – Lakatos János: Kriminálmetodológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000.
6. Hecker, M. R.: Handschriften. In.: Kube, E., Störzer, H. U., Timm, K. J.: Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft. Band 1. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, 1992.
7. Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2012,
8. Müller, W. H. – Enskat, A.: Graphologische diagnostik. Ihre Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen. Verlag Hans Huber, Bern, 1961.
9. Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz. (Criminalistics – Textbook and Atlas) Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2005.

List of foreign legal regulations used

10. Codul de procedura penala actualizat 2018 - Legea 135/2010 republicata
11. LEGE nr. 156 din 5 iulie 2011 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 75/2000 privind autorizarea experților criminaliști care pot fi recomandați de părți să participe la efectuarea expertizelor criminalistice
12. ORDONANȚĂ nr. 75 din 24 august 2000 (actualizată) privind organizarea activității de expertiză criminalistică
13. 141/1961 Coll. ACT of November 29, 1961 on Criminal Procedure (Criminal Procedure Code) Code of Criminal Procedure of the Czech Republic
14. 36/1967 Sb. Zákon o znalcích a tlumočnících

Nagy Melánia*: Al-Khanssa az Iszlám Állam női katonái

Lektorálta: Dr. Tóth Dávid Ph.D.

1. Bevezetés

Tamási Erzsébetet idézve „Ferrorológia”¹ (Feminist terrorism) mint egy speciális szegmense a terrorcselekmények megvalósítóinak. Az elkövetői minőség² szokatlan, váratlan, pont ezek a jellemzők azok, amelyeket egy terrorszervezet vezetője keres a terrorcselekményekhez.³ A nők ezelőtt is, sőt mind a mai napig kiemelt jelentőségű szereplők az Iszlám Államnak csak korábban másképp, más szerepkörökre volt korlátozva a tevékenységük.

Tanulmányom során megvizsgálom az ISIS nőhálózata által végzett tevékenységek számát és elemzem, hogy a nők miért viselnek különleges szerepet a kalifátusban. Ezek a tényezők alapvető információkat szolgálhatnak az ISIS elleni küzdelemben.⁴

2. Az Iszlám Állam kialakulása:

Az Iszlám Állam megszületése, nem a semmiből jelent meg 2014-ben. A terrorszervezet aktivizálódása⁵ 1999-ig nyúlik vissza.⁶ A csoport tagjai különböző neveken, de 15 éve jelen vannak és működnek.⁷ Mind ezek előzményei azonban az 1916-os Sykes-Picot Egyezmény volt, amelyet az I. világháború alatt fogadtak el, s a cél nem volt vele más, mint az Oszmán Birodalom feldarabolása. Óriási hatással van a Közel Keleten napjainkban is kialakult helyzetre. Az Egyezmény valójában etnikai határokat teljesen figyelmen kívül hagyva hozott létre új mesterséges arab államokat. Hosszú évek alatt számos konfliktus⁸ megalapozója volt ez az új helyzet, de 2014-ben az Iszlám Állam azt vállalta, hogy ténylegesen megszünteti ezeket az újonnan létrejött

---

* Dr. Nagy Melánia PTE-ÁJK Büntetőjogi Tanszék Tanársegéd, Témavezető: Prof. Dr. Gál István László, PTE ÁJK tanszékvezető egyetemi tanár

¹ Tamási Erzsébet: Terrorista nők, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. p. 34.

² Bartkó Róbert: Gondolatok a terrorizmus fogalmáról. In: Belügyi Szemle, 2005/6.szám) pp. 77-79.

³ Tóth Dávid: The history and types of terrorism. In: Law of Ukraine: Legal Journal 2015/1. pp. 9-12.

⁴ <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/behind-the-veils-the-forgotten-women-of-isis> (2019.12.01.)

⁵ Kőhalmi László: Terrorism and Human Rights. In: Journal of Eastern-European Criminal Law, 2016/1. p. 160.

⁶ Kőhalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle, 2015/7-8. p. 53.

⁷ Rainer Hermann: Az Iszlám Állam, a világi állam kudarca az arab világban, Akadémiai Kiadó Budapest, 2015, p. 91.

⁸ Gál István László: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása. In: Szakmai Szemle, 2012/1. pp. 5-15.

határvonalakat.⁹ A terrorszervezet közvetlen elődjének „Dzsamá’at al Tawhíd wa’l Dzsihád (Egyistenhit és Dzsihád)” néven elhíresült terrorcsoport tekinthető, amelyet 2000-ben Abú Mus’ab-Zarqáwi alapított.¹⁰ Al Zarqáwi egy beduin származású férfi volt, aki kistílű bűnözőként élte mindennapi életét. Börtönbe került és itt ismerkedett meg a radikális szalafizmussal. Kapcsolatba került Oszáma bin Ládennel, eleinte elutasította az Al-kaidához való csatlakozást, mert értelmetlennek tartotta az Egyesült Államok elleni küzdelmet, de végül az ellentétek feloldódni látszódtak és végül a két szervezet egyesült és kialakult a Dzsihád Bázisának szervezete a Két Folyó országában terrorszervezet. Al Zarqáwi halálát egy drón okozta, melynek következtében megüresedett a vezetői szék. Al-Bagdádi vette át a helyét, aki Mohamed Próféta egyenes ági leszármazójának vallja magát. A Bagdadi egyetemen diplomázott iszlám tanulmányokból és imámként dolgozott fővárosban. 2014. június 29-én kikiáltották a kalifátust és a kalifa Al-Bagdadi lett. Első hivatalos beszédét a moszuli nagymecsetben tartotta, ahol a következőket mondta: „Én vagyok a vali (vezető), aki uralkodik felettek. Ám, nem én vagyok közületek a legjobb. Ha úgy látjátok, hogy helyesen cselekszem, kövessetek! Ha azt látjátok, hogy hibázom, figyelmeztessetek és térítsetek vissza a helyes útra! Engedelmeskedjete nekem, amíg én is engedelmeskedem a bennetek lakó Istennek!”

Az elnevezései a szervezetnek többször is változtak az évek alatt, ennek köszönhetően máshogyan emlegetik, a politikai életben illetve a sajtóban. Elsőként Abú Múszab al-Zarqáwi Dzsamáat at- Tauhíd v-al Dzsihád nevű terrorszervezethez tartozott melyet egyisten hit és dzshihádnak fordítanak, majd ettől a szervezettől Iraki Iszlám Államként (IIÁ, Islamist State in Iraq, ISI) függetlenedett. Ezt követően Iraki és Levantei (al-Sam) Iszlám Állam (ILIA, Islamic State in Iraq and the Levant (al-Sham) ISIL vagy ISIS) néven működött. Végül a kalifátus kikiáltásával az Iszlám Állam (IA, Islamic State, IS) nevet kezdte el alkalmazni.¹¹ A számos elnevezés között válogatnak a politikai szereplők, egy valami azonban biztos a kifejezéssel egyik ország sem szeretné azt hangoztatni, hogy elfogadja a terrorszervezetet, mint államot.¹²

Egy „pszeudo-államról” beszélhetünk, melynek lényegét Háber Péter fogalmazta meg: „Annak ellenére, hogy a szervezet néhány állami tulajdonsággal rendelkezik (kormány, katonai hatalom, adószedés, vallási-politikai rendszer stb.) az állami lét jellemzőinek nagy része hiányzik, különösen a nemzetközi elismertség – egyetlen állam, vagy nemzetközi szervezet sem ismeri el – amit egyébként vallási alapon maga a szervezet vezetése is elutasít.”¹³

Az állam kialakítása megkövetelte a szimbólumok megszületését is. Ilyenek tekinthető az Iszlám Állam lobogója, amelyet Mohamed próféta legendás fekete

---

⁹ Háber Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok, In: Szakmai szemle, 2016/3. p. 57.

¹⁰ Prantner Zoltán: Iszlám Állam, a világ legvéresebb terrorszervezete, Pannon-Literatúra Kft., Kisújszállás, 2016. p. 8.

¹¹ Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015. p. 48.

¹² Prantner: i.m. p. 27.

¹³ Háber: i.m. p. 58.

zászlaja jelenti. A fekete zászlón található a próféta pecsétje, amelybe nem szerepel más, mint az iszlám hitvallás: „nincs más Isten Allahon kívül.”¹⁴

3. Miért nők?

Az iszlám kultúrában a nők elnyomásának és a férfiak nárcizmusának történelmi tradíciója van.¹⁵ Így a nők szerepvállalásának elfogadtatása a radikalista iszlám mozgalmakban is hosszú folyamat eredménye. Kezdetben a nők szerepe nem terjeszkedhetett túl azon, mint hogy a mártíromságra szánt fiúkat neveljék. A dzsihádhhoz csatlakozni kívánó nők követelni kezdték, a mozgalomhoz való csatlakozásuk jogát. A radikális iszlám vezetők azonban, sokáig azzal érveltek, hogy az ellenségnek, olyan hatást keltene a nők alkalmazása, mint ha nem tudnának elég elkötelezett férfiakat toborozni. Egyfajta gyengeséget sugárzott volna, amit nem akart megengedni az akkori férfi közösség.

Az élés váltás 2005-ben következett be, mikor egy radikális iszlám vallási vezető rádióbeszédében buzdította a nőket, hogy csatlakozzanak a szent háborúhoz. A beszéd nagy hatást gyakorolt a „gyengébbik nemre” 2008-ban 30 nő robbantotta fel magát Irakban.¹⁶ A nők nagyobb hatékonyságot mutatnak az akcióik elkövetésük során. Ennek számos összetevője van.

Elsők között szerepel Iszlám vallásra jellemző női öltözet, mely nem csak a női test takarását szolgálhatja, hanem fegyver, robbanóanyag hatékony elrejtését is.¹⁷ A nők motozását, férfiak nem végezhetik így a biztonsági ellenőrzéseken is könnyebben átjuthatnak, könnyebben félrevezethetik a biztonsági erőket. Taktikai előnyöket biztosítanak.¹⁸

A nők ösztönzést jelenthetnek továbbá a férfiak számára, így növelhetik a harcosok létszámát.

Sztereotípiák mögé bújva, kihasználva a közvélekedés naivitását sikeresebb akciókat tudnak megvalósítani. Épp ezen társadalmi felfogás, amely a nagy média felhőt is megvalósítja, a női merényletek köré.¹⁹

Az öngyilkos merénylet sikeressége két összetevőből áll az egyik, a meglepetésszerű jellege illetve a rendkívüli közelsége a célpontozhoz. Ez a két feltétel vezetett ahhoz, hogy nőket használjanak fel.²⁰

Számos összetevője van azon emberi transzformációnak, mely a nőket öngyilkos merényletlővé változtatja. Az iszlám vallásban is a nő elsődleges szerepe, a szülés, a gyermeknevelés és a család összetartása. Azonban egy iszlám vallású nőnek minden

---

¹⁴ Prantner i.m. p. 4.

¹⁵Tüttő Szabolcs: Az öngyilkos terrorizmus stratégiai jelentősége, személyiség-lélektani háttere és szociológiai vonatkozásai. In: Hadtudományi Szemle, 2008/3. p. 79.

¹⁶ <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/07/szuletett-dzsihadista-felesegek-nok-a-dzsihadista-mozgalmakban/> (2017.01.26.)

¹⁷ Szuhai Ilona: A terrorizmus női vonala. In: Hautzinger Zoltán (Szerk.): A migráció bűnügyi hatásai, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozata, Budapest, 2016. p. 172.

¹⁸ Kecskés Tímea: A nők, mint öngyilkos merényletlők. In: Nemzet és biztonság, 2009/3. p. 26.

¹⁹ Béres János: A nők és az öngyilkos-terrorizmus. In: Felderítő Szemle, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2007/3. p. 25.

²⁰ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB408.pdf> (2017.01.25.)

lépése korlátozott. Meghatározzák, hogy kivel, mikor, hol, mit és meddig csinálhat. Nincs különbség sem fiatal korban sem később egy „üvegkalitkában élnek”, melyben egy lepel alól kémlelik a világot. Vannak, olyan nők, akik ebből a helyzetből való menekülés folytán állnak a radikális eszme követői közé. Ugyanis, így szabadságot kapnak, nem kell parancsra házasodniuk és eljutnak a Paradicsomba is.

Vannak, akiket a bosszú vezérel, megözvegyült vagy árván maradt lányok, akik szerelmüket vagy az édesapjukat, fivéreiket veszítették el. Tettüket a kétségbeesés, a kilátástalanság, a társadalom széthullása és a nő tradicionális társadalmi szerepeinek a változása motiválja. Erre példa különösen Csecsenföldön tapasztalható, ahol a nők különféle öngyilkos merényleteket valósítottak meg. Ők a „fekete özvegy” elnevezést kapták a médiától. Az a női csoport is megtalálható a fekete özvegyek mellett, akiket a csecsen férfiak erőszakkal, fenyegetéssel kényszerítettek öngyilkos akció megvalósítására, valamint a kábítószer fogyasztó és az alacsony szellemi képességgel rendelkező befolyásolható nők is. Kétségtelen, hogy azok a nők akiket, megerősakoltak, szexuálisan molesztáltak a „becsületükön esett csorba” helyreállítására választják az öngyilkos merényletet.

Azonban, épp ezt a tényt kihasználva a „hívók anyja” Samira Ahmed Jassim, női öngyilkos merényletet toborzott. A módszere azon alapult, hogy előre kiválasztotta azokat a nőket, akiket később a milicisták elfogtak és megerősakoltak. Ezeket a nőket pedig később meggyőzte, hogy hozzák helyre szerencsétlen sorsukat öngyilkos akcióval.²¹

Az anyagi jóllét, a biztos jövedelem reménye, eredményezheti, hogy nem a merénylet nőnél van motiváció a cselekmény megvalósítására, hanem a családjánál, édesapjánál. E helyzetben rábeszélik a lányt, hogy áldozza fel magát az igaz ügyért, de előfordul, hogy elfogadja a neki szánt szerepet a társadalomban elfoglalt alá-rendelt szerepe miatt.²²

4. Női merénylet típusai és feladataik

Caron E. Gentry és Laura Sjoberg csoportosítása alapján három fő típust emel ki a terroristák közül: az egyik csoport az „anya” kategóriája a másik felosztás a „szörnyeteg” elnevezést viseli.²³

Az anya. Azok a nők alkotják ezt a kategóriát, akik azért kerültek egy-egy terrorszervezethez, mert a férfiak iránti elkötelezettségük belesodorta őket. Ők azok a nők, akik a fiaikat harcra, önfeláldozásra nevelik, támogatják férjüket, fivérüket, apjukat. Úgy tartják, hogy a muszlim nők életet adnak egy terroristának, de joguk is van életüket elvenni. Számukra a női mártíromság, dicsőség. Legfőbb funkciója a támogató, gondoskodó, kiszolgáló szerep. A férfiakért él, és értük is lesz agresszív. A mellékszereplőből, főszereplő lesz, elindul a bosszúvágás és szerettei miatt képes kilépni a békés természetéből és öl.

A szörnyeteg.

---

²¹ Katona Magda – Répási Krisztián: A gyengék bosszúja? - A nők és a gyermekek által elkövetett öngyilkos merényletek mozgatói. In: *Eszmélet*, 2011/1. p. 47.

²² Katona – Répási: i.m. p. 44.

²³ Tamási Erzsébet: *Terrorista nők*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. p. 34.

A kutatók egy része skizoidnak, patológiásnak tekinti, aki nem vonható felelősségre cselekedeteiért, mert nem is tudja mit tesz. Mind ezek mellett tipikus jellemzője: a kegyetlenség, kíméletlenség. A női gyengeség nem jellemző rájuk, született harcos nők, amazonok, katona nők, terrorista nők, akik nem szorulnak védelemre.²⁴

Mia Bloom 4R meghatározása alapján a motivációk a női merénylőknél a következők: Revenge (bosszú) Redemption (becsület visszaszerzése) Respect (megbecsülés) Relationship (személyes kapcsolat) ezek pedig a következőképpen jelennek meg:

- Egy szeretett ember elvesztése (általában az életben domináns férfi - férj, apa vagy testvér)
- Az állítólagos vagy valódi szexuális kötelességszegés miatt
- Nemzőképtelenség, család hiánya
- Társadalmi helyzetük javítása iránti vágy
- Bizonyítási kényszer, hogy ugyanolyan elkötelezettek, mint a férfiak
- A jól ismert lázadók nővérei, lányai vagy feleségei²⁵

A nők feladatai a terrorszervezet működésébe:

Háztartás vezetői szerep.

Legfőbb szerepe a női nemnek az Iszlám Állam terrorszervezetben, a feleség, anya és nevelői pozíciók betöltése. Az életük hivatása, hogy férjüknek, gyermekeiknek gondját viseljék, valamint a jövő dzsihadistáit világra hozzák. A napi tevékenységeik azonban rendkívül korlátozottak, ami azt jelenti, hogy a házat nem hagyhatják el engedély nélkül, így a napi rutinjuk a ház tisztán tartása, főzés, mosás.

*Államépítő szerep.*²⁶

Abu Bakr al-Baghdadi felszólította a tudósokat, prédikátorokat, bírókat, orvosokat, mérnököket és tudósokat, hogy csatlakozzanak a kalifátumhoz. Az ISIS szakképzett szakemberek iránti igénye nem korlátozódik a férfiakra; mindkét nem felelős „polgári feladatainak” teljesítéséért. Függetlenül a férfiak korábbi foglalkozásától, a többséget a toborzottak közül az ISIS katonaságába helyezik, így a nőket hagyják a hétköznapi munkák végzésére. Így jelentősen sok nő vesz részt a kalifátus építésében, fenntartásában.

Operatív szerep.

Az ISIS nők is részt vehetnek támadó, harci műveletekben és védekező katonai tevékenységekben is. 2014-ben az ISIS létrehozta az Al Khansaa-t - egy teljes női brigádot, amely túlnyomórészt szíriai és iraki nőkből áll. A női egységet úgy alakították ki, hogy érvényesítse az ISIS szigorú koncepcióját az iszlám erkölcsről. Az ISIS ruházati kódexet vezetett be, amely megköveteli, hogy minden nő viseljen olyan ruhát, ami teljesen elrejtí testét, kézfejét valamint az arcát. Smink nem megengedett. A szabályok betartása érdekében a brigád AK-47-es járőrökkel járőröz a városokban és ellenőrzi a nőket. Mindemelett a nők különféle, új típusú

---

²⁴ Tamási Erzsébet: Terrorista nők, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. pp. 36-37.

²⁵ Mia Bloom: Women as a Victim and Victimizers In: Countering the terrorist mentality Ejournal Usa, Foreign Policy Agenda, US Department of State, May 2007, Volume 12, Number 5. p. 17.

²⁶ <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/behind-the-veils-the-forgotten-women-of-isis> (2019.12.01.)

tevékenységeket végeznek, beleértve a toborzást, a hírszerzési tevékenységet és a foglyok felügyeletét.

Öngyilkos merénylő, harcos.

A terrorizmus leginkább rettegett és leggyorsabban terjedő formájaként említhető. Az öngyilkos támadás az egyik fajtája a „Human Guided” (továbbiakban „HD”) vagyis emberi vezetésű/irányítású fegyveres támadásoknak. Emellett megkülönböztetjük még a mártírtámadásokat. Mind a kettőt szokás „öngyilkos merényletként” aposztrofálni azonban a kettő nem ugyanaz. A legfőbb különbséget a vallási háttér szolgáltatja. Az öngyilkos támadás/merénylet egy nem vallási alapú, politikailag motivált terrortámadás, ahol a terroristák tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy a menekülés, túlélés lehetősége nagyon csekély vagy teljesen kizárt. A cselekmény történhet úgy, hogy előzetes tervet készítenek az öngyilkosság megvalósítására vagy pedig addig harcolnak amíg meg nem halnak a harc közben. A mártírtámadás esetében azonban, vallásos szélsőséges terroristák az elkövetők. Az életben maradás akár szűgyen is lehet.²⁷ Ahhoz, hogy egy öngyilkos akció megvalósulásáig eljuthassanak az áldozatok vagy elkövetők, összetett előkészületi folyamatra, tervezésre van szükség. Többek között magába foglalja, az egyik legfontosabb elemet, a leendő célpont alapos ismeretét, a területen élők napirutinját, a biztonsági személyzet szolgálati tevékenységét,²⁸ ami akár több hónapos megfigyelési folyamatot is igényelhet. Mind emellett ugyan olyan fontos az elkövető személynek a megfelelő kiválasztása, aki képes beolvadni a környezetébe, rendelkezik a helyi kultúra, nyelv ismeretével és magabiztos. Ha ezek a szükséges feltételek fennállnak, akkor a terrorszervezetek teljeskörű szolgáltatást nyújtanak a terrorcselekmény sikeres megvalósításához. Ez többek között magába foglalja a szükséges anyagi fedezetet, az elkövetéshez nélkülözhetetlen eszközöket²⁹ és a folyamatos támogatást, biztatást.

Az elkövetési helyszínek nagyon széles skálán mozognak, ezzel pedig az emberekben a kiszámíthatatlanság érzését valamint a nyugtalanságot erősítik. Céljuk nem más, mint nullára leszűkíteni azokat a területeket, épületeket, ahol az ember szabadon mer mozogni és ehhez a legjobb eszköz az öngyilkosmerénylet.³⁰

5. Al-Khanssa

Az ISIS 2014. február 2. napján létrehozta a női katonáiból álló Al-Khanssa elnevezésű zászlóalj. Ez a zászlóalj több feladatot vállalt, beleértve a nők átvizsgálását, ellenőrzését, fogva tartását és biztonsági megfigyelését, mint a korábban működő terrorszervezet az Al-Kaida hiszen ennél a szervezetnél a nők

---

²⁷ Marie-Helen Maras: A terrorizmus elmélete és gyakorlata, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016. p. 126.

²⁸ Marie-Helen: i.m. p. 395.

²⁹ Uo.

³⁰ Bruce Hoffman: The Logic of Suicide Terrorism. The Atlantic Monthly, 1, 40-47.o. 2003. június idézi: Marie-Helen Maras: A terrorizmus elmélete és gyakorlata, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016. p. 396.

foglalkoztatása nem volt jellemző.³¹ A zászlóalj elnevezését az Al-Khansa arab női költő után kapta. Igazi neve Tumadir bint 'Amr ibn Al Harth ibn Al Sharid. Körülbelül 575-ben született Arábia (jelenleg Szaúd-Arábia) Najidban, 646-ban halt meg, és a legnagyobb arab nők költője, aki valaha élt. Írása kiemelkedően fontos a legendás Al Muaallaqat verseknél (hét mű összeállítása, amely az iszlám előtti korszak legjobb verseinek tekinthető). Mohamed prófétáról ismert volt, hogy élvezte költészetét - gyakran felkérte, hogy komponálja és szavalja őket összejövetelein.

"Ha azt akarja tudni, hogy mi a legjobb, amit valaha egy női arab költő írt, akkor el kell olvasnia a Diwan Al Khansát" - mondja Maryam Al Naqbi, az Emirati költő, a Sharjah Népköltészeti Központ munkatársa. A mű jelenleg nem érhető el angolul, de a kivonatok szerepelnek néhány gyűjteményben. Hasan Al Naboodah professzor, az emirati történész és az Al Ain Egyesült Arab Emírségek Egyetem Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi kar dékánjának véleménye szerint Al Khansa munkái betekintést nyújtanak az arab történelem gazdag idejébe.³²

A zászlóalj egyik tagjának vallomása szerint a zászlóalj gyors felállításának az oka, az Al-Sabahya útblokkban Raqqától nyugatra történt merénylet volt, amikor három ISIS katonát megöltek, valamint további négyet megöltek a Mishlab úttoron, ismeretlen fegyveresek női ruhákba öltözve, arcukat burkával takarva. Félve a művelet megismétlődésétől, az „Umm Al Rayyan” (a zászlóalj vezetője) 35 nővel indította el a zászlóaljat: három szíriai, két jemeni, négy szaúdi, egy kuvaiti, hét tunéziai, három líbiai, kilenc csecsen, három egyiptomi, és három iraki. A zászlóalj középpontjában álló sürgős feladat az volt, hogy utcákon és üzletekben keresse a merénylet nőket, félve a korábbi támadások megismétlődésétől, valamint távolítsa el a szervezet előtt álló akadályokat, hogy letartóztassák vagy büntessék azokat a nőket, akik hibákat követnek el vagy az iszlám törvényt sértenek.”³³

Az Iszlám Állam Al-khansa brigádjának női tagjai kiadtak egy manifesztumot a nők számára.

Ami több ízben részletezi a nők szerepvállalását a terrorszervezetben.

A dokumentum célja a nők harcra való felhívása vagyis, hogy csatlakozzanak az Iszlám Államhoz, ebben szerepelteti a motivációs tényezőket valamint a jobb élet reményét. A manifesztum 3 fő részre bontható. Az első részben foglalkozik a Nyugati életbe vetett hit megdöntésével illetve annak fő részeinek kritizálásával: feminizmus, oktatás. A második rész beszámolókból áll, azoknak a beszámolóikból, akik az Iszlám Állam által uralt területen élnek. A harmadik részben pedig egy összehasonlítás található, ahol a nők helyzetét hasonlítja össze, nem ISIS területen élő nők életével.

A kiáltvány nyomatékosítja, hogy a nő feladata a mozgásszegény életmód folytatása, ami nem jelent többet, mint, hogy család körüli teendőket látja el a házában. A házat csak bizonyos okok miatt hagyhatják el, ezek közül az első és a legfontosabb pont a dzsihád. A szentháború miatt túl terjeszkedhet eleve elrendelésétől és harcolhat. Következő okként szerepel, a vallástudomány tanulmányozása, ami szintén

---

³¹ <https://www.islamweb.net/en/article/167309/al-khansaa-poetess-and-mother-of-martyrs> (2019.12.01.)

³² <https://www.thenational.ae/arts-culture/arabic-treasures-the-beauty-of-al-khansa-s-melancholic-verses-refuses-to-fade-1.37438> (2019.12.01.)

³³ Uo.

felhatalmazhatja a nőket a ház elhagyására. Végül pedig a harmadik ok a női orvosok és tanárok szabadmozgása, de szigorúan betartva a Saría szabályait. Hangsúlyozza, mind a 3 pont mellett a nők öltözkéire vonatkozó szabályok betartását is, miszerint minden testrészét rejtve kell tartania. Aki ezt nem tartja be azt megbüntetik.³⁴

6. Összegzés

A nők szerepvállalása az Iszlám Államban sokrétű, a gyermekek megszületésétől az élet elvételéig kiterjedhet. Az alkalmazásuk taktikai szempontból előnyös és célravezető, mert kihasználják a társadalmi sztereotípiákat. Látható a további tendencia, mi szerint már egy még ártatlanabb kört igyekeznek megcélozni a toborzók, ezek pedig nem mások mint a gyermekek.³⁵ Módszereik brutálisak, kegyetlenek, amelyek sokszor a társadalom leggyengébb tagjait könnyen áldozatul ejtenek.

---

³⁴ Women of the Islamic State, A Manifesto on women by the Al-Khanssa Brigade, Quilliam, 2015. <https://therinjfoundation.files.wordpress.com/2015/01/women-of-the-islamic-state3.pdf> (2019.12.01.)

³⁵ Gál István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. In: Szakmai Szemle, 2016/2. p. 83.

Felhasznált irodalom jegyzéke

1. Bartkó Róbert: Gondolatok a terrorizmus fogalmáról. In: Belügyi Szemle, 2005/6. pp. 75-88.
2. Béres János: A nők és az öngyilkos-terrorizmus. In: Felderítő Szemle, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2007/3. pp. 15-26.
3. Bruce Hoffman: The Logic of Suicide Terrorism. The Atlantic Monthly, 1, 2003. pp. 40-47.
4. Gál István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. In: Szakmai Szemle, 2016/2. pp. 81-98.
5. Gál István László: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása. In: Szakmai Szemle, 2012/1. pp. 5-15.
6. Háber Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok, In: Szakmai szemle, 2016/3. pp. 55-82.
7. Katona Magda – Répási Krisztián: A gyengék bosszúja? - A nők és a gyermekek által elkövetett öngyilkos merényletek mozgatói. In: Eszmélet, 2011/1. pp. 37-58.
8. Kecskés Tímea: A nők, mint öngyilkos merényletek. In: Nemzet és biztonság, 2009/3. pp. 23-22.
9. Kóshalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle, 2015/7-8. pp. 52-71.
10. Kóshalmi László: Terrorism and Human Rights. In: Journal of Eastern-European Criminal Law, 2016/1. pp. 159-165.
11. Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015.
12. Marie-Helen Maras: A terrorizmus elmélete és gyakorlata, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
13. Mia Bloom: Women as a Victim and Victimizers In: Countering the terrorist mentality Ejournal Usa, Foreign Policy Agenda, US Department of State, May 2007, Volume 12, Number 5.
14. Prantner Zoltán: Iszlám Állam, a világ legvéresebb terrorszervezete, Pannon-Literatúra Kft., Kisújszállás, 2016.
15. Rainer Hermann: Az Iszlám Állam, a világi állam kudarca az arab világban, Akadémiai Kiadó Budapest, 2015.
16. Szuhai Ilona: A terrorizmus női vonala. In: Hautzinger Zoltán (Szerk.): A migráció bűnügyi hatásai, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozata, Budapest, 2016. pp. 167-178.
17. Tamási Erzsébet: Terrorista nők, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013.
18. Tóth Dávid: The history and types of terrorism. In: Law of Ukraine: Legal Journal 2015/1. pp. 1-24.
19. Tüttő Szabolcs: Az öngyilkos terrorizmus stratégiai jelentősége, személyiség-lélektani háttere és szociológiai vonatkozásai. In: Hadtudományi Szemle, 2008/3. pp. 72-86.
20. Women of the Islamic State, A Manifesto on women by the Al-Khanssa Brigade, Quilliam, 2015.

Internetes források:

21. <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/07/szuletett-dzsihadista-felesegek-nok-a-dzsihadista-mozgalmakban/> (2017.01.26)
22. <https://www.islamweb.net/en/article/167309/al-khansaa-poetess-and-mother-of-martyrs>
23. (2020.01.16.)
24. <https://www.thenational.ae/arts-culture/arabic-treasures-the-beauty-of-al-khansa-s-melancholic-verses-refuses-to-fade-1.37438> (2020.01.16.)
25. <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/behind-the-veils-the-forgotten-women-of-isis> (2019.12.01.)
26. <https://www.thenational.ae/arts-culture/arabic-treasures-the-beauty-of-al-khansa-s-melancholic-verses-refuses-to-fade-1.37438> (2020.01.11.)
27. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB408.pdf> (2017.01.25)

Projics Nárcisz*: Az igazgatási úton nyújtott birtokvédelem aktuális kérdései a magyar jogban

Lektorálta: Dr. Jusztinger János Ph.D.

1. Bevezetés

A tanulmány célja a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljáráshoz kapcsolódó főbb kérdések és a gyakorlatba nehezen átültethető szabályok vizsgálata.¹ A polgári jogi birtokvédelem eszközeinek igénybevétele – különös tekintettel az eszköztár hatékonyságára – a technikai fejlődés következtében megváltozott körülmények és az új élethelyzetek megjelenése miatt napjainkban újabb és egyre összetettebb kérdéseket vet fel.

A tanulmány először a hatályos birtokvédelmi rendszerünkre vonatkozó anyagi jogi szabályokat veszi górcső alá – röviden kitérve a római jog alapvető birtoktani szabályaira -, majd ezt követően a jegyző által lefolytatott birtokvédelmi eljárás egyes szabályait, fontosabb kérdéseit és napjainkban aktuális problémáit elemzi.

2. A birtokvédelem anyagi jogi szabályai a Polgári Törvénykönyvben

A vizsgált jogintézmény több ezer éves múltját támasztja alá, hogy a mai értelemben vett birtokvédelmi szabályozás alapját a római jogi reguláció képezi. Ezért a birtokvédelmi vizsgálódásom kiindulópontját a római jogi fogalom adja, amely szerint a birtok, azt a ténylegességi állapotot jelöli, amikor a birtokos egy dolgot fizikai hatalmában tart, illetve lehetősége van a dolgot a szokásszerű rendeltetése szerint használni. A birtokhoz, mint jogi tényhez birtokjogok is járulhattak, ebben az esetben jogi birtokról beszélhetünk. A birtoklás, mint ténylegességi állapot jogkövetkezményei közül a legáltalánosabb a védelmi hatás volt a római jogban. A

---

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Római Jogi Tanszék

¹ Alföldi Ágnes Dóra: A birtokvédelem eljárásjogi aspektusai, különös tekintettel a possesszórius eljárásra. In: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in litteris II.* Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2010. pp. 9-16.,

Bisztriczki László: Megreformált birtokvédelem? In: *Jegyző és Közigazgatás* 2015/1. pp. 25-30.,

Bisztriczki László: Változások a jegyzői hatáskörbe tartozó birtokvédelmi eljárásban. In: *Új Magyar Közigazgatás* 2015/1. pp. 78-80.,

Csányi Imre: Változások a birtokvédelmi eljárásban. In: *Jegyző és Közigazgatás* 2015/3. pp. 23-24.,

Méhes Tamás: Birtokvédelem a közjog és magánjog határán. In: *Államtudományi Műhelytanulmányok* 2016/19. pp. 2-14.,

Méhes Tamás: Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel. In: *Opuscula Civila* 2016/4. pp. 2-12.

birtoktan alapvető kategóriái a *praetor* által kibocsátott *interdictumok* formuláiban jelentek meg.²

A romanista alapokon nyugvó kontinentális jogrendszerekben megtalálható birtokvédelmi eszközrendszer a római jog birtokvédelmi szabályaiból jelentős történeti fejlődés során alakult ki és csiszolódott.³

Rátérve immár a hatályos birtokvédelmi rendszerünk elemzésére, fontos megjegyezni, hogy a vonatkozó jogi szabályozás többszintű. A 2013. évi V. törvénnyel kihirdetett - 2014. március 15-én hatályba lépett - Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.⁴) jelentős változást hozott a birtokvédelem szabályozásában, azonban megőrizte az 1959-es elődjének szabályozási rendszerét, tehát a birtokvédelem polgári jogi eszközrendszere nem változott. Az új kódexben a birtokra és a birtokvédelemre vonatkozó szabályok a Dologi jog című könyv elejére kerültek.⁵ A polgári jogi birtokvédelem eszköztárának megértéséhez szükséges a jogilag releváns fogalmi elemeket is áttekinteni. Mivel a jegyző birtokvédelmi eljárása a birtoklás tényén alapul, ezért röviden vizsgálni kell a birtok fogalmát, annak jogi természetét, valamint a birtokvédelemre jogosítottak körét is.⁶

A kódex a birtok fogalmát nem definiálja, így azt csak közvetetten a birtokos személyén keresztül lehet meghatározni. A Ptk. a birtokosok személyi körét a korábbi szabályozáshoz képest differenciáltabban határozza meg.⁷ A törvény elsőként azt az esetet szabályozza, amikor valaki annak alapján minősül birtokosnak, hogy a dolgot sajátjaként vagy olyan jogviszony alapján, amely őt a dolog időleges birtoklására jogosítja, hatalmában tartja.⁸ A Ptk. terminológiai újításai közül ki kell emelni a főbirtokos és az albirtokos fogalmának bevezetését. A saját birtokost főbirtokosnak, míg a dolog birtokát tőle származtató és vele szemben jogcíme alapján birtokvédelemben részesülő személyt albirtokosnak tekinti.⁹ Az albirtok és főbirtok közötti különbségtétel akkor szükséges, amikor a dolog felett ténylegesen hatalmat gyakorló és a jogi értelemben vett birtok elválik egymástól, ez a megkülönböztetés

---

² Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2016.⁴ pp. 172-179.

³ Serák István: Dogmatikai, történeti és összehasonlító adalékok a polgári jogi birtokvédelem rendszerének hatékonyságához. In: Állam- és Jogtudományi Műhelytanulmányok LVI. évf. 2015/2. pp. 47-49.

⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.)

⁵ Navratyil Zoltán: Dologi jog. A 2013. évi V. törvény alapján. Az új polgári törvénykönyv szövegének rövid magyarázata. Menedzser Praxis Szakkönyvtár és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2014. pp. 6-16.

⁶ Jusztinger János – Kasza Melinda: A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás hatékonysági kérdései. In: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila (szerk.): Hatékonyság és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Római Jogi Tanszék, Pécs, 2017. pp. 82-84.

⁷ Jusztinger – Kasza: i. m. p. 84.

⁸ Ptk. 5:1§ (1) bek., Menyhárd Attila: A birtok és a birtokvédelem. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. I. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018. 2. átdolgozott kiadás, pp. 944-945. (Ptk. 5:1. §-ához 2. pont)

⁹ Ptk. 5:1. § (2) bek., Ptk. 5:5. § (3) bek.

kettejük viszonyában releváns.¹⁰ Végül a Ptk. szerint birtokos az a személy is, akitől a dolog jogalap nélkül időlegesen más személy hatalmába került.¹¹

Tehát a Ptk. vonatkozó rendelkezései alapján megállapítható, hogy a birtokvédelem a birtokosnak a birtoklás tényével összefüggő alanyi joga.¹² A birtokhoz kapcsolódó joghatások közül a legjelentősebb a védelmi hatás, amely mindenkivel szemben – akinek vele szemben nincs jogalapja a birtoklásra - megilleti a birtokost a birtokviszony abszolút jellegéből fakadóan.¹³

A hatályos magyar szabályozás vizsgálata után megállapítható, hogy a birtokvédelem háromszintű rendszerrel rendelkezik: a birtokos idővesztés esetén felléphet önhatalommal¹⁴, valamint birtokvédelemért fordulhat a jegyzőhöz¹⁵, illetve a bírósághoz.¹⁶ A birtokos ezen eszközöket egymástól függetlenül veheti igénybe, így az önhatalom nem kell, hogy megelőzze a jegyzői eljárást, az igazgatási úton nyújtott védelem pedig nem előfeltétele a bírósági eljárásnak. A bírósághoz előzetes eljárás kötelezettsége nélkül lehet birtokvédelemért folyamodni, ekkor a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény szabályai alapján peres eljárás kerül lefolytatásra. A birtokvédelem igénybevételére két esetkör során kerülhet sor: birtoktól való megfosztás (kivetés), illetve a birtokháborítás.¹⁷

3. A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás szabályozásának kérdéseiről

A jegyzői birtokvédelem egy speciális és komplex jogintézmény, amely a közjog és a magánjog határterületén helyezkedik el. A jogtudomány kialakulása óta alapvető és kiemelt vizsgálati tárgykör a magánjog és közjog elhatárolásának kérdése. A jegyző által nyújtott birtokvédelem esetében a kettősség hosszú ideje fennáll, hiszen a polgári jogi alapon nyugvó possesszórius birtokvédelmi eljárást egy közigazgatási hatóság folytatja le közigazgatási szabályok segítségével.¹⁸ A jegyzői hatáskörbe tartozó ügyek jellegét tekintve egyik oldalon az ügyfél, a másik oldalon a hatóság áll, a birtokvédelmi eljárás azonban ettől eltérő természetű. Az ellenérdekű felek között zajló polgári jogi jellegű ügyekben kell a jegyzőnek eljárnia és döntést hoznia.¹⁹

Ki kell emelni, hogy a jegyzőtől csak a birtokháborítástól számított egy éven belül van lehetőség kérni az eredeti állapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését. Az egy év lejártá után csak a bírósági birtokvédelem igénybevételére van lehetőség.²⁰

---

¹⁰ Menyhárd: i. m. pp. 944-945. (Ptk. 5:1. § - ához 2. pont)

¹¹ Ptk. 5:1. § (3) bek., Jusztinger - Kasza: i. m. p. 84.

¹² Méhes: i. m. 2016b. p. 6.

¹³ Ptk. 5:5. § (2) bek.

¹⁴ Ptk. 5:6. § (1) - (2) bek.

¹⁵ Ptk. 5:8. § (1) - (5) bek.

¹⁶ Ptk. 5:7. § (1) - (2) bek.

¹⁷ Ptk. 5:5. § (1) bek.

¹⁸ Méhes: i. m. 2016b. pp. 2-3.,

Bisztriczki: i. m. 2015b. p. 1.

¹⁹ Alföldi: i. m. pp. 12-13., Méhes: i. m. 2016b. pp. 2-3.

²⁰ Ptk. 5:8. § (1) bek., Ptk. 5:7. § (1) - (2) bek.

A jegyző a birtokvédelmi eljárás során a tényleges birtokhelyzet alapján dönt, vitás jogkérdésekben, valamint a birtoklás jogalapjáról nem hozhat döntést.

Fontos megjegyezni, hogy hatályos jogunkban a jegyzői birtokvédelmi eljárás sajátos eljárási rend szerint folyik. 2015. március 1-jén hatályba lépett a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról szóló 17/2015. (II.16.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Birtokvédelmi rendelet), amely azonban több fontos jogkérdést hagy megválaszolatlanul.

3.1 A Birtokvédelmi rendelet és az Ákr. viszonya

A jogalkalmazóknak, így a jegyzőknek is az a törekvésük, hogy az eléjük kerülő ügyekben az eljárást törvényesen folytassák le és az eljárás során esetlegesen felmerülő joghézagokat más jogszabályból származó, de igénybe vehető normákkal töltsék ki.²¹

A megválaszolásra váró kérdések közül kiemelkedő jelentőséggel bír a Birtokvédelmi rendelet és az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) viszonya. Mivel a Birtokvédelmi rendelet csak azt határozza meg, hogy a birtokvédelmi eljárás során mikor kötelező az Ákr. szabályainak alkalmazása, így azt a jogszabályból nem lehet megállapítani, hogy az Ákr. háttérjogszabályként alkalmazható-e.²² Azonban a Birtokvédelmi rendelet tartalmaz olyan rendelkezést - például az adatkezelésre vonatkozóan²³ -, amely kifejezetten az Ákr. szabályainak alkalmazását írja elő a jegyzői birtokvédelmi eljárás során. A szabályozás nem ad pontos választ arra vonatkozóan sem, hogy a jegyző által hozott határozat végrehajtása során az Ákr. szabályai milyen mértékben alkalmazhatók. Szűkebb értelemben kizárólag akkor kell az Ákr. szabályait alkalmazni, ha a végrehajtási szabályok utalnak vissza rá, tágabb értelemben mindazon szabályokat alkalmazni kell, amelyek a határozat végrehajtását szolgálják.²⁴

3.2 Az eljárási határidők

További kérdéseket vet fel az eljárási határidő, valamint a birtokvitában érintett feleknek a bizonyításra megállapított határidő rövide²⁵, valamint az, hogy a rövid határidők mellett mennyire van lehetősége a jegyzőnek megalapozott döntést hozni. A Birtokvédelmi rendelet az eljárás lefolytatására tizenöt napos határidőt biztosít²⁶, továbbá nem teszi lehetővé az eljárás felfüggesztését és a határidő meghosszabbítását

---

²¹ Bisztriczki: i. m. 2015b. p. 29.

²² Méhes: i. m. 2016b. pp. 4-5.

²³ Csányi: i. m. p. 23.

²⁴ Bisztriczki László: Az új birtokvédelmi rendelet alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai. In: Jegyző és Közigazgatás 2015/6. pp. 19-21., Sáriné Simkó Ágnes: Új jogszabály a birtokvédelmi eljárásban. In: Jegyző és Közigazgatás 2015/1. pp. 23-24.

²⁵ Csányi: i. m. pp. 23-24.

²⁶ a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról szóló 17/2015. (II.16.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Birtokvédelmi rendelet) 8. § (1) bek.

sem. Kivételes esetben harminc napig tarthat az eljárás, ha tolmács kirendelése válik szükségessé.²⁷

Az eljárás lefolytatására biztosított rövid határidő sok esetben nem teszi lehetővé, hogy a jegyző megalapozott döntést hozzon. Mivel ilyen rövid idő alatt nagyon nehéz, sőt néha lehetetlen a tényállást tisztázni. Ebben az esetben a jegyzőnek - a határidő hosszabbítás lehetőségének hiánya miatt - szinte kényszerből kell (megalapozatlan) döntést hoznia a hiányos tényállás alapján.²⁸ Az ily módon született döntések ellent mondanak a Birtokvédelmi rendeletben rögzített szakszerűség és tisztességes ügyintézés követelményének. A kötelezettek az általuk esetlegesen „igazságtalannak” tartott döntésekben foglalt cselekményeket nem fogják elvégezni, így a döntésekkel szemben keresettel bírósághoz fordulok számának esetleges emelkedése várható.²⁹

3.3 Az eljárás kettéosztottsága

Az eljárási határidő kettéosztottsága további problémákat vet fel. A hatályos szabályozás úgy osztja ketté a rendelkezésre álló rövid határidőt, hogy a tíz napos bizonyítékbecfohadási szakaszt öt napos határozathozatali szakasz követi³⁰, ahol már nincs lehetőség bizonyítékok benyújtására és a felek által történő nyilatkozattételre sem. Mivel a felek bizonyítására szabott tíz nap gyakran azelőtt letelik (pl. postázás elhúzódása), hogy a felek bármilyen nyilatkozatot tettek volna, úgy gondolom érdemes figyelmet fordítani arra az esetre is, amikor a felek esetleg a döntést egyértelműen befolyásoló bizonyítékot juttatnak a jegyzőhöz a bizonyítékbecfohadási szakasz követően a határozat meghozatala előtt.³¹ Ebben az esetben véleményem szerint erősebbnek kellene lennie a tisztességes eljárás követelményének és ebből fakadóan a megalapozott döntés meghozatala iránti igénynek, mint a bizonyítási szakasz minden indoklás és magyarázat nélkül történő korlátozásának.

A Birtokvédelmi rendelet rögzíti, hogy a bizonyítás a feleket terheli, az érdekében álló tényeket a birtokvíta polgári jogi jellegéből fakadóan saját maguknak kell bizonyítaniuk.³² A bizonyítási eljárásban a jegyzőnek passzív szerepe van, nem köteles az elő nem terjesztett bizonyítékok beszerzésére.

A Birtokvédelmi rendelet a bizonyítási eszközök közül csak a helyszíni szemlélt és a meghallgatást részletezi.³³ A jegyző a szemle eredményes és biztonságos lefolytatásához a rendőrség közreműködését kérheti, ez az egyetlen rendelkezésre álló kényszerítő eszköz.³⁴

A jegyző a felek által előterjesztett, valamint a bizonyítási eljárás során megismert bizonyítékokat szabadon mérlegeli.³⁵ A jegyző az eljárást köteles határozattal lezárni,

---

²⁷ Birtokvédelmi rendelet 8. § (2) bek.

²⁸ Bisztriczki László: i. m. 2015a. pp. 22-23.

²⁹ Bisztriczki László: i. m. 2015a. pp. 22-23.

³⁰ Birtokvédelmi rendelet 5. §

³¹ Bisztriczki: i. m. 2015b. pp. 25-26.

³² Bisztriczki: i. m. 2015b. p. 26., Sáriné Simkó: i. m. p. 24.

³³ Birtokvédelmi rendelet 14-15. §

³⁴ Birtokvédelmi rendelet 14. § (4) bek., Bisztriczki: i. m. 2015b. p. 27., Méhes: i. m. 2016b. p. 9., Sáriné Simkó: i. m. p. 24.

³⁵ Birtokvédelmi rendelet 13. § (1) bek.

tartalmát tekintve a határozat lehet helyt adó vagy elutasító. A döntést közölni kell a felekkel és azzal, akire nézve jogot vagy kötelezettséget állapít meg.³⁶

3.4 Az egyezségkötés hiánya

Kiemelt figyelmet kell fordítani a birtokvédelmi rendelet legfőbb hiányára, az egyezségkötés lehetőségének kiiktatására. A birtokvitában érintett felek egyezsége való hajlandósága nem vezet az eljárás lezárásához, a jegyzőnek ebben az esetben is határozatot kell hoznia. Az egyezség jogintézményének mellőzése érthetetlen, hiszen ez ellentétes a Birtokvédelmi rendelet azon céljával, amely az eljárás magánjogi jellegét kívánja megőrizni.³⁷ A polgári jogi jelleg alapvető ismérve a megegyezés lehetősége. Annak ellenére, hogy a Birtokvédelmi rendelet erre nem ad lehetőséget, a felek egyidejű meghallgatása során lehet törekedni az egyezsége és az itt elhangzó nyilatkozatokat bizonyítékként kell figyelembe vennie a jegyzőnek a döntés meghozatala során. Továbbá aggályos a jegyző döntéshozatala szempontjából az olyan birtokvédelmi ügy, amelyben megvan a felek egyezsége való hajlandósága. Az egyezség alkalmazhatóságának hiánya miatt a jegyző a birtokvédelmi kérelemnek helyt adó vagy azt elutasító döntést hozhat. Azonban arra nincs lehetőség, hogy a jegyző közreműködésével a felek kölcsönös engedésével megvalósuló, mindkettőjük számára kedvező döntés szülessen.³⁸

3.5 A határozat végrehajtása, jogorvoslat

A jegyző által hozott határozattal szemben közigazgatási úton jogorvoslatnak nincs helye és a jegyzőnek azt a meghozatalától számított három napon belül végre kell hajtania.³⁹ A gyakorlatban nehezen valósítható meg a határozat végrehajtására szabott rendkívül rövid határidő, hiszen egyes esetekben akár a kézbesítés is tovább tarthat. A végrehajtási eljárás során az Ákr. szabályait kell alkalmazni. A végrehajtási eljárásban hozott jegyzői döntés elleni jogorvoslat elbírálására a kormányhivatal jogosult.⁴⁰ Az a fél, aki a jegyző birtokvédelem kérdésében hozott határozatát sérelmesnek tartja, a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a bíróságtól perben kérheti a határozat megváltoztatását.⁴¹ A pert az ellenérdekű féllel szemben kell megindítani, fősabályként a keresetindításnak a jegyző által hozott határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya.⁴²

4. Záró gondolatok

---

³⁶ Birtokvédelmi rendelet 19. §, 20. § (1) bek.

³⁷ Bisztriczki László: i. m. 2015a. pp. 24-25.

³⁸ Bisztriczki: i. m. 2015b. p. 28.

³⁹ Birtokvédelmi rendelet 23. § (1) bek., Ptk. 5:8. § (3) – (4) bek.

⁴⁰ Birtokvédelmi rendelet 24. § (1) – (2) bek.

⁴¹ Ptk. 5:8. § (3) bek.

⁴² Ptk. 5:8. § (4) bek.

A birtokos dönti el, hogy birtokháborítás esetén a rendelkezésére álló birtokvédelmi eszközök közül melyiket alkalmazza. Összegzésként megállapítható, hogy az igazgatási úton nyújtott birtokvédelem sok esetben gyorsabb, hiszen a birtoklás ténye rövid úton megállapítható és, így kedvezőbb lehet a sérelmet szenvedett fél számára, mint a bírói úton igénybe vehető birtokvédelem. Megvalósulni látszik az a jogalkotói szándék, amely a bíróságok tehermentesítését célozza, mivel sokkal többen fordulnak a jegyzőhöz birtokvédelemért, mint a bírósághoz. Ugyanakkor a hatályos szabályozás, bár a korábbihoz képest jóval részletesebb, mégis számos jogkérdést hagy megválaszolatlanul a jegyző által nyújtott possesszórius birtokvédelmi eljárással kapcsolatban és így bizonytalanságot eredményez a gyakorlati alkalmazásban. A nyitva hagyott kérdések közül ki kell emelni, hogy továbbra sem egységes az Ákr. és a Birtokvédelmi rendelet viszonyának megítélése. A legnagyobb feladat a jegyzőkre hárul, hiszen nekik kell a szabályokhoz alkalmazkodva kialakítani a gyakorlatot.

Felhasznált irodalom jegyzéke

- 1 Alföldi Ágnes Dóra: A birtokvédelem eljárásjogi aspektusai, különös tekintettel a possesszórius eljárásra. In: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián.* Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2010. pp. 9-16.
- 2 Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: *Római magánjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2016.*⁴
- 3 Bisztriczki László: Az új birtokvédelmi rendelet alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai. In: *Jegyző és Közigazgatás 2015/6.* pp. 19-25. = Bisztriczki 2015a.
- 4 Bisztriczki László: Megreformált birtokvédelem?. In: *Jegyző és Közigazgatás 2015/1.* pp. 25-30. = Bisztriczki 2015b.
- 5 Bisztriczki László: Változások a jegyzői hatáskörbe tartozó birtokvédelmi eljárásban. In: *Új Magyar Közigazgatás 2015/1.* pp. 78-80. = Bisztriczki 2015c.
- 6 Csányi Imre: Változások a birtokvédelmi eljárásban. In: *Jegyző és Közigazgatás 2015/3.* pp. 23-24.
- 7 Jusztinger János – Kasza Melinda: A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás hatékonysági kérdései. In: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Hatékonyság és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Római Jogi Tanszék, Pécs, 2017. pp. 81-101.
- 8 Menyhárd Attila: A birtok és birtokvédelem. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez.* I. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018. 2. átdolgozott kiadás
- 9 Méhes Tamás: Birtokvédelem a közjog és magánjog határán. In: *Államtudományi Műhelytanulmányok 2016/19.* pp. 1-14. = Méhes 2016a.
- 10 Méhes Tamás: Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel. In: *Opuscula Civila 2016/4.* pp. 1-12. = Méhes 2016b.
- 11 Navratyil Zoltán: *Dologi jog. A 2013. évi V. törvény alapján. Az új polgári törvénykönyv szövegének rövid magyarázata.* Menedzser Praxis Szakkiaadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2014.
- 12 Sáriné Simkó Ágnes: Új jogszabály a birtokvédelmi eljárásban. In: *Jegyző és Közigazgatás 2015/1.* pp. 23-24.
- 13 Serák István: Dogmatikai, történeti és összehasonlító adalékok a polgári jogi birtokvédelem rendszerének hatékonyságához. In: *Állam- és Jogtudományi Műhelytanulmányok LVI. évf. 2015/2.* pp. 47-73.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke

- 14 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 15 17/2015. (II. 26.) Korm. rendelet a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról

Szívós Alexander Roland*: Az információszabadság megvalósulása a közpénzek felhasználása terén

Lektorálta: Prof. Dr. Szilovics Csaba

1. Bevezető gondolatok

A demokrácia alapja a polgárok informált részvétele az állam és a társadalom ügyeiben, ami szükségessé teszi az állami „tudás”, továbbá annak felhasználására vonatkozó ismeretek minél teljesebb hozzáférhetővé tételét. Sok kormányzat helytelenül, mindent megtesz annak érdekében, hogy a közpénzek beszedésének, illetve felhasználásának formáit internalizálja, a hatalom belső ügyévé tegye, elzárva ezzel a lakosság elől a valós döntési lehetőségeket és információkat. Az ideális államban a közpénzfelhasználás valamennyi elemében érvényesül a nyilvánosság, valóság, ellenőrizhetőség követelménye.¹ A tanulmány során bemutatásra kerül, hogy az iménti elvárásokat miként tudja az információszabadság intézménye a közpénzügyek területén érvényre juttatni hazánkban.

2. Történeti előzmények

Az információszabadság gondolata a szabad vélemény és sajtó kialakulásának eszményével köthető össze. Az említett alapjogok képviselői több évszázados küzdelmet vívtak a cenzúrával, amely alapjaiban gátolta e jogok érvényesülését. Fontos megjegyezni, hogy a szűk értelemben vett cenzúrán túl a nyilvánosságot torzítják azon állami intézkedések is, amelyek célja vagy hatása egyes álláspontok, vélemények nyilvánosságbeli megjelenésének felerősítése vagy megjelenésüknek megnehezítése.² 1766-ban elfogadott svéd sajtótörvény deklarálta elsőként, hogy az állampolgároknak joga van a hivatalos iratokba betekinteni.³ Az 1776. évi Virginiai nyilatkozat 12. cikkelye a sajtószabadságot a szabadság egyik védőbástyájaként tüntette fel, az USA alkotmányának első módosítása pedig a Kongresszusnak megtiltotta a szólás – vagy sajtószabadság csorbitását. Európában a francia forradalom gyermeke, az Emberi és polgár jogok nyilatkozata már szintén tartalmazta a vizsgált jogokra vonatkozó rendelkezéseket.⁴ A tárgyalt időszakban, hazánkban a cenzúra meghatározó szerepet töltött be, éppen ezért a reformkor jeles képviselői komoly erőfeszítéseket tettek az információkhoz való hozzáférés könnyítésében. A magyar

---

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

¹ Szilovics Csaba: Jó állam – jogállam, Jogi beszélgetések konferencia, Kaposvár, 2019. p. 4.

² Polyák Gábor – Urbán Ágnes: Az elhalkítás eszközei politikai beavatkozások a médiapiac és a nyilvánosság működésébe. In: Médiakutató 2016. p. 111.

³ Révész Balázs – Buzás Péter: Az információszabadság szerepe, jelentősége, aktuális kihívásai. In: Statisztikai Szemle 2015. p. 1072.

⁴ „Gondolatainak és véleményének szabad kinyilvánítása az ember legbecsesebb joga. Így tehát minden polgár szabadon nyilatkozhat szóban, írásban, nyomtatásban; de a törvényben megállapított minden esetben felelős azért, ha a szabadsággal visszaél.” Az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának 11. cikkelye

feudális diéta tárgyalásai csak elvben voltak nyilvánosak. Kiemelendő Kossuth Lajos tevékenysége, aki a cenzúrát megkerülve, levél formában megteremtett egy olyan országgyűlési lapot - az Országgyűlési Tudósításokat –amely objektív képet adott a diéta munkájáról, azonban itt meg kell jegyezni, hogy a széles tömegek tájékoztatása ezzel sem valósult meg, hiszen az információáramlás technikai feltételei ebben a korban még nem voltak túlzottan előrehaladottak és a Tudósításokat is csak ellenérték fejében lehetett beszerezni. Több, mint 100 évvel később, a II. világháborút követő szocialista korszakban az átlátható polgár-átláthatatlan állam elve érvényesült, aminek köszönhetően az emberi méltóság és az abból fakadó többi alapjog is számos sérelemnek volt kitéve. Az alkotmány rendszerváltáskori revíziójával először került a legmagasabb jogforrási szinten rögzítésre az információszabadság intézménye.

3. Információszabadság a hatályos jogban

Az Alaptörvény szerint *„mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez”*, ezen rendelkezések részletes garanciáit az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 2011. évi CXII. törvényben találhatjuk meg. A jogszabály kifejti a közérdekű, valamint a közérdekből nyilvános adatok fogalmát, amely adatok központi szerepet töltenek be az információszabadság témakörében.

A pénzügyi jog területén mindenképp említést érdemel, éppen ezért a tanulmány további részeiben elemzésre is kerül a 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban Áht.), a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény (a továbbiakban Kbt.), valamint a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban Tao tv.). A kiemelt jogszabályokban egytől egyig megtaláljuk az információszabadság érvényesülését biztosító elveket.

4. Információszabadság és a pénzügyi jog

Az állam közpénzügyi működését megvalósító intézmények, normák és eljárási cselekmények halmazaként definiálható pénzügyi jog fogalom modern megközelítésben már nem csak az állam bevétel- kijelölő, azt központosító funkciójára terjed ki, hanem annak felhasználására, valamint a felhasználás ellenőrzésének jogi eszközszerére is.⁵ A stúdium központi kérdése tehát a közpénzkezelés nyilvános és átlátható módon történő megvalósítása, amely a modern társadalmakban alapvető elvárásként jelenik meg. Megjegyzem, hogy az antik világ szerzőinek munkáiból kiderül, már az ókori rómaiak is törekedtek egy átlátható és ellenőrizhető közpénzügyi rendszer kialakítására.⁶ A francia forradalom termékeként 1789-ben kibocsátott Emberi és polgári jogok nyilatkozata a közpénzfelhasználás körében az alábbi garanciális szabályokat rögzítette: „A polgároknak saját személyükben vagy képviselők útján joguk van (az általuk befizetett közös hozzájárulás) szükségszerűségét megállapítani s azt szabadon megszavazni, valamint

---

⁵ Szilovics Csaba: Kézikönyv a pénzügyi jog tanulásához. PTE ÁJK, Pécs. 2018. p. 7.

⁶ Szilovics Csaba: Középkézések és közpénzek a köztársaságkori Rómában. In: Jogtudományi Közlöny 2019/2. p. 1.

felhasználását nyomon követni, s meghatározni mennyiségét, alapját, elosztását, behajtását, időtartamát.”⁷

Az 1830. évi belga alkotmány rendelkezései sokat változtattak az állami költségvetéssel kapcsolatos felfogáson, ezzel párhuzamosan a közpénzügyek és a nyilvánosság relációján. Az 1848. évi III. törvénycikk megalkotása is az előbb említett jogszabály újításai alapján történt. Az ország jövedelmeinek és szükségének kimutatásával kapcsolatos számadási köteleesség az alsó táblánál⁸, már azt eredményezte, hogy az éves költségvetés szélesebb tömeg számára vált nyilvánossá, ez a jogszabály adta lehetőség különösen fontos annak tudatában, hogy 1848. előtt az állami költségvetést hivatalos titokként kezelték és a király hatáskörébe tartozott annak megállapítása.

4.1. Az alapelvek szerepe a magyar államháztartásban

A magyar jogtudomány jeles képviselői már a XIX. században megfogalmazták néhány alapelvnek tekinthető gazdasági politikai jellegű elvárást a közpénzügyekkel kapcsolatban. Az 1992-ben elfogadott 1992. évi XXXVIII. törvény megalkotói kiemelt szerepet szántak az előbb említett garanciális szabályok deklarálásának. A jelenleg hatályos jogszabályban a jogalkotók szakítottak az előbbi elgondolással, az Áht.-ban az alapelvek szó szerinti érvényesülése már kisebb szerepet játszik. Köszönhető ez egyrészt annak, hogy a legmagasabb jogforrási szinten, az Alaptörvényben rögzítésre került több, a közpénzekre vonatkozó követelmény.

Az Alaptörvény 36. cikke a központi költségvetéssel összefüggésben kimondja, hogy az állami kiadások és bevételek átlátható módon és ésszerű részletezettséggel kerüljenek kimunkálásra. A 36. cikkből kiolvasható még a felelős gazdálkodás elve is. A 37. cikk értelmében a Kormány a központi költségvetést törvényesen és célszerűen, a közpénzek eredményes kezelésével, továbbá az átláthatóság biztosításával köteles végrehajtani. A tanulmány témája szempontjából a legrelevánsabb rendelkezésnek a 39. cikkben foglaltak találom. Eszerint a központi költségvetésből nyújtható támogatások csak és kizárólag olyan szervezeteknek nyújthatók, amelyek működése az átláthatóság követelményének megfelel. A nyilvánosság előtt valamennyi közpénzekkel gazdálkodó alany köteles elszámolni. A közpénzekre és a nemzeti vagyona vonatkozó adatok pedig közérdekű adatoknak minősülnek.

A nyilvánossághoz szorosan kapcsolódik az ellenőrizhetőség elve, amely nem jelent mást, mint az előbbi elvárás hatékony, interaktív értelmezését. Az elv alapján a közpénz felhasználás bármely szakaszában az érdekelteknek lehetősége van kérdésfeltevésre, ellenőrzésre, vizsgálatok kezdeményezésére. Az elv nem csak elvi lehetőséget jelent, hanem bizonyos körben kötelezettségeket is, mint például a központi költségvetési törvény megalkotásakor, illetve a zárszámadás során végzett Állami Számvevőszéki tevékenység.⁹

---

⁷ Emberi és polgári jogok nyilatkozata XIV. cikk

⁸ 1848. évi III. törvénycikk független magyar felelős ministerium alakításáról 37. §

⁹ Szilovics Csaba: Kézikönyv a pénzügyi jog tanulásához i.m. p. 29.

4.2. Nyilvánosság a hazai közbeszerzések terén

A Kbt. preambuluma magában foglalja a közpénzfelhasználás átláthatóságára és a nyilvános ellenőrizhetőség biztosítására irányuló jogalkotói szándékot. AKbt. 2. § (1) bekezdése értelmében a közbeszerzési eljárásban az ajánlatkérő köteles biztosítani, a gazdasági szereplő pedig tiszteletben tartani a verseny tisztaságát, átláthatóságát és nyilvánosságát. A (4) bekezdés szerint az ajánlatkérőnek a közpénzek felhasználásakor a hatékony és felelős gazdálkodás elvét szem előtt tartva kell eljárnia. A 42. § (1) bekezdése nyomán az ajánlatkérő szervezetek éves összesített közbeszerzési tervet kötelesek készíteni minden költségvetési év elején, legkésőbb március 31. napjáig, amely terv főszabály szerint nyilvános. A Kbt. 46. §-a többek között rendelkezik az eljárás dokumentálásának kötelezettségéről ajánlatkérői oldalon, ezzel is elősegítve a folyamatos kontroll megvalósítását.

A leírtak ellenére, a korábbi évek közbeszerzési szabályozásának értelmezése folytán megfigyelhető, hogy a vitás ügyekben eljáró bíróságok, valamint a Közbeszerzési Döntőbizottság alapvetően arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a közérdekű adatok nyilvánosságára vonatkozó általános szabályozás nem minden esetben érvényesül közvetlenül. Sajnálatos módon az ajánlatkérők a közbeszerzések megvalósítása keretében, a törvény által meghatározott adatokat, illetve dokumentumokat nem a megfelelő módon hozzák nyilvánosságra. Fontos lenne, hogy az ajánlatkérők ne csupán formálisan kívánjanak megfelelni az előírásoknak, be kellene látniuk, hogy a társadalom tagjainak jogos igénye a közpénzköltés és felhasználás minél teljesebb kontrollja, amelyhez érdemi és jól hozzáférhető, közérthető információ közzététel szükségeltetik.¹⁰ Az előbb megfogalmazott elvárások a gyakorlatban sok esetben nem vagy nem maradéktalanul teljesülnek, köszönhető ez annak, hogy az ajánlatkérők által megosztott információ halmazok strukturálatlanak, a hozzáférési és keresési lehetőségek pedig korlátozottak.¹¹

Érdekesség, hogy a jogszabályi környezet által „kierőszakolni” kívánt nyilvánosság negatív hatásokat is tartalmazhat, egyfelől, hogy a speciális feltételek fennállása mellett ajánlatkérőnek minősülő, de egyébként a piacon tevékenykedő gazdasági szereplők jelentős versenyhátrányba kerülhetnek. Másrészről a transzparencia biztosítása komoly adminisztratív terheket és ezáltal magasabb költségeket eredményez.¹²

4.3. Közpénzfelhasználás a magyar társasági adótörvény szerint

A magyar Kormány 2011- ben a Tao tv. keretein belül a hazai sportélet fellendítése, azzal párhuzamosan az utánpótlásport, az azt körülvevő infrastruktúra fejlesztése céljából egy újszerű támogatási formát vezetett be, a Tao sporttámogatási rendszert. Az állam a magyar sport pénzügyi helyzetének stabilizálásával a csapatsportágak

---

¹⁰ A közbeszerzési nyilvánosság Magyarországon, a Transparency International összefoglaló anyaga. <https://transparency.hu/wpcontent/uploads/2013/05/K%C3%B6zbeszerz%C3%A9si-nyilv%C3%A1noss%C3%A1g-Magyarorsz%C3%A1g-2013.pdf> (2019.10.10.)

¹¹ A közbeszerzési nyilvánosság Magyarországon i.m.

¹² Dudás Gábor János: A közbeszerzések nyilvánossága. PhD értekezés, Szeged. 2017. p. 65.

európai, illetve világ szinten történő felzárkóztatását kívánta elérni. Nem ismeretlen a gyakorlat, amely szerint az egyes adónemek vonatkozásában az aktuális gazdasági, szociális, vagy éppen politikai célok érdekében bizonyos társadalmi csoportokat, piaci szereplőket előnyösebb státuszba helyez a jogalkotó. A 6 kedvezményezett sportág - tehát a labdarúgás, kézilabda, vízilabda, jégkorong, kosárlabda, röplabda – 5-5 legtöbb Tao-t bezsebelő egyesületéhez közel 100 milliárd forint folyt be 2011. óta.¹³ Az elmúlt években vitás kérdésként merült fel a Tao támogatások közpénz jellege és ahhoz kapcsolódóan az adatszolgáltatási kötelezettség problémaköre. A Kúria álláspontja szerint a látványsportok támogatására adott társasági adókedvezmény közpénznek minősül. A bíróság indokolásában kifejtette, hogy a gazdálkodó szervezetek társasági adójuk egy részét a jogszabály adta lehetőségek miatt nem a költségvetésbe fizetik be. Ezáltal az állam adóbevételről, költségvetési bevételről mond le, és azt közvetett módon az általa meghatározott célok finanszírozására delegálja, megfelelő ellenőrzés mellett. A Tao ezen része, amennyiben a vállalkozások azt nem ajánlják fel kijelölt célra, közvetlenül a költségvetés adóbevételét képezne¹⁴, amelyre a nyilvánosság szabályai az irányadók.

A látvány-csapatsportok támogatása során többször előfordult, hogy jelentős mértékű összegeket nem a célnak megfelelően, a hatékony és átlátható gazdálkodás betartásával kezeltek. Ezernél is több olyan sportfejlesztési programról derült ki, hogy szabálytalanul használták fel az igényelt összegeket, viszont itt szükséges megjegyezni, hogy a szabálytalan felhasználás nem minden esetben egyenlő a visszaéléssel. A felhasználások ellenőrzését 2014-ig a Nemzeti Sport Intézet végezte, azonban a szervezet ennek hiánytalanul nem tett eleget, így a feladat 5 évvel ezelőtt átkerült a sportszövetségekhez, a 300 millió forint értékét meghaladó programok esetében pedig az Emberi Erőforrások Minisztériumához.

A jogszerűtlen felhasználások magas száma mellett a szponzorpiac szisztematikus leépítése, ami kritikaként fogalmazódik meg a Tao támogatásokkal szemben, mivel az odaadott Tao-ért cserébe a vállalkozásnak ellenszolgáltatás nem jár, éppen ezért csekély az ösztönző erő adott klub szponzorként történő további támogatására.

5. A jogérvényesítés korlátai

Az imént leírtak alapján látható, hogy a közpénzekkel kapcsolatos adatok közérdekű adatoknak minősülnek, amelyekre főszabályként a nyilvánosság elv vonatkozik. Az alapelv érvényesüléséhez szükséges, hogy az adatkezelő szervek az adatok megismerését – proaktív módon, illetve adatigényléseknek eleget téve – biztosítsák. Az imént kifejtett elvárásoknak azonban sok esetben nem tesznek eleget a közpénzekkel gazdálkodó szervezetek.

Az adatigénylések jelentős hányadában az adatkezelő a jogszabály adta lehetőségek, hézagok kihasználásával, vagy éppen a jogalkotói szándéktól eltérő jogértelmezéssel megnehezíti a közérdekű adatokhoz való hozzáférést. Abban az esetben, ha az adott

---

¹³ Székely Sarolta: Mutatjuk, hogy hova folynak a Tao pénzek. <https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/mutatjuk-hova-folynak-a-Tao-penzek.html> (2019.09.20.)

¹⁴ Mátyás Ferenc: Közpénznek minősül a Tao- támogatás. <https://jogaszvilag.hu/szakma/kozpenznek-minosul-a-Tao-tamogatas/> (2019.10.02.)

szervezetek nem adják ki a megfelelő adatokat, az adatigénylőknek lehetősége van peres útra terelni az ügyüket, ahol a bíróság az adatkérés megtagadásának jogszerűségéről dönt.

5.1. Az üzleti titok problémaköre

Az alperesek védekezése gyakran az üzleti titokra¹⁵, pontosabban annak az adatkiadással való megsértésére vonatkozó hivatkozáson alapul, ami azt jelenti, hogy a kért információk szolgáltatása a gazdasági tevékenységük eredményességét és az üzleti érdekeiket veszélyeztetné. Az elmúlt években az üzleti titkot tartalmazó adatok köre szűkült, valamint a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényből az üzleti titok szabályozása az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvénybe került át. Az Infotv. szerint közérdekből nyilvános adatként nem minősülnek üzleti titoknak a központi és helyi önkormányzati vagy uniós költségvetésből származó pénz felhasználásával kapcsolatos adatok.¹⁶ Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI.24.) határozatában kifejtette, hogy az információszabadság korlátozását akkor tartja elfogadhatónak, ha azt más alapjog érvényesülése kényszerítően indokolja. Ezekben az eljárásokban az üzleti titok, mint személyiségi jog összeütközésbe kerül a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő alapjoggal. Az eljáró bíróságoknak tehát körültekintő mérlegelést kell végezniük, annak érdekében, hogy megállapítsák melyik alapjog érvényre jutásához fűződik nagyobb érdek. A Fővárosi Ítéltábla témával kapcsolatos állásfoglalásában kiemelt közérdeknek minősítette az állami vagyon hasznosítása, az azzal kapcsolatos bármilyen jog megszerzése érdekében az ellenérték megismerhetőségét, úgy gondolom ez a megállapítás iránymutatóként szolgálhat a későbbiekben felmerülő vitás kérdések eldöntésében.

5.2. A döntés előkészítő adatok kérdése

Az alperesi védekezések másik, számtalanszor előforduló eleme a döntés-előkészítő adatok problémaköre. E szerint a kért adatok valamilyen döntés-előkészítésére vonatkoznak, és kiadásuk veszélyezteti egy jövőbeli döntés objektív, külső befolyástól mentes meghozatalát. Ilyen esetekben az eljáró bíróságoknak először meg kell állapítania, hogy az eltitkolni kívánt adatok valóban döntés- előkészítő jellegűek-e, valójában alapul szolgálnak egy döntéshozatali folyamatnak, amit óvni kell a közvélemény nyomásától. Amennyiben igenlő választ kapnak, akkor következik a nehezebb jogalkalmazói feladat, a mérlegelés, tehát, hogy a nyilvánosság vagy az eltitkolás mellett szól-e erősebb közérdek. Az a bíróság, amely nem vizsgálja érdemben a titkosítás megalapozottságát, súlyosan megsérti az

---

¹⁵ Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos - egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető -, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja.

¹⁶ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 27. § (3) bekezdés

információszabadságot, hiszen tevékenységével kiüresíti azt. Sajnálatos módon a tapasztalatok azt mutatják, hogy a bíróságok egyes esetekben anélkül határoznak közpénz elköltések eltitkolhatóságáról, hogy nem ismerik meg tüzeten azon információkat, amelyekről ítéletet hoznak.

5.3. Magas költségtérítések

Egy 2015. évi törvénymódosítást követően a közérdekű adatok kiadására fordított munkaerő árát is elkérhetik az adatkezelők. Ebből adódóan a jogszabály adta lehetőségeiket kihasználva, bizonyos szervezetek a kért információkat akként tartják vissza, hogy irreálisan magas összegeket határoznak meg ellenértékként. Szerencsére a bíróságok egyre gyakrabban szabnak annak gátat az átláthatóság költségtérítéssel való megnehezítésének. A közérdekű adatok kiadása nem üzleti szolgáltatás, hanem alkotmányos kötelezettség, éppen ezért is fontos a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság azon állásfoglalása, melyben kifejtette, hogy ÁFA nem számolható el az igénylések teljesítéséért.¹⁷

A költségtérítések alkalmazásakor is figyelembe kell venni a közérdekű adatok megismerhetőségéhez fűződő alkotmányos szempontokat, így csak különösen indokolt esetben lehet pénzt kérni az adatkiadásért. Tény, hogy az adatigénylések együtt járnak bizonyos többletmunkával, de az adatok tárolása nagy részben már elektronikus úton megoldott, tekintettel az információs technológia adta el előnyökre az adattovábbítás nem jár aránytalan megterheléssel.

6. Záró gondolatok

Az információszabadság kiemelt szerepet tölt be a korrupció megelőzésében, megfékezésében, a pénzügyi jog nyelvére lefordítva mindez a feketegazdaság visszaszorítását jelenti. Ideális lenne, ha a közpénzfelhasználás minden esetében felismerhető kapcsolat, ok okozati összefüggés alakulna ki a szándékok, szavak, tettek, valamint a közösség érdeke között¹⁸, ehhez azonban elsődlegesen megfelelő minőségű és mennyiségű információra van szüksége a társadalomnak.

Természetesen az ellenőrizhetőség, a nyilvánosság elvének társadalmi kontrollal való összekapcsolása önmagában nem eredményezheti az ellenőrzés szakmai technikai követelményeinek teljes mértékű kielégítését, szükséges tehát különböző kontroll mechanizmusok működtetése, melyek megakadályozzák a közpénzek nem célirányos és nem gazdaságos¹⁹ felhasználását.²⁰

---

¹⁷Három nyertes perünk után mások is könnyebben juthatnak közérdekű adatokhoz https://ataszjelenti.blog.hu/2018/05/23/három_nyertes_perunk_utan_masok_is_konnyebben_juthatnak_kozerdeku_adatokhoz (2019.10.12.)

¹⁸ Szilovics Csaba: Jó állam – jogállam i. m. p. 3.

¹⁹ Bányai Dávid: Jog, erkölcs, kultúra (hiánya) a magyar devizahitelezésben. In: Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák X. SZTE AJK Doktori Iskola. 2020. p. 67.

²⁰ Lentner Csaba: Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás, Közpénzügyek és államháztartástan II. NKE, Budapest. 2015. p. 43.

Felhasznált irodalom jegyzéke

1. Bányai Dávid: Jog, erkölcs, kultúra (hiánya) a magyar devizahitelezésben. In: Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák X. SZTE ÁJK Doktori Iskola. 2020.
2. Dudás Gábor János: A közbeszerzések nyilvánossága. PhD értekezés, Szeged. 2017.
3. Lentner Csaba: Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás, Közpénzügyek és államháztartástan II. NKE, Budapest. 2015.
4. Mátyás Ferenc: Közpénznek minősül a Tao- támogatás. <https://jogaszvilag.hu/szakma/kozpenznek-minosul-a-Tao-tamogatás/> (2019.10.02.)
5. Polyák Gábor – Urbán Ágnes: Az elhalkítás eszközei politikai beavatkozások a médiapiac és a nyilvánosság működésébe. In: Médiakutató, 2016. pp. 109-123.
6. Révész Balázs – Buzás Péter: Az információszabadság szerepe, jelentősége, aktuális kihívásai. In: Statisztikai Szemle, 2015. pp.1070-1088
7. Székely Sarolta: Mutatjuk, hogy hova folynak a TAO pénzek. <https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/mutatjuk-hova-folynak-a-Tao-penzek.html> (2019.09.20.)
8. Szilovics Csaba: Jó állam – jog állam, Jogi beszélgetések konferencia, Kaposvár, 2019.
9. Szilovics Csaba: Kézikönyv a pénzügyi jog tanulásához. PTE ÁJK, Pécs. 2018.
10. Szilovics Csaba: Középítkezések és közpénzek a köztársaságkori Rómában. In: Jogtudományi Közlöny, 2019/2. pp. 69-75.

II. Konferenciakötet

Bányai Dávid* : Ki a felelős a Magyarországi devizaválság kialakulásáért

Lektorálta: Prof. Dr. Szilovics Csaba

Magyarországon az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb részben máig megoldatlan társadalmi és gazdasági problémája a 2000-es évek elején megkezdett és egészen a 2008-as globális pénzügyi válság kirobbanásáig folytatott devizahitelezés, vagy deviza alapú hitelezési pénzügyi konstrukciókhoz kötődik.

A túlköltekezés és az eladósodottság az egész világon a világ valamennyi országában tetten érhető, különböző szinten és a gazdasági szereplők különböző rétegeinél. Az idegen pénznemben való eladósodottság azonban olyan rejtett kockázatokat tartalmaz, ami az árfolyamkockázatban ragadható meg. „Az adósságok eredeti szinten állása esetén is a hazai pénzeszközre átszámolva megnövelt és sok esetben kigazdálkodhatatlan adósságszolgálatot jelent.”²¹

Magyarországon a legtöbb családnak a lakása, háza a legnagyobb vagyontárgya, és gyakran egyetlen ingatlanvagyon. Ezen ingatlanvagyon megszerzése a jövedelmi viszonyokhoz mérten jelentős terhet jelent a lakosságnak. Tekintettel arra, hogy az ingatlan megszerzésére egyösszegben általában nincs lehetőségük, ezért az ingatlan megszerzése érdekében idegen forrásokat kell bevonniuk, és a lakosság hajlandó akár évtizedekre is eladósodni.²²

A rendszerváltást követően részben a lakásviszonyok állapota miatt, részben pedig a lakásépítések fogyasztást növelő jellege és azzal együtt járó gazdaságélénkítő hatása miatt valamennyi kormány fontosnak tartotta a lakástámogatási rendszert. Az 1990 évek közepére megjelentek a lakástakarékossági konstrukciók, amelyhez az állam költségvetési támogatást adott²³.

Az állami lakástámogatási rendszer a forintban felvett hiteleket támogatta. A forinthitelek ebben az időszakban is viszonylag drágának voltak nevezhetők hozzávetőlegesen 14-18% kamatuk volt, de ezt az árat az állami támogatás torzította, így a hitelfelvevőknek nem a teljes hiteldíjat kellett megfizetniük. Az állami lakástámogatási rendszer fenntartása azonban a központi költségvetésre jelentős terhet rótt. A központi költségvetés helyzetének romlásával, a kormányzat úgy döntött, hogy a lakástámogatási rendszert drasztikusan átalakítja.

2002-től kezdődően a lakástámogatási rendszer folyamatosan szűkült, és átalakult. Az adókedvezmény először a felére csökkent, majd később végleg kivezetésre került. Az államilag támogatott hiteleket maximálták²⁴.

---

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

²¹ Lentner Csaba: A túlhitelezés globalizálódása a világban és Magyarországon. In: Lentner Csaba (szerk) A devizahitelezés nagy kézikönyve, Budapest, NKTK, 2015, p.23-63.

²² Szívós Alexander: The issues of wealth taxation – the case of Hungary. In: IX. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2020. pp. 490-498.

²³ Szilovics Csaba: A devizahitelezés központi költségvetésre gyakorolt hatásairól. In: Lentner Csaba (szerk) A devizahitelezés nagy kézikönyve, Budapest, NKTK, 2015, p.175.

²⁴ Szilovics: i.m. p.182.

Az átalakított lakástámogatási rendszer és a magas forinthitelek miatt (piaci kamatszint 14-18%) kezdetben a lakosság később a gazdálkodók és állami intézmények is a devizahitelezés felé fordultak. A futamidő kezdetén a forinthitelekhez képest jelentősen olcsóbban juthattak forrásokhoz, azonban az idegen devizában felvett hitelek kockázataival nem számoltak reálisan, sem a hitelfelvevők, sem a hitelnyújtók, de még a pénzügyi ellenőrző szervek, hatóságok sem. Az Állami Számvevőszék 2009-es vizsgálatában rögzíti: „Az ügyfelek az életkor és összegkorlát nélküli, alacsonyabb költségű, de nagyobb kockázatú devizahitelek felé fordultak²⁵.” 2008. év elején az új kihelyezésű lakossági hitelek 80%-ban deviza alapú hitelek voltak²⁶.

A teljes hitelállomány a vállalkozások esetében is 50% volt²⁷. Jól látható ebből, hogy a devizahitelek miatt Magyarországi vállalkozások és a lakosság is ki volt téve az árfolyamkockázatnak.

2008. őszén a globális pénzügyi válság kirobbanását követően a forint az eurohoz, de még jobban a svájci frankhoz történő leértékelődése rövid időn belül realizálta a krízist. 2008. elején egy svájci frank 150 forintot ért, 2010-ben meghaladta a 200 forintot, 2012-ben pedig már elérte a 250 forintot.²⁸ Az ekkor kialakult helyzet kezelése máig érezhető kihívásokat jelentett és jelent a döntéshozóknak.

Érdekes azonban megvizsgálni, hogy mi vezetett oda, hogy Magyarországot sokkal érzékenyebben érintette devizahitelezés miatt kialakult helyzet, mint a szomszédos országokat.

A kormányzat 2014-ben a lakossági devizahitelezést jogalkotással a törvény erejénél fogva megszüntették, ezzel látszólag elhárították annak a veszélyét, hogy a lakosság bonyolult pénzügyi konstrukciók útján ismét olyan terheket vállaljon, amit nem képes elbírní. Több szerző rámutat azonban arra, amit az Országgyűlési albizottság is megállapított, hogy a forintban való tartozás és ennek a kockázata csak egy eleme volt a válság kialakulásának. A többi közreható elem továbbra is fennállhat, és ha nem is olyan mértékben, de fenyegetheti a forintkölcsönt felvevőket is. Az ügyletben résztvevő felek közötti erőviszonyok, vagy a pénzügyi ismeret és a pénzügyi kultúra hiánya továbbra is fennállnak, és fenyegethetik a hitelfelvevőket.

1. A devizaválság kialakulásának jogi előzményei

A devizaválság kirobbanása után a fizetésektelen adósok polgári pereket indítottak a bíróságok előtt a szerződések érvénytelenségének megállapítása érdekében. A bíróságok érzékelve, hogy az ügyek nem egyedi esetekről, hanem társadalmi problémáról szólnak ezért gyakran az eljárásukat felfüggesztve a Kúriához vagy Európai Bírósághoz fordultak egységes iránymutatásért.

---

²⁵ Az Állami Számvevőszék jelentése a lakástámogatás hatékonyságának ellenőrzéséről 2009. április; iktatószám: V-2007-83/2008-2009. p.14.

²⁶ Szakmai háttéranyag: <https://www.mnb.hu> > letoltes > hatteranyag-1002 pdf., letöltés dátuma: 2019.10.24.

²⁷ Nyeste Orsolya – Árokszállási Zoltán: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makrogazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Negyed százados a magyar bankrendszer „Múlt – Jelen – Jövő” Magyar Bankszövetség, Budapest, 2012. pp.150.

²⁸ devizaárfolyam: <https://www.mnb.hu>/arfolyam-lekerdezes, (2019.10.24.)

Szinte valamennyi szerző megemlíti a devizahitelezésről szóló munkájában, hogy a válság kirobbanása után került meghatározásra a devizahitel, mint ügylet fogalmi ismérveinek a rögzítése. Majd 10 év folyamatos üzletkötés során elmaradt annak a jogszabályokban történő rögzítése, hogy mi a devizahitel, mi a deviza alapú hitel, hogy a hitelt és a kölcsönt, továbbá a lízinget eltérően kell-e kezelni.

Ezt a hiányosságot kellett a bíróságnak pótolnia, amikor a jogalkotás hiányában a jogalkalmazás során kellett a fogalmakat tisztázni. Az ügyletek fundamentumának ilyen módon való rögzítése felvethet alkotmányossági kérdéseket is.

A Kúria a 6/2013 PJE határozatában és a 4/2014 PJE határozatában rögzítette a joggyakorlat számára az általa legfontosabbnak ítélt tételeket, amelyeket általánosságban fogalmaztak meg, és az eljáró bíróságokra volt bízva, hogy a konkrét ügyekben miként ítélik meg a szerződéseket. A Kúria jogegységi döntése mind a szakmai, mind pedig a politikai oldalról támadások kereszttüzében állt. A politikai sajtó a döntés meghozatalát követően úgy reagált, hogy a Kúria a bankok oldalára állt, ami érthetően nem erősítette a bíróságok pártatlan és igazságos eljárásába vetett bizalmat. A Kúrai döntését minden fél a saját érdekei szerint interpretálta.

A Kúrai döntés egyik legfontosabb eleme, a fogalom meghatározások és a konstrukció lényegének a meghatározása, amellyel a jogalkotó adós maradt. A jogi szempontú vizsgálat jellemzője, hogy a jogilag releváns tényeket értékeli és vizsgálja, a többi körülményt figyelmen kívül hagyja. Ebből adódóan a Kúria arra az álláspontra helyezkedett, hogy a devizahitelt vagy deviza alapú hitelt, kölcsönt és lízinget azonosnak tekintett, ami pénzügyi szempontból nyilvánvalóan nem igaz. Mégis a deviza alapú hitelnek nevezett pénzügyi konstrukciók lényegi részét megragadta, ami minden esetben megegyező volt. Azt ugyanis, hogy a felek devizában határozzák meg a kölcsön összegét (kirovó pénznem), de mindkét fél forintban teljesített (lerovó pénznem). Tehát a Kúria a jogegységi eljárás során nagyobb jelentőséget tulajdonított annak, hogy a konstrukció devizaalapú mint annak, hogy pontosan milyen pénzügyi termékről van szó. Közgazdaságilag mindhárom pénzügyi termék esetén meghatározó, hogy a többletforrás idegen devizában van rögzítve, de pénzügyileg teljesíteni hazai devizában kell.

A jogegységi tanácsnak először arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy a deviza alapú kölcsön forint kölcsön-e. Ebben a kérdésben a bankok azon az állásponton voltak, hogy a pénzintézet devizát adott kölcsön, és csupán az ügyfelek érdekében került sor ténylegesen forint kifizetésére, mert úgyszólván arra volt szüksége az ügyfeleknek, és a visszafizetés esetén is forinttal rendelkeznek. A korábban is alkalmazott banki álláspont miatt a kétszeres forint átváltás során a bankok átváltásonként is bevételhez jutottak.

A fogyasztók képviselői akként érveltek, hogy soha nem állt az ügyletek mögött valóságos deviza, és a felek között forintszerződés jött létre. Színleltnek tekintették a szerződések azon kikötését, hogy a megállapodások devizaszerződések, mert a deviza soha nem került a fogyasztók birtokába, tehát csak forintszerződést köthettek.²⁹

A Kúria végül polgári jogi dogmatikai elvekhez nyúlt vissza és kimondta, hogy a devizakölcsön az, ahol a pénztartozás kirovó pénzneme nem forint.

---

²⁹ Szegeti Ítélet tábla Gf.I.30.244/2012/4. sz. ítélete

Sok támadás érte a Kúriát döntése miatt azért is, mert indokolásában II. Világháború előtti elméletekhez nyúlt vissza. A kirovó és lerovó pénznem közötti különbség elismerése Bátor Viktortól származik, aki a Szladits Károly által szerkesztett Magyar magánjog III. kötetében a pénzkötelmekre vonatkozó III. fejezetet írta.

A régi Ptk. indokolása a kirovó, lerovó pénznem fogalmait nem használja, de az 1981-es Polgári Törvénykönyv Magyarázata³⁰, már egyértelműen ír erről az elméletről hivatkozva Grosschmidt és Bátor Viktor munkáira, és a rendszerváltás utáni Ptk. kommentár³¹ is tartalmazza ezt a magyarázatot. Jól látható ezekből a forrásokból, hogy a Kúria nem rég elfeledett archaikus elmélethez nyúlt vissza, hanem egy folyamatosan fennálló és magyar jogi gondolkodásban létező elméletet alkalmazott.

A Kúria jogegységi határozatában rögzítette, hogy a deviza alapú kölcsön lényege az, hogy az adós tartozása devizában keletkezik, de a kölcsön folyósítására és a törlesztésre is forintban kerül sor. A Kúria kizárólag a kirovó pénznemnek tulajdonított jelentőséget, tehát aminek a változása befolyásolja a tartozás összegét.

Ugyanakkor a Kúria a kirovó és lerovó pénznem elfogadásával egyidejűleg elutasította a bankok azon álláspontját, hogy az ügylet mögött ténylegesen deviza áll, mivel a kirovó pénznem alkalmazása csak értékmérő cézzel, az értékállóság biztosítása miatt történő elszámolási módszertan, tehát pénzváltásra nem csak átváltásra kerül sor és mindkét fél forintban teljesít.

A kölcsönösszeg devizában való meghatározása nem sérti a Ptk. 523.§-ban foglaltakat, mert a szerződés érvényességéhez nem szükséges az, hogy a kölcsönadott, folyósított összeg tételesen kerüljön rögzítésre a megállapodásban, hanem elegendő, ha ezek egyértelműen kiszámítható módon vannak rögzítve.

A Kúria rögzítette, azt is, hogy nyilvánvalóan jóerkölcsbe sem ütközik a szerződés, mivel az adósról nézve kötelező előnyök és hátrányok aránytalansága nem nyilvánvaló.

A konstrukció uzsorás jellegét sem látta megállapíthatónak a Kúria, mert a bankok által alkalmazott ÁSZF-ek kizárták az adós egyedi hátrányos helyzetének a kihasználását, másrészt a bankok oldalán nem volt megállapítható feltűnően aránytalan előny.

A Kúria a konstrukció színleltetését sem látta megállapíthatónak, mivel a felek szándéka valós ügyleti akaratot tartalmazott, a szándékuk olyan kölcsönügylet megkötésére irányult, ahol a forintkölcsönökénél jóval kedvezőbb kamatot kell csak fizetni, és ahol kifejezetten devizában adósdottak el.

A Kúria a devizahitelek konstrukciójának tisztességtelenséget sem látta megállapíthatónak. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv, és az ezt átültető Ptk. rendelkezés alapján nem alkalmazhatók a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó törvényi rendelkezések a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatást és ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

---

³⁰ A Polgári Törvénykönyv Magyarázata, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1981., pp. 1110-1115.

³¹ A Polgári Törvénykönyv Magyarázata, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992., pp. 566-568.

A 2/2014. PJE értelmében a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése ugyanis, amely szerint az árfolyamkockázatot – a kedvezőbb kamatmérték ellenében – korlátozás nélkül a fogyasztó viseli, a főszo­l­gá­l­ta­ta­st kö­re­be tar­to­zó szer­ző­dé­ses ren­de­le­ke­zés, amely­nek tiszt­essé­gtel­en­se­ge ezért fősza­bá­ly­ként nem viz­sgá­l­ha­tó.³² Ez tehát azt jelenti, hogy tiszt­essé­gtel­en­ség csak akkor viz­sgá­l­ha­tó, ha az általá­nos­an tá­jé­ko­zott, éssze­rű­en figye­lmes és körü­l­te­kin­tő átlagos fogya­sz­tó szá­má­ra a szer­ző­dé­st ezen tartal­ma a szer­ző­dé­skö­te­skör nem volt ér­he­tő.

A hivat­ko­zott PJE nem zárja ki katego­ri­kus­an, hogy nem lehet a tiszt­essé­gtel­en­se­get viz­sgá­l­ni, akkor, ha a pénz­in­te­zé­zettől kapott a termé­kre vonat­ko­zó tá­jé­ko­zta­ta­st elé­gtel­en­se­ge miatt a fogya­sz­tó kellő alappal gondol­ha­ta úgy, hogy az árfolyam­kocká­zat nem releváns, vagy őt csak korlátozott mértékben érinti.

Mind a hivat­ko­zott PJE-k mind pedig a devizahiteles ügyek­ben szü­letett Európai Bírósági íté­le­tek hangsúlyozzák, hogy azt csak egye­di­leg lehet megá­llapí­ta­ni, hogy az adott szer­ző­dé­st meg­kö­te­se­kor a konkrét fogya­sz­tó szá­má­ra meg­fe­le­lő volt-e a nyújtott tá­jé­ko­zta­ta­st.

A jogalkotási hiányosságokon túl, amit a gyakorlatnak kellett pótolnia, az állami pénzügyi ellenőrző mechanizmusok sem működtek megfelelően. Sem az MNB, sem Pénzügyi Felügyelet, sem a Pénzügyminisztérium nem hívta fel a figyelmet megfelelően a devizahitelezés kockázataira, és egyéb intézkedéseket sem tettek.

A hazai gyakorlattól eltérően Romániában például a jegybank már 2004-ben próbálta fékezni a lakosság devizában való eladósodását különféle adminisztratív eszközökkel³³, oly módon, hogy kötelezték a bankokat, hogy a devizahitelek mögött nagyobb tartalékot képezzenek³⁴. El kell azonban ismerni, hogy ezek az intézkedések sem voltak hatékonyak, és idővel kivezetésre is kerültek. Nagy különbség a hazai gyakorlathoz képest azonban, hogy hatékonyabban érzékelték a kockázatot, és próbáltak is ellene tenni, míg hazánkban semmilyen értékelhető intézkedés nem történt azért, hogy a devizahitelezés kockázataira felhívják a figyelmet, és a devizahitelezés mértékét kordában tartásák.

Az MNB 2008-as információk és az akkori statisztikai adatközlések alapján elégséges devizatartalékkal rendelkezett, ahhoz, hogy a szokásos pénzügyi szituációkat kezelje, és beavatkozzon. Ugyanakkor, a mostani ismereteink birtokában és az akkori statisztikai revíziók ismeretében látható, hogy már a 2008-as év elején elégtelen volt a devizatartalék szintje³⁵.

A devizatartalék mértékének meghatározása és biztosítása az MNB egyik legfontosabb feladata. A devizatartalék szintje azonban nagyon kényes egyensúlyi helyzetet kíván. Egy állam devizatartalékának a fenntartása drága, és a gazdaságtól vonja el a pénz, mert célja pont az állam pénzügyi stabilitásának a biztosítása.

---

³² 2/2014. PJE. rendelkező rész

³³ Financing future growth: the evolving role of the banking systems in cese: technical notes; (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2013/eur/eng/pdf/tn0413.pdf>); (2019.10.24.)

³⁴ Nyeste Orsolya – Árokszállási Zoltán: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makro-gazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Negyed százados a magyar bankrendszer „Múlt – Jelen – Jövő”, Magyar Bankszövetség, Budapest, 2012. pp.150.

³⁵ Király Júlia: A tornádó oldalszele, Park Kiadó, Budapest, 2019. p. 71.

Tapasztalaton alapuló hüvelykujj szabály, hogy a devizatartalékot olyan szintet kell tartani, hogy válsághelyzetben 3 havi importot ki tudjon fizetni az ország³⁶.

Tehát az MNB 2008. év második felében teljes egészében abban a hiszemben volt, hogy megfelelően felkészült egy esetleges válságra, és lesz tényleges mozgástere, hogy a válság hatásait enyhítse.

2008. szeptember 15-én a Lehman Brothers a világ egyik befektetési bankja csődvédelmet kért maga ellen. Ennek az eseménynek látszólag semmilyen közvetlen hátrányos hatása nem volt hazánk gazdaságára, pedig az idő távlatából már jól látszik, hogy Lehman Brothers bukása olyan folyamatokat indítottak el, amelyek majdnem elsodorták magyar gazdaságot is.

Az MNB a szokásos őszi stabilitási jelentésében rögzítette, hogy ugyan „tornádó pusztít a világban, de a magyar bankrendszer azonban stabil, jelentős tőketartalékokkal rendelkezik, a bankok sokkálló képessége erős”³⁷.

Ilyen előzmények mellett az MNB-t is sokként érte, hogy 2008. október 9-én a Magyarország pénzügyi piacain megállt az élet.

A válság Magyarországot a lehető legrosszabb időben érte el. A központi költségvetés kiköltekezett, az MNB nem rendelkezett kellő devizatartalékkal, a lakosság mámoros állapotban mind újabb és újabb fogyasztást realizált, hitelből.

2. A devizaválság kialakulásának Erkölcsi/pénzügyi erkölcsi előzményei

Magyarország 2001-ben teljes konvertibilitást vezetett be, ezzel teljesen szabaddá tette a tőke áramlását. A magyar intézményi rendszer ellentétben több külföldi állammal ténylegesen semmilyen érdemi intézkedést nem alkalmazott a tőkeáramlásra.

A magas államadósság, a laza fiskális pénzügypolitika és a magas forintkamatok egyértelműen a lakossági devizahitelek elterjedéséhez vezettek. Az egész pénzügyi világra jellemző volt egy túlzott optimizmus, ami miatt globális pénzpiacokon is laza monetáris kondíciók uralkodtak, az újonnan nyíló piacokon pedig a bankok erőteljes terjeszkedésbe kezdtek. A magyar kereskedelmi bankrendszer szereplői hirtelen kockázatalapú versenyben találták magukat.³⁸

A fent jelzett módon 2002-ben megszűntek a támogatott forinthitelek, az állami költségvetés pedig egyre jelentősebb hiánnyal küzdött.

Ilyen körülmények mellett nem volt meglepő, hogy mind a lakosság mind pedig a bankszektor a forinthitelnél jóval olcsóbbnak tűnő devizahitelezés felé fordult.

A kezdetben csak pénzintézeti keretek között értékesített devizahiteleket idővel ügynöki hálózaton keresztül értékesítették, így a termékről szóló fogyasztói tájékoztatás még kevésbé valósulhatott meg. Ahogy az USA-ban kialakult „subprime” hitelezés úgy idővel Magyarországon is kialakult ennek testvérválfa.

---

³⁶ Moreno; Ramon – von Kleist; Karsten: What can BIS statistics tell us about the risks of crises in emerging markets? <https://www.bis.org/publ/cgfs29a.pdf>; (2019.09.15.)

³⁷ Király Júlia: A tornádó oldalszele, Park Kiadó, Budapest, 2019. p. 79.

³⁸ Kolosi Pál Péter: A Lakossági devizahitelek Magyarországi elterjedésének és kivetésének vizsgálata intéz-ményi megközelítésben. In: Lentner Csaba (Szerk.) A devizahitelezés nagy kézikönyve, Budapest, NKTK, 2015, p. 204.

Kezdetben a bankok az ingatlan értékének 30-50%-ig nyújtottak hitelt, később ez az összeg 70-80%-ot is elérte, sőt az ingatlanárak csökkenésével előfordult, hogy a bankok az ingatlan értékét maghaladó módon is hiteleztek.

Jól jellemzi ezt az időszakot az a banki reklám amikor a hitelfelvétel során az ügyfél próbálja elmondani, a jövedelmi helyzetét, és a bankos kisasszony a fülét befogva a PAPAPAPAPAPA szállóigévé váló szöveget mondja, és eközben a narrátor belénk sulykolja, hogy a bankot csak az ingatlan értéke érdekli a jövedelmi viszonyok nem. Ugyanezen időszakban egy másik pénzügyi reklám ugyanezt a banki piaci magatartást rögzíti, amikor a hitelfelvétel során a reklám rendezője bejön a képbe, és úgy instruálja a színészeket, hogy kicsit izguljanak a hitelfelvétel során, mert egy hitelfelvétel nem ilyen nyugodt légkörű, kellemes esemény. A narrátor szintén elmondja, hogy a bank számára csak az ingatlan értéke számít.

Ezeket a hiteleket az USA-ban NINJA hiteleknek nevezték, No income, No job, No assets, tehát az adósnak nincs jövedelme, nincs munkája és nincs vagyona. Ilyen adósok részére kizárólag az ingatlan pillanatnyi értékére alapulóan meghatározott hitel nagyon kockázatos terméknek minősül, még akkor is, ha forinthitel lenne. A devizahitel esetén az árfolyamkockázatot teljes egészében az adósokra terhelték a bankok.

A devizaválság kialakulásával a pénzintézeteken úrrá lett a bizalmatlanság. Mivel minden pénzintézet forgalmazott hasonló elvek szerint „felelőtlenül” devizahiteleket, így egyik pénzintézet sem tudta, hogy az adósi milyen mértékben lesznek képesek a tartozásaikat visszafizetni.

A pénzügyi piacok működéséhez alapvető feltétel, hogy a bankok egymás felé is hitelezzenek. Ez a likviditás, ami nélkül nem működhet egyetlen piac sem. A bankok felelőtlen hitelezése miatt nagy számban olyan adósok is hitelhez jutottak, akik képtelenek voltak az adósságukat visszafizetni, így a bankok saját helyzetüket féltve bizalmatlanok lettek egymással szemben is. Senki sem lehetett biztos abban, hogy a kihelyezett pénzt a partnere vissza fogja tudni fizetni, ezért senki sem mert hitelezni. A pénzügyi rendszerbe mielőbb jelentős forrásokat kellett becsatornázni, mert e nélkül önmagától a „kihült piac” nem tudott volna működésbe lépni. Ezek az intézkedések Magyarországnak súlyos költségekbe kerültek. Még 2008. október 9-én Magyarország rendkívüli IMF hitelért folyamodott.

A likviditás hiányát nem csupán a hazai bankok érezték meg, hanem az összes európai bank is. Az Európai Központi Bank látta, hogy a helyzet rendezése érdekében be kell avatkoznia, és valamennyi nemzeti jegybanknak likviditást biztosított. Míg normál időben 2-3 Mrd eurónyi hitelt kellett általában biztosítani központilag, most 90 Mrd eurónyi hitelt kellett biztosítani a kielégítő működéshez.

Az árfolyamkockázat realizálódása miatt vagy egyéb okból nem fizető adósok a bankok tőkehelyzetét, és ezzel a bankok kockázatát növelik, amely kockázatot a bankok beáraznak termékeikbe. A tömegessé váló devizahitelezés Magyarország külső forrásokra való ráutaltságát jelentős módon növelték. Monetáris szempontból a devizahitelezés elterjedése rontotta a jegybank intézkedéseinek hatékonyságát és befolyásoló képességét, mert jegybanki kamatpolitika nincs hatással a devizában rögzített kamatokra. Magyarországon az a helyzet alakult ki, hogy a gazdaságösztönzés, pénzügyi stabilitás, és árstabilitás csak egymás hátrányára voltak támogathatók.

3. Devizaválság kialakulásának a lakosság pénzügyi kultúrájában rejlő előzményei

Magyarországon a lakosság körében elsősorban a társadalmi beidegződések és szokások voltak azok az elemek, amelyek erősítették a devizatelezés elterjedését a lakosság széles rétegeiben. Több tényezőről van itt szó, amelyek különböző mértékben járultak hozzá a válság kialakulásához. Ide sorolhatjuk a társadalomban megjelenő gyors meggazdagodási igényt, az ebből eredő túlzott kockázatvállalást mind a fogyasztók, mind pedig a pénzügyi intézetek szintjén, továbbá a lakosság széles rétegeit érintő pénzügyi analfabetizmust, pénzügyi tudatlanságot.

Több szerző ezek közül az elemek közül a pénzügyi tudatlanságot emeli ki, mint legbefolyásosabb tényező. Domokos László az ÁSZ elnöke 2013. novemberében kifejtett gondolataiban akként fogalmaz, hogy *„Az ország gazdasági rendbetételéhez.....szükséges, hogy Magyarország kitörjön a pénzügyi tudatlanság börtönéből. A pénzügyi ismeretek széles körű elterjedése nélkül a magyar gazdaság nem tud fenntartható pályára állni”*³⁹

Könnyen belátható, hogy devizahitelezés elterjedésének immanens oka volt az, hogy a hitelfelvevő fogyasztók alapos pénzügyi ismeret hiányában nem voltak tisztában azzal, hogy ténylegesen milyen terméket szereznek be, és ezzel milyen pénzügyi kötelezettséget vállalnak. Több empirikus kutatás is bizonyította, hogy magyar a lakosság idegenkedik a pénzügyi témájú gazdasági kérdésektől. A kutatók kimutatták, hogy a lakosság azzal indokolja idegenkedését, hogy a pénzügyi tárgyú ismeretek megszerzéséhez bonyolult nehezen érthető jogi és közgazdasági szövegek megértését követelik meg. Többen kiemelték, hogy a lakosság nagy fokú bizalmatlanságot is táplál az ismeretek forrásai felé is. Ismereteik és tapasztalataik csak azoknak voltak, akik már éltek különböző pénzügyi termékekkel, és nekik is hiányosak voltak az ismereteik. Ez tényszerűen annyit jelent, hogy a lakosság nem érti a pénzügyi nyelvezetet.

Az ÁSZ a devizaválság kitörése után készített tanulmányában megállapította, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok, tehát az átlagnál jóval képzetesebb rétegben is jelentős mértékű volt azoknak az aránya, akik nem tudták reálisan felbecsülni saját pénzügyi ismereteiket.⁴⁰ A pénzügyi kultúra itt felvázolt jelentős hiányosságait a kereskedelmi bankrendszer tagjainak profitéhsége könnyűszerrel kihasználta.

Még mielőtt azonban pálcát törnénk a felelőtlen adósok feje felett, akiknek a tudatlanságát a profitra éhes pénzügyi intézetek kihasználták, érdemes megvizsgálni, hogy egy átlagos, vagy az átlagnál pénzügyi szempontból képzetesebb adós miként járt volna el hasonló helyzetben.

Egy az átlagnál tájékozottabb hitelfelvevő tudta, hogy a 10 év távlatából a forint viszonylag stabil árfolyammal rendelkezik, és az MNB az árfolyamstabilitás

---

³⁹ Domokos László: A közpénzügyi ellenőrző intézményeknek a társadalom szolgálatában kell állniuk, MPGEKE Hírportál 2013. november 7. (<http://www.mpgehirportal.hu/kiemelt-hirek/domokos-laszlo-a-kozpenezugyi-ellenorzo-intezmenyeknek-a-tarsadalom-szolgalataban-kell-allniuk>), (2019.03.27.)

⁴⁰ Uo.

érdekében be szokott avatkozni. Tudta azt is, hogy egy 8 Mft értékű 20 éves futamidejű forinthitelekhez 10-15% kamattal lehetett hozzájutni, míg ugyanilyen értékű és futamidejű, de euró vagy svájci frank alapú devizahitelhez 5-7%-ért. A tudatos fogyasztó még nagy körültekintés mellett is az olcsóbb, de látszólag nem sokkal kockázatosabb devizahitelt választja.

Ennek a forinthitel törlesztő részlete 90.000,-Ft volt, míg a devizaalapúnak 58.000,-Ft. A racionális fogyasztó itt sem kérdés, hogy mit választana. A két törlesztőrészt különbözetét, 32.000,-Ft-ot nem éli fel, hanem elteszi szűkösebb időkre.(Ez természetesen fikció, szinte biztos, hogy nem volt olyan tudatos adós, aki az alacsonyabb törlesztőrészlet miatt fennmaradó pénzeszközét nem élte volna fel, és szűkösebb időkre tartalékolta volna.)

A pénzügyileg jól képzett fogyasztó a két árfolyam 6%-os különbségéből sejti, hogy a forint várhatóan 6%-körüli fog leértékelődni a devizához képest. Ha nem éri el ezt a szintet a leértékelődés, akkor kifejezetten nagyot nyerhet, ha eléri, akkor sem fog rosszabbul állni mintha forinthitelt vett volna fel.

Tehát a pénzügyileg képzett fogyasztó⁴¹, racionális tételek mentén is a devizahitel mellett döntene.⁴²

Ez a racionális okfejtés mindaddig igaz lehet, amíg a piacok átlagos körülmények között a szokásos módon működnek, de egyből megborul ez az egyensúly, ha pénzügyi sokk vagy válsághelyzet alakul ki a piacokon, vagy olyan emberi élethelyzet, amire nem lehet készülni.

A valóságban azonban 2008-ban olyan ingatlanválságból kiinduló gazdasági és likviditási válság alakult ki, amire nemzetközi szinten sem számított senki.

Ben S. Bernanke az USA jegybankjának nevezett FED elnöke volt a válság idején és maga mondja el egy cikkében, hogy "Elnöki periódusom vége felé valaki feltette nekem a kérdést, hogy mi lepett meg a legjobban a pénzügyi válsággal kapcsolatban. "Maga a válság" - válaszoltam. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy egyáltalán nem vettük észre, hogy mi történik. A kirakós játék legtöbb darabját láttuk, még ha nem is igazán tisztán. De nem értettük - "nem tudtuk elképzelni", talán ez a jobb kifejezés -, hogy ezek a darabok miként idézhetnek elő egy olyan válságot, amely összehasonlítható a nagy gazdasági világválság nyitányát jelentő pénzügyi válsággal, sőt - sokak szerint - annál még súlyosabb is lehetett."⁴³

Ugyanerről az időszakról az MNB maga állítja több helyen is, sőt a piacok leállását és a totális válságot megelőzően néhány nappal is, hogy látszik, hogy válság van, de hazánkat csak a „tornádó oldalszele” fogja elérni, a magyar bankrendszer stabil, a jegybank kellő tartalékokkal rendelkezik.

Látható tehát, hogy a válság, és a válság hatásai még azokat a szakembereket is meglepték, akiknek az volt a feladatuk, hogy elemezzék a gazdasági és piaci helyzeteket és időben reagáljanak rá.

---

⁴¹ Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings. pp. 52-64.

⁴² Király Júlia: A tornádó oldalszele, Park Kiadó, Budapest, 2019. p. 41.

⁴³ Bernanke; Ben S.: Volt merszünk cselekedni - Emlékirat egy válságról és utóéletéről, Budapest, Napvilág kiadó, 2017. p. 94.

Ha a legmagasabb szinten ülő szakemberek nem csak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten sem látták a válság lehetséges következményeit, akkor milyen jogon várjuk ezt el az egyszerű fogyasztótól. Nem irreális elvárás-e olyat számon kérni tőlük, amire a világon szinte senki sem számított.

Felhasznált irodalom

1. Bernanke; Ben S.: Volt merszünk cselekedni - Emlékirat egy válságról és utóéletéről, Budapest, Napvilág kiadó, 2017.
2. Bujtár Zsolt: Jelzáloghitelek értékpapírosítási folyamatának jogi aspektusai, In: Jura 2018/1. pp. 215-225.
3. Domokos László: A közpénzügyi ellenőrző intézményeknek a társadalom szolgálatában kell állniuk, MPGEKE Hírportál 2013. november 7. (<http://www.mpgehirportal.hu/kiemelt-hirek/domokos-laszlo-a-kozpenzugyi-ellenorzo-intezmenyeknek-a-tarsadalom-szolgalataban-kell-allniuk>), letöltés dátuma: 2019.03.27.
4. Financing future growth: the evolving role of the banking systems in cese: technical notes; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2013/eur/eng/pdf/tn0413.pdf> 36.(2019.10.24.)
5. Kecskés András, Bujtár Zsolt: Az árnyékbankrendszerek jogi szabályozása – nemzetközi kitekintés; In: Szikora, Veronika; Török, Éva (szerk.) Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I.-II. kötet Debrecen, Magyarország : Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, (2017) pp. 281-298. 18 p.
6. Király Júlia: A tornádó oldalszele, Park Kiadó 2019.
7. Lentner Csaba: A devizahitelezés nagy kézikönyve, 2015.
8. Moreno; Ramon - von Kleist; Karsten : What can BIS statistics tell us about the risks of crises in emerging markets? <https://www.bis.org/publ/cgfs29a.pdf>; letöltés dátuma: 2019.09.15.
9. Negyed százados a magyar bankrendszer „Múlt – Jelen – Jövő” Magyar Bankszövetség, Tanulmánykötet, Budapest, 2012.
10. Szilovics Csaba: A második Orbán-kormány adópolitikájának jellegzetességei. In: Polgári szemle: gazdasági és társadalmi folyóirat 10: 1-2 pp. 60-82. 23 p. (2014)
11. Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog; Pécs, Inter-Szféra Kft (2020), 374 p. ISBN: 9786150080567
12. Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = Business and economy in the 21st century II. – conference proceedings. pp. 52-64.
13. Szívós Alexander: The issues of wealth taxation – the case of Hungary. In: IX. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2020. pp. 490-498.

Bendes Ákos* : A szakértő szerepe a digitális adat elemzése során a büntetőeljárársban

Lektorálta: Prof. Dr. Herke Csongor

A szakértő a történelem korai időszaka óta résztvevője és kiemelt fontosságú szereplője az igazságszolgáltatásnak. Szükségessé teszi ezt az olyan ügyek gyakorisága, amelyeknek eldöntéséhez a határozathozatalra hivatott személy vagy személyek ismeretei nem elegendők. Ebben az esetben kell alkalmazni, azokat a személyeket, akik a szükséges szakértelemmel rendelkeznek. Kiemelten fontossá vált a szerepük a modern technika fejlődésével.

1. A digitális adat

Bármilyen adat rögzíthető egy számítógépen, a megfelelő kódolás segítségével az adott operációs rendszerbe fel tudjuk vinni a kívánt adatot. Innentől kezdve tudjuk rendszerezni, tárolni, csoportosítani és használni. Ennél a folyamatnál sokkal összetettebb az adatok halála vagy másképpen megszűnése.¹

Az adatok az adatfelvétel, adatrögzítés során megszületnek, életük során átalakulnak, elvesztik kapcsolódásaikat, elszigetelődnek, egyéb módon változnak, életük vége felé avulnak, kopnak, megsemmisülnek vagy éppen „meghalnak”. Hasonló történik az ismeretekkel is, csak míg az emberi felejtést elfogadjuk természetes menetében, a gépi adatfeldolgozást kísérő adatromlási eseményekre fel kell készülnünk, különben károk érnek bennünket.²

A gyorsan változó vagy gyakran használt adatokat gyorsan hozzáférhető helyen, a lassabban változóakat lassabban hozzáférhető helyen vagy módszerrel tároljuk. Az adatok leggyakoribb tárolása az invertálás, azaz olyan csoportosítás, amely során az egy nézőpontból rendezett adatokat egy másik nézőpontból rendezzük. Ugyanílyen gyakori az adatok más kulcsok szerint való rendezése is.³

Például van egy nyilvántartásunk a felhasználókról, részletezve azok érdeklődési területét, közreműködéseik témáit stb. névsorrendben. Mivel ezekről az összefüggésekről rendszerint összegzéseket készítünk, folyamatosan figyelnünk kell a rekordszámok változásait, továbbá az egyes mezők tartalmának összegzéseit. Ha ez után arra vagyunk kíváncsiak, hogy hányan és kik tartoznak egy adott érdeklődési területbe, akkor a korábbi „fekvés” (rendezettség) helyett az új fekvés megfordított, invertált lesz.

---

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ Heinz Zemanek: Információelmélet. Műszaki Könyvkiadó, 1956. pp. 24-34.

² Hack Frigyes: Fejezetek az informatikából (Egyetemi jegyzet). Tankönyvkiadó 1982. pp. 45-65.

³ Summers, Sarah J: The emergence of EU criminal law: cybercrime and the regulation of the information society / Sarah Summers, Christian Schwarzenegger, Gian Ege, Finlay Young. Oxford; Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014. pp. 62-66.

Az adatok feldolgozás közben is megsérülhetnek részben program- vagy géphiba, részben a tároló egységek meghibásodása miatt. Ilyenkor az adatok visszaállítására kerül sor a megfelelő technológiával. De sor kerülhet nem fizikai eredetű adatromlásra vagy megsemmisülésre is, amikor például egy valutaárfolyam hatására használhatatlanná válik egy több ezer tételes árjegyzékünk. Hasonló méretű pusztítást okoznak az ideológiai, hatalmi harcok eredményei is, mivel minden teret nyerő erő szinte újrakezdi az időszámítást, és átnevezi a korábban másképpen hívott dolgokat, utcákat, intézményeket. Az adatok végleges elpusztításához elegendő a fejkordok vagy azonosító (cím) rekordok eltávolítása, ez történik a lemezeken lévő adatok szándékos törlésénél is, illetve pl. az utcanév táblák levételénél, amely azután nagyban megnehezíti az idegenek tájékozódását.⁴

Az adat és az adatból nyert információ a számítástechnika világában éppen úgy ki van téve a mindennapi élet veszélyeinek és az elavulásnak, mint ahogy a materiális világban vagy az emberi elmében lévő információk.⁵ A különbség, hogy itt a felhasználók és az alkalmazók nehezen vagy egyáltalán nem fogadják el ezt a veszélyt. Úgy gondolják, hogy a digitálisan tárolt adat örök és teljesen biztonságos, ami (mint látjuk) sajnos nem fedi a valóságot. A veszélyek éppen úgy megvannak, csak átalakultak.

A digitális adatok fellegvára ma már nem a számítógép materiális eszközei, hanem az online virtuális terek, az internet és a digitális felhő. A legtöbb adat ma már ide kerül feltöltésre és innen tudjuk úgymond lehívni őket. Igaz, hogy ezek valójában hatalmas szerver parkokban található számítógépeken érhetők el, de a felhasználó számára mégis az online felületen található. A digitális forradalom kirobbanása óta hazánkban és az egész világon a digitalizálás felé haladunk.⁶

Az újításokat megalapozó technológiát a 20. század második felében fejlesztették ki, bár korábban is voltak már erre alkalmas eszközök, csak nem voltak elérhetők a tömegek számára. Az áttörést gazdasági szempontból a széles körű elterjedéshez szükséges gazdaságos előállítás lehetőségének megjelenítése, a személyi számítógép kifejlesztése jelentette. Ehhez szükséges volt, hogy megfizethető áron tudják biztosítani az eszközöket. Informatikai és elektronikai szempontból pedig az áttörést a korábban használt analóg technológiát felváltó 0-ák és 1-ek kettes számrendszerbeli leképezési technológiája, a digitális technológia jelentette.

A digitális forradalom során lehetővé vált, hogy nemcsak az újonnan rögzített információ, hanem üzenet hordozására és közvetítésére régebben kifejlesztett speciális tárgyak, könyvek, újságok, hanglemezek, hangkazetták, videokazetták tartalma is tárolhatóvá és megjeleníthetővé váljon multimédia alkalmazások

---

⁴ <http://kamaraonline.hu/cikk/igy-kezdodott-magyarorszagon-a-digitalis-forradalom-25-eves-az-első-hu-vegzod-esu-internetes-cím>, (2017.12.15)

⁵ A személyes adatokkal való visszaélésekről lásd: Tóth Dávid: Személyiséglopás az interneten. In: Büntetőjogi Szemle 9. évf. 2020/1. pp. 113-119.

Tóth Dávid: Az identitáslopás kriminológiai sajátosságai. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs. 2019. pp. 207-213.

⁶ Christján László (szerk.): Az információs társadalom jogi vetületei: alkalmazott jogi informatika. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának tankönyvei, Pázmány Press, Budapest. 2013. pp. 51-56.

segítségével, digitális formátumúra alakítva. Kiemelkedő szerepe volt annak is, hogy az eszköz legyen alkalmas dokumentumok, hang, kép és videó anyagok beolvasására egyszerre.⁷

A digitális forradalom továbbmutat a multimédia alkalmazásokon. Bármely adattartalom digitális másolatának hálózatra való kapcsolásával a digitális forradalom véget vet az előző generációk által ismert titok fogalmának. Ahogy a forradalom halad előre, az élet minden metszete rögzítődik és tárolódik valahol. A digitális és az online adattárolásnak óriási veszélye, hogy bármilyen adat, ami egyszer kikerül az online rendszerbe, az nyomon követhetlenné válik és a feltöltőtől már független lesz. Ugyanakkor kellő technikai tudással egy szakértő számára bármikor elérhető, lekérhető és módosítható.⁸

2. A szakértő a büntetőeljárásban

Ha a szakértő szerepét akarjuk megérteni a büntetőeljárásban, akkor a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Továbbiakban: Be.) 188. § (1) bekezdését kell felidézniük: „Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.”⁹ Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (továbbiakban: Szaktv.) 3. § (1) bekezdése szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását. Ebből egyértelműen kiderül, hogy a szakértőnek a ténybizonyítás körében van jelentősége, hiszen különleges szakértelme útján a szakértő tényeket állapít meg. olyan tényeket, amelyek relevánsak a tényállás megállapítása szempontjából.¹⁰

Az Szaktv. meghatározása szerint az igazságügyi szakértői tevékenység a jogszabályban meghatározott követelményeknek megfelelő igazságügyi szakértő, illetve az igazságügyi szakértő munkáját segítő egyéb személyek által, a kirendelő hatóság, bíróság, ügyészség, rendőrség kirendelése vagy megbízás alapján, az Szaktv. által meghatározott szervezeti keretek között, jellemzően szakértői díj ellenében végzett, a hatóság eljárásaiban különleges szakértelmet igénylő tény vagy egyéb körülmény megállapítását vagy megítélését elősegítő részcselekmények összessége, így különösen a szakvéleményhez szükséges vizsgálatok elvégzése, a szakvélemény előkészítése, elkészítése és előterjesztése, valamint a hatóság kérésére annak kiegészítése és az ezekkel összefüggő valamennyi részcselekmény.¹¹

---

⁷ Zódi Zsolt: ogi adatbázisok és jogi forráskutatás: gépek a jogban. Gondolat, Budapest. 2012. pp. 12-38.

⁸ Illési Zsolt: Needle in a haystack - A Quest to Identify, Classify, and Reduce Data to Find Adequate Digital Evidence in VIII Konferencija Naukova Studentov 8th Students conference, pp. 275–281. Oficína Wydawnicza Politechniki Wroclawskiej, Wroclaw, Poland, 2010. ISSN 1732–0240

⁹ 2017. évi XC. törvény 188.§ (Be.)

¹⁰ 2016. évi XXIX. törvény 3§ (Szaktv.)

¹¹ Szaktv. 2.§ 8.pont

Igazságügyi szakértői tevékenységet – az eseti szakértő kivétellel - az erre feljogosított természetes személy, gazdasági társaság és szolgáltató, igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet, igazságügyi szakértői testület, külön jogszabályban feljogosított állami szerv, intézmény, intézet és szervezet és a külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv végezhet.

Az igazságügyi szakértő az igazságügyi szakértői tevékenységet önálló tevékenységként, egyéni vállalkozóként, társaság vagy szolgáltató tagjaként vagy alkalmazottjaként, illetve igazságügyi szakértői intézmény vagy igazságügyi szakértői intézet, igazságügyi szakértői testület vagy más szerv nevében végezheti.¹²

A büntetőeljárásban szakvéleményt az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben meghatározottak szerint szakértő vagy eseti szakértő (a továbbiakban együtt: szakértő) adhat.¹³ A szakértő azonban rendbírsággal sújtható és az okozott bűnügyi költsége megtérítésre kötelezhető, ha a közreműködést vagy véleménynyilvánítást jogosulatlanul megtagadja, a szakvélemény előterjesztésére rendelkezésére álló határidőt elmulasztja, vagy egyéb kötelezettségét megszegi és ez az eljárás elhúzódását eredményezi.

A büntetőeljárás során rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni. Ha a vizsgálat jellege szükségessé teszi, több szakértő is kirendelhető. Ez úgy is történhet, hogy a kirendelés csak a szakértői csoport vezetőjét jelöli ki, és feljogosítja őt arra, hogy a többi szakértőt bevonja.¹⁴

A két vagy több szakértő bevonása (akár kötelezettség, akár a kiendelő döntésén múló opció), egyáltalán nem kifogásolható, legalábbis a szakvélemény hiteltérdemlősége szempontjából, hiszen a szakvélemény megállapításai meggyőzőbbé válhatnak. A kirendelő belátása alapján több szakértő egy kérdésre is alkalmazható. Ha a vizsgálat több szakértő közreműködésével történt, a szakvéleményben fel kell tüntetni, hogy melyik szakértő milyen vizsgálatot végzett.¹⁵ Ha több szakértő azonos véleményre jut, a szakvéleményt közösen is előterjeszthetik (együttes szakvélemény), több szakterülethez tartozó szakkérdésben a szakértők a véleményüket egyesíthetik (egyesített szakvélemény).¹⁶ Az új Be. ezt a rendelkezést nem tartalmazza, ami egyáltalán nem kifogásolható, hiszen indokolatlan a Szaktv. rendelkezéseit megismételni.

3. Pártatlanság és függetlenség

A szakértői függetlenség és pártatlanság követelménye a szakértői tevékenység egyik és talán a legfontosabb alapkövetelménye. „Az általános jogi környezet – amit állampolgári szinten is illik ismerni – azt feltételezi, hogy a bírói függetlenség a jogállami keretek egyik alapköve, amelynek az a biztosítója, hogy a bíróság – mint jogalkalmazó, de önálló hatalmi ág – teljesen független a végrehajtó hatalomtól, azaz

---

¹² Szaktv. 4.§

¹³ Be. 188.§

¹⁴ https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_buntetoeljarasi_jog/ch12s02.html (2020. 01.12.)

¹⁵ 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 11. §

¹⁶ Szaktv 2.§

a mindenkori kormánytól. Ha pedig független, akkor az igazságügyi szakértés – mint alapvetően a bírói munkát kiszolgáló tevékenység – csak akkor felelhet meg a jogállami kereteknek, ha az is – minden engedmény és kivétel nélkül – szintén független.” – írja tanulmányában Kádár Zoltán igazságügyi szakértő.¹⁷

A szakértői függetlenséggel összefüggő általános szabály, hogy még a megbízás alapján készített szakvélemény esetében sem léphet túl a szakértő a szakmai szabályok korlátain, mivel a szakvélemény tartalmával összefüggésben nem utasítható.¹⁸ Az Szaktv. ugyan külön csak a magánszakvélemény esetében hangsúlyozza, hogy a megbízótól nem fogadhat el ilyen utasítást a szakértő, a szakértői tevékenység céljának meghatározásába (Szaktv. 3. § (1) bek.) – ahol a szakértő függetlenségét és pártatlanságát általános követelménnyé teszi a törvény – immanensen beletartozik az is, hogy a kirendelés alapján eljáró szakértő sem fogadhat el utasítást a szakmai tartalom tekintetében a kirendelőtől. A hatóságok és a bíróságok kirendelési rendszere sok esetben kétségesse teszi azt, hogy a pártatlanság és függetlenség a szakértők tekintetében nem csak egy üres eszme. A szakértői hivatás megkülönböztető jegye, hogy szellemi foglalkozásként olyan magán-tevékenység, amely a közhatalmi szervek működési körében garanciális okokból hangsúlyozottan magán-tevékenységként különül el a közhatalomtól. Ez azonban de facto nem érvényesül akkor, ha egy-egy nyomozóhatóságnál ugyanazon szakértő jár minden esetben. Nem véletlen, hogy a nyomozó hatóság által kirendelt szakértőre a védelem gyakran, mint a „hatóság emberére” tekint, s nem mint szakemberre, tudósra.¹⁹

A függetlenség kérdéskörében elengedhetetlenül szükséges megemlíteni a díjazás kérdéskörét is. A szakértő kirendelésekből származó bevétel a szakértő részéről olyan attitűd felvételét eredményezheti, hogy a szakvélemény elkészítése során a kirendelő igényeit minél inkább igyekszik kielégíteni, abban bízva, hogy további kirendelésekhez juthat. Természetesen ez nem egy tényleges valóságban bevett gyakorlat, de az ember alapvető természetéből következik. Másrészt ki kell térni arra is, hogy míg abban általános az egyetértés, hogy a bírói függetlenség fontos garanciája a bíró anyagi függetlensége²⁰. Ez a szemlélet aligha tükröződik a szakértői tevékenység vonatkozásában. Az igazságügyi szakértők díjazásáról 3/1986. (II. 21.) IM rendeletben meghatározott munkadíjak leginkább a természetes személy szakértők és a gazdasági társaságok keretében végzett szakértői tevékenység függetlenségét veszélyezteti – azon túlmenően, hogy a díjak összességében nem szakértői tevékenység iránti megbecsülést fejezik ki, illetve sok esetben ténylegesen a szakértő szakmai előmenetelét hátráltatják (pl. a magas továbbképzési díjakat, a szakirodalom

---

¹⁷ Kádár Zoltán: Nem elég függetlennel látszani, függetlennek is kellene lenni, 2006, 1.o. <https://www.mabie.hu/attachments/article/140/K%C3%A1d%C3%A1r%20Zolt%C3%A1n%20Gondolatok%20az%20C3%BAj%20szak%C3%A9rt%C5%91i%20t%C3%B6rv%C3%A9ny%C5%91.pdf> (2020.01.12.)

¹⁸ Szaktv. 52.§ (5)

¹⁹ Cséffai, Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során. 2012. p. 9. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop422b/20100010_kotet_01_igazsagugyi_szakerto_fuggetlensege/igazsagugyi_szakerto_fuggetlensege_9_9.html (2020.01.13.)

²⁰ Hanák András – Bócz Endre – Tóth Balázs – Kadlót Erzsébet – Kárpáti József – Kiss Daisy: Az igazságszolgáltatás függetlenségéről Fundamentum 2002/1. p. 59.

beszerzésének költségeit vagy az adminisztrációs kötelezettségek terheit egyes szakértők önhibájukon kívül nem tudják megteremteni).²¹

4. A szakértő kizárása

Alapvető követelmény, hogy a büntetőeljárás során az elfogulatlan szakértők részrehajlás nélkül járjanak el. Ennek megfelelően a törvény tételesen szabályozza azoknak a személyeknek a körét, akik szakértőként nem járhatnak el. Az elfogulatlan eljárás alapvető biztosítékait jelenti.

E szerint nem járhat el szakértőként például:

- aki az ügyben mint terhelt vagy védő, továbbá sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz részt,
- aki az előbb felsoroltak hozzátartozója,
- aki az ügyben mint a hatóság tagja vesz részt,
- a halottszemlénél vagy a boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül halála előtt gyógykezelte,
- a szakértői intézmény állandó szakértője,
- a szakvélemény felülvizsgálatánál az a szakértő, aki az előző szakvéleményben már állást foglalt,
- illetőleg akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

A szakértő kizárásával kapcsolatos okot nem csak a hatóság, hanem az ügyész, a terhelt, a védő, a sértett és a sértett képviselője is bejelentheti. A szakértőnek késelem nélkül jeleznie kell a hatóság felé, ha személyére nézve kizáró ok áll fenn. Attól a szakértőtől, akivel szemben kizárási ok áll fenn nem várható el ügy elfogulatlan megítélése.

Kizárási ok bejelentésekor a kirendelő hatóság dönt arról, hogy a bejelentésben szereplő ok valóban fennáll-e. Ennek eredményétől függően a szakértőt felmentheti a kirendelés alól, egyidejűleg hivatalból intézkedhet más szakértő kirendeléséről. A szakértő felmentéséről és új szakértő kirendeléséről az ügyben érintetteket (terhelt, védő, stb.) is tájékoztatni kell.²²

5- A szakértői vélemény

A szakvélemény az a bizonyítási eszköz, amelyet a szakértő ad. A szakértő a szakértői vizsgálat alapján ad véleményt, azonban a szakvélemény csak egyike a büntetőeljárásban felhasználható egyenrangú bizonyítási eszközöknek. Az általa nyújtott bizonyíték pontosan ugyanolyan bírói értékelés tárgya, mint bármely másik, amely a Be.-ben felsorolt egyéb bizonyítási eszközökből ismerhető meg.

A szakértő a vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni. Sajnos a gyakorlatban sokszor nem tud megvalósulni, hogy a legmodernebb eszközök

---

²¹ 3/1986. (II. 21.) IM rendelet az igazságügyi szakértők díjazásáról

²² Endrefi Istvánné: Az írásszakértő szerepe a büntetőeljárásban http://www.irasszakertoendrefi.hu/Data/Sites/1/az_%C3%ADr%C3%A1sszak%C3%A9rt%C5%91-szerepe-a-b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1sban.pdf (2020.01.13.)

álljanak a szakértők rendelkezésére. Ez különösen a hazai szakértői gyakorlatra jellemző.

A szakvélemény a mostani szabályozás szerint a tanúvallomáshoz hasonlóan személyi bizonyítási eszköz. Pontos elhatárolásuk érdekében az alanyaikkal összefüggő két tényezőt kell figyelembe venni.

Az első, hogy a tanú az eljáráson kívül szerzett ténytudomásáról számol be, amíg a szakértő a hatóságtól kapja, vagy a vizsgálataiból állapítja meg, tehát az eljárásban szerzi meg azokat a tényismereteket, amelyek a szakvéleményében megjelennek.

A második, hogy a tanú véleményét a hatóság nem veszi bizonyítékként figyelembe, s a tanú ilyen közlését el is hártja. A szakértő ezzel szemben éppen szakmai véleményének a közlésével szolgált bizonyítékot.²³ Igaz, hogy mindkét bizonyítási eszköz személyi mégis alapvető eltérések találhatók köztük. Szakértő szerepét a jövőben akár programok is betölthetik ez is jelzi, hogy alapvető különbség van a két bizonyítás között.

A szakértői vizsgálatok illetőleg a szakértői vélemények a nyomozás során megkülönböztetett figyelmet érdemelnek. Ebben az eljárási szakaszban történik ugyanis alapvetően a bűnügyben releváns tények felkutatása, összegyűjtése, biztosítása és értékelése, köztük azoké is, amelyek szakértői vizsgálatot igényelnek. A szakértőnek juttatott tények és bizonyítékok mennyisége és minősége alapvetően befolyásolja a büntetőeljárás eredményét és sikerességét. A szakértő a neki eljuttatott anyagokból tud dolgozni. De a bírósági eljárásban lefolytatott szakértői vizsgálatokat is rendszerint megelőzik már a nyomozás szakában eszközölt ilyen vizsgálatok. Éppen ezért a nyomozás során ebben a vonatkozásban elkövetett mulasztások, hiányosságok, mivel azok igen gyakran többé nem pótolhatók, komoly kihatással lehetnek az eljárás további menetére, eredményességére. Az eljárás ezen része egy fordított piramishoz is lehet hasonlítani. Amennyiben gyenge alapokon áll, hiába épül rá pontos szakvélemény, ha az alap hibás. A különleges szakértelem fogalmát a törvény nem határozza meg, de eldöntése a gyakorlatban ritkán okoz nehézséget. A különleges szakértelem körülírásában elindulhatunk abból, hogy mi a köztudomású tény, az ami mindenki számára ismert vagy megismerhető. A köztudomású tények megállapítása ugyanis nyilvánvalóan nem igényel különleges szakértelmet, de még bizonyítást sem. A különleges szakértelmet igénylő tényeket tehát azok között kell keresni, amelyekről bizonyítás folyik, és amelyek természetesen kívül esnek a köztudomású tényeken.²⁴ A nyomozás során a nyomozó hatóság tagjainak általános szakismereti színvonalát kell általában a különleges szakértelem alsó határának tekinteni, illetőleg olyan alapnak, amelyre figyelemmel a nyomozó hatóság eldönti, hogy a konkrét tény megállapításánál vagy megítélésénél szükséges-e különleges szaktudás. Sajnos néha ennek szükségességét nem megfelelően mérik fel a hatóságok. Éppen ezért, amikor az eddig különleges szakértelem körébe tartozó ismeretek a nyomozási gyakorlatban általában ismertekké válnak és alkalmazásra kerülnek, megszűnik különleges

---

²³ Erdei Árpád: VIII. fejezet: A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások, In: Erdei Árpád – Hack Péter – Holé Katalin – Király Eszter – Koósné Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog I., Szerkesztette: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, pp. 149–150.

²⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog (3. átdolgozott kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2003, p. 255.

jellegük. Nem lehet ugyanis vitatni, hogy a nyomozás során a bűnügyben releváns tényeket vagy körülményeket a nyomozó hatóság állapítja meg. E tények és körülmények megállapításánál és megítélésénél a szakértői vélemény, mint bizonyíték csak az egyik lehetőség a sok közül.²⁵

6. A digitális adat és a szakértő

A nyomozás során központi szerepe van a digitális adatnak. Nemcsak az online, hanem a digitális környezetben megvalósított bűncselekmények mindig digitális lábnyomot hagynak maguk után, amelyekből digitális adatok nyerhetők ki. Ezt hívjuk digitális nyomnak.

A világban a mindennapi életünk és a büntetőeljárás szerves részét képezik a digitális adatok és a digitális bizonyítékok. Ahhoz, hogy pontos képet kapjunk magáról a digitális bizonyítékról, átfogó képet kell, hogy kapjunk a digitális adatról. A digitális adathoz az adaton és az információn keresztül jutunk el. Fontos kiemelni, hogy az adat és az információ két külön dolog. Az adat az ismereteink megjelenési formája, egyfajta nyersanyag, amelynek feldolgozásával információ keletkezik bármi, amiről ismeretet szerzünk, adatként van jelen. Az információ több mint az adat. Az információ, olyan ismeret, amely döntés megtételére alkalmas. Az adatok vagy az adatként jelenlévő ismeretek csak az információ kiindulópontjai.²⁶ Az adatról kiindulva az észlelés segítségével a háttértudásunk felhasználásával információt tudunk kivonni. Ezek alapján a kellően pontos mégis megfelelően rugalmas digitális adat fogalma a jogászok számára a következő. Bármilyen digitális formában megjelenő nyersanyag, amelynek feldolgozásával információ keletkezik.

A digitális adatról kinyert digitális bizonyíték minden kétséget kizáróan a jövő legfontosabb bizonyítási eszköze lesz. Talán már a jelenben is elmondható ez róla. Fontos kiemelni, hogy számtalan szempontból lehet őket csoportosítani és vizsgálni. Vizsgálataim során a leggyakoribb esetekre helyeztem a hangsúlyt. A szabályozásuk elkezdődött, azonban még nem kellően kiforrott. Szükséges egy kellően precíz ám mégis rugalmas szabályozás felállítása, ami teret enged a folyamatos változásoknak. A digitális világ kialakulásának ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy megfelelően tudjuk ezeket a bizonyítékokat elemezni és felhasználni. A szakértők szerepe pedig a digitális bizonyítékok térnyerésével egyre központibb lesz a jövőben.

---

²⁵ Erdei Árpád: VIII. fejezet: A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások, In: Erdei Árpád – Hack Péter – Holé Katalin – Király Eszter – Koósné Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog I., Szerkesztette: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 149–150.

²⁶ www.ksh.hu/statszemle_archive/2017/2017_05/2017_05_461.pdf, (2020.01.13.)

Felhasznált irodalom

1. Christián László (szerk.): Az információs társadalom jogi vetületei: alkalmazott jogi informatika. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának tankönyvei, Pázmány Press, Budapest. 2013.
2. Cséffai Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során. 2012.
3. Erdei Árpád: VIII. fejezet: A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások, In: Erdei Árpád – Hack Péter – Holé Katalin – Király Eszter – Koósné Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog I., Szerkesztette: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
4. Hack Frigyes: Fejezetek az informatikából (Egyetemi jegyzet). Tankönyvkiadó 1982.
5. Hanák András – Bócz Endre – Tóth Balázs – Kadlót Erzsébet – Kárpáti József – Kiss Daisy: Az igazságszolgáltatás függetlenségéről Fundamentum 2002/1.
6. Heinz Zemanek: Információelmélet. Műszaki Könyvkiadó, 1956.
7. Illési Zsolt: Needle in a haystack – A Quest to Identify, Classify, and Reduce Data to Find Adequate Digital Evidence in VIII Konferencija Naukova Studentov 8th Students konferencie, Oficína Wydawnicza Politechniki Wroclawskiej, Wroclaw, Poland, 2010.
8. Kádár Zoltán: Nem elég függetlennel látszani, függetlennek is kellene lenni, 2006.
9. Király Tibor: Büntetőeljárás jog (3. átdolgozott kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
10. Summers, Sarah J: The emergence of EU criminal law: cybercrime and the regulation of the information society / Sarah Summers, Christian Schwarzenegger, Gian Ege, Finlay Young. Oxford; Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014.
11. Tóth Dávid: Az identitáslopás kriminológiai sajátosságai. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendszertudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs. 2019. pp. 207-213.
12. Tóth Dávid: Személyiséglopás az interneten. In: Büntetőjogi Szemle 9. évf. 2020/1. pp. 113-119.
13. Zódi Zsolt: ogi adatbázisok és jogi forráskutatás: gépek a jogban. Gondolat, Budapest. 2012.

Bezerédi Imre*: A rendszerváltást követő rendőrség az alkotmány és a törvények tükrében

Lektorálta: Dr. Kulcsár Gabriella Ph.D.

1. Bevezetés

Jogállamiság és demokrácia. Magyarország történelme folyamán 1989-ben ismételtén elkövetkezett az az időszak, amikor ezen két fogalomnak az akkori politikai ellenzék érvényt szerzett. Az emberi jogok, beleértve a legfontosabbnak ítélt alapjogokat is - bizonyos eljárási garanciáktól és a kínzás tilalmától eltekintve - azonban nem abszolútak.¹ A törvényes rend fenntartásáért létrehozott rendőrség negatív kontroll² mechanizmusa az államszocializmus éveiben determinálta azon nézetet, miszerint a szervezet feladata, hogy háborút folytasson a bűnözés ellen. Mára ezen szemlélet sokban változott, amihez – mint ahogyan egy jogállamban az dukál – alaptörvényes fundamentumok és ennek kapcsán sarkalatos törvények járultak hozzá. Az alkotmányos rend fenntartásához, a közrend és közbiztonság megeremtéséhez, a lakosság ez irányú szükségletének kielégítésére kétségtelenül szükséges a legitim erőszak professzionális alkalmazása. A közbiztonság így válik államcélként funkcionáló jogi tárgyává a rendészetnek. Jelen tanulmányomban a rendőrséget érintő főbb alkotmányozási folyamatot vizsgálom a rendőrségről szóló törvény megalkotása mellett.

2. Történelmi előzmények

Nagy Imre hivatalos rehabilitálásának napján, 1989. július 06-án, 77 évesen elhunyt Kádár János. Érezhető volt, hogy a párt sem képes tovább létezni a változások atmoszférájában, így az MSZMP 1989. október 7-én felbomlott, és megalakult a többpártrendszer elfogadására képes, magát demokratikusnak valló MSZP. Eközben 1989. március 22-én nyolc ellenzéki szervezet (Bajcsy Zsilinszky Társaság, FIDESZ, FKGP, MDF, Magyar Néppárt, MSZDP, SZDSZ, KDNP) megalakította az Ellenzéki Kerekasztalt, majd 1989 nyarára létrejött a nemzeti kerekasztal is. Ebben az időszakban, azaz 1989. június 13. és szeptember 18. közt a nyilvánosság kizárásával

---

* Bezerédi Imre r. alezredes, osztályvezető, Kunszentmiklós Rendőrkapitányság, Rendészeti Osztály, PhD-hallgató, PTE-ÁJK, Doktori Iskola

¹ Halmai Gábor: Alapjog-korlátozás és erőszak-monopólium. In: Rendészeti Szemle 2008/11. p. 3.

² A rendészeti igazgatás negatív kontroll jellege azt jelenti, hogy akkor sikeres, ha minél több akadályt tud állíta -ni a jogsértések elé, és minél korábban szakítja meg a veszélyeztető folyamatokat. Fő célja az értékromboló akaratok megtörése, alapvető eszköze a legitim fizikai kényszer. A közigazgatásnak azok a területei, amelyek értékteremtő küldetést teljesítenek, szüntelenül kapcsolatot tartanak a legnemesebb emberi teljesítményekkel, ezért akkor járnak el helyesen, ha azokat alázattal szolgálják. A rendészeti tevékenység viszont állandóan kénytelen szembenézni a társadalom selejtes működésével, az emberi magatartás legvisszataszítóbb formáival. In: Finszter Géza: A rendőrség joga. Duna Mix Kft., Budapest, 2012. p. 83.

az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásokba kezdett az akkor még MSZMP-vel és a társadalmi mozgalmakat és szervezeteket képviselő harmadik oldallal. A tárgyalások eredményeképp döntés született többek között az alkotmány módosításáról, a pártok működéséről, az országgyűlési választásokról, egyéb törvények (büntető anyagi és eljárásjogi) módosításáról.³ Így született meg az 1949. évi XX. törvényt (Szocialista Alkotmány) módosító 1989. évi XXXI. törvény (Köztársasági Alkotmány), amely útján Magyarország népköztársaságból köztársasággá alakult. Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékére az alkotmánymódosító törvény 1989. október 23-án került kihirdetésre, és került kikiáltásra a Kossuth téren. Ezzel megszületett a III. Magyar Köztársaság.

*„Az utóbbi ötven esztendő polgári demokratikus fejlődésében az alkotmányosság eszméje meghódította a közigazgatást.”*⁴ – fogalmaz találoán Finszter Géza az Alkotmány elmúlt 50 éves változásaira gondolva itt a korábbi Alkotmány és az új Alaptörvény közötti – a közigazgatást érintő – szabályozások kapcsán. A korábbi Alkotmányunk, pontosabban az 1949. évi XX. törvény rendszert váltó módosítása 1989. október 23-án lépett hatályba a többpártrendszert, a parlamenti demokráciát és a szociális piacgazdaságot megvalósító jogállamba való békés átmenet elősegítése érdekében.

3. Alkotmányos fundamentumok

*„Az 1989. október 23-án hatályba lépő köztársasági alkotmány, azáltal, hogy a rendőrség és a honvédség jogállását közös elvek szerint rendezte, hosszú időre gondoskodott arról, hogy a szocializmusból örökölt struktúra fennmaradjon.”*⁵ Az 1989. október 23-án hatályba lépő alkotmány szövegébe bekerült egy fejezet a fegyveres erőről és a rendőrségről is, ezzel megőrizte a rendőrség centralizált államigazgatási modelljét, mivel a fegyveres erőkkel közösen rendelkezik feladatáról. A Köztársasági Alkotmányt oly módon értelmezők számára, akik szerint a fegyveres erők és a rendőrség egyazon fejezetben történő elhelyezése egymás feladatainak ellátására, szerepcseréjére szolgálna, az Alkotmány az alábbi módon konkretizálta a fegyveres szervek különálló alkalmazhatóságát; „A fegyveres erőket az alkotmányos rend megdöntésére, vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát tömeges mértékben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények esetén, az Alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kihirdetett szükségállapot idején lehet felhasználni, akkor, ha a rendőrség alkalmazása nem elegendő.”⁶ Ugyanakkor a törvényhozó hatalom rendelkezik politikai mentesítéséről, a befolyásoltság kizárásáról, legalábbis megteremti annak jogi alapjait azáltal, hogy az Alkotmány 2. § (3) bekezdése szerint a pártok közhatalmat

---

³Harmat Árpád Péter: A rendszerváltozás története és eseményei Magyarországon. <http://tortenelemcikk.hu/node/125> (2019. 11. 03.)

⁴Finszter Géza: A rendőrség joga. Duna Mix Kft., Budapest, 2012. p. 183.

⁵Finszter Géza: Víziók a rendőrségről. In: Rendészeti Szemle 2008/1. p. 31.

⁶ Magyarország Alaptörvénye, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (2019. 11. 05.)

közvetlenül nem gyakorolhatnak, nem irányíthatnak (közvetlenül) állami szervet, továbbá nem lehet a rendőrség hivatásos állományú tagja politikai párt tagja, politikai tevékenységet nem folytathat. Az alkotmány továbbá rendelkezik a rendőrség működéséről és feladatáról szóló külön törvényről. Az Alkotmány 35. § (1) bekezdésének h) alpontja szerint a végrehajtó hatalom irányításkörébe vonta a fegyveres erőket, a rendőrséget és a rendészeti szerveket azzal, hogy pontos említést nem tesz róluk, nincsenek taxatív felsorolva. Mindezek alapján tehát a Kormány irányítja a rendvédelmi szervek működését, melyet a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: rendőrségi törvény) 4. § (1) bekezdése pontosít. Eszerint az irányítás a belügyminiszter útján történik, továbbá a rendőrségi törvényben lefektetett vezetői kinevezések sorai között elsőként szerepel az országos rendőr-főkapitány kinevezése, amely jogkört a belügyminiszter gyakorolja. A Kormány döntéseinek végrehajtására a miniszter a rendőrség részére feladatokat határozhat meg és utasítást adhat, azonban ezen jogkör nem terjed ki a rendőrség hatáskörének elvonására, egyedi ügyekben nem kérheti számon a nyomozó hatóságot, nem adhat utasítást például konkrét intézkedést folytató járőr irányába. Ezen, irányítási szabályozások jelenleg is hatályosak.

A 2004. évi CIV. törvénnyel kihirdetett alkotmánymódosítás az alábbi két területen hozott fordulatot. Az egyik, hogy az Alkotmányba bekerült a rendvédelmi szervek elnevezése, pontosabban az Alkotmány VIII. fejezetének új címe: A Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek lett. A rendvédelmi szerveket azonban az Alkotmány továbbra sem sorolja fel, de kikövetkeztethető, hogy a Magyar Honvédségen kívül (ami nem rendvédelmi szerv) feladatokkal rendelkeznek a rendőrség, a határőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok. A módosítás további pontosítással él a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak politikamentességével kapcsolatban is. A 2004. évi alkotmánymódosítás jelentős változást nem hozott a rendőrség működésében, azonban megszüntette a határőrség kettős jogállását, ami korábban a fegyveres erők és a honvédség irányába mutató kettős jogállásban állt.

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról szóló 2007. évi LXXXVIII. törvény jelentős változást hozott a rendőrség és a határőrség számára, ugyanis megszüntette utóbbit 2008. január 01-jei hatállyal, amikor is beleolvadt a rendőrségbe, ezáltal a rendőrség feladatköre bővült, és készsé vált az Európai Unió Schengeni övezetének védelmére. A 2008. január 01-től hatályba lépő alkotmánymódosítás fogalmi téren is változást hozott annyiban, hogy míg az Alkotmány eddig a belső rend fenntartásában határozta meg a rendőrség feladatát, a módosítást követően „A Rendőrség alapvető feladata a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme” lett. Ezzel a belső rendet a jogalkotó egyértelműen közrend kifejezésre cserélte bárminemű indoklás nélkül. Fontos azonban definiálni a közrend fogalmát, amely a magyar rendészettudományt művelők közül első között Concha Győző fogalmazott meg.

Concha Győző az 1905-ben megjelenő Politika című művében a közrendről az alábbiak szerint vélekedik; „a közrend embereknek közös célra való együttműködése, melyet a jog és a természet határol, de amely működés a jogi és természeti határok közt, nemcsak az állami szerveknél, de a magánosoknál is szabad...a közrend egyrészt emberi tevékenységnek, röviden a munkának, másrészt különböző javaknak (vagyon,

műveltség, becsület, erkölcs, hatalom) megosztása és összefüggése személyek, helyek és idő szerint.”⁷ Concha Győző akadémiai székfoglaló értekezésében⁸ leszögezi: „...nincs az állami és társadalmi jelenségek között még egy, melynek természete iránt annyira eltérne a tudományban és az életben a felfogás, mint a rendőri működés iránt.”⁹ A téma kifejtésének indulásaképp következőképpen vélekedik: „A rendőrség természetének megállapítása a rend és különösen azon rend iránti eligazodást kíván, amelyet közrendnek nevezünk.”¹⁰ Az Alkotmánybíróság a 13/2001. (V. 14.) AB határozatában az alábbi módon határozza meg a közbiztonságot: „A közbiztonság mibenléte, viszonya a közrendhez, a belső rendhez, illetve utóbbiak fogalmi meghatározása tudományos viták tárgya. Az Alkotmánybíróságnak nem feladata ezekben állást foglalni. A jogrendszer e szempontból releváns elemeinek áttekintése is azt mutatja azonban, hogy a közbiztonság többértelmű kategória, a kifejezés mögött tartalmilag többféle érdek és érték, illetve több, alapvetően eltérő jellegű feladat húzódik.”

Visszatérve a rendészeti alkotmányozás folyamatára, a következő jelentős változást Magyarország Alaptörvénye hozta. Az Alaptörvény a rendőrséget a kormány által irányított központi államigazgatási szervként határozza meg.

46. cikke szerint:

„(1) A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.

(2) A rendőrség működését a Kormány irányítja.

(3) A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.

(4) A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja.

(5) A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

(6) A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

Finszter Géza szerint „a 2012. január 1-jétől hatályos alaptörvénynek lehetősége lett volna arra, hogy a rendőrséget visszailleszesse a közigazgatásnak abba a szövetébe, ahonnan a tekintélyelvű hatalomgyakorlás csaknem hatvan évvel ezelőtt kiszakította. Ehhez három területen az új alaptörvénynek valóban újítként kellett volna fellépnie. Az 1989-es alkotmányhoz képest megteremthette volna a közigazgatás alkotmányos fundamentumait azzal, hogy a kormányzati munkát is a jog uralma alá helyezi, és azzal, hogy a közszolgálatban dolgozók számára garanciákat létesít a lojális és szakzerű munkavégzés elismeréseként. Másodszor útjára indíthatott volna egy olyan önkormányzati reformot, amelyik az autonómiákat alkalmassá tehetné arra, hogy a helyi közbiztonság gazdái és a központi rendészetek hatékony partnerei lehessenek. A

⁷ Concha Győző: Politika. Budapest, 1905. p. 308.

⁸ Concha Győző: A Rendőrség természete és állása szabad államban. MTA. Budapest, 1901.

⁹ Concha: i. m. 1905. p. 307.

¹⁰ Concha: i. m. 1905. p. 310.

harmadik feltétel a honvédelem és a rendészet világos elválasztása egymástól. Ez utóbbinak az alaptörvény megfelel, de az előző kettő hiányában ez a distinkció mégsem jár azzal, ami pedig a fejlett polgári jogállamok tapasztalatai szerint nagyon is ésszerű megoldásnak bizonyul: a rendőrség integrálása a közigazgatásba, ahonnan a rendvédelmet a diktatúrák logikája szakította ki."¹¹ Az Alaptörvény elszakította ugyan a rendészeti feladatokat a honvédelemtől, ezáltal közelebb helyezve azt a közigazgatás színteréhez, azonban a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én kihirdetett (hazánkban az 1997. évi XV. törvénynél becikkelyezett) európai egyezményben foglaltak, miszerint „*a közfeladatokat általában elsősorban az állampolgárokhoz legközelebb álló közigazgatási szervnek kell megvalósítania*”¹², a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény által mégsem teljesültek be. Az önkormányzati rendőrség létrejöttének igencsak távlati (legalább 10-15 év) megalakulási lehetőségei lennének egy esetleges, radikális kormányzati döntés kapcsán. Az egyes rendészeti feladatokat ellátók létszámának és jogkörének bővítésére nagyobb esély mutatkozik. Az elmúlt harminc év során bekövetkezett alkotmánymódosítási folyamatok, valamint az Alaptörvény kapcsán megállapítható, hogy a törvényhozó hatalom szándéka továbbra is a rendőrség privilégiumának fenntartása, ugyanakkor a közbiztonság, mint termék előállításába fokozatosan bevonni látszik a társadalmat is. Legyen szó önkéntes kezdeményezésekről, mint a polgárőrség, önkormányzati működtetésű egyes rendészeti feladatokat ellátókról, mint például a mezőőrök, vagy más állami működtetésű ám civil szervezetekről akár a család és gyermekjóléti szolgálatok, az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv mellett más önkormányzati szervezésű rendőrség megalakítása sokak számára utópia marad.

4. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

Az 1989. október 23-án kihirdetett Alkotmány VIII. fejezete felhatalmazása alapján „*A rendőrséggel és az állam biztonságával összefüggő részletes szabályokat alkotmányerejű törvény határozza meg*”. Ehhez társult az Alkotmány (3) bekezdése, miszerint az alapvető jogok gyakorlása csak a minősített többséggel elfogadott alkotmányerejű törvényben megállapított olyan korlátozásnak vethető alá, amely az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, a közegészség, a közérkölc vagy mások alapvető jogainak és szabadságának védelme érdekében szükséges. Ezen rendelkezés 1990-ben egy politikai paktum kapcsán megalkotott alkotmánymódosító novella (1990. évi XL. törvény) útján módosult, és meghonosodott az úgynevezett kétharmados törvény fogalma. A rendőrségi törvény előkészítésével párhuzamosan folyt a Belügyminisztériumban a demokratikus önkormányzati rendszer követelményeinek és szabályozásának kidolgozása. A két folyamat értelemszerűen kapcsolódott egymáshoz, hiszen a mondottak szerint az önkormányzati rendőrség

---

¹¹ Finszter: i. m. 2012. p. 381.

¹² A Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről szóló 1997. évi XV. törvény 4. cikk 3. bekezdése. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700015.TV (2019. 11. 07.)

létrehozása az egyik lehetséges módja volt a korábbi struktúra felszámolásának. Ugyanakkor a közbiztonsággal kapcsolatos problémák természetesen az általános önkormányzati rendszer kiépítésével összefüggésben is felvetődtek. 1990 tavaszára a Belügyminisztérium szakemberei kidolgozták a rendőrség és az önkormányzatok kapcsolatára vonatkozó szabályozási koncepciót, amely megjelent a Magyar Közigazgatás 1990. évi 7. számában. Az anyag két változatot tartalmazott: az egyik meghagyta volna a létező struktúrát az önkormányzatok nagyobb beleszólási jogával, a másik pedig felváltotta volna az egységes, központosított rendőrséget a helyi önkormányzatok által irányított intézményekkel, egyes feladatokat azonban továbbra is országos hatáskörrel látott volna el az állami rendőrség. 1990. április 23-án a Belügyminisztérium önkormányzati törvényt előkészítő bizottsága megvitatta a koncepciót, és a radikálisabb átalakítást célzó változatot javasolta továbbfejleszteni. A továbbiakban azután az anyaggal nem foglalkozott sem az önkormányzati, sem pedig a rendőrségi törvényt előkészítő apparátus.¹³ Kétharmados törvényként született meg a Rendőrségről szóló 1994. XXXIV. törvény, ami már egységes szerkezetbe foglalva határozza meg a rendőrség feladatait, hatáskörét, illetékességét, szervezetének összetételét és irányításának komponenseit. A rendőrségi törvény létrehozásával és módosításával, mivel sarkalatos törvény (az országgyűlés jelenlévő képviselőinek 2/3-ának szavazata szükséges módosításához) egyszersmind joguralom alá helyezi az Alkotmány a rendészeti és nemzetbiztonsági feladatokat, tehát a politikai erőknek a törvény alkotása és módosítása alkalmával kölcsönös megegyezésre, konszenzusra kell lépniük. Így készült el elsőként az 1990. novemberében közzétett és a beérkezett észrevételek alapján átdolgozott szövegtervezet, melyet 1991. február 23-án tárgyalta a miniszteri értekezlet, majd az átkerült a BM Törvényelőkészítő Főosztályára.

Mindeközben elkészült azonban az ORFK saját alternatív tervezete is, amelyet a 1991. július 19-ei miniszteri értekezleten vitatott meg a kormány, és született meg a döntés később az utóbbi tervezet elfogadásáról. A rendőrségi törvény kiemelte a rendőri munkát a közigazgatás egységes rendszeréből, azonban a Legfelsőbb Bíróság az 1/1999. Közigazgatási Jogegységi Határozatban kimondta, hogy *„a rendészeti feladatot ellátó rendőri szerv és az érintettek között létrejött jogviszony jellegét vizsgálva megállapítható: a rendőrség részéről a törvényben meghatározott rendészeti feladatok ellátása során kifejtett tevékenység közigazgatási jellegű tevékenység, mert az eljáró szerv közhatalmi jogosítvánnyal élve egyoldalú akaratnyilvánítással intézkedik, amelynek során az ügyfél terhére kötelezettséget állapít meg, és intézkedésének érvényt szerez.”*¹⁴

A rendőrségi törvény rendelkezése a szervezeti felépítéssel kapcsolatban továbbra is megőrizte a szervezet centralizáltságát, azonban később láthatjuk, miként próbálta a kormány a 2010-ben hozott jogszabállyal ellensúlyozni és lokálisan decentralizálni a rendészeti feladatokat ellátó szervezetek működését. *„A magyar rendőrség erősségei között szokták emlegetni annak egységét (Gottlieb-Krözsel-Prestel, 1998:91), vagyis*

---

¹³ Korinek László: Rendszerváltozás a belügyben. In: Gaál Gyula - Hautzinger Zoltán (szerk.): Rendészettudományi gondolatok. Budapest, 2014. pp. 49-50.

¹⁴ 1/1999. KJE határozat, <http://www.lb.hu/hu/joghat/11999-szamu-kje-hatarozat> (2019. 11. 08.)

azt, hogy hazánkban nincsenek önkormányzati rendőrségek, de olyan speciális rendvédelmi szervezetek sem, amelyek tevékenysége lényeges párhuzamosságot, átfedést mutatna a közbiztonság védelmének gyakorlásában. ... A magyar rendőrség szervezete alapvetően az úgynevezett „lineáris” elvet követi, ami abban áll, hogy fő szabályként egy szervnek egy közvetlen felettes szerve van, amelynek minden tekintetben (tehát szervezeti és szakmai kérdésekben is) alá van rendelve. A magasabb szinten elhelyezkedő egységek azonban több alárendelt szervet irányítanak, vagyis az egész struktúra piramisszerűen épül fel.”¹⁵

Jelentős változást hozott a rendőrség szervezeti felépítésében és feladatai elosztásában a 2010. évi CXLVII. törvény, amely módosította a rendőrségi törvényt. Három részre osztotta a korábbi egységes állami rendőrséget: az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervre, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szervre, valamint a terrorizmust elhárító szervre. Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv központi szervre, Országos Rendőr-főkapitányságra, megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságokra, rendőrkapitányságokra és kirendeltségekre tagozódik. Egyes kiemelt feladatok ellátására létrehozott szervei a Készenléti Rendőrség, a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet, és a Központi Gazdasági Ellátó Igazgatóság. A megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok önálló feladat- és hatáskörrel működnek. A rendőrkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek az illetékes rendőr-főkapitányság szerveként önálló feladat- és hatáskörrel működnek. A szervezet fontos elemei a rendőr-főkapitányság, és a rendőrkapitányság szervezetében létrehozható, feladat- és hatásköri önállósággal nem rendelkező rendőrörsök.

A mai magyar rendőrség továbbra is hordozza magán a szocialista évekből ráragadt prominens parancsuralmi, hierarchikus jegyeket. Bár a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 2. § (3) bekezdése szerint; „*A rendőrség a feladatának ellátása során pártbefolyástól mentesen jár el.*”, a belügyminiszter utasítási jogkört gyakorol a rendőrség irányába, és mint a hatalmon lévő kormány tagja aligha adna, adhatna a kormány álláspontjával, az uralkodó nézetekkel ellentétes utasítást. Mindezek mellett, mint a tárca vezetőjétől minden országgyűlési képviselő jogosult interpelláció vagy kérdés formájában hozzá fordulni egy-egy a rendőrséggel kapcsolatos kérdésben, legyen szó akár egyes intézkedésekről, tevékenységről. Az már valóban más kérdés, hogy mindezt egy politikai vezetéstől elszigeteltebb, a mindenkori államhatalomtól függetlenebb, kevésbé centralizált, a társadalom felé nyíltabb és parancsuralmi jelzőktől mentesebb szervezet hatékonyabban művelné-e. A választ Bibó István már ugyancsak megjósolta korábban; „*A közigazgatás eredményessége érdekében nem a végrehajtó hatalmat kell erősíteni, hanem a politikai behatást csökkenteni a szakszerű igazgatással szemben*”¹⁶ Ezzel szemben „*Magyarországon 1949 óta a centralizált,*

---

¹⁵ Szikinger István: A rendőri diszkrimináció megelőzése és kezelése Magyarországon, tananyag az „Esélyegyenlőségi szakemberek képzése, munkába állítása c. EQUAL- projekt számára. <http://www.egyenlobanasmod.hu/tanulmanyok/hu/Rendorsegidiszkriminacio.pdf> (2019. 11. 10.)

¹⁶ Bibó István: Válogatott tanulmányok. I–II. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. p. 275.

*katonai elvekre épülő, a civil közigazgatástól elkülönülő államrendőrségi modell működik.*¹⁷

Az alkotmányos rend fenntartásához, a közrend és közbiztonság megteremtéséhez, a lakosság ez irányú szükségletének kielégítéséhez kétségtelenül szükséges a legitim erőszak professzionális alkalmazása. A Magyar Köztársaság 1989. októberi Köztársasági Alkotmánya még ismerte és használta a rendészet kifejezést, ugyanakkor a szabályozásból következően a fegyveres szervek (honvédség, rendőrség) működése hierarchikus rendben, centralizált felépítéssel, hivatásos szolgálati jogviszonyban, katonai elvek szerint volt meghatározva. Az új Alaptörvény a 46. cikkben már külön nevesíti a rendőrséget és a nemzetbiztonsági szolgálatokat. Az Alaptörvény azonban nem szakította ki ezáltal a mindenkorai politikai hatalom monopóliumából a rendészet által gyakorolható legitim fizikai kényszer lehetőségét. A rendőrségi törvény 12. § (1) bekezdése alapján *„a rendőr a feladata teljesítése során köteles végrehajtani a szolgálati előljáró utasításait. Meg kell tagadnia az utasítás végrehajtását, ha azzal bűncselekményt követne el.*”¹⁸ Ezáltal a törvény vajmi kevés mérlegelést hagy a végrehajtnak, hiszen az előljáró parancsnok jogsértő utasítást is adhat a beosztott felé, aki azt köteles végrehajtani, feltéve hogy a jogsértéssel bűncselekményt nem valósít meg. Ezzel szemben az Európai Rendőretikai Kódex 2001-ben kelt szövege szerint *„A rendőröknek teljesíteniük kell a szakszerűen kiadott vezetői utasításokat, de kötelességük megtagadni és a szankcióktól való félelem nélkül jelenteni az egyértelműen törvénytelen utasításokat.*”¹⁹ Az Európai Rendőretikai Kódex ezáltal nem tesz különbséget a jogellenes, avagy jogszabályt sértő cselekmény súlya, mint fegyelemsértés, szabálysértés, avagy bűncselekmény között, hiszen elítél bármi nemű törvénytelen utasítást. Szikinger álláspontja alkotmányos szinten is helyénvaló, miszerint *„a törvénytelen kötelezővé tétele maga is törvénytelen.”*²⁰

A rendőrségi törvény véli tehát kőbe és több ponton determinálja implicit módon a parancsnok, az előljáró szerepét ezen hierarchikus szervezetben. Krémer Ferenc szerint a rendőrségi törvény utasításra utaló bekezdései felmentést is adnak a felelősség alól azáltal, hogy *„a felfelé áramló hatalom vagyis a döntések felelősségének áthárítása a hierarchia felsőbb szintjeire felelőtlenebbé teszi a vezetőket az alsóbb szinteken, a felsőbb szinteken pedig lehetővé teszi a vezetők számára, hogy (ellenőrzési) hatalmukat felhasználják a saját felelősségüktől való szabadulásra.*”²¹

5. Összegzés

A magyar rendőrség a fegyveres szervek között azon elsődleges helyet foglalja el, ahol az alkotmányos alapjogok rendészeti korlátozására napi szinten sor kerül az

¹⁷ Finszter Géza: Rendészetelmélet. NKE-RTK, Budapest, 2014. p. 58.

¹⁸ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=9940003 4.TV, (2019. 11. 11.)

¹⁹ Valcsicsák Imre: Integrált társadalomtudományi képzés V., Rendészeti Etikái Jegyzet, RTF Társadalom-tudományi Tanszék, Budapest, 2007. p. 44.

²⁰ Szikinger István: A Rendőrállam Építőkövei. In: Társadalmi Szemle 1996/10. pp. 59.

²¹ Krémer Ferenc: Rossz Döntések Kora. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. p. 88.

Alaptörvény felhatalmazása alapján a rendőrségi törvényben foglalt szükségesség, arányosság, időszerűség, egyszerűség és professzionalitás elvének fenntartása útján. Mindezen – Finszter Géza szavait idézve – spontán, amorf és autonóm jellegű intézkedések mellett szükség van magas fokú társadalmi támogatottságra. Ezen támogatásnak ki kell terjednie az ésszerű, demokratikus, alapjogokat tiszteletben tartó könnyen értelmezhető jogalkotásra is. Az utóbbi harminc évben véghezvitt, rendőrséget érintő alkotmányozási folyamat részben eredményesnek mondható. Az Alkotmány, majd a 2012-től hatályos Alaptörvény egyértelműen demilitarizálta és részben depolitizálta a rendőrséget és nemzetbiztonsági szolgálatokat anélkül azonban, hogy alkotmányos joguralom alá helyezte volna a két szervezet irányításával összefüggő kormányzati tevékenységeket. A rendszerváltás óta jelentős változásokon ment keresztül a közbiztonság, mint produktum szolgáltatásában legfontosabb szerepet betöltő szervezet, a rendőrség, annak ellenére, hogy a rendészettudományt művelők szándékának ellenére gyökeresen nem változott meg, mégis a kitűzött reformok végrehajtása mentén egy új, szolgáltatóbb jellegű szervezetté alakult.

Felhasznált irodalom

1. Bibó István: Válogatott tanulmányok. I–II. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986.
2. Concha Győző: A Rendőrség természete és állása szabad államban. MTA. Budapest, 1901.
3. Concha Győző: Politika. Budapest, 1905.
4. Finszter Géza: Víziók a rendőrségről. In: Rendészeti Szemle 2008/1. pp. 10-41.
5. Finszter Géza: A rendőrség joga. Duna Mix Kft., Budapest, 2012.
6. Finszter Géza: Rendészetelmélet. NKE-RTK, Budapest, 2014.
7. Halmi Gábor: Alapjog-korlátozás és erőszak-monopólium. In: Rendészeti Szemle 2008/11. pp. 3-28.
8. Korinek László: Rendszerváltozás a belügyben. In: Gaál Gyula - Hautzinger Zoltán (szerk.): Rendészetudományi gondolatok. Budapest, 2014. pp. 33-54.
9. Krémer Ferenc: Rossz Döntések Kora. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.
10. Szikinger István: A Rendőrállam Építőkövei. In: Társadalmi Szemle 1996/10. pp. 52-60.
11. Valcsicsák Imre: Integrált társadalomtudományi képzés V., Rendészeti Etikái Jegyzet, RTF Társadalomtudományi Tanszék, Budapest, 2007.

Internetes forrás

12. A Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről szóló 1997. évi XV. törvény 4. cikk 3. bekezdése.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700015.TV (2019. 11. 07.)
13. 1/1999. KJE határozat, <http://www.lb.hu/hu/joghat/11999-szamu-kje-hatarozat> (2019. 11. 08.)
14. Szikinger István: A rendőri diszkrimináció megelőzése és kezelése Magyarországon, tananyag az „Esélyegyenlőségi szakemberek képzése, munkába állítása c. EQUAL- projekt számára. <http://www.egyenlobanasmod.hu/tanulmanyok/hu/Rendorsegidiszkriminacio.pdf> (2019. 11. 10.)
15. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV (2019. 11. 11.)
16. Harmat Árpád Péter: A rendszerváltozás története és eseményei Magyarországon. <http://tortenelemcikkek.hu/node/125> (2019.11.03.)
17. Magyarország Alaptörvénye, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (2019. 11. 05.)

Borbás Eszter*: Gondolatok az eltűnt jegyességről

Lektorálta: Prof. Dr. Herger Csabáné – Dr. Mohai Máté Ph.D.

Az eljegyzés kétoldalú kijelentésével a felek között családjogi jogviszony jön létre. A jegyességre irányuló kölcsönös akaratnyilvánítás, családjogi jogviszony alapítására irányuló alakító jog (hatalmasság) gyakorlása.¹

(Almási Antal)

1. A kutatás tárgya

A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a jegyesség magyarországi szabályozásáról, tartalmának átalakulásáról. Munkám során a vonatkozó szakirodalom és a kapcsolódó jogforrások segítségével azt vizsgálom, hogy a jegyesség intézménye a polgári korszak magyar magánjogi kódextervezeteiben (1900-1928), majd a pártállami korszak családjogi (1952. évi IV. tv.) és polgári jogi (1959. évi IV. tv.) törvénykönyveiben milyen tartalommal jelent meg, rendelkezett-e jogi kötőerővel, milyen jogkövetkezményei voltak felbontásának és végül annak, hogy a 2013. évi V. törvény (Ptk.) száműzte rendelkezései közül. Bár a jegyesség kimondottan családjogi vonatkozású jogintézmény, érdemes vizsgálni annak kötetmi jogi kapcsolódási pontjait.

Munkám során a jegyesség intézményének hazai bemutatására vállalkozom, rövid kulturtörténeti áttekintéssel.

2. Kultúrtörténeti áttekintés

A házasság, mint elkülönült jogintézmény sajátosságai az európai jogi kultúra gyökereire tekintettel leginkább a római jogban és a germán jogban mutatkoznak meg. A Földközi-tenger medencéjében élő népek szokásjogi rendjében, a házasságkötés több lépcsős egymásra épülő folyamatból tevődött össze.

“Nincs férfi nő nélkül, sem asszony férj nélkül, egyikük sem lehet Isten nélkül.”

(Genesis Rábá 8:9.)

A zsidó kultúrában a mózesi törvények idején a férfi atyja kéri meg a lány kezét. Amennyiben a lány szülei odaígérik a lányt (házassági ígéret – *siddukin*), létre jön az eljegyzés. A szertartás – eljegyzés vagy megszentelés (*kiddusin*)² – legfontosabb eleme a *mohar* megfizetése, amely a menyasszony árát jelentette. Egyes nézetek szerint a *mohar* jegyajándéknak tekinthető, ami később hozomány formájában a férfi családjába kerül. Az ara három módon „szerezhető meg” a férfi által: Pénzzel, amelyet két tanú jelenlétében fizet meg az alábbi szavak kíséretével: „*Íme ennek elfogadása*

---

*Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék PhD hallgató

¹Almási Antal: Bevezetés. In: Szladits Károly (főszerk.): Magyar Magánjog, Családi jog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1940. p. 13.

²<http://zsido.com/fejezetek/a-hazassag/> (2019.11.03.)

által el vagy jegyezve.” Az eljegyzés történhetett házassági okirat átadásával, a következő felirattal: „*Íme, el vagy jegyezve nekem*”. Továbbá történhetett együttválással, amikor a pár egy külön helyiségben, eljegyzési szándékkal intim kapcsolatot létesít. Ennek a jogszokásnak a történelmi háttere az ószövetségi Szentírásban található, mely szerint, ha a házasságon kívüli nemi kapcsolatra került sor (a nő akarata ellenére) amennyiben nem volt mással eljegyezve, utólagos házasságkötéssel kellett legalizálni az egyébként jogellenes kapcsolatot. (2Móz 22,16) Az ünnepélyes eljegyzés kezdeményezése volt a házasságnak, vallásos keretek között történt és az ún. esketési ünnepély részét képezte. Az eljegyzés ugyan nem teremtett jogot az együttélésre, de ugyan olyan kötő ereje volt, mint a házasságnak. A jegyesség létrehozta az ún. sógorság akadályát és a hűtlenség jogkövetkezménye ez idő alatt ugyanaz volt, mint a házasságtörésé.³ Felbontása bontólevéllel (Get-tel) történt ugyan úgy, ahogy a házasság esetén. A héber jogszokások értelem szerűen tovább éltek az ókeresztény korban, melynek ékes példája, hogy az Evangéliumok úgy beszélnek Máriáról, mint József feleségéről „aki neki el volt jegyezve”, azonban a házasságkötés kettejük között még nem történt meg (Mt 1,18-24). A középkori római katolikus illetve görög keleti felekezeti házassági jogok tekintetében – bár e tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé a mélyebb elemzést – szükségszerű megemlíteni, hogy értelemszerűen a jegyesség kérdésében is a Szentírás szövegén, a partikuláris egyházi szokásjogon és zsinati határozatokon nyugodtak. A görögöknél a házasság intézményének célját a törvényes öröklés biztosítása és a rendezett háztartás iránti igény adta.⁴ A házasságot a jegyesek szülei határozták el a gyermekek hallgatólagos beleegyezésével. Korábban a nővétel, majd a perzsa háborúkat követően, sokkal inkább a megállapodáson alapuló házasságkötés volt a jellemző. A házassági formák átalakulásának ellenére a nő akaratnyilvánításának jogi jelentősége nem volt.⁵ Az esküvőt megelőzően házassági szerződést kötöttek, amelyben meghatározták a hozományt (*hedna*). A *hedna*-ba főként jószágok és textíliák tartoztak.⁶ A klasszikus korban a fiúgyermek 18. életévének betöltésével házassági képességet szerzett, amelyet követően házasságkötéskor – az atyja jóváhagyásának hiányában is – saját jogon járt el.⁷

Az Impérium Románumban a házasság formátlan jogügylet volt, amely nem jelentett többet, mint férfi és nő tartós együttélését utódnemzés céljából.⁸ Az eljegyzés úgy zajlott, hogy a megegyezést tíz tanu előtt nyilvánították ki és írott szerződésbe foglalták.⁹

---

³Hanuy Ferenc: A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig. Szent István-Társ, Budapest. 1912/ IV, 340 [2] p. 6.

⁴Herger Csabáné: Nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2006. p. 15.

⁵Herger, i.m. p. 15.

⁶Reinsberg, Carola: Ehe, Hetärentum und Knabenliebe im antiken Griechenland. München. 1993. p. 18.

⁷Walter Erdmann: Die Ehe im alten Griechenland. München. 1934. p. 248. In: Herger, i.m. p. 15.

⁸Herger, i.m. p. 15.

⁹Magyar zsidó szemle (Szerk.: Blau Lajos), 38. évfolyam, 1921/Január-Április/1-2. p. 3.

A házasságkötési alakítások és a menyegzői szokások elkülönültek a manus alapító ügyletektől, amelyekre már szigorú előírások vonatkoztak abban az esetben, ha a férj célja, feleség feletti hatalom megszerzése volt.¹⁰ A humanitás eszméje végül a házassági jog radikális liberalizálódását hozta maga után, amellyel a *manus* nélküli, kizárólag a felek konszenzusán alapuló szabad házasság terjedt el.¹¹

A házasságkötésre irányuló akarat kijelentés a jogváltás előidézését célozta, amely nem volt más, mint a házassági kötelék létrejötte, azaz nem jogviszony, hiszen perrel nem kényszeríthető,¹² csupán erkölcsileg volt kötelező, annak nem teljesítése becstelenségnek tekinthető.¹³

A germán jogban a család alapja a házasság, amely a férj dominanciájával megvalósuló utódok nemzése céljából létrejött életközösséget, szövetségi viszonyt eredményezett két fél és rokonai között.¹⁴ A házasságkötési jognak rendszeres, állandó és jogilag is értékesíthető alakját a nő, illetőleg a nő feletti *mundium* vétele képezte.¹⁵ A germánoknál, a vőlegény (*bruticomo*) aráját attól vette meg, kinek hatalmában (*mundiumában*) volt, és a vételár (*meta*) az eladót illette. A vételár megállapítása alku tárgyát képezte, és miután létrejött az egyezés, következett az eljegyzés, a jegygyűrűnek átadásával, amely az arát a vőlegényhez kötötte.¹⁶ Az eljegyzés eredetileg az ara megkérdezése nélkül, sőt akarata ellenére is létrejöhetett, ezt követően a kereszténységre való áttérés után – a kánoni házasság fogalom (*consensus facit nuptias*) következtében – hangsúly került a női akarat érvényesülésére. Később a *mundiumért* járó vételár fogalma is átalakul és helyét a nő ellátásának biztosítása veszi át.

3. A jegyesség intézményének hazai kialakulása a jogszabályok tükrében

A magyaroknál a kereszténységet megelőző időszakban elsősorban a nőrablás illetve a nővétel volt szokásban. Majd a nőrablást lassan a lány békés átadása (*traditio puellae*) váltotta fel. A házasságkötés dologi jogi jellegét tekintve a nőrablás eredeti tulajdonszerzési módot, míg az adásvételi megállapodás „eljegyzést” jelentett. A kölcsönös megegyezés még nem ruházta át a tulajdonjogot, hanem csak kötelmi viszonyt keletkeztetett, amely alapján a vevőnek azaz a vőlegénynek joga volt a „dolog” átadását követelni. Az adásvétel felei a vőlegény, illetve atyja és a leány atyja voltak. A vételár emléke az eljegyzési foglalóban (*arrha*) maradt meg, a keresztény királyságban, amelynek tárgya általában pénz, és a szimbolikus gyűrű volt. A gyűrű

---

¹⁰Brósz Róbert-Polay Elemér: Római jog. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest. 1989. In: Herger, i.m. p. 16.

¹¹Herger, i.m. p. 16.

¹²Bessenyő András: Római magánjog. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2010. pp. 176-179.

¹³Hanuy, i.m. pp. 14-39., Bessenyő, i.m. pp. 176-179.

¹⁴Herger, i.m. p. 18.

¹⁵Reiner János: Az egyházi házasságkötési jog történeti alapjai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1901. p. 37.

¹⁶Ist der Finger beringet, ist die Jungfrau bedingt.

arrhaként szerződéses biztosítékot képzett,¹⁷ amely a házassági szándék komolyságára utalt. Ennek gyökerei Könyves Kálmán (1116 körüli) királyi határozatra vezetnek vissza.¹⁸ Az eljegyzésnek kötőereje volt, hiszen azt követően a felek kötelesek voltak a házasság megkötésére, ez idő alatt, egyikük sem köthetett mással házasságot.

A jegyesség intézményét megtaláljuk a régi magyar népszokások között is, amelyet a kézfogó előzött meg. Ha a lány a kérésbe beleegyezett, ennek jeléül kezét fogott a legénnyel, vagy csókot váltottak és gyűrűt húztak egymás ujjára. Ebből a szokásból alakult ki, a századfordulót követően az eljegyzésnek nevezett aktus (korábban: mátkaság, kézfogó). A kézfogó elkötelezettséget jelentett arra, hogy a pár a későbbiekben egymással házasságot köt, azonban ennek az ígéretnek nem volt a törvény szerint kötelező ereje. Abban az esetben, ha a felbontásra alapos ok nélkül került sor, az azt felbontó a közvélemény negatív megítélésével számolhatott. Az eljegyzést a XIX. század végéig a kézfogás, ezt követően pedig a gyűrűváltás szimbolizálta.¹⁹

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk, hatálybalépését megelőzően, hazánkban a házassági jog forrásai az egyes felekezeti szabályok adták. A törvénycikk alkotásának idejében Magyarországon nyolc, egymástól merőben különböző felekezeti házassági jog volt hatályban.²⁰

A Ht. elismeri az eljegyzést, mint önálló magánjogi ügyletet.²¹ A törvény alapján: „Az eljegyzés két különmű személy kölcsönös ígérete arra, hogy egymással házasságra fognak lépni.” Ezzel az ígérettel nem jön létre szerződés, mert ebben az értelemben nem beszélhetünk ajánlatról vagy annak elfogadásáról. A kölcsönös ígéret viszont, családjogi jogviszonyt alapít. Az eljegyzés tehát nem alapít keresetileg érvényesíthető kötelezettséget, hiszen abból nem származik kereseti jog a házasság megkötésére. 3.§-ában hangsúlyozza, hogy bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot nem kötik meg, semmis.

A továbbiakban a Ht. egyes kiemelt jelentőségű rendelkezéseit ismertetem a jegyesség vonatkozásában:²²

Az akkori bírói gyakorlat szerint, azok között, akik között elháríthatatlan érvénytelenségi ok áll fent, egymással sem házasságot, sem eljegyzést nem köthetnek. Az eljegyzés nem volt alakszerűséghez kötve, azt szóban, levélben vagy gyűrűváltás

---

¹⁷Roszner Ervin: Régi magyar házassági jog. Franklin, Budapest. 1887. p. 51. és pp. 54-56. In: Peres Zsuzsanna: A „gyűrűváltás” a magyar nemesség körében a XVI-XVIII. századi Magyarországon In: Béli Gábor, Korsós né Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordno exigit, Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs. 2016. p. 231.

¹⁸Béli Gábor: Árpád-kori törvényeink. JURA, 2000/1-2. p. 35., Závodszy Levente (szerk.): A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Budapest. 1904. p. 124.

¹⁹Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 1981. pp. 320-334.

²⁰Almási, i.m. p. 8.

²¹Mike Lajos: Az eljegyzés a magyar házassági jogban. In: Jogtudományi Közöny. 1902/37./43. p. 355.

²²Almási, i.m. p. 14.

útján is meg lehetett kötni, de magának az akaratnyilvánításnak mindenképp a jegyestől kell származnia. A jegyesek szabadon visszaléphetnek az eljegyzéstől, sőt egymásután többször, illetve egy időben többekkel is eljegyezhetik magukat, hiszen az eljegyzés nem minősül házassági akadálnak. Az eljegyzési ígéret legfőbb hatása a jegyesek családjogi jogviszonyának megállapítása. Magánjogi joghatása pl. a tanúságtétel megtagadása (Pp. 299. §. 1. pont). A jövődő házastársak egymással vagyoni viszonyaikat rendező ügyletet köthetnek (vonatkozhat pl. házastársi különvagyonra, hozományra, közszerzeményre stb.) A jegyességtől való visszalépés (a visszalépés okának megjelölésével) a másik jegyeshez címzett egyoldalú jogügylettel történhetett. Ellenkező esetben a meghátráló, az alaptalan visszalépés terhelő következményivel számolhatott. Ebben az esetben a jegyesség során keletkezett vagyoni viszonyokat rendezni kellett, a felbontásra okot nem adó, kárának megtérítését igényelheti. A jegyességet az érvényes házasság megkötése szüntette meg.

A házasságtól való visszalépés alapos oka, lehetett valamelyik jegyes vétkes cselekménye, mulasztása, utóbb beállott betegsége, vagy ha pl. tudomására jut, hogy leendő apósa kétes hírű házából szerzi jövedelmét,²³ vagy annak a menyasszonynak, – a jegyesi viszonyának bensőségét sértő – magatartása, amelyet jegyessége alatt más férfival való ismerkedése kapcsán tanúsított²⁴ stb.

A jegyesség intézményének érintőleges szabályozása a Ht-ben szükségessé teszi a bírói joggyakorlat áttekintését is. A megkésített magánjogi kodifikáció következtében a magyar magánjog jeles alakjai összefoglaló művekkel jelentkeztek, melyek (a kódextervezetekre is tekintettel) a komplett joggyakorlatot tartalmazták: Fodor Ármin, Márkus Dezső, Meszlényi Artur.

Az akkori bírói gyakorlatban a jegyesség felbontásával kapcsolatban találunk olyan forrásokat, amelyek megkülönböztetik az „érzelmi elhidegülést” és az „érzelemváltozáson alapuló” visszalépést, amelyhez eltérő jogkövetkezmények fűződtek.

Az eljegyzés megszűnése kizárólag vagyoni joghatást von maga után. A visszalépő jegyesnek kártérítési²⁵ – pontosabban a kötendő házasság céljából tett kiadások okán beállott kár – és jegyajándék visszaadási kötelezettsége vagy gazdagodás címén megtérítési kötelezettsége keletkezhet. Az egyoldalúan tett házassági ígéret teljesítésének elmulasztása nem keletkeztetett kártérítési kötelezettséget.²⁶ Azon költségek közé, amelyeket az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépő másik félnek megtéríteni köteles, az eljegyzési lakoma, a megvendéglés költségei, és azon kelengyetárgyak ára tartozik, amely tárgyak egyedül a kötendő házasságra való tekintettel szerezték be.²⁷ Ilyen vagyoni jogkövetkezményt a Ht. kizárólag az alaptalan egyoldalú visszalépéshez fűzött, vagyis ha az egyik fél az eljegyzéstől alapos ok nélkül elállt, vagy alapos okot szolgáltatott a másik jegyesnek az elállásra. A

---

²³4319/1920. M. Tára II. 70. In: Meszlény Artur: Magyar magánjog. I. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest. 1931. p. 347.

²⁴P. III. 1702/1912. MD VII. 30. In: Meszlény, i.m. p. 349.

²⁵Almási, i.m. pp. 28-31.

²⁶P. III. 845/1914. MD IX. 6. In: Meszlény, i.m. p. 349.

²⁷C. 1905. november 14. 5882/904. In: Meszlény, i.m. p. 348.

jegyajándék visszaadása vagy a gazdagodás erejéig az ajándék értékének megtérítése kizárólag a vétkes felet terhelte, de csupán akkor, ha a juttatás tárgya vagy annak az értéke a vétkes jegyes vagyonkörében még megvolt.²⁸ Ide soroljuk még az ajándékozási ígéret hatálytalanná válását, amely okán a másik jegyesnek joga volt a vétkes féltől kapott jegyajándékot megtartani és a vétkes fél által részére ígért ajándékot követelni. Az eljegyzéskor cselekvőképességében korlátozott jegyes csak akkor tartozott kártérítéssel, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője is beleegyezett.²⁹ A szocialista jogrend ellene volt a szilárd erkölcsön és jogi köteléken nyugvó családnak. Hatására kialakult többek között „a család mint a társadalom gazdasági egysége megszűnésének elve”. Annak ellenére, hogy a szocialista állam deklarálta a „család szilárdságnak védelmét”, számos, ezt erősítő jogintézményt számolt fel.³⁰ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) a jegyességről és a házasságkötést megelőző várakozási időről egyáltalán nem rendelkezik. A szabályozás hiányának indoka, hogy „nem lehet jogi szabályozást adni arra az esetre, ha a megállapodás alapján létező vonzalom a házasság megkötése előtt megszűnt.”³¹ A Csjt. tehát az eljegyzést nem értelmezi, szabályozását szükségtelennek tartja, nem ír elő érvényességére nézve semmilyen alakiságot, s teszi ezt annak ellenére, hogy az eljárásjogok a jegyest, továbbra is mint hozzátartozó deklarálja, akinek joga volt pl. a tanúvallomás megtagadására jegyes társára nézve.

Az eljegyzés törvényi szabályozatlanságából természetesen gondok adódtak, amely kapcsán a joghézag betöltésére a bíróság megállapította, hogy: „Az eljegyzés általános társadalmi jelenség, amely éppen ezért jogi állásfoglalást is kíván a felek között keletkező vitában.” Az eljegyzéstől való visszalépés esetén támasztható igények tekintetében a Legfelsőbb Bíróság polgári kollégiuma is állást foglalt.³²

Nizsalovszky Endre az „utaló magatartás” körébe emelte az eljegyzés felbontásából eredő károk rendezésének lehetőségét. Példaként emeli ki azt az esetet, amikor az eljegyzésből és annak felbontásából valakit önhibáján kívül károsodás ér, mert jegyesével egy városba kerülés érdekében lényegesen kedvezőtlenebb feltételekkel tudott munkát vállalni: ezért az utaló magatartás tényállása maradéktalanul megvalósul.³³ Nizsalovszkyhoz hasonlóan, a Ptk. 6. §-ának sajátos alkalmazási területét látja a házassági ígéret „megszegésében” Eörsy Gyula is.³⁴

Az 1974. évi Csjt. Novella a kötelező várakozási idő bevezetésével „újra bevezette” a jegyesség intézményét anélkül, hogy azt *expressis verbis* deklarálta volna. A Csjt. 3. § (2) bekezdése értelmében a házasulók kötelesek egy hivatalos személy előtt bejelenteniük a házasságkötésük szándékát, ezt követően minimum 30 napnak kell eltelténi ahhoz, hogy érvényes házasságot köthessenek egymással. (Ez a rendelkezés

---

²⁸Almási, i.m. pp. 28-31.

²⁹Meszlény, i.m. p. 347.

³⁰Jobbágyi Gábor: Oktalanul eltüntetett jogintézmények; eljegyzés és hozomány. In: Jogtudományi Közlöny, 1996/ 6. p. 246.

³¹Jobbágyi, i.m. p. 246.

³²1955. évi I. számú jegyzőkönyv. Szegedi Megyei Bíróság Pf. I.22.065/1955. In: Szigligeti Viktor: Házassági vagyoni jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1959. p. 252.

³³Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai, Akadémia, Budapest. 1963. p. 75.

³⁴Eörsy Gyula: A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség. Akadémia Kiadó, Budapest. 1961. p. 273. In: Nizsalovszky, i.m. p. 75.

átmentődött a hatályos szabályozásba is.) A várakozási idő célja, a „házassági szándék komolyságának, megfontoltságának garantálása volt, annak érdekében, hogy a házasságra irányuló elhatározás tartós megalapozott, s ne pillanatnyi hangulatnak kitett legyen.”³⁵

4. A jegyesség intézménye napjainkban

A mai modern fogyasztói társadalmakban megfigyelhető a házassággal szemben, az élettársi kapcsolat, mint egyre inkább elterjedő együttélési forma térhódítása. Sajnos a társas kapcsolatokra egyre inkább jellemző, hogy a felek rövid távú és gyorsan változó igényei a meghatározók, a házasságok mára lényegesen sérülékenyebbek, bomlékonyabbak, mint a korábbi házassági modellek.

A jegyességtől, eljegyzésről a hatályos Polgári Törvénykönyv semmilyen módon nem rendelkezik. Arra való utalást a családjogi rendelkezések körében, a házasságkötést megelőző eljárás cím alatt találhatunk. (Az eljárás célja, hogy házasságkötési szándékukat a felek bejelentsék, és igazolják, hogy a házasságkötés feltételei fennállnak.)³⁶ A házasságkötést az anyakönyvvezető, a szándék bejelentéséről számítva legalább harminc nap utáni időpontra tűzheti ki. Ez idő alatt, a felek a *házasulók*. Ez az ún. várakozási idő, amelynél a jogalkotó szándéka a házassági akarat megfontolását célozza.

Azonban a törvény által előírt, kötelező várakozási idő alól felmentés adható a jegyző részéről, illetve a házasság a házassági szándék bejelentését követően nyomban megköthető, a házasulók valamelyikének közeli halállal fenyegető egészségi állapotára tekintettel. Ez utóbbi esetben a felek nyilatkozatai helyettesítenek, az eljáráshoz szükséges valamennyi igazolást.³⁷

Az eljegyzés intézményét több civiljogi kódex tartalmazza, melynek oka abban kereshető, hogy a törvény megalkotásakor (hatályba lépés: 1812) a társadalmi értékszemlélet ezt még lehetségessé tette. Az Osztrák Polgári Törvénykönyv (Optk.) 45.§-a szerint az eljegyzés „a házasságnak előleges ígérete, bármely körülmények vagy feltételek mellett tétetett, vagy szereztetett volna is, nem magára a házasságkötésre, sem annak megadására nézve, mi a visszalépés esetére kikötetett, jogszerű kötelezettséget maga után nem von.”³⁸ A jegyességtől való visszalépés kapcsán a 46.§, akként rendelkezik, hogy a visszalépésre alapos okot nem adó fél, a visszalépésből származó, bizonyítható kárának megtérítését követelheti a másik féltől.³⁹

---

³⁵Horváth Ferenc: A házasságkötés. In: A családjogi törvény magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1988. p. 59.

³⁶Vékás Lajos- Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. forrás: <https://uj.jogtar.hu/> (2020. 02. 13.)

³⁷Barzó T. – Lábady T. – Navratyil Z. – Csehi Z. – Kenderes A.: Családjogi. In: Csehi Zoltán (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Menedzser Praxis, Budapest. 2014. p.10.

³⁸Tetétlen Ármin – Feles S. Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv Commentárja. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest, 1894. p. 40.

³⁹Doralt, Werner; Mitarbeit: Mohr, Franz: Kodex, Bürgerliches Recht, Herausgegeben von Doralt, Werner; Mitarbeit: Mohr, Franz, Seiten. Deutsch. LexisNexis, 2019. pp 24-25.

A jegyesség intézménye a német Polgári Törvénykönyvben (BGB, 1900) is megtalálható. A törvény rögzíti, hogy a jegyessel szemben, a házasság kikényszerítése érdekében, per nem indítható. A házasság meghiúsulása miatt szankció kikötése semmis.⁴⁰ Azonban abban az esetben, ha valamelyik jegyes felbontja az eljegyzést, köteles a másik fél, annak szülei és a nevükben eljáró személy költségeit megtéríteni, amelyet a házasság létrejöttének reményében arra fordított.

A törvény ezt csak az indokolt költségek mértékéig teszi kötelezővé. A fél a kártérítésre nem kötelezhető, ha az eljegyzés felbontása alapos ok miatt történt.⁴¹

Tehát a kártérítés első előfeltétele a jogilag érvényes jegyesség (*Verlobung*). Abban az esetben, ha a jegyesség a menyasszony kiskorúsága miatt még függőben van, a szülők engedélye visszaható hatályú az eljegyzés időpontjára. Elhálás címén nem követelhető a kártérítés, ha a férfi alapos okkal lépett vissza vagy ha erre a menyasszony alapos okot szolgáltat. A kártérítés második feltétele az elhálás megengedése (*Gestattung der Beiwohnung*), amely különösebb bizonyítást nem igényel, hiszen a bíróság az eljegyzés alapján vélelmezi azt. A harmadik feltétel pedig az érintetlenség (*Unbescholtenheit*) amely nem szüzességet, hanem a nemi erkölcs és becsület sértetlenségét jelenti. A BGB kommentár azonban leszögezi, hogy pl. a szexuális visszaélés nem alapozza meg a rossz hírnevet, azaz a *Bescholtenheit*-ot. Bírói mérlegelés alapján, a jegyesség felbontásával okozott nem vagyoni károk tekintetében is kártérítési lehetőséget biztosít a menyasszony részére, amely esetén az elhálás az igényérvényesítés előfeltételeként jelenik meg.⁴² Német területen az ajándéktól eltérő alapon a házasságot feltételező ráfordítás (ehebedingte Zuwendung) is kiegyenlítési igényt keletkeztet.⁴³ Ebben az esetben, kiegyenlítési alap akkor keletkezik, ha a jogügylet alapja elenyészett,⁴⁴ és ha egyértelmű, hogy az nem ingyenes, hanem a házassági együttműködésből, a családnak teljesített szolgáltatásból következik.⁴⁵

Hazai jogunkban a korábbi joggyakorlattól eltérően, lényeges különbségnek számít, hogy annak ellenére, hogy a korábbi törvénykönyveink, mind az anyagi jogban – a Ptk. 685. b) pontja, a Btk. 137. § (6) szerint –, mind az eljárásjogunk – Pp. 13. § (2) bekezdés, Be. 82. § (1) a) pontja – alapján a jegyest hozzátartozóként ismerték el, amelynek közvetett jogi következményei voltak, illetve lehettek (pl. tanúvallomás megtagadása a peres eljárásban). A jegyes ma már nem számít hozzátartozónak.

---

⁴⁰Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich. Vom 18. August 1896. Reichsgesetzblatt 1896, Nr. 21 195 ff, 1297.§ (1),(2)

⁴¹Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich. Vom 18. August 1896. Reichsgesetzblatt 1896, Nr. 21 195 ff, 1298.§ (1)-(3)

⁴²Smied Orsolya: A nem vagyoni kártérítés joggyakorlatának elemzése a magyar jogszabályok és a BGB alapján figyelemmel a jogintézmény fejlődésére. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék pp. 93-94. forrás:[https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/Smied_nem_vagyoni_kar\(jf\).pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/Smied_nem_vagyoni_kar(jf).pdf) (2019. 12. 16.).

⁴³Csúri Éva Katalin: Házassági vagyoni jog. CompLex Kiadó, Budapest. 2009. p. 32.

⁴⁴BGB 313. § I., Herger Csabáné: A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében. Schrenk Verlag, Pécs-Budapest. 2017. pp. 379-381.

⁴⁵Csúri, i.m. p. 32. Lásd bővebben: Schwab, Dieter: Familienrecht. C.H. Beck, München. 2013. pp. 19-26.

Joggal merül fel a kérdés, hogy a mai hatályos szabályozás szerint tehát, a jegyes nem tagadhatja meg jegyes társával szemben a vallomástételt? Köteles tehát jegyesére terhelő vallomást tenni?

Ha megvizsgáljuk a Ptk. értelmező rendelkezéseit [8:1. § (1)], láthatjuk, hogy a törvény az élettársat is a hozzátartozói körbe sorolja. Mivel a mai társas kapcsolatokban igencsak jellemző, hogy a jegyesek a házasságkötést megelőzően egymással élettársi kapcsolatot létesítenek, szükségtelenné vált a jegyes, mint külön státuszt szabályozni a hozzátartozói körben.

A Ptk. 6. könyvének 514. § (1) szerint: Élettársi kapcsolat áll fenn két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben (a továbbiakban: életközösség) együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással egyenesági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban. Dogmatikai szempontból a jegyesek olyan felek, akik között fennáll az *affectio maritalis*, azaz a házassági szándékkal történő tartós együttélés,⁴⁶ ebben markánsan különböznek az élettársaktól.⁴⁷

Ennek ellenére véleményem szerint, – a mai gyakorlattól és szokásoktól igen eltérő módon, kivételes esetként – előfordulhat, olyan jegyesség, ahol a felek még nem élettársak (pl. szigorú vallásos családokban). Ezért indokolt lehet a jegyest, mint hozzátartozót újra felvenni a Ptk. értelmező rendelkezései köze. Bár lévén, hogy ez eljegyzés egy formátlan ügylet, ennek bizonyítása újabb nehézségeket vethet fel. A Ptk. a házastársak vagyoni viszonyainak rendezése körében deklarálja, [4:34. § (1)] hogy a *házasulók* és a házastársak egymás közötti vagyoni viszonyait a házassági életközösség időtartamára házassági vagyoni szerződéssel rendezhetik. A felek – ahogyan a házastárs megválasztása esetén is – szabadon rendelkezhetnek arról, hogy a jövőre nézve melyik vagyoni rendszert ismerik el irányadónak az együttélésük alatt. Tehát a házasságot megelőző életközösség, vagyoni szempontból, a házassági életközösséggel egybeolvad, ezért amennyiben az életközösség megszűnik, a házasság vagyoni hatásait, az életközösség tényleges kezdetének időpontjától kell számítani.⁴⁸

A házassági vagyoni szerződés érvényességi feltétele, hogy azt a felek közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalják. A szerződő felek, – hasonlóan a Csjt. szabályaihoz – a *házasulók*, azaz a házasságot kötni szándékozó személyek, de ez nem szűkítendő le, csupán a jegyesekre, akik a házasságuk fennállása alatt bármikor, sőt több alkalommal is köthetnek ilyen tartalmú jognyilatkozatot.

A szerződés időbeli hatálya, nem a házasságkötés időpontjához igazodik, hanem azt az életközösség időtartama szabja meg, azaz annak létrejöttével kezdődik és az életközösség megszűnésével a törvény erejénél fogva szűnik meg.⁴⁹ Ezen túlmenően

---

⁴⁶Deli Gergely: A generális klauzulák dogmatikai, történeti és összehasonlító elemzése, különös tekintettel a jóerkölcsbe ütköző szerződések tilalmára. Doktori értekezés, Budapest. 2009. p. 92.

⁴⁷Nizsalovszky, i.m. p. 33.

⁴⁸Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári jog, Családjog. Kőrös András (szerk.): HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest. 2014. pp. 95-96.

⁴⁹Boros- Katonáné- Kőrös- Makai- Szeibert, i.m. pp. 95-96.

a felek, jegyességük idején szerzett vagyontárgyakban is megállapodjanak és azokat is közös vagyonná tehetik: abban az esetben, ha a jegyességet érvényesen létrejött házasság követi. Ahogyan erre már a fentiekben utaltam, a házassági vagyoni jogi rend a jegyesség idejére is kiterjed, így megengedhető, hogy a házastársak a jegyesség idején közös célra megszerzett vagyontárgyakat közös vagyonná nyilvánítsák. A házassági vagyoni jogi szerződést meg kell különböztetni, az életközösség megszűnése után a házastársi közös vagyon megosztására vonatkozó szerződéstől és a házastársak egyéb, a házassági vagyoni jogi szabályozás körébe vont szerződésektől.⁵⁰ Azonban ezek alaposabb elemzése jelen tanulmánynak nem kitűzött célja. Tehát vagyoni jogi szempontból nem a jegyességnek lesznek következményei, hanem a de facto élettársi kapcsolat okán létrejött életközösségnek. A házastársak (házasulók) közötti életközösség elemeit a törvény nem határozza meg, azt az ítélkezési gyakorlat munkálta ki, miszerint: az lélektani, erkölcsi, és vagyoni alkotóelemekből épül fel. Ezek a közös háztartás, közös gazdálkodás és a bensőséges személyes viszony.⁵¹ Az életközösség megállapításánál azonban, a korábban felsorolt elemek nem konjunktív feltételei, azok közül, egyik vagy másik hiányozhat. Ilyen például, ha kényszerűségi okok vagy akadályoztatás miatt egyikük külön lakik, egyikük szabadságvesztését tölti, vagy az az eset, amikor nemi kapcsolat megszűnik hosszabb házasság során, az érzelmi „elhidegülés” stb.⁵² Hiszen, az életközösség fenntartására irányuló kölcsönös szándék az életközösség hiányzó elemeit pótolja, ezen szándéokra pedig, a felek magatartásából lehet következtetni.

A jegyesek, illetve rokonaik, családtagjaik már a jegyesség ideje alatt vagyoni beruházásokat tesznek, például esküvő előkészítése vagy a közös ház felújítása, berendezése, átalakítása kapcsán. Megteremtik a közös életük lényeges feltételeit, azaz vagyoni kapcsolat létesül közöttük. A jegyesség felbomlása, illetve felbontása igencsak nagy hatással lehet a jegyesek között megkötött jogügyletek, jegyességhez kapcsolódó nyilatkozatok jogkövetkezményeire. A jegyességtől való visszalépés során, amennyiben egyik jegyes szándékos magatartásával a másikban (jóhiszemű másik félben) meggyőződést kelt a házassági szándék valóságossága iránt, a később elhagyott jegyes ezen releváns, (utaló) magatartás alapján akár vagyoni, akár nem vagyoni kárt szenved, jogunk szerint kártalanítás illeti (Ptk. 6:587.§ szerinti utaló magatartás).⁵³

Vagyoni kár pl. terem bérlésre, menyasszonyi ruha megvásárlása stb. fordított költségek. Nem vagyoni kár lehet az esküvő elmaradása kapcsán jelentkező szégyenérzet, a meghívottak előtt, vagy ha pl. a nyomtatott sajtóban, médiában bejelentették a házasságkötés időpontját.

Ha a házassági ígéret komoly, vagy legalább komoly szándék látszatát kelti, a házasságkötés előkészítése során vállalt költségek megtérítését az esküvő elmaradása esetén alappal lehet kérni. Előfordult, hogy a szülők a látszat alapján úgy ítélték meg a felek kapcsolatát, hogy már az esküvő időpontját is kitűzték, közölték az általuk

⁵⁰Boros- Katonáné- Kőrös- Makai- Szeibert, i.m. pp. 95-96.

⁵¹Boros- Katonáné- Kőrös- Makai- Szeibert, i.m. p. 96.

⁵²BH 2003.323., BH 1978.268., BH 1976.450., LB Pf.II.23.723/1997., BH 2009.181.

⁵³Petrik Ferenc (főszerk.): Polgári jog Kommentár a gyakorlat számára. Harmadik kiadás, III. kötet. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest. 2018. pp. 957-958.

vállalt kiadásokat, és a leendő férj hallotta ezeket a kijelentéseket, bár nem reagált rájuk. A 19. század végén, a 20. század elején születtek olyan bírói döntések, amelyek a fent említett költségek mellett az elcsábított leány szüzességének elvesztését tekintették a legfőbb kárnak.⁵⁴

A Ptk szerint, (6:587. §): A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte. (Utaló magatartás.)

Továbbá a Ptk. 6:237.§ (3) bekezdése értelmében a jegyesség alatt adott az a szokásos mértéket meghaladó mértékű ajándék, vagy az annak helyébe lépett érték „téves feltevés”⁵⁵ címén visszakövetelhető, ha az a feltevés, amelyre figyelemmel a jegyes az ajándékot adta utóbb végleg meghiúsult. Azaz a házasságot végül nem kötötték meg, és a feltevés nélkül nem került volna sor az ajándékozásra, vagyis az ajándék kifejezetten jegyajándék volt.

Az ajándékozó visszakövetelheti az ajándékot, vagy követelheti az ajándék helyébe lépett értéket akkor is, ha a szerződő felek számára a szerződéskötéskor ismert olyan feltevés, amelyre figyelemmel az ajándékozó az ajándékot adta, utóbb véglegesen meghiúsult, és e nélkül az ajándékozásra nem került volna sor.

Az ajándék és a jegyajándék tekintetében azonban különbséget kell tennünk, hiszen a jegyajándék főként ingó dolgokból áll, célja nem a gazdagítás, hanem sokkal inkább az elköteleződés szimbólumaként kerül átadásra a felek részéről, illetve megemlékezés, kedveskedés okán a jegyesek rokonai, családja részéről. A családi kapcsolat azért jelentős ebben a kérdésben, mert azok ajándéka, akik a jegyesekkel nem állnak rokoni kapcsolatban, „közönséges ajándéknak” minősülnek. Az ingyenes adományoknak mindig a kötendő házasság szándékának jeléül adják, ami csak a házasság megkötéséig számít jegyajándéknak, azt követően szintén csak „közönséges ajándéknak” minősül.⁵⁶

A mai hatályos Polgári Törvénykönyv előkészítése során is többen kifogásolták, hogy az nem rendelkezik a jegyességről, eljegyzésről.

5. Következtetések

A jegyesség intézményének vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy az, a házasságot előkészítő bensőséges viszonyként értékelhető, amely jogilag is releváns. Bár az előzetes és kölcsönös házassági ígéretnek nincs a házasságkötésre kötelező ereje és az eljegyzés pozitív szabályozása bizonyos vagyoni kérdésekre, kártérítési igényekre redukálódik, annak mégis – ahogy az mellett több kodifikációs javaslat is érvelt – lenne helye a polgári jogi kódexünkben, hiszen a polgári jog keretein belül lehet és kell megítélni a jegyes felek egymás irányába tett jognyilatkozatainak következményeit.

---

⁵⁴Köhidi Ákos: Utaló magatartás, hűtlen elhagyás, magánjogi csábítás. <http://academia.edu>. (2019. november 10.)

⁵⁵Boros- Katonáné- Kőrös- Makai- Szeibert, i.m. pp. 42-43.

⁵⁶Barzó Tímea: „A családjog és a polgári jogi kodifikáció” Magyar Jog 2000/5. p. 292.

Az eljegyzésnek a társadalom még mindig nagy jelentőséget tulajdonít. Azonban a jegyességnek a mai időkben már közel sincs olyan erkölcsi súlya vagy jogi vonzata, mint egykoriban. Az eljegyzés során átadott jegygyűrű, egyeseknek inkább szolgál státusszimbólumként, mások pedig úgy tekinthetnek rá, mint az elköteleződés jelére, amelyet – a fejét „végre házasságra adó” – férfi ünnepélyes vagy kevésbé ünnepélyes keretek között nyújt át választottjának.

És hogy miért került ki a hatályos jogunkból a jegyesség? Az intézmény kodifikációs elvetésének fő indoka az volt, hogy nincsenek egyértelmű feltételei annak, hogy kik tekinthetők jegyeseknek. Valamint, hogy az utaló magatartás szankciójával a felbomlott jegyesség vagyoni viszonyai intézményesítés nélkül is rendezhetőek.⁵⁷ Ezek mellett megfogalmazható továbbá, hogy a jegyességnek jogi szempontból nincs túl nagy jelentősége, hiszen a törvényes vagyoni rendszer nem az eljegyzés pillanatától, hanem már az életközösség – „összebútorozás” – kezdetétől hatályosul. Az előbbi nézetekkel szemben megfogalmazható, hogy a nyilvántartásba nem vett élettársi kapcsolatnak éppúgy nincsenek egyértelmű kritériumai a jogban, mint az eljegyzésnek. Ahogyan a Kommentár is kiemeli, a kodifikáció kiváló alkalmat adott volna ezen kritériumok felállításának.

Bízom abban, hogy jelen tanulmányban bemutatott, „hánytatott sorsú” jogintézmény annak ellenére, hogy teljesen kikerült a hatályos szabályozásból, mint egy, az életben igencsak meghatározó pillanat (és gesztus) szokásjogunkban még sok évig tovább élhet.

---

⁵⁷Barzó- Lábady- Navratyil- Csehi- Kenderes, i.m. p. 10.

Felhasznált Irodalom

1. Almási Antal: Bevezetés In: Szladits Károly (főszerk.) Magyar Magánjog, Családi jog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1940.
2. Barzó T. – Lábady T. – Navratyil Z. – Csehi Z. – Kenderes A.: *Családjog a 2013. évi V. törvény alapján*. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Menedzser Praxis, Budapest. 2014.
3. Barzó Tímea: „A családjog és a polgári jogi kodifikáció” Magyar Jog 2000/5
4. Béli Gábor– Korsósné Delacasse Krisztina– Herger Csabáné (szerk.): *Ut juris ordno exigit, Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére*. IDResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs. 2016.
5. Béli Gábor: *Árpád-kori törvényeink*, JURA, 2000/1-2.
6. Benke József – Nochta Tibor (szerk.): *Magyar polgári jog Kötelmi jog I*, Dialog Campus, Budapest-Pécs. 2017.
7. Bessenyő András: *Római magánjog*. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2010.
8. Blau Lajos (szerk.): *Magyar zsidó szemle*. 1921/38. Január-Április/1-2.
9. Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: *Polgári jog, Családjog*. Kőrös András (szerk.) HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest. 2014.
10. Brósz Róbert– Polay Elemér: *Római jog*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest. 1989.
11. Csúri Éva Katalin: *Házassági vagyongjog*. CompLex, Budapest. 2009.
12. Deli Gergely: *A generális klauzulák dogmatikai, történeti és összehasonlító elemzése, különös tekintettel a jóerkölcsbe ütköző szerződések tilalmára*. Doktori értekezés. Budapest. 2009.
13. Eörsi Gyula: *A jogi felelősség alapp problémái. A polgári jogi felelősség*. Akadémia Kiadó, Budapest. 1961.
14. Hanuy Ferenc: *A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig*. Szent István-Társ, Budapest. 1912/ IV, 340 [2] l.
15. Herausgegeben von Doralt, Werner; Mitarbeit: Mohr, Franz , Seiten.Kodex, Bürgerliches Recht. LexisNexis, Deutsch. 2019.
16. Herger Csabáné: *Nővételtől az állami anyakönyvvezetőig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2006.
17. Herger Csabáné: *A modern magyar házassági vagyongjog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Schrenk Verlag, Pécs-Budapest. 2017.
18. Horváth Ferenc: *A házasságkötés* In: *A családjogi törvény magyarázata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1988.
19. Jobbágyi Gábor: *Oktalanul eltüntetett jogintézmények; eljegyzés és hozomány*. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1996/ 6.
20. Kőhidi Ákos: *Utaló magatartás, hűtlen elhagyás, magánjogi csábítás*. <http://academia.edu>. (2019. november 10.)
21. Légrády Gergely: *Az utaló magatartás (biztatási kár) a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban*. In: *PJK*. 2003/4.
22. Meszlény Artur: *Magyar magánjog. I. kötet*. Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest. 1931.

23. Mike Lajos: Az eljegyzés a magyar házassági jogban. Jogtudományi Közlöny. 1902/ 37.
24. Münchener Kommentar, Bürgerliches Gesetzbuch, Familienrecht I. C. H. Beck, München. 2000.
25. Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. Akadémia, Budapest. 1963.
26. Peres Zsuzsanna: A „gyűrűváltás” a magyar nemesség körében a XVI-XVIII. századi Magyarországon. In: Ut juris ordno exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Béli Gábor, Korsószné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Pécs. 2016.
27. Petrik Ferenc (főszerk.): Polgári jog Kommentár a gyakorlat számára. Harmadik kiadás. III. kötet. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2018.
28. Reiner János: Az egyházi házasságkötési jog történeti alapjai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1901.
29. Reinsberg, Carola: Ehe, Hetärentum und Knabenliebe im antiken Griechenland. München. 1993.
30. Roszner Ervin: Régi magyar házassági jog. Franklin, Budapest. 1887.
31. Schwab, Dieter: Familienrecht. C.H. Beck, München. 2013.
32. Smied Orsolya: A nem vagyoni kártérítés joggyakorlatának elemzése a magyar jogszabályok és a BGB alapján figyelemmel a jogintézmény fejlődésére. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék pp. 93-94.
[https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/Smied_nem_vagyoni_kar\(jf\).pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/Smied_nem_vagyoni_kar(jf).pdf)
(2019. 12. 16.)
33. Szigligeti Viktor: Házassági vagyonjog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1959.
34. Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 1981.
35. Tetétlen Ármin – Feles S.: Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv Commentárja. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest. 1894.
36. Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. <https://uj.jogtar.hu/> (2020. 02. 13.)
37. Walter Erdmann: Die Ehe im alten Griechenland. München. 1934.
38. Závodszy Levente (szerk.): A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Budapest. 1904.

Hassan Amna* : Comparative Contract Law – European vs. Pakistani Contract Law

Reviewed by Dr. habil. József Benke Ph.D.

1. Introduction

Generally speaking, a contract is defined as an agreement that is legally binding upon the parties to the contract, be it oral or written.¹ In order to monitor the application of contract law, the nature of society must be kept under consideration. To imagine a society without having to deal with contracts or a like law is totally unbelievable in the modern times. During the prehistoric times, people were nomads, moving from place to place, who shared the basic necessities among themselves like food and shelter through barter system. Moving on, feudalism was prevalent in the entire Europe till 1400, where the legal status of an individual was recognized by the group or class, he/she belonged to and giving up on that would leave him/her isolated or towards abhor. For instance, if a person bears the status of a landlord or servant, he/she has to perform their roles without any contract. It is their legal status that gives them their role of duties to be performed, and not only this, their future generations were to inherit the same.² The situation only got better through enthralling changes in the economy and the enhanced vision for division of labor, which encouraged the people to enter into contracts with free will and mind. It took almost four to five centuries for Europe to shift entirely from ‘legal status’ to ‘binding contracts’. This shift relies heavily upon two basic reasons. One reason is the change of economy, that is, mostly agricultural to largely industrial economy, and the second reason is the vital change in perception of the society. The ideals of Liberalism were adopted which allowed for freedom for every single individual to shape his/her life according to his/her own choice. For this to take place, free-will of the parties was seen as a necessary evil, thus leading to the possibility of laissez-faire or freedom of contract.

2. Why Contract Law and NOT other branches of the Private law?

Besides North Korea, the world today has predominantly moved towards market economy that emphasize the need for freedom of contract in the exchange of commodities or services based upon the mutual terms and conditions of the parties to the contract. In such market economy, the government has no decisive role on the quantity of production of goods or fixing the price of any commodity. To safeguard the real essence of a contract that it is binding in nature and bears legal consequences if not performed, ‘Contract Law’ comes into play. Here, Contract Law becomes the stronghold of the modern world by regulating the transactions of all kinds under the contracts to keep the ongoing market economy intact.

---

* PhD Student, University of Pécs, Faculty of Law

¹ Section 2(h): Indian Contract Act, 1882.

² Philip Shuchman: Aristotle's Conception of Contract. In: The Journal of the History of Ideas 1962/23. pp. 257–264.

By keeping this consideration in mind, contract law would be the focus among other pillars of the law of obligations, since it is considered to be more dynamic in nature that is to say, it is not static like other branches of private law like family and succession laws. There exist legal variations besides the socio-cultural, economic and political variations among the laws of various countries. They might not be so significant with regard to other branches of private law e.g. family law, inheritance law or property law owing to the degree of national vision in such areas, but such legal variations under the realm of contract law are considered to be an obstacle to the international transactions. Therefore, it is deemed to provide for legal predictability and security in contract law to promote international trade and minimize the risk of international businesses. A detailed emphasis of this paper/chapter upon contract law would suffice the cause for choosing contract law besides other branches of private law under the upcoming sub-heading “International Character of Contract Law”³ which proves why Contract Law is considered to be international in substance and character.

3. International Character of Contract Law

According to the historical perspective of teaching and learning Contract law, it can be seen that it has been mostly domestic in nature that is restricted within the boundaries of a specific nation. The proof for the aforementioned perspective can be analyzed from the contract law textbooks of any given nation. Such textbooks are intended to impart students with a fundamental knowledge of contract law in their native language that is subject only to the jurisdiction of such a nation. However, besides these conventional textbooks there is a lot of material available online or in print form that offers students with global or comparative aspects of contract law, which enhances their knowledge from fundamental level to an international perspective. This gives the answer to my choice for research on choosing contract law above other branches of private law.

Contract law is considered to be a discipline that assumes an international character by way of comparative approach. There exist two arguments to substantiate the international character of contract law. According to the first argument, it is believed that substantive law is no more considered to be the sole product of any specific nation and it should be reflected in the textbooks as well. To support this argument, European Union (EU) legislation can be cited. Law in the EU is shaped equally by the legislation of individual Member states as well as the EU Legislation and Court of Justice. This leads to the perspective of considering contract law in international aspect, rather than focusing on the domestic aspect alone.

The second argument states that contract law is not only about theory, it is about practice too. To be clear, mastering in the substantive law alone would not give desired results, unless the methods to master the field of contract law are unrevealed. Therefore, it is necessary to think and act, like a lawyer instead of just knowing the facts of the case or sections of a particular statute, for they are bound to change with

---

³ Roy Goode: International Restatements of Contract and English Contract Law. In: The Uniform Law Review 1997/2. pp. 231-247.

the passage of time. Thus, widening the sphere of contract law and helping in making it international by comparative approach.

4. Why Choose Comparative Methodology (CM) for Research?

According to the comparative law approach, it is stated that most of the differences and tensions between both the systems could be concentrated towards a *common core* that is mutual for both of them. In order to find this common core or junction, it is highly appreciated to analyze the legal problem or issue in totality existing under each system and then sorting out the solution to the problems in totality as permitted under each system. In so doing, it can be achieved that the result was same no matter how unique or different the procedure or method employed to find that solution. Once sorted out, these common results make up the common core for both the legal systems. Although the idea of finding a common core is quite significant, yet it may prove to be of no use in case it is employed to sort out disputes between individual parties without causing any impact upon the improvement of legislation or academic field. For in cases of disputes among individuals, the need for finding common core is not always necessary. The only thing a lawyer needs in such instances is a strong knowledge of the applicable laws under the circumstances. However, in the latter sense, where finding common core is the essence of a dispute resolution and result in legislative or academic improvement, the emphasis must not only be on the similarities of the legal systems but also their differences to chalk out proper framework of rules and regulations that can work out unanimously for both the legal systems in instances of international friction.⁴

Moreover, this research focuses on the comprehensive analysis of both the legal systems in a comparative manner which in itself justifies the reason for the use of comparative methodology. According to H. Patrick Glenn, the use of this comparative methodology has certain aims⁵ which he listed as: 1) A means for acquiring knowledge and learning the law with a better understanding, than elsewhere, 2) Understanding the evolutionary process in the study of law by comparing various legal systems, their similarities and differences etc., 3) An opportunity to make better improvements in the existing legal system, and 4) Paving way for harmonization of the various legal systems.

5. Why Compare Contract Law Between Anglo-Saxon/PK Common Law Systems And Continental (European) Civil Legal Systems?

There exist two major legal systems worldwide that have marked influential namely, the Common Law system, and the Civil Legal system (to be specific - the French and German Civil Codes). Nearly all the countries around the world have adapted to either of the two legal systems. During the times of colonization, the British ruled over huge

---

⁴ Caslav Pejovic: Civil law and common law: Two different paths leading to the same goal. In: The Victoria University of Wellington Law Review 2001/32. pp. 839-841.

⁵ H. Patrick Glenn: The Aims of Comparative Law. In: Jan M. Smits (Second Edition) Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Cheltenham, Edward Elgar, 2012. pp. 65-72.

empire and wherever they went, they took their laws with them.⁶ They enacted common law system (also known as, the English common law) in the countries they ruled for example North America, Australia, New-Zealand; some parts of Africa, and Asia, most significantly the subcontinent (India). If we analyze the European countries, it is seen that they have a majority civil legal system operating in their countries. The two famous codes that became influential in Europe include the French Code⁷ and the German Code civil.⁸ The laws contained in these codes were adopted into the EU law and they penetrated into the legal systems of the member states, thus making the European regime mostly civil law in nature.

The afore-going discussion makes it quite clear that Pakistan has quite a different legal system than that of Europe's legal system. Pakistan follows the common law system since the times of the British rule in the Subcontinent⁹ and therefore, the contract law in Pakistan differs from the European contract law, which is made under civil legal system. This difference of legal system between the two provides a sound ground for a comparative analysis of the contractual intricacies that arise and help find common core for such problems in future. It is based on the presumption that if the desired results or outcomes are the same, then it does not matter that the tools or techniques to achieve those results were different. There exist certain areas in the contract law of Pakistan that need solution, and this may be true for the European contract law as well. The answers to such issues can be sorted out by doing research based on the application of comparative methodology between the two. But before that a clear understanding of the legal process under both the legal systems is essential.¹⁰ In the table below, a comprehensive analysis on the differentiation of these two major legal systems is provided.¹¹

---

⁶ R. J. Daniels - M. J. Trebilcock - L. D. Carson: The legacy of empire: The common law inheritance and commitments to legality in former British colonies. In: *The American Journal of Comparative Law* 2011/59. pp. 111-117.

⁷ The Code Napoléon, 1804.

⁸ The BurgerlijkWetboek, 1992.

⁹ Supra 7.

¹⁰ Bryan A. Garner - Henry Campbell Black: *Black's Law Dictionary* (Tenth Edition). Reuters, St. Paul. 2014. p. 334.

¹¹ P. M. Craig: Structural Differences between Common and Civil Law. In: *SEMINAR-The Jurist* 1951/9. pp. 53-54.

Table 1: Difference between Common and Civil Law Systems.¹²

	Common law system (E.g. Pakistan)	Civil law system (E.g. Europe)
Sources of Law	<i>Primary:</i> Judge-made laws/Precedents. <i>Secondary:</i> Acts of Parliament.	<i>Primary:</i> Acts of Parliament. <i>Secondary:</i> Judge-made laws/Precedents.
Extent of Judicial Independence	Judges enjoy a great degree of independence.	Judges enjoy complete independence from the organs of the state (Executive and Legislature).
Role in policy-making	Courts share their role in policy making through judge-made laws to a greater extent than other organs of the state.	Courts share an equal role in policy making as other organs of the state.
Trial procedure	Lawyers are in charge of representing the cases in courts where judges remain unbiased.	Entire procedure is dominated by the judges who analyze the cases on their own prudence.
Qualification of Judges	Judges are either appointed or elected, commonly referred to as the career lawyers.	Judges by career.
Commonly Referred to as	Anglo-Saxon law or English Law.	Continental or European Law

¹² World Bank Group: Key Features of Common Law or Civil Law Systems <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/legislation-regulation/framework-assessment/legal-systems/common-vs-civil-law> (2019.11.29.).

Examples	UK, Pakistan, US except Louisiana, Australia, Canada etc.	All European states with few exceptions, Turkey, Iraq, Switzerland, Thailand etc.
-----------------	---	---

There lie several arguments for comparing the contract law of Pakistan and Europe, besides the difference of common and civil legal system. Let me introduce the three very significant reasons for which I chose to compare them for my research paper. The first and foremost reason lies in the fact that by comparing the contract law of Pakistan and Europe, it would lead to the transformation of contract law into an international facet, a transformation that reflects '*jus-gentium*' instead of '*jus-naturale*'. That is to say, it will pave way for the discovery of some common fundamental principles in the realm of contract law that would be internationally recognized and adopted.¹³

The second reason for the comparison emphasis upon the need to explore the diversity of socio-legal evolution within the extended realm of social theories to understand the variations founded in both the systems. For that purpose, the contract law can help in providing a better understanding into the factors that led to such different evolutionary phases in the societies of both the systems. Through this comparison of contract law across Pakistan and Europe, the forces and factors that lead to changes in the societies and systems can be easily examined. This approach can provide impetus in finding solutions for the lacunas of contract law in both the legal systems via comparative research methodology.

The third reason amounts to a positivist or more appropriately, utilitarian approach that is more common to England than anywhere else. This approach seeks to find the best solutions to the contractual legal problems by analyzing and comparing the available laws and techniques in both the systems. The purpose of adopting this approach is to determine better solutions in other legal systems in order to incorporate them later into one's own national legal system. The evidence of this approach could be seen during the nineteenth century when the English contract law adopted and incorporated many Roman and Civil laws into its domestic law.¹⁴

6. Differentiating the theoretical legal techniques and the status of females under the Common law based Pakistani Shariah law and the European Civil Legal System

In this sub-chapter, the basic aim would be to pinpoint differences with brevity in some key theoretical legal techniques between both the legal systems, along with the status of females, without providing extensive details on them.

Consideration: Consideration is commonly known as the price paid for a contract or something bought in lieu. As Pakistan is a Common law country, it puts great

---

¹³ Hugh Collins: Methods and Aims of Comparative Contract Law. In: The Oxford Journal of Legal Studies 1991/11. pp. 396-406.

¹⁴ A.W.B. Simpson: Innovation In Nineteenth Century Contract Law. In: The Law Quarterly Review 1975/91. pp. 247-278.

emphasis on the existence of consideration in a contract, without which a contract bears no binding effect. By consideration, it is meant that one party must agree to something of value like making a promise of performance or paying a price for the contract to another party. Whereas this is not the case in Europe as it follows civil legal system. In European legal system, the emphasis is laid upon the existence of a lawful cause behind the contract.¹⁵ By cause, it is meant that there must exist some lawful reason for the contracting parties to enter contractual relationship. It must be noted here that cause is different from consideration, for the reason for entering into a contract cannot be equated as something paid in return.¹⁶

Frustration of Contract: Initially under the Common law based Pakistani legal system, the rule of non-performance on the ground of impossibility was not allowed and rendered strict liability. However, with the passage of time this rule was modified in the 19th century. The law allowed for the existence of concepts involving non-performance based on impossibility and frustration, which means that in cases where the supervening circumstances of the case do not allow for the performance or frustrate the purpose of a contract. In such cases, the party in default of performance is excused of his/her duty to perform and the contract stood terminated without any damages. This concept was in sheer alignment with the concept of force majeure as conceived in the European civil legal system, which means the impossibility of performing a contract due to some unforeseen or unexpected happening/event that was not in the control of either of the parties. Consequently, the party in default of performance is excused of any liability. In short, this concept of force majeure affects the obligation or duty of one party alone in the European legal system. Whereas, in Pakistani legal system it impacts the whole contract itself.¹⁷

Duty to Perform: In every contract, the essential duty of performing the contract is construed, be such contract under civil legal system or common law system. In case a party delays or fails to perform his/her duty, such party would have to face the consequences under both the legal systems. Under the European legal system, if a debtor delays the performance of his contract, the creditor has the right to put him under a notice of default.¹⁸ Such notice is aimed at providing the debtor with a warning, along with a grace period to fulfill his/her duty in the given time. If the debtor so fails, then the creditor would be held justified in recovering his/her damages as the debtor stands at fault. However, the case is quite reverse under the Pakistani legal system, where no such notice of default is required. According to the general principle of common law, no notice is required in excuse for the duty to perform. The performance is considered due from the date of contract within a reasonable time period.¹⁹

---

¹⁵See Article 1131 of the French Civil Code.

¹⁶ See Article 1121 of the French Civil Code, Article 1411 of the Italian Civil Code, Article 112(2) of the Swiss Code of Obligations, and Art 537 of the Japanese Civil Code for they all contain the same provisions.

¹⁷Caslav Pejovic: Civil law and common law: Two different paths leading to the same goal. In: The Victoria University of Wellington Law Review 2001/32. pp. 817-842.

¹⁸ See: Article 284 of the German Civil Code.

¹⁹ Guenter H. Trietel: The Law of Contract (Ninth Edition). Sweet & Maxwell, London, 1995. p. 743.

Breach of Contract: Breach of contract means the violation of a contract by any means. Once a contract is breached, it construes liability on the party in default. When seen under both the legal systems, the basic principles for enforcing liability in case of breach of a contract are the same. The only exception is linked to the damages. The European legal system demands the proof for existence of fault by the claimant in order to recover damages while Pakistani legal system puts no such condition of fault to provide damages to the claimant in the instance of breach of contract.

Besides these theoretical legal differences between both the systems, legal status of females regarding contractual rights in the respective systems of Pakistan and Europe also provide enough impetus for comparison between the two legal systems. In pre-historic days, women had no real rights and were nothing but a sex-tool for the men. It was not until the 1960's that the women got recognition as dignified human beings through the right to vote and the campaigns to treat women equally with the men in every sphere. In the modern times, it has been witnessed that the European women enjoy high legal status in every aspect in contrast with the women in other parts of the world. They exercise equal and independent status with men in contractual rights and obligations. They can enter into contract with anyone they so desire and seek remedy in case of breach of contract through the courts, like the men do. This reflects the autonomy of the European women and the struggle of European government in coming through with the process of gender equality in the society.

On the contrary, Pakistan is an Islamic Republic where Islamic or Shariah law prevails. Under this Shariah law, the rights of women fall in a different scenario. Although Shariah law treats women equal to men, yet there are certain matters in which women are treated unequally. They are allowed to enter into contractual relation with others but do not enjoy the same kind of autonomy in the contractual matters as the European women do. For instance, marriage is a contract required to be signed with the due consent of the Muslim female and under Islamic law this condition is already upheld. But the Shariah law does not grant her the right to revoke such marriage by way of divorce like the male does.²⁰ Moreover, Muslim males are provided the opportunity of contracting four marriages in their life with all wives co-habiting, commonly known as polygamy. While Muslim female is only allowed to marry one man and only after his death, she can re-marry. Apart from this, Muslim females are also treated unequally as witnesses in business transactions and in their share of inheritance. Their status as a witness is secondary to the Muslim male, that is in case of a debtor-creditor transaction, the testimony of a Muslim female stands half in contrast to a Muslim male.²¹

7. Case-Study

---

²⁰Imani Jaafar Mohammad - Charlie Lehmann: Women's Rights in Islam Regarding Marriage and Divorce. In: The Journal of Law and Practice 2011/4. pp. 2-10.

²¹ The Holy Quran: Surah 4. Verse 7 (Men shall have a share in what parents and kinsfolk leave behind, and women shall have a share in what parents and kinsfolk leave behind).

In common law systems, especially England and Pakistan, *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co.* case²² holds paramount significance in distinguishing between an offer and invitation to treat. The facts of the case state that a company named Carbolic Smoke Ball Co published an advertisement in some newspaper claiming to award damages amounting to £100 in case anybody who caught influenza after buying and using their products according to the given instructions. One consumer, named Mrs. Carlill, bought the products of this company and caught influenza regardless of following the given instruction for proper use. She brought a suit against the company in the court of law claiming the damages as promised by the company. The company refused to award any damages on the plea that their advertisement was not an offer but a mere invitation to treat. In deciding the issue, the Court of Appeal reached to the conclusion that the company's advertisement amounted to a unilateral contract (that is the invitation to offer/treat) for which Mrs. Carlill gave the acceptance by following the prescribed conditions. Thereby, making the company liable for paying the damages to Mrs. Carlill.

The civil legal systems, specifically Germany and other European states also acknowledge the difference between an offer and an invitation to offer/treat. They treat these concepts with the same legal rules as the English contract law by making it clear that for an offer to account as an invitation to offer the decisive parameter is the '*intention to be bound*' by such an offer, once it is reciprocated with acceptance by any member of the society/world at large.²³ This similar working of both the legal systems give rise to the common core for issues of like nature and can help shape certain common principles of contract law that are internationally accepted and adopted. Thus, making the character of contract law more international and dynamic than other branches of the private law.²⁴

8. Conclusion

Since time immemorial, the existence of contracts and their necessity in the social life cannot be denied. As the society progressed, the need to regulate such commitments was felt and this gap was filled by the introduction of Contract law by the national legislation of every country.²⁵ Although contract law is a branch of domestic civil law, yet the discipline found its parallel in international arena through comparative law method. The comparative methodology made contract law international by fostering certain common principles that got accepted internationally. Therefore, this paper focuses on comparing the contract law between Pakistan and Europe to augment the international character of contract law. They both belong to different legal systems which constitute different laws of contract on several aspects. This difference of law

---

²² Jon Rush – Michael Ottley: Business Law. Thomson Learning, US. 2006. pp. 48-49.

²³ Gerhard Dannemann – Stefan Vogenauer: The Common European Sales Law in Context: Interactions with English and German Law. Oxford University Press, Oxford. 2013. pp. 263-264.

²⁴ Supra 5.

²⁵ Peer Zumbansen: The Law of Society: Governance through Contract. In: The Indiana Journal of Global Legal Studies 2007/14. pp. 191–233.

can be employed to find solutions to the existing problems in both the laws. While so doing, the exchange and applicability of foreign legal concepts into the domestic legal systems of either of them will initiate international acceptance of those imported legal rules.

Bibliography

1. A.W.B. Simpson: Innovation in Nineteenth Century Contract Law. In: *The Law Quarterly Review* 1975/91. pp. 247-278.
2. B. A. Hepple: Intention to Create Legal Relations. In: *The Cambridge Law Journal* 1970/28. pp. 122–137.
3. Bryan A. Garner - Henry Campbell Black: *Black's Law Dictionary* (Tenth Edition). Reuters, St. Paul. 2014.
4. Charles E. Carpenter: Court Decisions and the Common Law. In: *The Columbia Law Review* 1917/17. pp. 593–607.
5. Caslav Pejovic: Civil law and common law: Two different paths leading to the same goal. In: *The Victoria University of Wellington Law Review* 2001/32. pp. 817-842.
6. Desmond M. Clarke: Judicial Reasoning: Logic, Authority, and the Rule Of Law In Irish Courts. In: *The Irish Jurist* 2011/46. pp. 152–179.
7. George Mousourakis: *Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition*. Springer, Cham. 2014. pp. 95-159.
8. Gerhard Dannemann - Stefan Vogenauer: *The Common European Sales Law in Context: Interactions with English and German Law*. Oxford University Press, Oxford. 2013. pp. 263-264.
9. Guenter H. Trietel.: *The Law of Contract* (Ninth Edition). Sweet & Maxwell, London. 1995.
10. Giuditta Cordero Moss: International Contracts between Common Law and Civil Law: Is Non-state Law to Be Preferred? The Difficulty of Interpreting Legal Standards Such as Good Faith. In: *The Global Jurist* 2007/7. pp. 1-40.
11. H. Patrick Glenn: The Aims of Comparative Law. In: Jan M. Smits (Second Edition) *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham, Edward Elgar, 2012. pp. 65-72.
12. Hugh Collins: Methods and Aims of Comparative Contract Law. In: *The Oxford Journal of Legal Studies* 1991/11. pp. 396-406.
13. Imani Jaafar Mohammad - Charlie Lehmann: Women's Rights in Islam Regarding Marriage and Divorce. In: *The Journal of Law and Practice* 2011/4. pp. 2-10.
14. John Cartwright: *Contract Law: An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer* (Third Edition). Bloomsbury Publishing, UK. 2016. Part II: 7(II).
15. Jon Rush - Michael Ottley: *Business Law*. Thomson Learning, US. 2006. pp. 48-49.
16. Klaus Peter BERGER: Harmonisation of European Contract Law — The Influence of Comparative Law. In: *International and Comparative Law Quarterly* 2001/50. pp. 877—900.
17. Peer Zumbansen: The Law of Society: Governance through Contract. In: *The Indiana Journal of Global Legal Studies* 2007/14. pp. 191–233.
18. Philip Shuchman: Aristotle's Conception of Contract. In: *The Journal of the History of Ideas* 1962/23. pp. 257–264.

19. P. M. Craig: Structural Differences between Common and Civil Law. In: Seminar-The Jurist 1951/9. pp. 50-71.
20. Patrick S. Atiyah: Holmes and the Theory of Contract. In: The Essays on Contract. Oxford University Press, US. 2001. pp. 57-66.
21. R. J. Daniels - M. J. Trebilcock - L. D. Carson: The legacy of empire: The common law inheritance and commitments to legality in former British colonies. In: The American Journal of Comparative Law 2011/59. pp. 111-178.
22. Roberto M. Unger: Social Theory: Its Situation and Its Task. Cambridge University Press, Cambridge. 1987. pp. 80-170.
23. Roy Goode: International Restatements of Contract and English Contract Law. In: The Uniform Law Review 1997/2. pp. 231-247.
24. Stephen A. Smith: Contract Theory. Oxford University Press, New York. 2004. pp. 365-371.
25. The Holy Quran.
26. The Indian Contract Act, 1882.
27. World Bank Group: Key Features of Common Law or Civil Law Systems <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/legislation-regulation/framework-assessment/legal-systems/common-vs-civil-law> (2019.11.29.)

Projics Nárcisz*: A kártalanítás szabályozásának áttekintése az 1896. évi XXXIII. törvénycikktől napjainkig

Lektorálta: Prof. Dr. Herke Csongor

1. Bevezető gondolatok

Az állam gyakorolja a büntetőhatalom monopóliumát, e hatalom gyakorlása során azonban tévedhet. Az Alkotmánybíróság a 41/2003. (VII. 2.) AB határozatában megállapította, hogy a kártalanítás jogintézménye az állam büntetőhatalmának gyakorlása során előforduló tévedések orvoslását szolgálja. Pontosabban meghatározva a személyes szabadság alaptalan elvonásával járó sérelem orvoslása valósul meg.

A büntetőeljárás folyamán, különösen a kényszerintézkedések alkalmazása során az egyik legalapvetőbb emberi jog (személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog) megsértésére kerülhet sor. Az alapjogok védelmére és megsértésük orvoslására egy jogállamban kiemelt figyelmet kell fordítani. A büntetőeljárás során a terheltet kár érheti a hatályos jogszabályok megsértésével vagy akár a jogszabályi rendelkezések maradéktalan betartásával.¹ A kártalanítás esetében a jogszerű eljárás okozta sérelmet kell reparálni.

Jelen tanulmány az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás hazai szabályozásának történetét veszi górcső alá a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikktől (a továbbiakban: Bp.) napjainkig, különös figyelmet fordítva az egyes büntetőeljárás törvényekben bevezetett újításokra és módosításokra.

A kártalanítás törvényi szabályozásának igénye a XIX. században jelent meg és számos kérdést vetett fel. A kártalanítás intézményével kapcsolatban felmerült kérdések közül az állam kártalanítási kötelezettségére vonatkozó elméletek rövid bemutatását fontosnak tartom. Érdeemesnek tűnik a Bp. korabeli eljárásjogi törvények kártalanításhoz való viszonyát áttekinteni.

2. A kártalanítás szabályozásának kialakulása – jogirodalmi és egyetemes jogtörténeti kitekintés

2.1. Az állam kártalanítási kötelezettségére vonatkozó elméletek²

---

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ Róth Erika: Kártalanítás a kényszerintézkedések okozta károkért a XX. századi Magyarországon. In: Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. pp. 91-92.

² Doleschall Alfréd: Az ártatlanul vizsgálati fogságba helyezettek és az ártatlanul elítéltek kártalanításáról. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1892. pp. 9-10.,

Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései. PhD-értekezés. Pécs, 2001. pp. 382-384.,

Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. p. 266.

A XIX. század jogirodalmában vita bontakozott ki arra vonatkozóan, hogy jár-e kártalanítás az ártatlanul elszenvedett letartóztatásért és az állam kártalanítási kötelezettségére vonatkozóan három irányzat alakult ki. Az első irányzat képviselői tagadták a kártalanítás megalapozottságát, tehát azoknak, akiket ártatlanul ítéltek el vagy tartóztattak le nem lehetett kártalanítási igényük az állammal szemben, őket az igazságszolgáltatás véletlen áldozatainak tekintették.

A második irányzat képviselői arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az államnak kötelessége az ártatlanul szenvedett személy kártalanítása, azonban a kártalanítás jogalapját nem ismerték el. Ezek alapján az államnak jogalap hiányában méltányosságot gyakorolva kellett volna kártalanítást adnia. Fayer a kártalanítás jogintézményét szükséges rosszként (*malum necessarium*) említette.

A harmadik irányzat képviselőinek álláspontja szerint az államnak jogi kötelezettsége a kártalanítás. Finkey a kártalanítás jogalapját az eljárás anyagi jogtalanságában látta, mivel itt olyan személyt ért kár, akinek az alkotmányban biztosított személyes szabadságjogai ártatlanul kerültek megsértésre.³

2.2. A Bp. korabeli törvényalkotások

A Bp. rendelkezéseinek vizsgálata előtt érdemesnek tűnik a korabeli törvényalkotásokat áttekinteni, hogy miként viszonyultak a kártalanításhoz, ehhez kincsesbányaként szolgál a Bp. indokolása.

Toscanában jelent meg először a kártalanítás intézménye, a törvényhozás 1786-ban pénzalapot hozott létre, hogy az ártatlanul elítélteket kártalanítsák, majd 1853-ban született törvényi rendelkezés a jogintézményre vonatkozóan. Szicíliában a törvényi szabályozás 1819-ben megvalósult, Württembergben 1868-ban született szabályozás a kártalanításra vonatkozóan. A svájci kantonok túlnyomó része ekkor már törvénybe iktatta a kártalanítást, közülük néhány azok részére is megszavazta, akik ártatlanul vizsgálati fogságot szenvedtek. A német jogászgyűlés négy alkalommal tárgyalta a kérdést. A képviselők törvényjavaslatot terjesztettek a Birodalmi Gyűlés elé arra vonatkozóan, hogy az ártatlanul elszenvedett szabadságvesztésért és az ártatlanul kiállott vizsgálati fogságért is járjon kártalanítás. A Birodalmi Gyűlés ezt az indítványt egy szaktudósokból, bírákból, államügyészekből és védőkből álló bizottságnak adta ki véleményezésre. Ez a bizottság a kártalanítás megadása mellett foglalt állást, amelyet a kiegyenlítő igazság parancsára alapított és ezt államjogi szempontokból származtatta le. A bizottság törvényjavaslatában elfogadta a javaslat szabadságvesztés-büntetésért járó kártalanításra vonatkozó részét, valamint pontosította és kiterjesztette azt. A javaslat azonban nem vált törvénné, mivel a birodalmi kancellár a vizsgálati fogság figyelembe vételét ellenezte és az elítéltek kártalanítása tekintetében olyan szigorú feltételeket szabott, amelyek ellehetetlenítették. Németországban 1884. óta a birodalmi gyűlés évről-évre foglalkozott ezzel a kérdéssel, de csak az 1894. évi a bírói szervezetről és a bűnvádi

---

³ Finkey Ferenc: A Magyar Büntető Eljárás Tankönyve. Politzer, Budapest, 1903. pp. 564-566., Orosz P. Gábor: Az ártatlanul kiállott büntetésért járó kártalanítás szabályai az 1896-os Bűnvádi Perrendtartásban. In: Jogtörténeti Szemle 2004/3. p. 35.

perrendtartásról szóló törvények némely intézkedéseinek módosítására és kiegészítése iránt benyújtott törvényjavaslatba vett fel az ártatlanul elítéltek kártalanítását szabályozó rendelkezéseket. Az 1892. évi osztrák törvény kizárólag az ártatlanul elítéltek kártalanításáról rendelkezett. Franciaországban a szenátus a képviselőház kezdeményezésére elfogadta az 1894. évi törvényjavaslatot az ártatlanul elítélt egyének kártalanítására vonatkozóan. Portugáliában az 1884. évi törvény az állam kötelességévé tette az ártatlanul elítélt polgárok kártalanítását. Az 1880. évi spanyol, 1882. évi indiai perrendtartások és az 1882. évi japán javaslat arra adtak jogot, hogy az ártatlanul bűnvádi eljárás alá vont egyén a feljelentővel szemben érvényesíthette kártalanítás iránti igényét, így az állam kártalanítási felelőssége felett elsiklottak.⁴

3. A Bp. rendelkezései

A kártalanítás kérdéseinek egyes részletei között szerepelt, hogy mi legyen a kártalanítási igény alapja. Eltérő álláspontok alakultak ki erre vonatkozóan a kapcsolódó irodalomban és törvényalkotási kísérletekben. Az ártatlanul elszenvedett vizsgálati fogság és kiállott szabadságvesztés között túlnyomórészt nem tettek különbséget. Doleschall szerint mindkettő alapot ad a kártalanításra, azonban a jogtalan vizsgálati fogság előfordulásának nagyobb esélyét látta.⁵

Hazánkban először a Bp. szabályozta a tárgykört, kártalanítást rendelt az ártatlanul elszenvedett előzetes letartóztatásért, vizsgálati fogságért és büntetésért, itt azonban még csak a ténylegesen (materiálisan) ártatlan személynek járt kártalanítás az előzetes fogvatartásért. Tehát a Bp. kártalanítási igényt annak a személynek biztosított, aki előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságot olyan cselekmény miatt szenvedett el, amelyet nem ő követett el, hanem más, vagy amelyet egyáltalán nem követtek el, vagy amelyet elkövettek, de a törvény értelmében nem bűncselekmény. Az előzőek alapján nem adott kártalanításra alapot a res judicata esete, a beszámítást kizáró okok, valamint a büntethetőséget megszüntető okok sem. Ezt a szabályozást az indokolás azzal támasztotta alá, hogy a beszámítást kizáró okok, büntethetőséget megszüntető vagy kizáró okok esetén a terhelt jogba és törvénybe ütköző cselekményt vitt végbe és ezért felelni tartozik.⁶

Aki jogerős ítélet folytán szabadságvesztés-büntetést szenvedett vagy pénzbüntetést fizetett, akkor élhetett kártalanítási igénnyel, ha újrafelvétel folytán a bíróság jogerősen felmentette, illetve kisebb büntetést állapított meg a hatályon kívül helyezett ítéletben foglalható képest.⁷

A Bp. taxatív felsorolta a kártalanítást kizáró okokat. Az igénylés jogát elvonta attól, aki hamis önfeljelentést vagy hamis beismerő vallomást tett, aki szándékosan elhallgatta azokat a bizonyítékokat, amelyek alapján utóbb felmentették vagy

---

⁴ Bp. indokolása, Orosz P.: i. m. pp. 35-36.

⁵ Doleschall: i. m. p. 11.

⁶ Bp. 576. §, Bp. indokolása XXXI. fejezet 1. pont, Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata IV. kötet. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1900. p. 385.

⁷ Bp. 578. §

büntetését leszállították, aki az alapperben bűnösségét megállapító ítélettel szemben nem élt perorvoslással, aki az alapperben megállapított szabadságvesztés-büntetést az ítélet jogerőre emelkedése előtt önként megkezdte.⁸

A kártalanítást az állam adta, a kártalanítás iránti igény kiterjedt a pénzbüntetés és bűnügyi költség címén megfizetett összegre, valamint a munka tiszta jövedelmére. A Bp. lehetőséget adott az erkölcsi rehabilitációra is: a kártalanítást megállapító határozatot a hivatalos lapban, a bíróság székhelyén, vagy ahhoz legközelebb eső helyen megjelenő hírlapban közzé lehetett tenni, illetve a helyi hatóságnál kifüggeszthették.⁹

A Bp. a kártalanítási igény érvényesítésére hat hónapos határidőt biztosított a határozat kihirdetésének, illetve kézbesítésének napjától.¹⁰

A Bp. a kártalanítás iránti igény - tartás követelésére jogosult - hozzátartozókra történő áthárulását kettő esetben engedte meg. Az egyik eset, amikor már megindult a kártalanítás iránt az eljárás, de az eljárás folyamatban léte alatt a jogosult elhalálozott. Ekkor a megindított eljárás az ő javukra folyt tovább. A másik eset, amikor a kártalanításra jogosult úgy halálozott el, hogy kártalanítás iránti igényét még nem jelentette be. Ha még nem telt le a bejelentés törvényes határideje, akkor a hozzátartozók a jogosult elhalálozásának napjától számított hat hónapon belül jelenthették be kártalanítási igényüket. Meg kell említeni azt az esetet, amikor a halálbüntetésre ítélt és kivégzett egyén ártatlansága utólag derült ki. E körben nem áthárulásról, hanem a hozzátartozók részére közvetlenül megnyílt kártalanítási igényről volt szó.¹¹

A Bp. alapján a kártalanítási eljárás három egymástól elkülönülő szakaszból állt. Az eljárás megindítására kérelemmel kerülhetett sor, annál a törvényszéknél, amely a bűnügyben, mint elsőfokú bíróság eljár, vagy amelynek területéhez az elsőfokon eljáró járásbíróság tartozott. Ezt követően a bíróság hivatalból kinyomozta a kártalanítás megállapítására szolgáló adatokat. Majd a nyomozás befejezése után a törvényszék az összes iratot felterjesztette a Curiahoz, amely a kártalanítási igényről ténylegesen és véglegesen döntött. Amennyiben a Curia helyt adott a kártalanítási igénynek, akkor az iratokat áttette az igazságügyi miniszterhez, aki megállapította a kártalanítás összegét. A kártalanítást az állam fizette meg.¹²

A Bp. elismerte az állam visszkereseti jogát, ez a jog a kártalanítási összeg erejéig illette meg az államot azzal szemben, akinek cselekménye vagy mulasztása a kártalanítás okául szolgált. Azonban a bíróval, bírósági hivatalnokkal, királyi ügyésszel szemben csak abban az esetben illette meg ez a jog az államot, ha jogerősen megállapítást nyert, hogy az ő fegyelmi vétségük vagy bűncselekményük szolgált a kártalanítás okául. A visszkereseti jog korlátozásának oka, hogy e jogtól való félelem a bírót ne akadályozza eljárása során és a meggyőződése szerint szükséges intézkedések megtételében.¹³

---

⁸ Bp. 579. §, Bp. indokolása XXXI. fejezet 2. pont

⁹ Bp. 580. §

¹⁰ Bp. 581. §

¹¹ Bp. 581- 583. §, Balogh – Edvi Illés – Vargha: i. m. p. 390.

¹² Bp. 584-587. §

¹³ Bp. 588. §, Bp. indokolása XXXI. fejezet 7. pont

Finkey szerint a törvénynek biztosítania kell az ártatlanul kényszerintézkedéssel vagy büntetéssel sújtott személyeknek, hogy a szabadon bocsátáson túl kártalanításban is részesülhessenek.¹⁴ Finkey az állam visszkereseti jogát elutasítja, mivel ebben a bírói függetlenség veszélyeztetését látta és álláspontja szerint nehéz megítélni egy hosszú eljárás során, hogy kit vagy kiket terhel a hibás határozat.¹⁵

4. A kártalanítás az 1951. évi III. törvénytől a hatályos szabályozásig

4.1. Az 1951. évi III. törvény

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény, majd az ezt módosító 1954. évi V. törvény alapján kártalanítás a nyomozó hatóság vagy a bíróság határozata alapján kiállított előzetes letartóztatásért járt, a kártalanítás feltételül a bizonyított ártatlanság szolgált. Nem járt kártalanítás továbbra sem, ha büntethetőséget kizáró ok vagy bizonyítottság (bizonyíték) hiánya volt a felmentés vagy az eljárás megszüntetésének oka. Az igény fennállásának és a kártalanítás mértékének megállapítása az igazságügyminiszter hatáskörébe került, valamint a kártalanítási eljárást annyiban egyszerűsítette a törvény, hogy a kártalanítási kérelem elintézéséhez csak az elsőfokú bíróság véleményének beszerzését írta elő a Legfelsőbb Bíróság tehermentesítése céljából.¹⁶

4.2. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet

A büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. az ügyésszel bővítette azon hatóságok körét, amelyek határozata a kártalanítás alapjául szolgáló előzetes letartóztatást elrendelhetette. Változást tapasztalhattunk a nyomozás során kiállított előzetes letartóztatás esetében. Ha az előzetes letartóztatást a nyomozó hatóság vagy az ügyész határozata rendelte el és a nyomozást megszüntették, a kártalanítási igényt hat hónapon belül annál a megyei bíróságnál lehetett előterjeszteni, amelynek területén a nyomozó hatóság, illetve az ügyész működött. Az első fokon eljáró bíróság az ügyész véleményének beszerzése után megvizsgálta, hogy a kártalanítási igény előfeltételei fennállnak-e, ezt követően az iratokat a jelentéssel együtt felterjesztette az igazságügyminiszterhez.¹⁷

4.3. Az 1973. évi I. törvény

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény lehetővé tette a kártalanítást akkor is, ha a terheltet bizonyíték hiányában mentette fel a bíróság.¹⁸ Felvette a kártalanítás alapjául szolgáló kényszerintézkedések közé a kényszergyógykezelést is. Az eljárás

---

¹⁴ Finkey: i. m. p. 564.

¹⁵ Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916. p. 728.

¹⁶ 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról 234. §

¹⁷ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról 295. § (1), (4)

¹⁸ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 383. §

megszüntetése esetén továbbra is csak akkor volt helye kártalanításnak, ha a cselekmény nem bűncselekmény vagy azt nem a terhelt követte el. A szökés vagy annak kísérlete és a gyanú felróhatóan magára terelése továbbra is kizárta a kártalanítást. A terhelt halála után tartásra jogosult hozzátartozója volt jogosult a kártalanítási eljárás megindítására, vagy amennyiben az eljárás megindítására korábban már sor került, akkor annak folytatására. A kártalanítási igény előterjesztésére a határozat közlésétől számított hat hónap állt rendelkezésre. A bíróság döntött az igény jogalapjáról az ügyész nyilatkozata alapján, és ha az igényt jogosnak tartotta, akkor az iratokat felterjesztette az igazságügyminiszterhez a pénzbeli kártalanítás összegének megállapítására.¹⁹

4.4. Az 1973. évi I. törvény módosításai

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról szóló 1984. évi XX. törvényerejű rendelet a korábbiaknál tágabban határozta meg a kártalanítás feltételeit, ugyanis már akkor is biztosította, ha a terhelt bizonyított ártatlansága vagy a bizonyíték hiánya miatti vádelejtés címén került sor az eljárás bíróság általi megszüntetésére.²⁰

Az Alkotmánybíróság a 66/1991. (XII. 21.) AB határozatában megállapította az alkotmányellenességét annak a rendelkezésnek, amely szerint az igazságügyminiszter döntött a kártalanításról. A törvényt ennek megfelelően módosították és a bíróság vált jogosulttá a terheltet kártalanításban részesíteni, amennyiben az igényt alaposnak találta.²¹

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról szóló 1994. évi XCII. törvény tovább bővítette a kártalanítás jogcímeit, kiterjesztve a büntethetőséget kizáró okokra, magánindítvány hiányának esetkörüre, valamint lehetővé vált a kártalanítás akkor is, ha a cselekményt korábban jogerősen elbírálták. Rögzítésre került, hogy a kártalanítás mértékére és módjára a Polgári Törvénykönyvnek (a továbbiakban: Ptk.) a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. A kártalanítás iránti kérelem tartalmi elemei is törvényi szabályozást nyertek, a kérelmezőnek meg kellett jelölnie a kártalanítási igény összegét, az igényt megalapozó bizonyítékokat, az igényt alátámasztó okiratokat pedig csatolni kellett. Az igény érvényesítésére nyitva álló határidőnél különbséget tett a szabályozás a bírósági határozatok és a nyomozást megszüntető határozatok között, az első esetben hat hónap, míg az utóbbiak esetén egy év állt rendelkezésre a kártalanítási igény előterjesztésére. A kártalanítást a magyar állam volt köteles megfizetni, az eljárás során az igazságügyminiszter képviselte. Előírta, hogy a kártalanítási igény elbírálása előtt be kell szerezni az igazságügyminiszter, valamint szükség esetén az ügyész nyilatkozatát. Újításként szerepelt a polgári bíróság eljárásának lehetősége, amennyiben az igény ténybeli és jogi megítélése a különleges eljárás keretében nagyobb nehézséggel járna. Ebben az esetben a büntető bíróság az iratokat megküldte

---

¹⁹ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 383-385. §

²⁰ 1984. évi XX. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról 3. §

²¹ 1973. évi I. törvény 385. § (4)

- az eljárás lefolytatása céljából - a kártérítés elbírálására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező polgári bíróságnak.²² Az Alkotmánybíróság ezt a rendelkezést a 23/1995. (IV. 5.) AB határozatával megsemmisítette, és kimondta, hogy a kártalanítási eljárás lefolytatására minden esetben a polgári bíróság jogosult. Ez a szabályozás vitás kérdéseket vetett fel, ezért az 1998. évi XIX. törvény egységesen a büntető bíróságok hatáskörébe utalta a kártalanítási eljárás lefolytatását. Majd az 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2002. évi I. törvény alapján ismét a polgári bíróságok járhattak el kártalanítási ügyekben.

4.5. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

A kártalanítási okokat külön csoportosította nyomozás megszüntetése esetén (lehetővé tette büntethetőséget kizáró ok, elévülés, res judicata esetén) és bírósági határozatnál. Kizárta a kártalanítást szökés, a gyanú magára terelése, kényszergyógykezelés elrendelése esetén. A kártalanítás mértékére és módjára a Ptk. szerződésen kívül okozott kárért való felelősségére vonatkozó rendelkezéseit kellett alkalmazni. Az igény a határozat közlésétől hat hónapon belül volt érvényesíthető. A terhelt halála esetén örököse érvényesíthette az igényt. A kártalanítást az állam volt köteles megfizetni, az igazságügyminiszter képviselte az eljárás során. Az igényről a bíróság döntött, azonban az elbírálás előtt be kellett szerezni az igazságügyminiszter és az ügyész nyilatkozatát.²³

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény bővítette a jogcímekeket (például a törvényes vád hiányával) és bevezette a házi őrizetért járó kártalanítási jogosultságot.²⁴

5. A kártalanítás hatályos szabályozása

5.1. Nemzetközi egyezmények

Az Euroegyezmény²⁵ 5. cikke a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog biztosítása mellett tartalmazza, hogy milyen esetben és törvényben meghatározott milyen eljárás útján lehet valakit szabadságától megfosztani, továbbá az 5. pontban rögzíti azt is, hogy annak, aki a cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra. A 7. kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke rögzíti a kártalanításhoz való jogot bírói hiba esetén, ez arra az esetre vonatkozik, amikor bírói tévedés történt és a jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítik vagy az elítéltet kegyelemben részesítik.²⁶

---

²² 1994. évi XCII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény módosításáról 20-25. §

²³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 580-584. §

²⁴ 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XX. törvény módosításáról 250. §

²⁵ az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény

²⁶ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a 9. cikk 5. pontjában tartalmazza, hogy mindenkinek joga van a szabadságra és személyi biztonságra, és annak a személynek, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kikényszeríthető joga van a kártalanításra. A 14. cikk 6. pontja alapján azt a személyt, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnek és az elítélést hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesül, mivel téves döntés született, kártalanítani kell.²⁷

5.2. Az Alaptörvény kapcsolódó rendelkezései

Magyarország Alaptörvénye rögzíti a nemzetközi egyezmények szövegében bevett megnevezéssel a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jogot, a IV. cikk (1) bekezdése szerint: „*Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz*”. Továbbá Magyarország Alaptörvénye a kártalanításhoz kapcsolódó rendelkezést is tartalmaz a IV. cikk (4) bekezdésében, amely szerint: „*Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytelenül korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.*”

5.3. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény kártalanításra vonatkozó újításai

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) gyökeresen átalakította a kártalanítás szabályozását, a kodifikáció által követett gyorsasági és hatékonysági koncepció által bevezetésre került az osztott szerkezetű kártalanítási rendszer. A kártalanításra kétféle eljárásban kerülhet sor: egyszerűsített kártalanítási eljárásban vagy kártalanítási perben. A lefolytatandó eljárás választásának joga a kártalanítást igénylőt illeti meg. A két eljárásban közös, hogy a kártalanítási igényt az állammal szemben kell érvényesíteni. Az államot az igazságügyért felelős miniszter képviseli.²⁸ Azonban már az eljárások kezdeményezése éles különbséget mutat, mivel az egyszerűsített kártalanítási eljárást kérelemmel, a kártalanítási pert pedig keresetlevéllel kell megindítani. Az egyszerűsített kártalanítási eljárás – nívumként került a törvénybe - lehetővé teszi, hogy ha a kártalanítás feltételei fennállnak, a kártalanítást igénylő peren kívül írásbeli megállapodást kössön az igazságügyért felelős miniszterrel. Az államnak a kártalanítási összeget a megállapodás alapján kell majd megfizetnie. Amennyiben a kártalanítást igénylő kártalanítási pert indít, akkor a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény szabályai szerinti eljárás kerül lefolytatásra a Be.-ben meghatározott eltérésekkel.²⁹ A Be. nívumként rendelkezik arról, hogy a kártalanítási pert keresetlevéllel kell megindítani, a korábbi szabályozás csak kérelemről rendelkezett.³⁰ A kártalanítási igény büntetőügyből

²⁷ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdetése: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet) 9. cikk 5. pont, 14. cikk 6. pont

²⁸ Be. 848. §

²⁹ Karner Zsanett: Az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás. In: Polt Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. II. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018. pp. 1673-1674. (Be. 848. §-ához 1. pont, 3. pont), pp. 1677-1678. (Be. 851. §-ához 1. pont)

³⁰ Be. 852. §, Be. 854. § (2) bek., 1998. évi XIX. törvény 583. §

fakad, de a kártalanítási per során annak jogalapjáról és összegéről polgári bíróság dönt, így az eljárás során a polgári peres eljárás szabályai alkalmazandók.

A kártalanítás igényérvényesítési határidejét a Be. a korábbi szabályozás szerinti hat hónapról egy évre emelte. Egyetértek ezzel a változtatással, mivel így megfelelő időt biztosít az igényérvényesítésre és az arra való felkészüléshez. Azonban ez a határidő jogvesztő, így ennek elmulasztása esetén nincs helye igazolásnak.³¹

A Be. bevezette a kártalanítás szabályainál a terhelt helyett a kártalanítást igénylő fogalmát. A hatályos szabályozásban újdonságként szerepel annak az alaphelyzetnek a rögzítése, amikor a terhelt kártalanításra jogosult. Ez a helyzet akkor merülhet fel, amikor a terhelt szabadságát alaptalanul elvonták vagy korlátozták a büntetőeljárás során, vagy annak eredményeként.

A kártalanítási igény érvényesítéséről szóló rendelkezéseknél bevezetésre került a „kártalanítást megalapozó határozat” új gyűjtőfogalom, ezáltal elkerülhetővé vált azon határozatok felsorolása, amelyek esetén helye lenne kártalanításnak. A Be. változtat a korábbi szabályozáshoz képest a kártalanítási jogosultságról való tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó előírások elhelyezése tekintetében, ennek szabályai az egyes határozatok közlésére vonatkozó rendelkezéseknél kerültek elhelyezésre és nem a kártalanítás jogintézményének részletes szabályainál.³²

A Be. a kártalanítást kizáró okokat átlátható és koherens rendszerbe foglalta. E körben azt a rendelkezést tartom a legfontosabbnak kiemelni, hogy a vallomás megtagadása önmagában nem zárja ki a kártalanítást. Ennek rögzítése azért indokolt, mert a terhelt megtévesztő magatartása értékelése körében a gyakorlatban előfordult, hogy a vallomás megtagadására hivatkozva zárták ki a kártalanításból. A jogszabályt mereven értelmezték és az elutasítás lehetőségével éltek minden olyan helyzetben, amikor a törvény lehetőséget biztosított a mérlegelésre.³³ Ez a gyakorlat azonban helytelen volt, mivel a terhelt jogosult a vallomástétel megtagadására. A bizonyítás alapvetései között rögzítésre is került, hogy a büntetőeljárásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.³⁴

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Be. régi hiányt pótol a kártalanítás kifizetésével kapcsolatos szabályrendszer kialakításával, valamint annak az esetkörnek a szabályozásával, hogy mi legyen a sorsa a kártalanításnak és a kifizetett kártalanítási összegnek, ha utóbb derül ki, hogy a kártalanításnak nincs jogalapja.³⁵

6. Összegzés

A kártalanítás törvényi szabályozásának kérdése a XIX. században vetődött fel, a jogirodalomban éles vita alakult ki az állam kártalanítási kötelezettségére és a kártalanítás egyes részleteire vonatkozóan.

---

³⁰ Be. 849. § (1)

³¹ Be. 849. § (1), Be. 849. § indokolás

³² Be. 455. § (7)

³³ Be. 846. § (2), Be. 846. § indokolás

³⁴ Be. 7. § (3)

³⁵ Be. 847. §, Be. 855. §

Hazánkban elsőként az 1896. évi Bünvádi perrendtartás rendelt kártalanítást az ártatlanul elszenvedett előzetes letartóztatásért, vizsgálati fogságért és büntetésért. Ezzel a szabályozással a legszabadelvűbb felfogáshoz csatlakozott a Bp., mivel nem csak az ártatlanul elítélteknek nyújtott kártalanítást.

Az 1973. évi I. törvény lényeges változásokat hozott a kártalanítás szabályaiban (pl. kártalanítás kiterjesztése), a Bp.-hez és a korábbi kódexekhez képest előrelépést jelentett.

A vizsgált jogintézmény a szabályozás kialakulásától jelentős módosításokon ment keresztül. A vonatkozó rendelkezések vizsgálata után leszögezhető, hogy a Be. számos újítást hozott a kártalanítás szabályozásával kapcsolatban, amelyek közül a legnagyobb novum az osztott szerkezetű kártalanítási rendszer bevezetése. A törvényben újdonságként megjelenő egyszerűsített kártalanítási eljárás alternatívaként szolgál a sokszor elhúzódó polgári per helyett. A Be. kártalanításra vonatkozó újításai pozitívan értékelhetők, számos régi hiányt pótol a szabályozás (pl. kártalanítás kifizetésével kapcsolatos szabályrendszer).

Felhasznált irodalom

1. Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata IV. kötet. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1900.
2. Doleschall Alfréd: Az ártatlanul vizsgálati fogságba helyezettek és az ártatlanul elítéltek kártalanításáról. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1892.
3. Finkey Ferenc: A Magyar Büntető Eljárás Tankönyve. Politzer, Budapest, 1903.
4. Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916.
5. Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései. PhD-értekezés. Pécs, 2001.
6. Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.
7. Karner Zsanett: Az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás. In: Polt Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. II. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018.
8. Orosz P. Gábor: Az ártatlanul kiállott büntetésért járó kártalanítás szabályai az 1896-os Bűnvádi Perrendtartásban. In: Jogtörténeti Szemle 2004/3. pp. 35-40.
9. Róth Erika: Kártalanítás a kényszerintézkedések okozta károkért a XX. századi Magyarországon. In: Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. pp. 91-106.

Felhasznált jogforrások

10. Magyarország Alaptörvénye
11. 1896. évi XXXIII. törvénycikk a Bűnvádi Perrendtartásról
12. 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról
13. 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról
14. 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
15. 1984. évi XX. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról
16. 1994. évi XCII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény módosításáról
17. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
18. 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
19. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
20. 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
21. 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
22. 66/1991. (XII. 21.) AB határozat
23. 23/1995. (IV. 5.) AB határozat
24. 41/2003. (VII. 2.) AB határozata

Ripszám Dóra*: Emberkereskedelem az emberi test tiltott felhasználása céljából

Lektorálta: Dr. Tóth Dávid Ph.D.

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.”¹

1. Bevezető

A közösségi média és az internetkorszak megjelenése, valamint folyamatos fejlődése új kihívások elé állítja többek között az emberkereskedelem, valamint a terrorizmus² elleni küzdelmet.

A büntetőjog is - mint ultima ratio - védelmezi a szigorú eszközrendszerével az élethez, a testi épséghez, valamint az egészséghez fűződő emberi jogok mellett az emberi szabadságjogokat. Az Európai Unióban az Alapjogi Chartában foglaltak az irányadóak, az ott felsorolt alapjogok – köztük a szabadságjogok - biztosítása és védelme valamennyi uniós tagállam kötelessége. A szervezett bűnözés³ egyik jól jövedelmező üzletága napjainkban az emberrablás, emberkereskedelem, mely alapja a rabszolgamunkának, a szexuális kizsákmányolásnak, a prostitúciónak, az emberi szervkereskedelemnek és további súlyos bűncselekményeknek.⁴

2. Az emberkereskedelem fogalma

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelvének (az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint

---

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) III. Cikk (1)

² Lásd: Gál István László: A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarország Új Büntető Törvénykönyvében. In: Terror & Elhárítás 2013/1 pp. 83-124.

Kóhalmi László: A migráció és kriminalitás néhány összefüggése. In: Jura, 2016/1. pp. 94-99.

Nagy Melánia: Az Iszlám Állam felemelkedése. In: Jura, 2018/1. pp. 377-387.

Serbakov Márton Tibor A terroristák internethasználata In: Büntetőjogi Szemle 2018/2. pp. 85-93.

Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs 2014. pp. 286-296.

³ A szervezett bűnözésről lásd még: Dávid Tóth – László István Gál – László Kóhalmi: Organized Crime in Hungary. In: Journal of Eastern-European Criminal law. 2015/1. pp. 22-27.

⁴ Nagy Zoltán András: XVIII. fejezet. Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. p. 112.

2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról) 2. cikke rögzíti az emberkereskedelemmel kapcsolatos szándékos bűncselekményeket. Ilyenek a „Személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása – az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve – fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával.”⁵

A 2011/36/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdése alapján „A kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, a kényszermunkát vagy – szolgáltatásokat – a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgásgót is ideértve -, a bűncselekményekhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek kivételét.”⁶

Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve I rész 3. cikke kimondja, hogy „az „emberkereskedelem: személyek toborzását, szállítását, eladását, elrejtését, vagy átvételét jelenti fenyegetés, erőszak vagy a kényszer más formáinak alkalmazásával, erőszakos elrablás, csalás, megtévesztés, hatalommal vagy kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés útján, vagy anyagi ellenszolgáltatás vagy előnyök adásával, vagy elfogadásával annak érdekében, hogy a kizsákmányolás céljából elnyerjék egy olyan személy beleegyezését, aki más személy felett hatalommal rendelkezik. A kihasználásnak magában kell foglalnia legalább a mások prostituálásának kihasználását, vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, kényszermunkát vagy szolgáltatásokat, rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot, mások leigázását vagy emberi test szerveinek tiltott eltávolítását”⁷

3. Emberkereskedelem emberi test tiltott felhasználása céljából

„Az emberkereskedelmen belül kisebb mértékű, de az estek száma alapján egyre növekvő tendenciát mutat a szervkereskedelemre irányuló emberkereskedelem.”⁸

Az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem –csakúgy mint a többi kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem esetén -

---

⁵ 2011/36/EU irányelv 2. Cikk

⁶ 2011/36/EU irányelv 2. Cikk (3)

⁷ 2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0600102.TV>, (2019.12.29.))

⁸ Mihalkó Viktória. – Nagy Beáta – Szabó Mónika: Az emberiség tragédiája. Budapest, Conint-Print Kft., 2017. p. 71.

áldozatait kiszolgáltatott csoportokból választják ki (például súlyos szegénységben szenvednek).⁹

Az emberkereskedők gyakran a transznacionális szervezett bűnözői csoportok részét képezik. Az emberkereskedelemben, valamint az emberi test tiltott felhasználásában gyakran közreműködnek orvosok és más egészségügyi szakemberek.¹⁰

A szervkereskedők főként hajléktalanok, gyermekvédelmi, vagy végrehajtási intézményből kikerült, valamint súlyos betegséggel küzdő emberek között keresik az áldozataikat. Ezen leendő áldozatokat jellemzően az interneten keresztül, esetlegesen személyesen választják ki. A kapcsolatfelvétel ezt követően beszervezett személyek (pl.: szervkivételre már átesett emberek, külföldi „ügynökök”) segítségével történik. Az emberek többnyire a kapcsolatfelvételt lebonyolító személytől csak annyit tudnak meg, hogy kedvező feltételekkel belföldi, vagy külföldi munkára lehet jelentkezni, azonban helyette elkábítják, elrabolják, majd rövid időn belül megoperálják őket.¹¹

A szervek eltávolításával kapcsolatos beleegyezési és kizsákmányolási kérdéseket tovább bonyolítja az a tény, hogy az áldozatok gyakran hozzájárulnak szerveik eltávolításához, sőt akár magas juttatást is kaphatnak értük.¹² Előfordul, hogy egyesek súlyos anyagi gondjaik miatt önként ajánlják fel szerveiket az interneten, de sok embert a szervkereskedők elrabolnak, vagy becsapnak a szervekért cserébe járó magas haszon érdekében.¹³ Ugyanakkor - ahogy az emberkereskedelem bármilyen kizsákmányolás céljából elkövetett fordulata kapcsán - a „szolgáltatás” nyújtását a szélsőséges szegénységgel és a sebezhetőséggel való visszaélés vezérli¹⁴

3.1. Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezménye Magyarország által történő végrehajtásáról szóló jelentés

A magyar hatóságok szerint az élő személyekből való szerveltávolítást a Btk.192.§ (3) bekezdés f) pontjában szerepelő „emberi test tiltott felhasználása” kifejezés fedi le. Továbbá kijelentették, hogy a Büntető Törvénykönyv hivatalos kommentárja ezt a rendelkezést egy másik személy testével való szervkereskedelemhez fűzi. Emellett rögzítették, hogy egy külön rendelkezés, a Btk. 175.§ (1) bekezdése kriminalizálja többek között az emberi sejtek, szervek és szövetek illegális, pénzbeli haszonszerzés céljából történő vásárlását, eladását, vagy az azzal való kereskedelmet.”¹⁵

---

⁹ https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_919.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

¹⁰ https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

¹¹ Mihalkó – Nagy – Szabó i.m. p. 71.

¹² https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

¹³ Mihalkó – Nagy – Szabó, i.m. p. 71.

¹⁴ https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

¹⁵ GRETA: Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezménye Magyarország által történő végrehajtásáról szóló jelentés <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680631c48>, (2019.12.29.)

3.2. HOTT projekt

„Küzdelem az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem ellen”, más néven HOTT projekt volt az első EU által finanszírozott projekt az emberkereskedelem eme „új” és elhanyagolt formája ellen. A projekt célja többek között az volt, hogy növeljék az ismereteket, felhívják a figyelmet az adott bűncselekményre, és javítsák a nem jogalkotáshoz kapcsolódó reakciókat.¹⁶

A HOTT projektben kutatók csoportja empirikus kutatásokat végeztek az illegális transzplantációs tevékenységekről. A projekt 2012 novemberétől 2015 októberéig tartott.¹⁷

Egyre több vészjelzés merül fel a világ minden tájáról az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelemmel (THBOR) kapcsolatban. A projekt célja egy strukturált és hatékony fellépés kidolgozása a bűncselekménnyel szembeni tudatosság növelése és hatékonyabb fellépés érdekében.¹⁸

A kutatók tudományos, empirikus kutatásokat végeztek a THBOR-ról szerte a világon. Kutatásuk középpontjában a THBOR állt, nem pedig a szervkereskedelem egyéb formái.¹⁹

3.3. Mutatók kidolgozása a HOTT projekt keretein belül

Az alábbi ábrán látható mutatók empirikus kutatási adatokon alapulnak, amelyek HOTT projekt keretein belül kerültek összegyűjtésre.²⁰

Ezen mutatók a rendőrséggel, az ügyészekkel, a betegekkel és a transzplantációs szakemberekkel folytatott mélyinterjúk, a tanúk és áldozatok vallomásai, valamint az ítéletek alapján kerültek megállapításra.²¹

---

¹⁶ <http://hottproject.com/home.html>, (2019.10.31.)

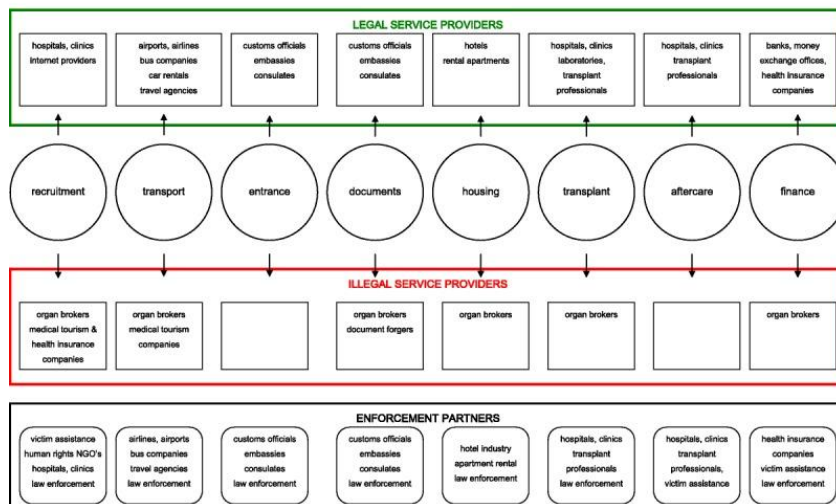
¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

²¹ Uo.

1. ábra: Akadály modell az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberrablásra vonatkozóan

forrás: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/figure/F1/> (2019.10.29.)

A mutatók azon személyekre vonatkoznak, akik érintkezhetnek (potenciális) recipiensekkel, donorokkal vagy segítőkkel, akik a THBOR segítségével szövet kérnek vagy szolgáltatnak (vagy ezt tervezik). Ezek a személyek lehetnek transzplantációs szakemberek, igazságügyi és bűnüldöző hatóságok (ideértve a határrendészeti és nagykövetségi tisztviselőket), valamint az áldozatoknak segélyét nyújtó munkavállalók.²²

3.3.1. Toborzás

Az a személy, aki THBOR-on keresztül szövet kap:

- átültetés céljából külföldre távozik anélkül, hogy értesítené egészségügyi gondozóit
- megtagadja a helyi átültetést
- az interneten keres külföldi transzplantációs lehetőségeket
- (online) kapcsolatban kell lennie olyan személlyel és/vagy társasággal, aki külföldi transzplantációt hirdet/szervez, és nem nyújt információt a szervadományozókról
- kapcsolatba kell lépnie egy esetlegesen alkalmas, de ismeretlen adományozókból álló külföldi csoporttal

²² Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

- nem tudja előre, hogy a transzplantáció hol történik, és/vagy kik lesznek külföldi donorok
- személyes meghívást kapott egy transzplantációs szakembertől külföldön történő átültetésre
- kérték, hogy felülvizsgálás céljából küldjön külföldre orvosi vizsgálati eredményeket²³

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet ajánl fel:

- (online) kapcsolatban kell lennie olyan személlyel és/vagy céggel, aki külföldi szervadományozást hirdet/szervez
- nem kap semmilyen, helytelen, vagy félrevezető információt a műtét előtti és utáni kockázatokról és/vagy a műtét időtartamáról
- nem tudja, kik lesznek a külföldi kedvezményezettek
- nincs (egyértelmű) motiváció az adományozáshoz
- lennie kell egy rokonának/ismerősének, aki korábban adott el szervet²⁴

3.3.2. Szállítás, beléptetés

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- ugyanarra a célpontra egy vagy több olyan személlyel utazik együtt, akik látszólag nem ismerik egymást
- orvosi háttérrel rendelkező személy kíséri
- úgy tűnik fél valakitől, aki kíséri őket (például izzad, remeg, nem beszél)
- fizikai panaszoktól szenved (például fájdalom a szerv beültetésének vagy eltávolításának a területén)
- nem szervezte meg saját utazását és/vagy nem tudja az érkezési helyét
- jelentős mennyiségű készpénzt tart magánál
- orvosi jelentéssel és/vagy orvosi kezelésre vonatkozó meghívóval rendelkezik
- külföldre érkezéskor közvetlenül egy kórházba vagy klinikába utazik²⁵

3.3.3. Dokumentumok

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- valaki mástól kapja meg az utazási és/vagy személyi igazolványát
- a külföldi utazás vagy belépés ideje alatt nem tartja magánál a saját utazási vagy személyi igazolványát
- nemrégiben kiállított és/vagy hamisnak látszó személyazonosító okmányokkal rendelkezik

---

²³ Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

- olyan utazási okmányokkal rendelkeznek, amelyek nem felelnek meg az utazás céljának²⁶

3.3.4. *Elszállásolás:*

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- egy egészségügyi szakember, vagy kórház/klinika elszállásolása alatt áll
- ugyanazon a szálláson együtt helyezkednek el
- nem hagyhatja el, vagy nem tudja elhagyni egyedül a szállást
- kísérik őt, amikor a kórházba/klinikára megy, és onnan visszatér
- nem tudja a szállás helyét
- a szálláshelyén orvosok általi fizikai vizsgálatokon, vér- vagy egyéb vizsgálatokon vesz részt²⁷

3.3.5. *Transzplantáció*

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- nem kapott előzetes orvosi szűrést (szülőföldjükön)
- nagyon rövid időn belül (2 hét - 2 hónap) esik át az átültetési eljárásról külföldön
- nem tudja az érintett kórház/klinika és/vagy transzplantációs szakemberek helyét és/vagy nevét
- nem írt alá hozzájárulási nyilatkozatokat
- analfabéta és/vagy az aláírt dokumentumokat nem az anyanyelvén írtak vagy magyaráztak el
- van egy potenciálisan alkalmas, ismeretlen donorokból álló csoport
- rendelkezik olyan dokumentumokkal, amelyekben az adományozó-kedvezményezett kapcsolatot „független” -ről „függőre” változtatták
- állításuk szerint ismerik egymást, de valójában nem lépnek kapcsolatba és nem mutatnak érdeklődést egymás iránt az átültetés előtt és/vagy után
- azt állítja, hogy kapcsolatban állnak az adományozóval vagy a recipienssel, de egymással ellentmondó történettel állnak elő a kapcsolatukat illetően, vagy azt a benyomást keltik, hogy utasítást kaptak arra, hogy mutassák be a kapcsolatukat
- nem kapott semmilyen vagy pedig helytelen, félrevezető információt a műtét előtti és utáni kockázatokról és/vagy a műtét időtartamáról
- nem tudta átgondolni és/vagy nem kapott lehetőséget arra, hogy elálljon a műtétől
- láttak más külföldiekkel a kórházban/klinikán (csoportban érkeztek)

---

²⁶ Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

²⁷ Uo.

- egy másik személy kíséretében járt a kórházba/klinikára, aki ragaszkodott a nevükben feltett kérdések megválaszolásához és/vagy az orvosi személyzettel folytatott összes beszélgetés lefordításához
- olyan kórházban/klinikán kezelték, ahol dialízis gép vagy más szükséges orvosi eszköz nem állt rendelkezésre
- nincs (egyértelmű) motiváció az adományozáshoz
- jellemzően a donor/recipiens pár formájában jelenik meg, amely általában egy (külföldi) fiatalabb donorból és (külföldi) idősebb recipiensből áll²⁸

3.3.6. Utógondozás

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- bejelentkezés nélkül jelenik meg egy helyi kórházban beültetett vagy eltávolított szervvel
- nem kapott megfelelő orvosi utógondozást és/vagy szükséges gyógyszert
- egy másik kórházban/klinikán részesült utógondozásban, nem pedig ott, ahol a transzplantáció történt
- hiányzik a zárójelentés és/vagy a (külföldön) a műtétről szóló egyéb információ az egészségügyi nyilvántartásban, például a kórház/klinika neve, a transzplantációs szakemberek és/vagy a szerv forrása
- vonakodik megosztani információkat arról, hogy hol és hogyan történt a műtét
- vonakodik megosztani a recipiennel vagy az adományozóval való kapcsolatukra vonatkozó információkat
- a külföldi műtétből való visszatérésekor fertőzéssel, szövődeményekkel (pl.: HBV, HBC, HCV, PCP, HIV, CMV, TB, malária) rendelkezett
- érzelmi stressz/panaszok, például szégyen, megbélyegzés és sajnálkozás jeleit mutatja szervének eltávolításával kapcsolatban²⁹

3.3.7. Pénzügy

Az a személy, aki a THBOR-on keresztül szervet kap/szállít, vagy kapott/szállított:

- azt állítja, hogy a szervért cserébe pénzt fognak fizetni/elfogadja, vagy fizettek/fogadott el
- nem kapta meg azt az összeget, amiben megállapodtak
- fizették a felvételi, szállítási és elszállásolási díjakat, amelyeket közvetlenül a személy szervadományozásért cserébe járó jövedelméből vontak le
- abban állapodtak meg, hogy részletekben kell fizetniük, vagy fognak fizetni (a művelet előtt)

---

²⁸ Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

²⁹ Uo.

- (készpénzben) fizetett a szervért vagy szervátültetésért a donornak, orvosnak és/vagy más közreműködőknek
- nem ismeri annak a személynek a nevét, aki fizetett, vagy akinek fizetett
- közvetítő személyen vagy intézményen keresztül fizettek
- fizetés után nem kapott nyugtát.³⁰

4. Szervkereskedelem

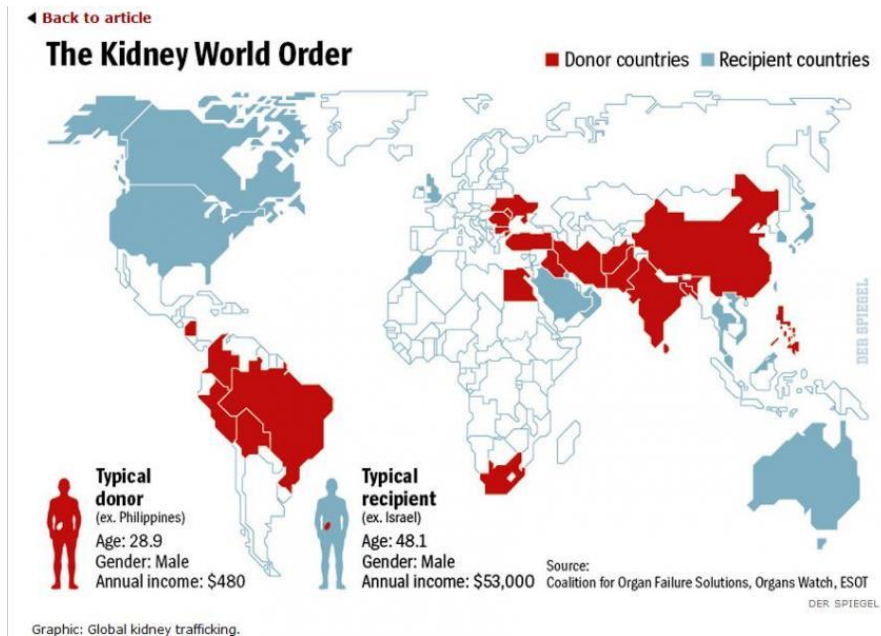
2014-ben az Európa Tanács által elfogadott szervkereskedelem elleni egyezményben is definiált a szervkereskedelmet. Ezen egyezmény szerint a szervkereskedelem az, amikor a következő tevékenységek egyikét szándékosan követik el:

- Emberi szervek eltávolítása élő, vagy elhunyt donortól, ahol a szerv eltávolítása az élő, vagy elhunyt donor szabad, tájékozott és konkrét hozzájárulása nélkül hajtják végre, vagy az elhunyt donor esetében a belföldi jog által meghatározott engedély nélkül kerül eltávolításra;
- az adott szerv beültetése, vagy beültetéstől eltérő célra történő felhasználása
- az adott szerv előkészítése, megőrzése, tárolása, szállítása, elfogadása, importálása és exportálása
- a fent említett bűncselekmények esetén bűnrészesség, vagy bűnpártolás, vagy e bűncselekmények bármelyikének szándékos kísérlete
- szervdonor vagy recipiens felbujtása és toborzása, melynek során pénzügyi haszonban vagy hasonló előnyben részesül a toborzó, felbujtó vagy harmadik személy
- közvetlen vagy közvetett jogtalan előny ígérete, ajánlása vagy adása egészségügyi szakembernek, köztisztviselőnek, vagy a magánszektorban létesített intézményben dolgozó személyek számára, azzal a céllal, hogy ezen személy az emberi szerv eltávolítását vagy beültetését illegális módon segítsék vagy végrehajtsák
- az egészségügyi szakemberek, köztisztviselők vagy a magánszektorban létesített intézményben dolgozó személyek által bármilyen jogtalan előny kérése, vagy elfogadása abból a célból, hogy az emberi szerv eltávolítását vagy beültetését illegális módon segítsék vagy végrehajtsák.³¹

---

³⁰ Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)

³¹ <http://hottproject.com/about-the-crime/other-crimes/trafficking-in-organs.html>, (2019.10.29.)

2. ábra: A donor országok, valamint a fogadó országok
forrás: Susan Scutti: *Organ Trafficking: An International Crime Infrequently Punished* Jul 9, 2013

Tipikusan szervkereskedelem tárgya a vese és a máj. Az Egyesült Nemzetek Szervezete által készített jelentés szerint "a szervkereskedelem olyan bűncselekmény, amely három nagy kategóriába sorolható". A szervkereskedelem első kategóriájában az emberkereskedők arra kényszerítik, vagy arra veszik rá megtévesztéssel az áldozatokat, hogy adják át a szervüket. A második kategóriában az áldozatok hivatalosan vagy informálisan megállapodnak abban, hogy eladják egy szervüket, de nem fizetnek érte, vagy kevesebbet fizetnek a megígért árnál. A harmadik kategóriában pedig kiszolgáltatott embereket (pl.: migráns munkavállalókat, hajléktalanokat, írástudatlanokat) olyan betegség miatt kezelnek, amely esetleg még nem is létezik, így majd szerveiket a tudásuk nélkül eltávolítják.³²

2012-ben a *The Guardian* arról számolt be, hogy "a vesék illegális kereskedelme olyan szintre emelkedett, hogy a becsült emberi szervek bevonásával körülbelül 10 000 fekete piaci műveletre kerül sor évente". A 2008-as gazdasági visszaesés óta a szervkereskedelem gyakorisága nőtt.³³

2010-ben a 106 879 ismert szervátültetési művelet közül az illegálisan szerzett szervekkel végzett műveletek akár 10 százalékot is elérhették. "A WHO becslése szerint a szervátültetés jelenleg a globális szükségletnek csak 10% -át fedezi" mondta Dr. Luc Noel az Egészségügyi Világszervezet (WHO) részéről.³⁴

³² Susan Scutti: *Organ Trafficking: An International Crime Infrequently Punished* Jul 9, 2013. https://www.medi_caldaily.com/organ-trafficking-international-crime-infrequently-punished-247493 (2019.11.02.)

³³ Uo.

³⁴ Uo.

A szervkereskedelem áldozatai rendszerint a veszélyeztetett csoportokból kerülnek ki (pl. olyanok, akik mélyszegénységben élnek) és a szervkereskedők gyakran egy nagyobb, transznacionális hálózat tagjai.³⁵

5. Legális szervátültetés

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény XI. Fejezete szabja meg a szerv- és szövetátültetés kereteit.

Az egészségügyi törvény kimondja, hogy az „átültetés céljára elsősorban halottból eltávolított szervet és szövetet kell felhasználni”³⁶

A hatályos szabályozás értelmében „Élő személy testéből más személy testébe történő átültetés céljára csak a következő szerveket, szöveteket szabad eltávolítani:

- olyan páros szerv egyikét, amelynek eltávolítása nem okoz súlyos és maradandó fogyatékoságot,
- olyan szerv részletét (szervszegment), amelynek eltávolítása esetén a szerv jelentősebb funkciókiesés nélkül működik tovább;
- regenerálódó szövetet.”³⁷

„Szerv, illetve szövet adományozása kizárólag ellenérték nélkül történhet.”³⁸

„Halottból szerv, illetve szövet eltávolítására átültetés céljából akkor kerülhet sor, ha az elhunyt életében ez ellen nem tett tiltakozó nyilatkozatot.”³⁹

6. A szervek eltávolítása céljából történő emberkereskedelem megelőzésének lépései

- A mai napig nem áll rendelkezésre elegendő információ az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelemmel kapcsolatban, mely szükségessé teszi a fokozott adatgyűjtést és kutatást.
- Az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem szorosan összefügg a szervkereskedelemmel. Ennek következtében fokozottabb együttműködésre van szükség a szervekkel összefüggő bűncselekmények elleni küzdelemben részt vevő szereplők, például az egészségügyi szervezetek és az áldozatokat támogató szolgálatok, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemben részt vevő szereplők, például a büntető igazságszolgáltatás ágazata között.
- A bűnüldöző szervek élen járnak az emberkereskedelem áldozatainak és az emberkereskedőknek az azonosításában. A rendőröknek, valamint a vám- és határőrizeti tisztviselőknek olyan képzést kell biztosítani, amely felkészíti őket a potenciális és a tényleges áldozatok, valamint a szervkereskedelem és

---

³⁵ https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

³⁶ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 203. § (1)

³⁷ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 205. § (1)

³⁸ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 207. § (1)

³⁹ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 211. § (1)

az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem elkövetőinek azonosítására.

- Az emberkereskedelem elleni küzdelem kapcsán az áldozatok védelme és támogatása kiemelkedően fontos. A szervek eltávolítását túlélőknek nyújtott támogatási szolgáltatásoknak ezért az emberkereskedelem áldozatainak támogató szolgálataival együtt kell működniük.⁴⁰

7. Összefoglalás

„Az emberkereskedelmen belül kisebb mértékű, de az estek száma alapján egyre növekvő tendenciát mutat a szervkereskedelemre irányuló emberkereskedelem.”⁴¹

Az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem áldozatait kiszolgáltatott csoportokból választják ki (például súlyos szegénységben szenvednek).⁴²

Az emberi test tiltott felhasználása céljából elkövetett emberkereskedelem szorosan összefügg a szervkereskedelemmel. Ennek következtében fokozottabb együttműködésre van szükség a szervekkel összefüggő bűncselekmények elleni küzdelemben részt vevő szereplők, például az egészségügyi szervezetek és az áldozatokat támogató szolgálatok, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemben részt vevő szereplők, például a büntető igazságszolgáltatás ágazata között.⁴³

---

⁴⁰https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

⁴¹ Mihalkó – Nagy – Szabó, i.m. p. 71.

⁴²https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-19.pdf, p. 1. (2019.10.29.)

⁴³ Uo.

Felhasznált irodalom

1. Dávid Tóth – László István Gál – László Kőhalmi: Organized Crime in Hungary. In: Journal of Eastern-European Criminal law. 2015/1. pp. 22-27.
2. Gál István László: A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarország Új Büntető Törvénykönyvében. In: Terror & Elhárítás 2013/1. pp. 83-124.
3. GRETA: Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezménye Magyarország által történő végrehajtásáról szóló jelentés <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680631c48>, (2019.12.29.)
4. Jessica de Jong – Frederike Ambagtsheer: Indicators to Identify Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4946497/>, (2019.10.29.)
5. Kőhalmi László: A migráció és kriminalitás néhány összefüggése. In: Jura, 2016/1. pp. 94-99.
6. Mihalkó Viktória – Nagy Beáta – Szabó Mónika: Az emberiség tragédiája. Budapest, Conint-Print Kft., 2017.
7. Nagy Melánia: Az Iszlám Állam felemelkedése. In: Jura, 2018. (24. évf.) 1. sz. pp. 377-387.
8. Nagy Zoltán András: XVIII. fejezet. Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. pp. 111-126.
9. Serbakov Márton Tibor A terroristák internethasználata In: Büntetőjogi Szemle 2018/2. pp. 85-93.
10. Susan Scutti: Organ Trafficking: An International Crime Infrequently Punished Jul 9, 2013. <https://www.medicaldaily.com/organ-trafficking-international-crime-infrequently-punished-247493>, (2019.11.02.)
11. Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs. 2014. pp. 286-296.

Serbakov Márton Tibor*: Az Iszlám Állam finanszírozási forrásai

Lektorálta: Prof. Dr. Gál István László

Bevezetés

Az Europol 2019-es Terrorism Situation and Trend Reportja (TE-SAT) szerint 2018-ban az EU-tagállamokban elkövetett terrorcselekmények többségének elkövetéséhez semennyi vagy csupán minimális finanszírozásra volt szükség, azok előkészítésükben és végrehajtásukban kifinomulatlanok voltak. A jelentés szerint az elkövetők maguk különböző módokon, nyomok hagyása nélkül képesek voltak az ilyen akciók elkövetéséhez szükséges anyagi forrásokat biztosítására. Amikor csak külső anyagi forrásokra van szükségük, a terroristák különböző módszerekhez folyamodnak, melyek bonyolultságukban az egyszerűtől a rendkívül összetettig (Lásd például az al-Kassám Brigádok, a Hamász katonai szárnyának felhívását a támogatói számára, Bitcoin-os közösségi finanszírozásra.¹) terjednek.² Egyetértek Gál gondolataival a magyar jelennel kapcsolatban: „Magyarországon az illegális tömeges migráció³ és a terrorizmus két olyan veszélyfaktor, amely szerencsére de facto még nincs jelen a mindennapokban, de fel kell készülnünk rá, és mindent meg kell tenni a megelőzés, a biztonság fokozása érdekében.”⁴

Jelen tanulmányban az Iszlám Állam⁵, mely napjaink talán legveszélyesebb terrorszervezete⁶, finanszírozási forrásainak bemutatásával azt kívánom szemléltetni, hogyan jut pénzhez korunkban egy nagyobb terrorszervezet, továbbá rá kívánok világítani, miként járul hozzá a terrorizmus elleni harchoz az egyes terrorszervezetek pénzszerzési forrásainak, módszereinek ismerete.

1.A terrorizmus finanszírozás alapjai

---

* doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

¹ Fanusie, Yaya: Hamas Military Wing Crowdfunding Bitcoin

<https://www.forbes.com/sites/yayafanusie/2019/02/04/hamas-military-wing-crowdfunding-bitcoin/#306575c34d7f> (2019. 12. 30.)

² Europol's 2019 EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) p. 17.

³ A migráció és a kriminalitás kapcsolatáról bővebben lásd: Köhalmi László: A migráció és a kriminalitás néhány összefüggése. In: Jura 2016/1. pp. 94-99.

⁴ Gál István László: Korrelációs kapcsolat az illegális migráció és a terrorizmus finanszírozásának volumene között. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.: A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2019. p. 217.

⁵ „A nyugati média az ISIL, vagy ISIS kifejezést használja, ezzel jelezni kívánják, hogy fegyveres szervezetről és nem államról van szó. Ez persze erősen vitatható, sőt nem igaz, mert a szervezet pont az állam létrehozását hangsúlyozza.” Kis-Benedek József: Katonai biztonság Marokkótól Iránig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. p. 246.

⁶ Gál István László: A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2019. p. 151.

Miként definiálhatjuk a terrorizmus⁷ finanszírozását? Gál István László meghatározása szerint: „A terrorizmus finanszírozása azt a tevékenységet jelenti, amelynek során közvetve vagy közvetlenül terrortámadások megvalósításához anyagi eszközöket bocsátanak rendelkezésre.”⁸

Gál a terrorizmus költségeit két oldalról közelíti meg: a terroristák oldaláról (finanszírozási igény) és a társadalom oldaláról (károk és áldozatok). Rávilágít a terrorizmusnak a téma szempontjából talán legfontosabb jellemezőjére: arra, hogy az egyes terrorista akciók elkövetéséhez nincs szükség sok pénzre. Gál a terrortámadások kivitelezéséhez szükséges költségeket három nagy csoportra osztja: műveleti költségek, az adminisztratív költségek és a merénylők családtagjainak adott dotáció.⁹ Ugyan az egyes terrorista akciók relatíve kevés pénzbe¹⁰ kerülnek, viszont a terrorszervezetek működéséhez sokkal nagyobb költségvetésre van szükség. A toborzás, edzőtáborok építése, az élelmezés és szállásolás, az erőszakhoz szükséges eszközök (fegyverek, robbanóanyagok etc.) és a kommunikációs eszközök mind pénzbe kerülnek. A terroristáknak esetleg szüksége lehet még pénzre hivatalos személyek megvesztegetéséhez, és sok csoport illetményt fizet a „visszavonult” tagjainak és a halott terroristák vagy öngyilkos merénylők családjainak. A nagyobb és aktívabb terrorszervezetek költségvetése az évi dollár százmilliókat is elérheti.¹¹

A CIA becslései szerint az al-Kaida fenntartása évente körülbelül 30 millió USD-be került, amit a terrorszervezet majdnem csupán donációkból gyűjtött össze.¹² A 2001. szeptember 11-i terrortámadás az al-Kaidának körülbelül 400.000-500.000 USD-ba került, melyből megközelítőleg 300.000 USD érkezett átutalás formájában a 19 eltérítő egyesült államokbeli bankszámláira.¹³ A közhiedelemmel ellentétben Oszama Bin Laden az al-Kaidát nem a személyes vagyonán vagy üzletek hálózatán keresztül támogatta, hanem a terrorszervezet pénzügyi előadói anyagi forrásokhoz tudatosan és nem tudatosan erre a célra adakozó donoroktól, mecsetektől, szimpatizáló imámoktól és NGO-któl, mint például alapítványoktól jutottak hozzá. A megszerzése után a pénz rögtön elosztásra is került, nem volt tehát egy központi „bank” vagy „hadipénztár”.¹⁴

---

⁷ Lásd bővebben a terrorizmus típusairól: Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab Virág (szerk.): XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2014. pp. 286-296. és Tóth Dávid: The history and types of terrorism. In: Law of Ukraine: Legal Journal:Scientific-practical professional Journal. 2015/1. pp. 1-24.

⁸ Gál István László: A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2019. p. 153.

⁹ Uo.

¹⁰ „... az elmúlt évek nagyobb terrortámadásainak tapasztalatai alapján 8-10.000 USD összegből már komoly akció kivitelezhető...” Forrás: Gál István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. In: Szakmai Szemle 2016/2. p. 94.

¹¹ Freeman, Michael: The Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology. In: Studies in Conflict and Terrorism 2011/6. p. 462.

¹² Roth, John – Greenburg, Douglas - Wille, Serena: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States: Monograph on Terrorist Financing: Staff Report to the Commission. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, Washington D.C. 2004. p. 19.

¹³ John – Douglas. p. 13.

¹⁴ Uo. p. 17.

Az al-Kaida az ellene indított terrorellenes kampányok és a dzsihadista¹⁵ mozgalmon belül, az Iszlám Állam előretörése által jelentett kihívás ellenére komoly ellenálló képességéről tesz tanúbizonyságot, 2019 szeptemberében volt alapításának 31. évfordulója, a történelem egyik leghosszabban működő terrorszervezeteként.¹⁶

Arabinda Acharya találóan fogalmaz a terrorizmus finanszírozásának természetéről: „Ha ma a terrorizmus szívében a radikális ideológia és extrémizmus található, a finanszírozás annak az éltető vére. Az úgynevezett „új terrorizmus” fenyegetése nem csupán a terroristák által használható fegyverekben rejlik, hanem az arra való képességükben is, hogy ezeket a fegyvereket innovatív, diszkrét és komplex adománygyűjtési és pénzáttalási technikákon keresztül megszerezzék és használják. Mint bármely kereskedelmi vállalkozás, a finanszírozáshoz és az áttalás módjaihoz való hozzáférés kritikus a terrorszervezetek fenntartásához, és létfontosságú a tevékenységeik előkészítéséhez és kivitelezéséhez.”¹⁷

Ahogy Bartkó Róbert rávilágít: „Az egyes elhárítási eszközök a terrorista akciókkal együtt fejlődnek, így továbbra is alátámasztódní látszik a mára már „közhelynek” tekinthető állítás, miszerint a bűnözők egy lépéssel mindig a bűnüldöző hatóságok előtt járnak.”¹⁸ A bűnözők, köztük a terrorizmusfinanszírozók és a terroristák is folyamatosan fejlesztik a technikáikat, szívesen használnak egyedi, vagy kísérleti jellegű szolgáltatásokat és termékeket, céljaik elérése érdekében.¹⁹ A terroristák és az őket finanszírozók a pénzügyi források előteremtése, áttalása és használata tekintetében továbbra is kiskapuk és új módszerek után kutatnak.²⁰

Viorel Pasca és Daniela Simona Orza felhívja a figyelmet arra, hogy a terrorista csoportok a műveleteikhez finanszírozásához szükséges bevételszerzési és

---

¹⁵ A vallási indíttatású terrorizmusról bővebben: Köhalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle 2015/7-8. pp. 52-71.

¹⁶ Bergen, Peter - Sterman, David - Salyk-Virk, Melissa: Terrorism in America 18 Years After 9/11. New America, Washington, D.C., 2019. p. 11.
https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Terrorism%20in%20America%2018%20Years%20After%209/11_2019-09-16_183612.pdf (2019. 12. 30.)

¹⁷ Acharya, Arabinda: Targeting Terrorist Financing: International Cooperation and New Regimes. Routledge, London and New York, 2009. p. 7. „If radical ideology and extremism are at the heart of terrorism today, finance is its lifeblood. The threat of the so-called „new terrorism” lies not only in the weapons that the terrorists can yield, but also in their ability to procure and use those weapons through innovative, discreet and complex fund-raising and fund-transfer techniques. Like any commercial venture, access to finance and the means of transfer is crucial for sustenance of terrorist organizations and vital in the formulation and implementation of their activities.” Saját fordítás.

¹⁸ Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2011. p. 68.

¹⁹ McCrossan, Sean: Combating the Proliferation of Mobile and Internet Payment Systems as Money Laundering Vehicles. ACAMS CAMS-FCI, USA, 2015. p. 15.
<https://www.acams.org/wp-content/uploads/2015/08/Combating-the-Proliferation-of-Mobile-and-Internet-Payment-Systems-as-ML-Vehicles-S-McCrossan.pdf> (2019. 12. 30.)

²⁰ Current Efforts by the FATF to Monitor and Take Action against Terrorist Financing
<https://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/fatf-action-against-terrorist-financing-feb-2019.html> (2019. 12. 30.)

pénzátutalási módszerei tekintetében haladnak a modern technológia²¹ új trendjeivel (mint a kriptovaluták és a darknet használata), de a tradicionális módszereket is használják (mint a zakat és hawala).²²

2.A terrorizmus finanszírozás technikái és forrásai²³

A terroristák finanszírozási forrásai tekintetében számos kutatói nézet ismert. Ezek közül csupán néhány releváns szerző kategorizálását mutatom be.

Gál felosztásában a terrorizmus finanszírozásának forrásai és technikái a következők: bűncselekmények elkövetése, adományok és törvényes üzleti tevékenység.²⁴

Ulrich Sieber és Benjamin Vogel egy további forrást ad hozzá Gál felosztásához. Sieber és Vogel szerint a terrorszervezetek finanszírozási forrásai: a donációk, bűncselekmények, prima facie legális üzleti tevékenység vállalkozások segítségével, továbbá egy terület kontrollálásából származó bevétel.²⁵

Freeman a terroristák finanszírozásának forrásait négy általános kategóriába sorolja: állami támogatás/state sponsorship, illegális tevékenységek/illegal activities, legális tevékenységek/legal activities és népi támogatás/popular support. Az állami támogatás sokkal gyakoribb volt a hidegháború idején, az utóbbi években jelentősége nagymértékben csökkent. Az illegális tevékenységeken keresztül jövedelemszerzésbe beletartozik a zsarolás vagy „forradalmi adók”, emberrablás²⁶ és a váltságdíj, lopás, csempészés, kisebb bűncselekmények elkövetése, kalózkodás és áruk hamisítása. A terroristák pénzszerzés céljából gyakran végeznek legális üzleti tevékenységet. Finanszírozási formaként sok terrorista csoport támaszkodik egy szimpatizáló népesség vagy választókerület támogatására. Ebbe beletartoznak a jótékonyági adományok, a külföldön élő szimpatizáló diaszpóra közösségek pénzére való támaszkodás, és a tagdíjak is.²⁷

Bell a terrorizmus finanszírozásának négy forrását különbözteti meg: szimpatizánsoktól érkező hozzájárulás, bűncselekményekből származó bevétel, legális üzleti tevékenységből származó jövedelem, és egy idegen kormány

---

²¹ Bővebben a modern technológia által jelentett kihívásokról a jog területén: Nagy Zoltán András: A jövő tegnap óta tart: A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén. In: Belügyi Szemle 2018/66. pp. 36-55.

²² Pasca, Viorel - Orza, Daniela Simona: Terrorism: between the need for funding and obtaining funding sources. In: Journal Of Eastern-European Criminal Law 2019/1. p. 227.

²³ „A terrorizmus finanszírozásának forrásai és technikái” Gál szóhasználata. Lásd: Gál István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. In: Szakmai Szemle 2016/2. p. 91.

²⁴ Gál István László: Bejelentés vagy feljelentés? : A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok és kötelezettségek. Penta Unió, Budapest etc., 2009. pp. 169-171.

²⁵ Sieber, Ulrich –Vogel, Benjamin: Terrorismusfinanzierung: Prävention im Spannungsfeld von internationalen Vorgaben und nationalem Tatstrafrecht. Duncker & Humblot, Berlin, 2015. p. 10.

²⁶ Az emberkereskedelemtől bővebben lásd: Ripszám Dóra: Kizsákmányolás az emberkereskedelem kapcsán. In: Büntetőjogi Szemle 2019/2. pp. 79-86.

²⁷ Freeman: i.m. pp. 465-470.

támogatásából származó jövedelem. Bell szerint az előbbi négy forrás elméletben négy különböző terrorizmus finanszírozási modell létezését sugallhatja, melyek a következők: a népi támogatásos modell/Popular Support model (ahol a támogatás donációkból érkezik), a bűncselekményekből származó bevételi modell/Criminal Proceeds model (ahol a bevétel bűnözésből származik), a vállalkozói modell/Entrepreneurial model (ahol cégek generálják a bevételt) és az állami támogatásos modell/State Sponsor model (ahol a pénzügyi támogatás idegen államtól érkezik). Ám Bell hozzáteszi, hogy ez a csoportosítás túlegyszerűsítő és félrevezető lenne. Egy kifinomultabb modell, ahol a finanszírozás több forrásból érkezik, és ahol a lehetőség a fő faktor, ami befolyásolja egy adott csoport finanszírozási forrásainak kombinációját, realiztikusabb megközelítés lenne.²⁸

A Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force, FATF) a legfontosabb nemzetközi standard-meghatározó a pénzmosás elleni és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem terén.²⁹ A Pénzügyi Akciócsoportot az 1989-es párizsi G-7 csúcstalálkozón hívták életre.³⁰ Jelenleg 37 tagországból és 2 regionális szervezetből áll.³¹ A 2015. októberi „Emerging Terrorist Financing Risks” FATF jelentés felosztásában a tradicionális terrorizmus finanszírozási módszerek és technikák: a magádonációk, a non-profit szervezetekkel történő visszaélés, ezek rossz célra történő használata, bűnözői tevékenységből származó bevétel, a helyi és diaszpóra lakosságok és cégek zsarolása, emberrablás és váltságdíj, önf finanszírozás, legitim üzleti tevékenység, és a terrorizmus állami szponzorálása.³² Az előbbi tradicionális módszerek és technikák ma is elterjedtek és továbbra is jelentős kockázatot jelentenek.³³ A FATF jelentés szerint az “előretörő terrorizmus finanszírozási fenyegetések és sebezhetőségek”: az idegen terrorista harcosok/foreign terrorist fighters (FTFs), adománygyűjtés a közösségi médián keresztül, új fizetési termékek és szolgáltatások (virtuális fizetőeszközök, előre fizetett/prepaid kártyák, internet-alapú fizetési szolgáltatások), és a természeti erőforrások kizsákmányolása (olaj és gázszektor, bányászati szektor).³⁴

3. Az Iszlám Állam terrorszervezet bevételi forrásai

Az Iszlám Állam az al-Kaida nemzetközi terrorszervezetből vált ki, az Abu Muszab al-Zarqawi vezette Jama' alTawhid wal-Jihad nevű szervezethez tartozott, majd a térség vezető szervezetévé, sok más csoportosulás esernyőszervezetévé vált. Ahogy korábban az al-Kaida, az Iszlám Állam is primus inter pares (első az egyenlők között) terrorista szervezet lett, melynek minden nagyobb terrorcsoport hűségeskütt tett: a

---

²⁸ Bell, R. E.: The Confiscation, Forfeiture and Disruption of Terrorist Finances. In: Journal of Money Laundering Control 2003/2. pp. 106-107.

²⁹ Bergström, Maria: The Global AML Regime and the EU AML Directives: Prevention and Control. In: King, Colin - Walker, Clive - Gurulú, Jimmy (szerk.): The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law. Palgrave Macmillan, London, 2018. p. 35.

³⁰ <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/> (2019. 12. 30.)

³¹ <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> (2019. 12. 30.)

³² FATF REPORT: Emerging Terrorist Financing Risks, Párizs, 2015. pp. 13-20.

³³ Uo. p. 23.

³⁴ Uo. pp. 24-42.

nigériai Boko Haram és a szomáliai al-Shabaab 2015 márciusában, a líbiai Iszlám Fiatalok Súra Tanácsa (Islamic Youth Shura Council) 2014-ben, az afganisztáni tálibok 2015-ben.³⁵

2014 júniusának közepén az ISIS elfoglalta Moszult, az iraki Ninive tartomány székhelyét. A történeteket világ döbbséget értetlenséggel fogadta. Az ISIS hirtelen akkora területre jutott a Közel-Keleten, mint Nagy-Britannia. Az Iszlám Állam alig ezer harcosa könnyűszerrel foglalta el a közép-iraki várost a 30 ezer, amerikaiak által kiképzett iraki katonától és rendőrtől, akik elmenekültek, több tízmillió USD értékű amerikai Humvee harci terepjárót és Abrams harckocsit hagyva hátra.³⁶

Az Iszlám Államot a történelem leggazdagabb terrorszervezeteként szokás jellemezni.

³⁷ Az ISIS 2015-ös összevétele a becslések szerint 1 és 2,4 milliárd USD között volt.³⁸

Az Iszlám Állam szervezete uralmának csúcán 30.000 főt tett ki, és „hibrid”³⁹ (terrorista és katonai) műveleteket, módszereket alkalmazott hibrid finanszírozással (egyres országok Szaúd-Arábia, Katar, Jemen támogatása, olajjövödelmek, adók, emberrablások és a nemzetközi műkincsek kereskedelme).⁴⁰

A FATF „Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)” 2015-ös jelentése szerint az ISIS a jövödelmét elsősorban öt forrásból szerezte, melyek fontossági sorrendben felsorolva a következők: 1. egy terület megszállásából adódó illegális bevétel, mint bankfosztogatás, zsarolás, olajmezők és olajfinomítók kontrollálása, gazdasági eszközök rablása, javak és az ISIS működelési területén áthaladó pénz illegális adóztatása; 2. emberrablás váltságdíjért; 3. donációk, beleértve a non-profit szervezetek általi vagy azokon keresztül kapottakat; 4. anyagi támogatás, mint az idegen terrorista harcosokhoz kötődő támogatás 5. adománygyűjtés modern kommunikációs hálózatokon keresztül.

Ezeknek a bevételeknek az áramlása következetlen volt és mindig eltolódott a gazdasági források elérhetősége és az ISIS elleni koalíciós katonai erőfeszítések

---

³⁵ Resperger István: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége – biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések. In: Resperger István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 73.

³⁶ Weiss, Michael – Hassan, Hassan: Iszlám Állam: A terror hadserege belülről. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2015. p. 13.

³⁷ Clarke, Colin P. - Jackson, Kimberly – Johnston, Patrick B. – Robinson, Eric - J. Shatz, Howard: Financial Futures of the Islamic State of Iraq and the Levant: Findings from a RAND Corporation Workshop. RAND Corporation, Santa Monica, 2017. p. iii.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/conf_proceedings/CF300/CF361/RAND_CF361.pdf (2019. 12. 30.)

³⁸ Uo. p. 8.

³⁹ „A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működelsképtelenné, védtelenné tegyük és akarunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.” Lásd: Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 21.

⁴⁰ Resperger István: Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások. In: Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos-szakmai folyóirata 2018/2. p. 11.

haladásának függvényében.⁴¹ Hadipénztárának oroszánrészt két bevételi forrás generálta: az olaj és az adóztatás (a zsarolást is beleértve).⁴² Változatos képet mutató anyagi forrásaihoz tartozott még a teljesség igénye nélkül: az illegális műkincs-kereskedelem, a feleségnek vagy rabszolgának eladott nőkért és gyerekekéért kapott összegek, továbbá a szervkereskedelem.⁴³

Egy 2017-es International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence és Ernst & Young tanulmány szerint, hat fő bevételi kategóriát emlegetnek gyakran az Iszlám Állam finanszírozásával kapcsolatban: 1. adók és díjak 2. természeti erőforrások 3. emberrablás 4. antikvitások 5. külföldi donációk 6. fosztogatás, elkobzás, bírságok.⁴⁴ A terrorszervezet legfontosabb bevételi forrásai, az adók és díjak, olaj, fosztogatás, lefoglalás, bírságok, mind szorosan kötődnek a területéhez⁴⁵. A tanulmány szerint a külföldi donációk nem jelentősek és az antikvitások eladásából és az emberrablásból szerzett váltságdíj valószínűleg nem számítanak fő bevételi forrásnak. 2014-től 2016-ig az ISIS éves bevétele jelentősen csökkent, az több mint felére esett. A vagyona az 1,9 milliárd USD-t is elérhette, mely 2016-ra már „csak” maximum 870 millió USD-re csökkent. A tanulmány szerint az ISIS azóta nem talált új bevételi forrásokra, amik pótolnák a veszteségeket, és jóslata szerint, ha ezek a trendek továbbra is folytatódnak, akkor az Iszlám Állam „üzleti modellje” hamarosan be fog bukni.⁴⁶

SzírIA keleti részén található Deir ez-Zur kormányzósági (Wilayat al-Kheir) az Iszlám Állam Diwan Bayt al-Mal-jából (pénzügyi minisztérium) származó dokumentumok alapján betekintés nyerhető az ISIS Rabi' al-Awal hónap 1436 AH-i (2014. december 23-tól 2015. január 22-ig) költségvetésébe. A bevételi források a kormányzóságban százalékos arányban a következőképp bonthatók le: olaj és gáz: 27,7%, elektromosság: 3,9%, adók: 23,7 %, lefoglalások: 44,7%. A kiadások fő része a katonai fenntartásokra, a bázisok költségeire és a harcosok fizetéseire ment el. A kiadások százalékra bontva: a bázisokra költött kiadások: 19,8%, a harcosok fizetése:

---

⁴¹ FATF REPORT: Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL), Párizs, 2015. p. 12.

⁴² Clarke – Jackson – Johnston – Robinson - Shatz: i.m. p. 8.

⁴³ Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam: Terrorizmus 2.0: Történet, ideológia, propaganda. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. pp. 42-45.

⁴⁴ Heißner, Stefan – Neumann, Peter R. - Holland-McCowan, John – Basra, Rajan: Caliphate in Decline: An Estimate of Islamic State's Financial Fortunes. International Centre for the Study of Radicalisation, London, 2017. p. 12.

<https://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Caliphate-in-Delcline-An-Estimate-of-Islamic-States-Financial-Fortunes.pdf> (2019. 12. 30.)

⁴⁵ Az Iszlám Állam területszerzését Resperger Rommel észak-afrikai sikereihez hasonlítja, közel 11-25 ezer km²-t tartott uralma alatt és a lakosság támogatását is élvezi. Resperger István: Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia. In: Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, Wolters Kluwer, Budapest, 2019. p. 42.

⁴⁶ Uo. p. 3.

43,6%, média: 2,8%, iszlám rendőrség: 10,4%, Diwan al-Khimadat (szolgáltatások osztálya): 17,7%, Diwan Bayt al-Mail: segélyösszegek: 5,7%.⁴⁷

4. A „kalifátus” elvesztése után

Az Iszlám Államot 2019 márciusában a Szíriai Arab Köztársaságban katonailag legyőzték.⁴⁸ Baghuz elestével, 2019 márciusában az ISIS földrajzi értelemben vett „kalifátusa” megszűnt létezni, és a terrorszervezet folytatta a főleg rejtett hálózatokba történő átalakulását.⁴⁹

Az ISIS-nek a jelentések szerint nem rendelkezik likvid tőkével ahhoz, hogy műveleteket hajtson végre, ezért új pénzszerzési módokat igyekszik felfedezni. A terrorszervezet új bűnözői tevékenységekbe fog bele, és azokból az összegekből profitál, melyeket legitim vállalkozásokon keresztül generált. A „kalifátus” végével néhány ISIS-es vezető a Szíriai Arab Köztársaságban az ország más területeire szóródott szét, és a terrorszervezet a részükre próbálkozott pénzt utalni, miközben a vezetők lokációját titokban szándékozott tartani. Ez a rendelkezésre álló ISIS-es pénzügyi erőforrások prioritása. Az Iszlám Államnak a becslések szerint 50 és 300 millió USD vagyona maradt a „kalifátus” bevételeiből.⁵⁰

Abu Bakr al-Baghdami, az Iszlám Állam vezetője, 2019. október 26-án felrobbantotta magát, mikor az amerikai erők egy kétórás éjjeli rajtaütés során sarokba szorították, Idlibben, Szíria északi részén.⁵¹ Mark Esper, az USA védelmi minisztere szerint Baghdami halála „egy pusztító csapást jelent az ISIS maradványai számára”.⁵² Egy nappal később Abu Hassan al-Muhajirt, az ISIS szóvivőjét, akit Abu Bakr al-Baghdami valószínű utódjának tartottak, egy amerikai légitámadás ölt meg.⁵³ Anne Speckhard szerint a harcos dzsihádisták azt fogják gondolni, hogy Trump elnök leírásával szemben a vezetőjük „Allahu Akbar!” felkiáltással halt mártírhalált, és azonnal a paradicsomba jutott. Baghdami egyébként a követőit ugyanerre szólította fel. Egyetértek Speckhard-dal, aki szerint Baghdami „mártírhalála” sok ISIS követőt

---

⁴⁷ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: The Archivist: Unseen Islamic State Financial Accounts for Deir az-Zor Province <http://www.aymennjawad.org/17916/the-archivist-unseen-islamic-state-financial> (2019. 12. 30.)

⁴⁸ S/2019/570 Twenty-fourth report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities. United Nations Security Council, 15 July 2019. p. 5.

⁴⁹ Uo. p. 3.

⁵⁰ Uo. p. 7.

⁵¹ Cohen, Zachary: Inside the dramatic US military raid that killed ISIS leader Baghdadi <https://edition.cnn.com/2019/10/27/politics/baghdadi-inside-the-raid-timeline/index.html> (2019. 12. 30.)

⁵² Britton, Bianca: Baghdadi's death: More details emerge from US raid: Defense secretary: Baghdadi's death "marks a devastating blow for the remnants of ISIS" <https://edition.cnn.com/politics/live-news/baghdadi-monday-dle-intl/index.html> (2019. 12. 30.)

⁵³ Hubbard, Ben – Shoumali, Karam: Likely Successor to Dead ISIS Leader Also Reported Killed <https://www.nytimes.com/2019/10/27/world/middleeast/al-baghdadi-successor-reported-killed.html> (2019. 12. 30.)

fog inspirálni, és Baghdadi halála nem jelenti az ISIS végét is.⁵⁴ A terrorszervezet területvesztésével kapcsolatban egyetértek Gergely Péter gondolataival: „... az IÁ területeinek birtokbavétele nem egyenlő a terrorszervezet felszámolásával. Számptalan példa bizonyítja, hogy ezek a szervezetek rendkívül rugalmasan alkalmazkodnak a kialakult helyzethez és átalakítják a működésüket. A ma még többé-kevésbé behatárolható ellenség láthatatlanná válik, és minden egyes levágott feje helyett nyolc újat növeszt, aminek következményeként a világ bármely részén számítanunk kell terrorcselekmények végrehajtására.”⁵⁵ Gergely szerint szuverén, jogi és társadalmi legitimitással is rendelkező kormányzatokra van szükség mind Szíriában, mind Irakban, az Iszlám Állam újjáalakulásának megakadályozásához. A terrorista szervezet jelentette kihívások és fenyegetések nem csupán önmagukban, hanem szélesebb, regionális összefüggéseiben kezelendők. Elengedhetetlen a problémák gyökerének a feltárása és megoldása helyi szinten, mert a rossz kormányzat, a gazdasági nehézségek és a társadalmi rendszeren belüli működési zavarok az egyének és csoportok radikalizálódását segítik elő.⁵⁶

Az ISIS uralmának csúcán az állam működtetése és a hadakozás a terrorszervezetnek rengeteg pénzbe került. Komoly kiadásokat jelentett a tagjainak fizetése, a katonai műveletek, a hadianyag, a szabályozó politikájának és a vallási politikájának betartatása és fenntartása, a vallási rendőrség, a média-műveletei és más egyéb olyan tevékenységei, amelyek az ISIS-nek hivatottak legitimitációt biztosítani. A földrajzi értelemben vett kalifátus végével az Iszlám Állam kiadásai drámaian lecsökkentek. A territórium elvesztésével csökkentek a kormányzás kiadásai. Egy felkelésre való átszerveződésével a terrorszervezet csökkentette a katonai költségeit. Kevesebb tagja miatt és a fizetések kontrollálásával a személyi kiadásai is csökkentek. Az Iszlám Állam még alacsonyabb bevétel és a területvesztés mellett is képes továbbra is komplex terrortámadások elkövetésére. A földrajzi értelemben vett kalifátusa elvesztés után is, amíg az ISIS bevételt képes szerezni, addig továbbra is veszélyt fog jelenteni.⁵⁷

5. Következtetések

Miért fontos a terroristák finanszírozási forrásait és technikáit ismerni? Mert jövőbeli terrortámadások akadályozhatóak meg a terroristák pénzügyi forrásainak áramlásának megakadályozásával és a korábbi terrortámadások finanszírozásának módjainak megértésével.⁵⁸

---

⁵⁴ Speckhard, Anne: Baghdadi Just Confirmed ISIS ‘Martyrdom’ Narrative, Ensuring ISIS Will Live <https://www.icsve.org/baghdadi-just-confirmed-isis-martyrdom-narrative-ensuring-isis-will-live/> (2019. 12. 30.)

⁵⁵ Gergely Péter: Az „Iszlám Állam” és ami utána következik – a konfliktus hatása a biztonságra, a válság megoldásának dilemmái. In: Honvédségi Szemle, 2017/5. p. 58.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Johnston, Patrick B. – Alami, Mona – Clarke, Colin P. – Shatz, Howard J.: Return and Expand? The Finances and Prospects of the Islamic State After the Caliphate. RAND Corporation, Santa Monica, 2019. p. XIV.

⁵⁸ Tracing terrorist finances <https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism/Tracing-terrorist-finances> (2019. 12. 30.)

Egyetértek Gál István László nézeteivel, aki szerint a terroristákat elválni a pénzügyi forrásaiktól nagyon nehéz feladat, de az nem lehetetlen, azzal van értelme próbálkozni. Gál példának hozza, hogy az 1993-as WTC elleni terrortámadás után az egyik elfogott elkövető azt vallotta, hogy csak azért nem használtak nagyobb bombát a terrorcselekmény elkövetéséhez, mert nem volt rá pénzük. Továbbá Gál hozzáteszi, hogy egy terrorszervezet működési költsége messze meghaladja az egyes akciók végrehajtási költségét, ezért egy terrorszervezet megfelelő anyagi erőforrás hiányában elsorvad. Gál nézeteit elfogadva úgy vélem, a terrorszervezetek külső anyagi forrásainak elvágásával érdemes próbálkozni „elsorvasztani”, megfojtani, fenntartásukat anyagilag ellehetetleníteni.⁵⁹

Boda József szerint a nemzetközi terrorizmus elleni hatékony fellépéshez nemzetközi összefogásra van szükség, a felderítést és a hírszerzést pedig a megelőzés leghatékonyabb eszközének tartja, a terrorista szervezeteket pedig el kell vágni a lehetséges finanszírozási forrásaitól, és fel kell készülni a támadások megelőzésére és megakadályozására.⁶⁰ Boda szerint ugyan nemzetbiztonsági szempontból az egyes államok, államcsoportok nemzetközi összefogása⁶¹ a nemzetközi terrorizmus ellen sokat jelent, de annak fenyegetése az Iszlám Állam felszámolása után sem fog eltűnni.⁶²

Véleményem szerint a terrorizmus elleni hatékony küzdelemhez fontos az egyes terrorszervezetek finanszírozási forrásainak és módszereinek vizsgálata és pontos és naprakész ismerete ahhoz, hogy kidolgozható legyen egy hatékony stratégia, általánosságban a terrorszervezetek, és célzottan egy bizonyos terrorszervezet fenntartásának anyagi szempontból történő ellehetetlenítésére, azok finanszírozási forrásaiktól való elvágásával.

---

⁵⁹ Gál István László: A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2019. p. 154.

⁶⁰ Boda József: A terrorizmus rövid története és az ellene való fellépés lehetőségei. In: Rendvédelem-történeti Füzetek, 2007/16. p. 47.

⁶¹ „Korunkban már mind a technikai, mind egyéb szakmai feladatok terén már nehezen elképzelhető, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok széles körű együttműködési felületek és kapcsolatok nélkül hatékonyan hajtsák végre feladataikat. Itt kell megemlíteni egyrésről a titkos információgyűjtés ellátásához, az infokommunikációs környezet fejlődéséhez kapcsolódó hírközlési és infokommunikációs szolgáltatókkal való együttműködések, de itt jelennek meg a műszaki-tudományos, ipari együttműködési felületek is, amelyek többek között a fejlesztések és az eszközrendszerek kialakítása terén kaphatnak különös jelentőséget. Másrésről pedig nagy szükség van a biztonsági környezet változására (pl. terrorizmus) reagáló nemzeti és gyakran nemzetközi szintre kiszélesedő szakmai együttműködésekre és információcserét biztosító kapcsolatokra.” Lásd: Boda József – Dobák Imre: Titkosszolgálatok fejlődése – technikai szemmel. Nemzetbiztonsági Szemle, 2016/4. p. 20.

⁶² Boda József: A XXI. század nemzetbiztonsági kihívásai. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.:) Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX.: A XXI. SZÁZAD BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAI. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2018. p. 10.

Felhasznált irodalom

1. Acharya, Arabinda: Targeting Terrorist Financing: International Cooperation and New Regimes. Routledge, London and New York, 2009.
2. Al-Tamimi, Aymenn Jawad: The Archivist: Unseen Islamic State Financial Accounts for Deir az-Zor Province, <http://www.aymennjawad.org/17916/the-archivist-unseen-islamic-state-financial> (2019. 12. 30.)
3. Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2011.
4. Bell, R. E.: The Confiscation, Forfeiture and Disruption of Terrorist Finances. In: Journal of Money Laundering Control 2003/2. pp. 105-125.
5. Bergen, Peter - Sterman, David - Salyk-Virk, Melissa: Terrorism in America 18 Years After 9/11. New America, Washington, D.C., 2019. p. 11. https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Terrorism%20in%20America%2018%20Years%20After%209/11_2019-09-16_183612.pdf (2019. 12. 30.)
6. Bergström, Maria: The Global AML Regime and the EU AML Directives: Prevention and Control. In: King, Colin - Walker, Clive - Gurulú, Jimmy (szerk.): The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law. Palgrave Macmillan, London, 2018. p. 35.
7. Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam: Terrorizmus 2.0: Történet, ideológia, propaganda. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.
8. Boda József – Dobák Imre: Titkosszolgálatok fejlődése – technikai szemmel. In: Nemzetbiztonsági Szemle, 2016/4. pp. 17-25.
9. Boda József: A terrorizmus rövid története és az ellene való fellépés lehetőségei. In: Rendvédelem-történeti Füzetek, 2007/16. pp. 46-51.
10. Boda József: *A XXI. század nemzetbiztonsági kihívásai*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX.: A XXI. SZÁZAD BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAI. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2018. p. 10.
11. Britton, Bianca: Baghdadi's death: More details emerge from US raid: Defense secretary: Baghdadi's death "marks a devastating blow for the remnants of ISIS" <https://edition.cnn.com/politics/live-news/baghdadi-monday-dle-intl/index.html> (2019. 12. 30.)
12. Clarke, Colin P. - Jackson, Kimberly – Johnston, Patrick B. – Robinson, Eric - J. Shatz, Howard: Financial Futures of the Islamic State of Iraq and the Levant: Findings from a RAND Corporation Workshop. RAND Corporation, Santa Monica, 2017. p. iii. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/conf_proceedings/CF300/CF361/RAND_CF361.pdf (2019. 12. 30.)
13. Cohen, Zachary: Inside the dramatic US military raid that killed ISIS leader Baghdadi <https://edition.cnn.com/2019/10/27/politics/baghdadi-inside-the-raid-timeline/index.html> (2019. 12. 30.)
14. Current Efforts by the FATF to Monitor and Take Action against Terrorist Financing <https://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/fatf-action-against-terrorist-financing-feb-2019.html> (2019. 12. 30.)

15. Europol's 2019 EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) p. 17.
16. Fanusie, Yaya: Hamas Military Wing Crowdfunding Bitcoin <https://www.forbes.com/sites/yayafanusie/2019/02/04/hamas-military-wing-crowdfunding-bitcoin/#306575c34d7f> (2019. 12. 30.)
17. FATF REPORT: Emerging Terrorist Financing Risks, Párizs, 2015. pp. 13-20.
18. FATF REPORT: Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL), Párizs, 2015. p. 12.
19. Freeman, Michael: The Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology. In: Studies in Conflict and Terrorism 2011/6. pp. 461-475.
20. Gál István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. In: Szakmai Szemle 2016/2. pp. 81-98.
21. Gál István László: A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2019.
22. Gál István László: Bejelentés vagy feljelentés? : A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok és kötelezettségek. Penta Unió, Budapest etc., 2009.
23. Gál István László: Korrelációs kapcsolat az illegális migráció és a terrorizmus finanszírozásának volumene között. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.: A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2019. p. 217.
24. Gergely Péter: Az „Iszlám Állam” és ami utána következik – a konfliktus hatása a biztonságra, a válság megoldásának dilemmái. In: Honvédségi Szemle, 2017/5. pp. 46-60.
25. Heißner, Stefan – Neumann, Peter R. - Holland-McCowan, John – Basra, Rajan: Caliphate in Decline: An Estimate of Islamic State's Financial Fortunes. International Centre for the Study of Radicalisation, London, 2017. p. 12.
26. <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/> (2019. 12. 30.)
27. <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> (2019. 12. 30.)
28. Hubbard, Ben – Shoumali, Karam: Likely Successor to Dead ISIS Leader Also Reported Killed <https://www.nytimes.com/2019/10/27/world/middleeast/al-baghdadi-successor-reported-killed.html> (2019. 12. 30.)
29. Johnston, Patrick B. – Alami, Mona – Clarke, Colin P. – Shatz, Howard J.: Return and Expand? The Finances and Prospects of the Islamic State After the Caliphate. RAND Corporation, Santa Monica, 2019. p. XIV.
30. Kis-Benedek József: Katonai biztonság Marokkótól Iránig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.
31. Kőhalmi László: A migráció és a kriminalitás néhány összefüggése. In: Jura 2016/1. pp. 94-99.
32. Kőhalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle 2015/7-8. pp. 52-71.
33. McCrossan, Sean: Combating the Proliferation of Mobile and Internet Payment Systems as Money Laundering Vehicles. ACAMS CAMS-FCI, USA, 2015. p. 15. <https://www.acams.org/wp-content/uploads/2015/08/Combating-the-Proliferation-of-Mobile-and-Internet-Payment-Systems-as-ML-Vehicles-S-McCrossan.pdf> (2019. 12. 30.)

34. Nagy Zoltán András: A jövő tegnap óta tart: A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén. In: *Belügyi Szemle* 2018/66. pp. 36-55.
35. Pasca, Viorel - Orza, Daniela Simona: Terrorism: between the need for funding and obtaining funding sources. In: *Journal Of Eastern-European Criminal Law* 2019/1. pp. 227-240.
36. Resperger István: Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia. In: Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban*. Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, Wolters Kluwer, Budapest, 2019. p. 42.
37. Resperger István: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége – biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések. In: Resperger István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 73.
38. Resperger István: Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások. In: *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos-szakmai folyóirata* 2018/2. p. 11.
39. Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
40. Ripszám Dóra: Kizsákmányolás az emberkereskedelem kapcsán. In: *Büntetőjogi Szemle* 2019/2. pp. 79-86.
41. Roth, John – Greenburg, Douglas - Wille, Serena: *National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States: Monograph on Terrorist Financing: Staff Report to the Commission*. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, Washington D.C. 2004. p. 19.
42. S/2019/570 Twenty-fourth report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities. United Nations Security Council, 15 July 2019. p. 5.
43. Sieber, Ulrich –Vogel, Benjamin: *Terrorismusfinanzierung: Prävention im Spannungsfeld von internationalen Vorgaben und nationalem Tatstrafrecht*. Duncker & Humblot, Berlin, 2015.
44. Speckhard, Anne: *Baghdadi Just Confirmed ISIS 'Martyrdom' Narrative, Ensuring ISIS Will Live* <https://www.icsve.org/baghdadi-just-confirmed-isis-martyrdom-narrative-ensuring-isis-will-live/> (2019. 12. 30.)
45. Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab Virág (szerk.): *XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai*. PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2014. pp. 286-296.
46. Tóth Dávid: The history and types of terrorism. In: *Law of Ukraine: Legal Journal:Scientific-practical professional Journal*. 2015/1. pp. 1-24.
47. *Tracing terrorist finances* <https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism/Tracing-terrorist-finances> (2019. 12. 30.)
48. Weiss, Michael – Hassan, Hassan: *Iszlám Állam: A terror hadserege belülről*. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2015.

Szabolcs Diósi*: The rise of algorithmic decision-making in the age of Big Data

Reviewed by Dr. Szabó Gábor Ph.D.

1. 'Data is the new oil'¹

In the 21st century, modern information society has entered into the age of 'datafication'. This new era is often characterized by two - still ongoing - technological processes; the emergence and widespread application of tools that can convert human action and other outside phenomena into quantifiable, digitized data, and the unprecedented expansion of general computing power capable of collecting, storing and processing the newly created vast amount of digital information.² This significant increase in computing capacity³ and the availability of ever-expanding datasets together have made it possible to execute novel types of procedures solely relying on automated program-codes: algorithms⁴.

Algorithms themselves, through the practices of profiling, predictive data analysis, and automated assessment, have been present in our life for many years now.⁵ The commercial sector realized the value of those practices relatively early and had started to exploit their potential long before others did. Companies, for instance, make great efforts to gather, purchase, and evaluate huge datasets about users' online activity in order to create digital profiles and send personalized ads to possible future customers.^{6,7} Along with their application as marketing tools, online algorithms are

---

* PhD student, University of Pécs, Faculty of Law, Department of Legal Philosophy and Social Sciences. E-mail: diosi.szabolcs@ajk.pte.hu

¹ In May 2017, the Economist article 'Data is giving rise to a new economy' famously declared that the world's most valuable resource is no longer oil, but data. Available at: <https://www.economist.com/briefing/2017/05/06/data-is-giving-rise-to-a-new-economy> (27 September 2020)

² The term Big Data is generally used to describe both huge datasets and the current technological infrastructure able to process them.

³ According to the often-cited 'Moore's Law'; the computing power of integrated circuits doubles about every two years.

⁴ An algorithm is a sequence of instructions (a finite set of elementary steps) capable of solving various complex tasks and problems

⁵ Zódi Zsolt: Platformok, robotok és a jog. Új szabályozási kihívások az információs társadalomban. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018, p. 74-99.

⁶ These 'Behavioral Marketing' strategies in order to lure new customers and increase purchases – by using the 'tracking, predicting, modifying' model– specifically aim to learn everything about customers and alter their desires. In her book 'The Age of Surveillance Capitalism', Shoshana Zuboff while describing this phenomenon declares a new chapter of market economy (surveillance capitalism) in which consumers' private digital information has permanently become the novel currency.

⁷ In 2016 the Cambridge Analytica scandal revealed that the scope of personalized marketing practices, in addition to commercial advertising, extends to manipulative and malevolent political micro-targeting as well. Examining data from "digital footprints", algorithms are able to deduce users' political preferences (among many other features based on psychographic

regularly deployed – many times without the user's clear understanding of it - as personalized information filterers as well. While sorting, filtering, and ranking most of the content one encounters online (e.g. search engines, personalized news feeds, spam filters), they play an important role in regulating people's digital lives and make the ever-present digital mess seem less chaotic.⁸

But algorithms are frequently used in other areas of our everyday life; they are applied during risk assessment and credit rating procedures routinely run by banks and insurance companies, recruitment firms have begun employing algorithms to select the most suitable candidate for particular job-positions, there is a growing number of trading algorithms used in stock markets, but in recent years various kinds of date-aiding and health-promoting apps driven by algorithms became popular and widespread as well.

Even though profiling systems and recommendation algorithms were first prevalent in the private sector, over the past years, it has become clear that the commercial value of vastly accumulated datasets is insignificant compared to its constantly growing social and political importance. The ever-growing usage of data-driven algorithms in modern public administration constitutes a clear sign of that.

2. Algorithms in public administration

Although the use of Big Data technologies in public administration is still limited, the trend points to broader future applications. As attention is more and more focused on data, mass data collection/processing are starting to become an increasingly important part of administrative practices.

Governments around the world seek to take advantage of data analysis and other Big Data related technologies by linking their databases and collecting, storing, processing all data available to them in more systematic ways. With the huge data sets governments possess, they can gain a more accurate view of their citizens' lives, of how different government bodies, agencies - and their very administration - operate both at central and regional levels⁹ The widespread use of Big Data technologies also creates an opportunity to modernize public administration and provide cheaper, more transparent, and highly personalized public services.

2.1. Implementation in practice

---

profiling) and can influence them with specific tailor-made political messages. (The scandal itself relates to the 2016 U.S. presidential election, when Cambridge Analytica, a policy advisory firm, unknowingly collected sensitive data on more than 87 million Facebook users with the help of an application called This is Your digital life.)

⁸ It is also important to note that in that process, they greatly influence what information could become available and accessible for users – many times without their explicit knowledge, consent, or understanding of it. To describe this practice, Eli Pariser coined the term ‘filter bubble’. The way how algorithms influence what one sees online was revealed - for many users to the first time - in 2012, when Pariser published his book; ‘The Filter Bubble: What The Internet Is Hiding From You’.

⁹ Maciejewski, Mariusz: To do more, better, faster and more cheaply: using big data in public administration. *International Review of Administrative Sciences*, Volume 83, 2016. pp. 123.

Algorithms are already being used in many areas of public administration; their application is starting to spread mainly in areas where large amounts of data are needed to be structured/evaluated in a relatively short period of time, and in cases where emerging problems and hidden errors have to be identified in real time.

2.1.1. Social welfare systems

Since algorithms can identify households that require more attention, and additional help, they are frequently used in various social welfare systems. The administration of distributing and allocating social benefit payments, for instance, is many times executed by automated algorithms only.¹⁰ In those cases, huge amounts of ever-changing data have to be evaluated month by month, which is an unnecessarily long and expensive procedure if done solely by the human workforce. Due to the real-time, accurate data processing, analytical algorithms are more commonly employed in childcare and child-protection systems, too, as they are able to identify – and in some cases predict in advance - households where there is an increased risk of the welfare of children.

Access to public services is also determined more frequently by specific algorithmic systems that can analyze citizens' data and assess whether their digital profile matches the requirements for accessing a particular service. These systems – many times referred to as citizen scoring systems - involve categorizing, rating, and ranking members of the populations according to a variety of datasets.¹¹ Besides assessing access to public services, these citizen scoring systems are mainly used – as it will be demonstrated in the next chapter- to identify particular 'risks' and specific human behaviors.

2.1.2. Law enforcement and criminal courts

From all the areas algorithms are being employed today, their application in law enforcement agencies and criminal courts are considered to be most controversial. The citizen scoring systems used in these fields have received a great deal of attention in recent years – accompanied by heavy criticism.

The National Data Analytics Solution system (NDAS), an algorithmic program designed to help law enforcement agencies, was introduced in the United Kingdom in 2018.¹² Since its launch, police forces in the UK have collected and stored more than one terabyte of data about roughly five million citizens.¹³ By analyzing these datasets,

---

¹⁰ Redden, Joanna: Democratic governance in an age of datafication: Lessons from mapping government discourses and practices. *Big Data & Society*, July-December 2018, pp. 2.

¹¹ Dencik, L., Redden, J., Hintz, A., Warne, H. (2019). The 'golden view': data-driven governance in the scoring society. *Internet Policy Review*. Volume 8, issue 2, pp. 3.

¹² Similar systems have been introduced in other places too; PREDPOL in California, CAS (Crime Anticipation System) in the Netherlands, and SSL (Strategic Subjects List) in Chicago.

¹³ Creating a New Era of Police. West Midlands Police Report (2017). Available at: http://www.excellenceinpolicing.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/EIP17_2-5_Utilising_Data_Science.pdf (14 March, 2020)

the program first lists the people who show potential signs of threat, then ranks them afterward using individual risk scores attached to every profile on the list. Based on this ranking, the algorithm is said to be able to determine the likelihood of possible future crimes. Since the primary objectives of the program include crime prevention, police forces - as a pre-emptive measure – also routinely monitor problematic individuals before any crime would occur.¹⁴

Although the program has proved to be a useful tool in reducing crime rates and helping allocate the limited human and technological resources of law enforcement agencies, its widespread application is still opposed by many. In particular, the crime prevention function of the NDAS system is a matter of concern to its critics, as its use can give rise to potential discriminative practices before any unlawful conduct is confirmed.¹⁵

Algorithmic risk assessment procedures in criminal courts have been another much-disputed area of application.¹⁶ Since its launch the US-based COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) system has served as a base of many judicial decisions. By processing, categorizing, and evaluating data linked to particular cases, the program is able to predict the likelihood of the accused's re-offending.¹⁷¹⁸The algorithm helps judges assess reasonable bail amounts and decide whether sending someone on probation would have merit.

2.1.3. Other areas of employment

In addition to the aforementioned cases, the employment of algorithms have become more and more common in speed monitoring systems¹⁹ and road traffic management, food safety control systems, but many risk assessment procedures executed by national tax authorities are also based on automated algorithmic decisions as well.²⁰ It

---

¹⁴ Baraniuk, Chris: UK police want AI to stop violent crime before it happens. *New Scientist*, Available at: <https://www.newscientist.com/article/2186512-exclusive-uk-police-wants-ai-to-stop-violent-crime-before-it-happens/#ixzz6Aii4zPJ3> (4 December 2019)

¹⁵ Miller, Haven: Are Crime Prediction Analytics Discriminatory or Life-Saving? *Data Driven Investor*, Available at: <https://medium.com/datadriveninvestor/is-crime-prediction-analytics-discriminatory-or-life-saving-efd6d4bae977> (5 December 2019)

¹⁶ See more elaborated discussions on the topic; (Douglas et al., 2017), (Marks & Bowling & Keenan, 2015)

¹⁷ According to a 2016 ProPublica study, the software has three notable weak points; (1) its predicting ability is less accurate than claimed by the proponents of the program (ca. 65%), (2) it showed bias against African-American suspects in most of the cases examined, (3) the program code of the algorithm is a trade secret, it's working principle is hidden even from the ones utilizing it. Details about the findings of the study available at: <https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm> (September 24, 2019)

¹⁸ The COMPASS system developed by Equivant performs the profiling of offenders based on an evaluation of 137-questions.

¹⁹ The Hungarian VEDA system operates on similar principles.

²⁰ The Hungarian National Tax and Customs Administration (NAV) also uses algorithms to identify individuals' and companies' tax avoidance practices.

is worth noting that with the emergence of IoT (Internet of Things), the development of smart infrastructures in cities, and the gradual interconnection of all public data-sensors, the number of those areas is expected to grow significantly.

3. Risks and possible short-comings of algorithmic systems

3.1. The issue of social justice

One regularly discussed risk of the widespread use of algorithms in decision-making processes is the possible reemergence of discriminatory practices²¹ While supporters of algorithm-driven decision-making argue that it excludes human bias and prejudice from their assessment process, the way how algorithms operate suggests they can be only objective and impartial to the extent the data they work with are objective and impartial as well.²² In reality, however, data collected and analyzed by governments and private companies many times consist and reflect past biases and prejudices deeply integrated within the fabrics of society.²³ Big Data related technologies are considered useful because as they analyze and evaluate huge datasets, they can discover and reveal previously unrealized patterns and connections in any given sample.²⁴ Yet recognizing a certain pattern and evaluating it as an inherent structural feature –if the data in question already holds biases - can eventually lead to the unintentional legitimization of previously existing discriminatory practices.²⁵ Therefore, in most cases, the practice of discrimination is not preceded by any deliberate intention; it is the result of the "flawed" nature of data and program-codes. They are more of a 'built-in' consequence of the way some algorithms operate. A well-known example was displayed by a recruiting algorithm used by Amazon group. In 2018 the company revealed they had to stop employing their algorithm because it had begun to recommend almost exclusively male candidates for certain designer positions. Taking into account existing statistics, the algorithm - based on

---

²¹ According to a 2015 report by the US White House, such discriminatory practices are most common in the labor market, health care, education and in risk assessment processes executed by bank and insurance companies. The report also says solving this problem is made difficult because profile and algorithm-based discrimination are not yet widely recognized by the public, so data subjects are often unaware if they become victimized or discriminated against. More about the results of the report: White House Office, Interim Progress Report (2015): Big Data: Seizing Opportunities, Preserving Values. Available at: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=762312> (13 September 2019)

²² Citron, Danielle Keats, Frank Pasquale (2014): The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. Washington Law Review. Volume 89, no.1, 2014. pp. 14.

²³ Redden, Joanna, Jessica Brand: Data Harm Record. Data Justice Lab. Available at: <https://datajustice.files.wordpress.com/2017/12/data-harm-record-djl2.pdf> (17 November 2019)

²⁴ Cukier, Kenneth – Viktor Mayer-Schönberger: Big data - Forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket. Budapest, HVG Könyvek Kiadó, 2014. pp. 63.

²⁵ Barocas, Solon & Andrew D. Selbst: Big Data's Disparate Impact. California Law Review. Volume 104, no. 3, 2016. pp. 671

machine learning - has taught itself since men are over-represented in this field, the gender of a potential future candidate could play an important role in selection. It decided that in order to choose the right employee sticking to the same gender would constitute the best strategy.²⁶ There was no inherent bias in this case; simply, the training data and the program code working together created discriminatory routines.²⁷

3.2. Black box dilemma

The term black box dilemma points to a specific problem, as in many cases, even developers themselves cannot accurately trace how an algorithm has arrived at a particular conclusion. The ramifications of this phenomena challenge the very requirements of transparency and accountability, as well as undermining – especially if used in public administration- the legitimacy of algorithms.

3.2.1. Machine learning

Many times the reason why even programmers - or the actual writers of a specific program code - are not able to understand or predict the outcome of an algorithmic decision is that some algorithm uses machine learning in its operation. In its simplest definition, machine learning implies that the structure of the underlying code of an algorithmic system constantly changes as the program can simultaneously learn from both its historical/training data and its own past assessments based on them.

3.2.2. Opacity

In this context, opacity means that even though an individual is informed of being a subject of a particular decision made by algorithms, the specific underlying mechanisms of how those programs work and came to a conclusion could still stay hidden or simply incomprehensible to that very person.

Burrell distinguishes three categories of algorithmic opacity; intentional, illiterate, and intrinsic.²⁸ Intentional opacity refers to processes that are deliberately kept hidden. One example is when a program code has been used and owned by a private company (e.g., Google's search engine) and, for that reason, is considered a trade secret. Illiterate opacity implies that only a very few percent of the general public can

---

²⁶ Dastin, Jeffrey: Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. Reuters, Available at: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G> (24 April 2020)

²⁷ Another frequent example of a built-in discriminatory practice is linked to the automated assessments of house insurance prices; a customer who lives in a low-income neighborhood burdened with high numbers of burglaries might pay more for his house insurance due to the risk of those burglaries. Because in low-income neighborhoods, people with financial difficulties are overrepresented, those who are the most vulnerable could end up pay more on average.

²⁸ Burrell, Jenna: How the machine 'thinks: Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*. January-June 2016, pp. 3-5.

understand how a program code and its structures are created. Even if the long lines of program-codes would be publicly available, most people do not possess the skill to read or comprehend it. Intrinsic opacity means that some sophisticated program codes are so complex and dynamic – many times were written by groups of highly skilled code-writers –that even programmers can find it challenging to grasp their basic operational entirely.

3.3. Automations

Another challenge is linked to the possible future automation of algorithmic-based systems; as algorithms gradually become automated, the possibility of human revision and supervision could decrease significantly. Citron and Pasquale, building on existing models of military drones (killer robots) differentiate three stages of possible human-machine cooperation.²⁹ These are; human in the loop, human on the loop, and human out of the loop systems.

A human-in-the-loop model relies on algorithms to execute certain tasks, but the process begins only if a human agent deliberately requests or commands them to do so. Human-on-the-loop systems, on the other hand, can work independently. It can assess certain risks, categorize and rank different datasets, recognize hidden relations etc. However, the implementation of a given result – or the rejection of it - would entirely depend on the approval of human agents. Human-out-of-the-loop systems work autonomously; human agents are not needed for the start of any process neither for its implementation.

Since algorithmic-decisions already have direct impacts on people's lives, finding adequate answers to all aforementioned issues is an urgent task.

4. Necessary steps for successful implementation

It is generally true that technology innovates faster than regulatory systems can adapt to it. As regulatory paradigms prevailing present days are not always able to respond appropriately to the new challenges automated decision-making had created (e.g., the lack of transparency and accountability in the way algorithms work, the unclear nature of what rights and obligations subjects of certain algorithmic-decisions have, the risk of the resurgence of discriminatory practices) new approaches and new regulatory frameworks are required.

It is also important to recognize that separate regulations from individual fields of law may not be able to respond successfully to the many possible challenges algorithms and automated decision-making raise. As they affect various areas of everyday life simultaneously, a more comprehensive approach might be needed; consumer protection laws, for instance, can help fight against manipulative behavioral marketing strategies regularly used online, competition law can help prevent the formation of untouchable tech-giants that tend to use personal data in a way contrary

---

²⁹ Citron, Danielle Keats & Frank Pasquale (2014): The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. Washington Law Review. Volume 89, no.1, pp. 6.

to the interests of users, while administrative law can help ensure the rights of citizens to a fair trial and due process in the age of algorithmic governance.

4.1. Privacy and data protection

The most extended human rights debates on automated data processing and algorithmic decision-making are tightly linked to the fields of privacy law and data protection. It became evident that the outdated notion of privacy self-management - mainly aimed to provide individuals the right to exercise control over the use of their personal data and letting them decide for themselves how to share their personal information - is not maintainable anymore. In addition, it is also safe to say that strictly focusing on the restriction of information/data flow in the age of 'datafictions' is a futile effort. Thus the primary focus of privacy law and data protection regulations should shift from expanding the rights of data subjects to defining clear and consistent obligations to data controllers.

In this regard, the European GDPR Regulation³⁰ constitutes a step forward in the right direction. It is also worth mentioning, however, that albeit it aims to address the modern challenges of data protection, artificial intelligence, and algorithmic decision-making in a constructive fashion, in many cases, it is still unable to regulate existing practices effectively. A clear example of this is the GDPR's specific regulation on automated decision-making processes. With such decisions, the first paragraph of Article 22 of the GDPR states;

*'The data subject shall have the right not to be subject to a decision based solely on automated processing, including profiling, which produces legal effects concerning him or her or similarly significantly affects him or her.'*³¹

In this case, the problem is that automated decisions still comprise the so-called "human factor" most of the time. As the decisions are not made solely by automated means, the subject of those specific decisions is not protected by the regulation.³² (For instance, in the case of a bank credit assessment, even though the algorithm decides on the customer's creditworthiness, the decision is ultimately authorized and approved by a bank employee.)

4.2. Beyond regulations

In addition to drafting specific legislation, it may also be necessary to develop independent bodies and procedures that are able to control both the operation and

---

³⁰ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)

³¹ GDPR, Art 22 (1)

³² Szöke, G. László: Big Data and Algorithms in the Public Sector and Their Impact on the Transparency of Decision-Making. Central and Eastern European eDem and eGov Days, 2018. pp. 307.

application of algorithms comprehensively. Efficient complaints procedure for citizens, as well as effective sanctions for violations of the rules, should be established too, in addition to clear policy guidelines and general ethical frameworks for the use and application of algorithms.³³

Another critical task is to raise the level of citizens' data literacy. To successfully adapt to the new realities of the 21st century, the general public needs to have a deeper understanding of the mechanics of the data-driven governance and economy³⁴ and the relevance their personal data has in it.

Many potential challenges related to a wider application of algorithmic decision-making are still unknown. If we want future policies and regulations to respond to those challenges adequately, it is essential to explore the possible social and political implications that entering the new world of 'algocracy'³⁵ would entail. In the last chapter, I attempt to examine two of them.

5. The social and political ramifications of the widespread use of algorithms

5.1. Shift to more authoritarian control

Data-driven algorithmic technologies have the potential to fundamentally change the very notions of what functions of government, limitation of state power, or individual political rights mean today. This change, in addition to the many opportunities, entails serious dangers. One emerging concern relates to the ever-growing data/information asymmetry between states and their citizens. Since advanced data processing technologies, along with the vast amounts of accumulated information, can enhance the monitoring, controlling, and repressive capabilities of governments', citizens can quickly end up being more 'naked' and vulnerable in front of the eyes of their political leaders than ever before.

It is a major challenge for the future that authoritarian and centrally organized societies can benefit far more from the smooth adaptation of new technologies than their democratic counterparts. Their centralized organization, which has been a disadvantage in the 20th century's technological environment, can become an asset in the era of algorithm-based governance. The use of sophisticated data collecting and analyzing systems – such as AI-based surveillance technologies - without legal

---

³³ A study published by the Hungarian K-Monitor, Polish ePaństwo Foundation, Czech and Slovak KohoVolit.eu, Georgian IDFI and Serbian CRTA organizations has come to similar conclusions. Title of the research project: alGOVrithms. Are Citizens Governed by Computer Programs? A brief summary of the results of the research is available at: <https://epf.org.pl/en/wp-content/uploads/sites/3/2019/07/alGOVrithms-Recommendations-EN.pdf> (21 November 2019)

³⁴ See more: White House Office, Interim Progress Report (2015): Big Data: Seizing Opportunities, Preserving Values. Available at: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=762312> (September 13, 2019)

³⁵ John Danaher in his paper 'The Threat of Algocracy' defined the term as: 'any governance system in which computer-coded algorithms structure, nudge, influence, constrain, control (etc.) the behaviour of its human subjects' (Danaher, 2016: 4)

restrictions can be an ideal tool for both maintaining and extending their power.³⁶ As the 'modern/digital authoritarian model' is becoming more and more attractive to many developing countries, state-monitored online censorship, automated surveillance systems, and citizen scoring/ranking³⁷ initiatives are possible future alternatives that many leaders eager to realize. If such widespread technologies are not compatible with fundamental democratic values, they could cause significant damage to the fabrics of contemporary open societies.

5.2 Automated behavioral regulations and the loss of autonomy

Another possible ramification is related to individual autonomy,³⁸ self-determination, and people's collective ability to make independent decisions free from external influences and manipulation.

Building on the vast knowledge gathered in the 20th century, new insights from modern behavioral sciences revealed— among them primarily cognitive psychology and behavioral economics – that people are not as much of rational agents when making decisions as it was thought in the past; much individual decision-making occurs subconsciously, passively and without self-reflection rather than through active, conscious consideration.³⁹ As people's cognitive capacities are flawed and limited in their nature, biases, mental short-comings and cognitive limitations play a big part in the process of decision-making.⁴⁰

Heavily influenced by the findings of behavioral sciences, in 2008, Richard Thaler and Cass Sunstein published a book, titled 'Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness'⁴¹ where they introduced a new approach of behaviorally informed regulations, called nudging.

---

³⁶ Körner, Kevin: Artificial Intelligence, Big Data and the future of democracy. DB research, EU Monitor 2019 edition, Available at: https://www.db.com/newsroom_news/2019/artificial-intelligence-big-data-and-the-future-of-democracy-en-11561.htm (14 January 2020)

³⁷ Today's most advanced (and ambitious) national scoring/ranking system is the Chinese Social Credit System. See more: (Kotska, 2019), or Ohlberg & Shazeda Ahmed & Bertram Lang: The complex implementation of China's social credit system. Available at: https://merics.org/sites/default/files/2020-04/171212_China_Monitor_43_Social_Credit_System_Implementation.pdf (18 May 2020)

³⁸ It is important to note that albeit the concept of autonomy is tightly related to notions of free will, freedom of choice, freedom of thought etc. in its general sense, it is a richer concept than mere freedom itself: in addition to the absence of external interventions it is the clear sensation of agency over one's actions, the sensation of one is more than just an observer or slave of their feelings and desires. It also refers to the capability to reflect on/changes one's own motivations, desires, actions, preferences, and to be able to identify with the new structures continuously.

³⁹ Kahneman, Daniel: Thinking, Fast and Slow. New York, Farrar, Straus and Giroux, 2013, p. 23.

⁴⁰ Few examples of known human biases: anchoring bias, availability heuristics, bandwagon effect, choice-supportive bias, clustering illusion, conformation bias, ostrich effect, placebo effect, reverse effect, selective perception, stereotyping, priming effect etc.

⁴¹ Thaler, Richard & Cass Sunstein: Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness. London, Penguin, 2008.

The writers claim that albeit human decision-making is not always rational at its core, the very process of arriving at a decision itself still shows clear rules and patterns; thus, it is highly predictable. By utilizing well-known biases, it is possible – without limiting one's choices options⁴² – to consciously design a 'choice environment' that is successfully able to steer people's decisions into certain desired directions.

This nudge model - also named libertarian paternalism - was widely experimented with both in public and private spheres during the last decade. The new behaviorally informed regulation policies in the United States, United Kingdom, and Canada were mostly aimed to help people live healthier lives, make wiser decisions concerning their financial matters, and to consume goods and services more sustainably.⁴³ Even though the rise of behaviorally informed policies generated academic discourses about individual freedom, paternalism, and ethical use of state proposed constraints, the implemented public policies were all transparent, stayed very limited in their nature, and kept respecting individual autonomy.

Now, however, with the recent advancement in informational technology, behavioral-based regulation systems can mean a much greater threat. The combination of novel behavioral insights and behavioral-based regulations with Big Data technologies and automated algorithms –some refer to this merger as Hypernudge⁴⁴ - may end up as a tool of effectively manipulate citizens on a scale unprecedented before.

'Hypernudge' differs from its previous form of behaviorally informed policies in many aspects. First, it can develop much more accurate predictive models of the people it aims to nudge; with more data, it can identify and predict citizens' most common biases, behavioral habits, preferences etc. in a detailed, precise fashion. Second, as algorithmic practices - like automated classifications, rating/rankings evaluations, or citizen scoring systems - are being deployed in more and more areas of life, the scope of possibilities these policies offer could grow much broader than current recommendations on how to follow a healthy diet or what retirement plan to subscribe for.⁴⁵ Still the most alarming feature of 'Hypernudging' is the possible future automation of its entire process.

Automated nudges driven by algorithms would constitute an entirely different level of behaviorally informed regulation systems. In this sense, all assessments and

---

⁴² The definition of nudging clearly states it does not intend to limit one's choice options; '...any aspect of the choice architecture that alters people's behaviour in a predictable way without forbidding any options or significantly changing their economic incentives.' (Thaler & Sunstein, 2008:6)

⁴³ For instance, the Obama administration launched its nudge-driven policy plan (Executive Order 13707) in September 2015. The program – titled: Using Behavioral Science Insights to Better Serve the American People – included policies on; promoting retirement security, advancing economic opportunities, improving college access and affordability, assisting job seekers, and promoting health. More about the project's objectives: <https://www.whitehouse.gov/sites/whitehouse.gov/files/images/2016%20Social%20and%20Behavioral%20Sciences%20Team%20Annual%20Report.pdf> (12 April 2020)

⁴⁴ Yeung, Karen: 'Hypernudge': Big data as a mode of regulation by design." In: *Information, Communication and Society*, Volume 20, Number 1, 2017. pp. 118–136.

⁴⁵ Ranchordás, Sofia: Nudging citizens through technology in smart cities. *International Review of Law, Computers & Technology*, Volume 34, 2020. pp. 259

recommendations made for people – e.g., what insurance one is qualified for, what loan offers are available, what online content one should consume, what products to purchase, what news to read, what job one should apply for, what retirement plan one should subscribe for, what person would constitute ideal for dating with etc. - are essentially huge structures of smart nudges that are networked, dynamic and continuously updated in real-time. The once static 'choice environment' that was created to steer peoples' decisions into healthier alternatives now can go through endless configurations and changes many times in a day/hour/minute.⁴⁶ As already seen in some sophisticated behavioral marketing practices today, it could also operate in a highly personalized fashion; algorithms can know their targets better than they know themselves. In addition to that, now, with all the behavioral insights, they also know their cognitive short-comings and mental biases as well. It would entirely depend on the implementers whether all this information would be used with integrity or would be exploited to great extremes.

If implemented with ill intent, nudging could transform into a new level of state paternalism in which exploiting psychological weaknesses in order to manipulate public opinion, influencing votes, or alter societies' collective behavior is the natural mode of operation. But even if there is no specific intent to misuse it, if the automation of the process is not regulated in time and ethical frameworks are not established in advance, the sense of personal autonomy and independent individual decision-making about life choices could decrease significantly. Human behavior could be regulated first with recommendations than with regulations and policies created by automated systems⁴⁷ that would not only know what the subject of those regulations think, feel, and want, but could also alter and manipulate these thoughts feelings and desires without the general public's clear awareness of it.

6. Concluding thoughts

The continuous evolution of technology is one of the primary drivers of human history. However, since this non-stop technological development is inherently void of human-made values, the question of how - and in what form - these innovations would transform societies and institutions depends primarily on their case to case, individual application. In the years to come, our' commitment to open-democratic institutions, respect for the rule of law, and general acceptance of universal human rights can all play important roles in ensuring that modern technologies - and all the new possibilities they bring along – instead of serving a selected few, serve the interests of humanity as a whole.

---

⁴⁶ Yeung, Karen: 'Hypernudge': Big data as a mode of regulation by design." Information, Communication and Society, Volume 20, Number 1, 2017. pp. 123.

⁴⁷ Helbing, D., Frey, B.S., Gigerenzer, G., Hafen, E., Hagner, M., Hofstetter, Y., van den Hoven, J., Zicari, R.V., Zwitter, A.: Will democracy survive big data and artificial intelligence? In: Helbing, Dirk (Ed.) Towards Digital Enlightenment. New York, Springer, 2017. p. 82.

Bibliography

Books

1. Cukier, Kenneth & Viktor Mayer-Schönberger: Big Data - Forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket. Budapest, HVG Könyvek Kiadó, 2014
2. Kahneman, Daniel: Thinking, Fast and Slow. New York, Farrar, Straus and Giroux, 2013.
3. Thaler, Richard & Cass Sunstein: Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness. London, Penguin, 2008.
4. Zódi Zsolt: Platformok, robotok és a jog. Új szabályozási kihívások az információs társadalomban. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018.

Academic Articles

5. Barocas, Solon & Andrew D. Selbst (2016): Big Data's Disparate Impact. *California Law Review*. Volume 104, no. 3, pp. 671-732.
6. Burrell, Jenna (2016): How the machine 'thinks: Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*. January-June 2016, pp. 1-12.
7. Citron, Danielle Keats & Frank Pasquale (2014): The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. *Washington Law Review*. Volume 89, no.1, pp. 1-33.
8. Danaher, John (2016): The Threat of Algocracy: Reality, Resistance and Accommodation: *Philosophy & Technology*, Volume 29, pp. 245–268.
9. Danaher, John, Michael J. Hogan, Chris Noone, Ronan Kennedy, Anthony Behan, Aisling De Paor, Heike Felzmann, Muki Haklay, Su-Ming Khoo, John Morison, Maria Helen Murphy, Niall O'Brolchain, Burkhard Schafer és Kalpana Shanka (2017): Algorithmic governance: Developing a research agenda through the power of collective intelligence. *Big Data & Society*, July December 2017, pp. 1–21.
10. Dencik, L., Redden, J., Hintz, A., Warne, H. (2019). The 'golden view': data-driven governance in the scoring society. *Internet Policy Review*. Volume 8, issue 2, pp. 1-24.
11. Douglas T, Pugh J, Singh I, Savulescu J, Fazel S. (2017): Risk assessment tools in criminal justice and forensic psychiatry: The need for better data. *Eur Psychiatry*. Volume 42, pp. 134-137.
12. Helbing, D., Frey, B.S., Gigerenzer, G., Hafen, E., Hagner, M., Hofstetter, Y., van den Hoven, J., Zicari, R.V., Zwitter, A.: *Will democracy survive big data and artificial intelligence?* In: Helbing, Dirk (Ed.) *Towards Digital Enlightenment*. New York, Springer, 2017.
13. Kostka, Genia (2019): China's social credit systems and public opinion: Explaining high levels of approval. *New media & society*, Volume 21, pp. 1565-1593.

14. Maciejewski, Mariusz (2016): To do more, better, faster and more cheaply: using big data in public administration. *International Review of Administrative Sciences*, Volume 83, pp. 120–135.
15. Marks, Amber, B. Bowling, C. Keenan (2015): Automatic Justice? Technology, Crime and Social Control. *Queen Mary University of London School of Law, Legal Studies Research Paper*, No. 211/2015, pp. 1-34.
16. Ranchordás, Sofia (2020): Nudging citizens through technology in smart cities. *International Review of Law, Computers & Technology*, Volume 34, pp. 254-276.
17. Redden, Joanna (2018): Democratic governance in an age of datafication: Lessons from mapping government discourses and practices. *Big Data & Society*, July-December 2018, pp. 1–13.
18. Szőke, G. László (2018): Big Data and Algorithms in the Public Sector and Their Impact on the Transparency of Decision-Making. *Central and Eastern European eDem and eGov Days*, pp. 301-311.
19. Yeung, Karen (2017): 'Hypernudge': Big data as a mode of regulation by design." *Information, Communication and Society*, Volume 20, Number 1, pp. 118–136.

Reports & Other Articles

20. aGOVrithms-State of Play. Report on Algorithms Usage in Government-Citizens Relations in Czechia, Georgia, Hungary, Poland, Serbia and Slovakia. *ePaństwo Foundation*, Available at: <https://epf.org.pl/en/wp-content/uploads/sites/2019/05/aGOVrithms-State-of-PlayReport.pdf>
21. Big Data: Seizing Opportunities, Preserving Values. Interim Progress Report 2015. *White House Office*, Available at: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=762312>
22. Baraniuk, Chris: UK police want AI to stop violent crime before it happens. *New Scientist*, Available at: <https://www.newscientist.com/article/2186512-exclusive-uk-police-wants-ai-to-stop-violent-crime-before-it-happens/#ixzz6Aii4zPJ3>
23. Creating a New Era of Police. *West Midlands Police Report (2017)*. Available at: http://www.excellenceinpolicing.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/EIP17_2-5_Utilising_Data_Science.pdf
24. Dastin, Jeffrey: Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. *Reuters*, Available at: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G>
25. Körner, Kevin: Artificial Intelligence, Big Data and the future of democracy. *DB research, EU Monitor 2019 edition*, Available at: https://www.db.com/newsroom_news/2019/artificial-intelligence-big-data-and-the-future-of-democracy-en-11561.htm
26. Miller, Haven: Are Crime Prediction Analytics Discriminatory or Life-Saving? *Data Driven Investor*, February 15, 2019. Available at: <https://medium.com/datadriveninvestor/is-crime-prediction-analytics-discriminatory-or-life-saving-efd6d4bae977>

27. Ohlberg, Mareike, Shazeda Ahmed, Bertram Lang (2017): Central planning, local experiments. The complex implementation of China's social credit system. *Merics China Monitor*, Available at: https://merics.org/sites/default/files/2020-04/171212_China_Monitor_43_Social_Credit_System_Implementation.pdf
28. Redden, Joanna & Jessica Brand: Data Harm Record. *Data Justice Lab*. Available at: <https://datajustice.files.wordpress.com/2017/12/data-harm-record-djl2.pdf>
29. Using Behavioral Science Insights to Better Serve the American People - Annual Report 2016. *Social and Behavioral Sciences Team*, Available at: <https://www.whitehouse.gov/sites/whitehouse.gov/files/images/2016%20Social%20and%20Behavioral%20Sciences%20Team%20Annual%20Report.pdf>

Szívós Alexander Roland*: Gondolatok az adózásról - különleges adónemek

Lektorálta: Prof. Dr. Szilovics Csaba

1. Bevezetés

Charles Adams amerikai adótörténészt szavaival élve, nincs olyan társadalom, ahol ne lett volna adózás. Az a sajátos összefüggés, amelyben az adóalany áll az adóztató közhatalommal szemben, olyan régi, mint maga a társadalom.¹ Az adó fogalmi meghatározásának, ideológiai megalapozásának gondolata csak a 16.-17. századok során jelentkezett, annak ellenére, hogy az adózás előképei már sokkal régebbre nyúlnak vissza. Megalapozottan állítható, hogy a jelenlegi értelemben vett adó, már az ókori államok kialakulását, az írott kultúrát megelőzően létezett, és a maihoz hasonló funkciót töltött be.² Amennyiben megvizsgáljuk, hogy az egyes történelmi korokban kik, hogyan, milyen módszerekkel adóztattak, jelentős különbségeket vélünk felfedezni, ugyanakkor állandóan visszatérő elemekkel is találkozunk. Örök érvényű kérdések, hogy az emberek miért fizetnek adót, miért járulnak hozzá tulajdonuk korlátozásához, miért követik az adójogi normákat és miért viselik el az adójogi szankciókat? A jogkövetés számos oka közül talán a legfontosabb, a felismerése annak, hogy az adózás által biztosítjuk az érdekünkben tevékenykedő adóztató közhatalom működéséhez szükséges pénzügyi eszközöket.³

Adott adórendszer vagy egy konkrét adónem igazságossága, méltányossága állandóan felmerülő témája a közteher elvonásnak. Általánosan elfogadott zsinórmérték nem áll a rendelkezésünkre, mivel az igazságos adórendszer standardjai még soha semmilyen államban nem jöttek létre, de vannak olyan nemzetközileg elfogadott elvek, amelyek segítséget adhatnak a megfelelő válaszok kialakításában. Tisztázatlan továbbá az is, hogy milyen fajta igazságosságnak és milyen arányban kell megnyilvánulnia.⁴ Fontosnak tartom kiemelni, hogy az adóztatás igazságosságát a közösségben érzékelhető igazságosság részeként értelmezhetjük.⁵

Az angolszász területről begyűrűző, világválsággá terebélyesedett subprime krízis negatív hatást gyakorolt a nemzeti költségvetésekre⁶, a csökkenő gazdasági teljesítményhez csökkenő adóbevételek társultak. Többek között ennek is köszönhető,

---

* Ph.D. hallgató, PTE-ÁJK Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

¹ Takács György: Rendszeres magyar pénzügyi jog. Grill Könyvkiadó, Budapest, 1936. p. 3.

² Szilovics Csaba: Az adózás őskori eredetéről. Kézirat 2020. p. 1.

³ Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2016. pp. 14-15.

⁴ Ercsey Zsombor: Az Szja- és az Áfa-szabályozás igazságossága a magyar adórendszerben. doktori értekezés, Pécs, 2012. p. 152.

⁵ Szilovics Csaba: Az igazságosság érvényesülése az adóztatásban Az adózás igazságossága – méltányosság – azonosság – optimális adórendszer, In: Pro Futuro 2013/1. p. 54.

⁶ Bányai Dávid: Devizahitelezés veszélyei a jelenlegi szabályozás tükrében. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings, pp. 65-77.

hogy felértékelődött az optimális adórendszer, a hatékony adójogi normák kialakítása iránti igény. Az optimális adórendszert a modern közbevételi rendszerek felépítésével, működésével, ellenőrzésével kapcsolatban megfogalmazott szakmai elvárások halmazának tekinthetjük.⁷ Mint már említettem, az adójogi normák szerepe meghatározó, az optimális adórendszer létrehozásának elsődleges feltétele, a jó minőségű és koherens szabályok megléte. A tanulmány során, olyan különleges adónemeket fogok bemutatni, amelyek ezen elvárásoknak valamilyen okból nem feleltek meg. Elsődleges célom az adójogi jogkövetést csökkentő hibák, hiányosságok feltárása a tárgyalt különleges adónemek elemzésén keresztül.

2. Az adózás történetének vázlatos áttekintése egészen a modern adórendszerek megszületésig

Az adók premodern előképeivel már az őskorban találkozhatunk. A csere, az ajándékozás, a zsákmányszerzés, hadisarcok vagy éppen közmunka mind ilyennek számítottak. Az adók egyik történelmi elődjeként tekinthetünk a szakrális áldozatokra is. Elődeink kezdetben az istenek jóakarátát, gondviselését közvetlenül saját maguk kívánták előremozdítani. Az idő folyamán a közösségekben kialakult egy babonás hiedelem, hogy csupán néhányan vannak azon képességek birtokában, amiknek köszönhetően a túlvilággal kommunikálhatnak. Éppen ezért, egyre több áldozatot az egyház és a papság részére juttattak, akik közvetítő szerepet tölthettek be isten és ember között. Az áldozatvállalások önkéntességen alapultak, azonban idővel íratlan szabállyá, rendszeres kötelezettséggé alakultak át.⁸

A társadalmak fejlettebb szervezetének eredménye az ellátandó közösségi feladatok kiszélesedése, aminek köszönhetően a hozzájárulások mértékét, valamint a rendszert igazgató, működtető adminisztrációt is növelni kellett. Az egyiptomi fáraók már az i.e. 3. évezredben részletes adónyilvántartások alapján szedték be az adókat. Meg kell említeni Hammurapi törvényoszlopát vagy az Ószövetséget, amely források már az adózással kapcsolatos konkrét kötelezettségeket írtak elő, valamint azok be nem tartása esetére szankciókat helyeztek kilátásba. A Szentírás többek között említést tesz jövedelmet, vagyont terhelő adókról, fejadó vagy fejpénz jellegű elvonásokról, továbbá bizonyos különleges fizetési kötelezettségekről.⁹ A szankciókkal kapcsolatban jó példa az adósrabszolgaság intézményének bevezetése.¹⁰ A 2500 évvel ezelőtti Perzsa Birodalom jól fejlett közigazgatása révén volt képes a meghódított tartományokra kivetett adókat begyűjteni. A Római Birodalom sok más időtálló vívmánya mellett az ókor legszervezettebb – de a mai viszonylatokban modernnek egyáltalán nem nevezhető - adórendszerét hozta létre. A fennmaradt régészeti leletekből megtudhatjuk, hogy az ókori Róma három leginkább alkalmazott

⁷ Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek i.m. p. 62.

⁸ A.V. Demin: Essay On The Pre-History Of Taxes And Taxation. In: Russian Law: Theory and practice No. 2. 2011. pp. 16-17.

⁹ Darwin L. King – Carl J. Case – Jared L. Rosa: Biblical Taxes: How would Adam Smith Rate Them? In: Journal of Business and Accounting Volume 11, Number 1; St. Bonaventure University Fall 2018. p. 85.

¹⁰ Az adósrabszolgaság eltörlése i.e. 594-ben Szolón nevéhez köthető. A törvény elfogadását követően az athéni polgárok csak vagyonukkal és nem személyükkel feleltek az adósságaikért.

adóajtája a földadó (tributum soli), fejadó (tributum capitis) és a vám terhek (portoria)¹¹ voltak. Kiemelést érdemel a földadó intézménye, mivel a birodalom bevételeinek több, mint 60 százalékát ezen adónemből biztosították évszázadokon keresztül, köszönhetően annak, hogy a lakosság nagy része földműveléssel foglalkozott ebben az időszakban. Az iménti példák is bizonyítják, hogy a nagy ókori kultúrák fejlett gazdasága és kiterjedt kereskedelmi kapcsolatai jelentősen hozzájárultak az adózás fejlődéséhez. Az ókori államokkal kapcsolatban elmondható, hogy szervezetüket a népesség sokrétű, politikai eredetű vagyoni jogi differenciálódása jellemezte.¹²

A római birodalom időszámítás utáni 3. századi válságától egészen a Karoling-korig - egyes szerzők szerint az ezredfordulóig - tartott egy hosszú átmeneti időszak, aminek következtében kialakult a nyugat-európai keresztény civilizáció. Mindeközben az ókori nyugati gazdaság mediterrán jellege, amely túlélte a római birodalom bukását és a germán népvándorlást, az iszlám támadások során összeomlott.¹³ A lakosságnak az önellátásra kellett támaszkodnia, visszatértek a földműveléshez, a kereskedelem pedig a korábbi szint töredékére zuhant vissza. Ebben a környezetben a pénzforgalom radikálisan csökkent, az adózás természetben folyt évszázadokon keresztül. A lassú fejlődésnek lendületet adott az Egyházi Állam létrejötte és folyamatos terjeszkedése, a központi hatalom megerősödése. A XI. században indult kereszties hadjáratok ismételtelen megnyitották az utat kelet felé.¹⁴

A feudális államok szintén rendelkeztek adóknak még nem nevezhető bevételekkel. A legjelentősebb forrást a középkorban a királyi birtokok jövedelmei jelentették. A jövedelemszerzés gyakran közvetett formában valósult meg, például a birtokok haszonbérbe adásával, vagy a királyi jogok (regálék) áruba bocsátásával. Az iménti bevételeket egészítették ki a vámok, bányák után fizetett illetékek, sóból származó jövedelmek, pénzverésből, pénzrontásból folyó összegek. A kereskedelem fellendülése a forgalom adóztatását ismételtelen előtérbe helyezte, amely a XX. század közepéig egyfázisúnak számított. A forgalmi adóztatás gyakran váltott ki elégedetlenségeket, gondoljunk csak az amerikai függetlenségi háborúra, aminek a kirobbanásához a gyarmati árukra kivetett magas adók ürügyként szolgáltak.¹⁵ A jobbágyi terhek legnagyobb részét a kilenced (kilencedik tized), valamint az egyháznak fizetett tized határozták meg, kezdetben mindkét adónemet a gabona, az állatszaporulat után kellett megfizetni. A mai értelemben vett vagyoni jellegű adók esetében is hiányzott az adóügyi jogviszony, ugyanis az adókivetés aktusa, az eljárás önkényes és gyakran szabályozatlan volt, ennek mértékét a jobbágyok nem vitathatták, nem állt rendelkezésükre jogorvoslati lehetőség, nem létezett az adóztatást nyilvántartó és lebonyolító képzett apparátus, dokumentációs rendszer sem. A

---

¹¹ J. A. Sander Boek: *Taxation in the later Roman Empire, a study on the character of the late antique economy.* Leiden University, 2008. p. 43.

¹² Max Weber: *Gazdaságtörténet.* KJK, Budapest. 1979. p. 325.

¹³ Henri Pirenne: *A középkori gazdaság és társadalom története.* Gondolat, Budapest. 1983. pp. 40-41.

¹⁴ *Pénzügyek a kora-középkori Európában.*

[https://dtk.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0023_\(2019.10.18.\)](https://dtk.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0023_(2019.10.18.))

¹⁵ *Miért és hogyan adóztattak a történelem során? – II. rész – Adó Online,* Wolters Kluwer Kft. <https://ado.hu/ado/miert-es-hogyan-adoztattak-a-tortenelem-soran-ii-resz/> (2019.10.15.)

középkori elvonások mértéke egyébként jóval magasabbnak bizonyult, mint például a Római Birodalom idejében. Az adóprivilegiumok – mint a nemesek adómentessége – miatt a terhek sokkal egyenlőtlenebbül kerültek elosztásra. Az adófizetés rendi alávetettségen alapuló kényszerelvonásként jelent meg, aminek megállapítása, beszedése és az ellenszolgáltatás feltételeinek meghatározása az adózók képviselője, döntése nélkül történt.¹⁶

A modern adórendszerek, a 18. század végén Nyugat-Európában jöttek létre, ahol együttesen teljesültek a szükséges társadalmi, politikai, gazdasági előfeltételek. Az állami szerepvállalás növekedése a társadalmi újraelosztásban a központi hatalom adóbevételeinek növelését indokolta. Olyan gazdaságpolitikai gondolkodók, mint Colbert, Ricardo, Smith, Marx tanai jelentették az új, modern adórendszerek alapjait, amelyek központi eleme a mindenkire kiterjedő közteherviselés megteremtése volt. Ehhez kapcsolódva jelent meg 1776-ban Adam Smith „The wealth of nations” című munkája, a könyvben szereplő elvárások az idő múlásával klasszikus adóztatási alapelvekké¹⁷ nemesedtek. Az elvek nem ragadtak meg a tudományos gondolkodás szintjén, mivel számos történelmi jelentőségű jogi dokumentum szövegébe kerültek megfogalmazásra, jó példák erre 1787. szeptember 17.-én elfogadott amerikai alkotmány 9. §-nak 4. cikkelye, továbbá az 1789. augusztus 26-án deklarált francia „Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata”.

A modern adórendszerek egyik legfontosabb eleme a jövedelemadózás hatékony működése. Bevezetésének feltétele, hogy a közteher alanyai azonosíthatóak legyenek, mérhető jövedelemmel rendelkezzenek, az adókötelezettségek teljesítése pedig megfelelő ellenőrzés mellett valósuljon meg. A fejlett pénzgazdálkodás megléte nélkül az adó alkalmazása kudarcra van ítélve. Az első jövedelemadót 1799-ben ideiglenes jelleggel vezették be a kor vezető gazdaságával rendelkező országában, Angliában. Általános adóként történő elfogadtatása 1842-ben Robert Peel miniszterelnök nevéhez kötődik.¹⁸

Magyarország a nyugati régiókhoz képest hatalmas lemaradást mutatott a modern adórendszer kialakításának folyamatában, köszönhetően többek között a török hódoltságnak, valamint a megkövesedett társadalmi szerkezetnek, a nemesség adómentességének vagy például az ősiség törvényének. Hazánkban egészen a 1848-as törvények megszületéséig várni kellett a jogintézmények eltörlésére, a modern, kapitalista gazdasági rend alapjainak lerakásához szükséges jogszabályi környezet létrejöttére.

3. Különleges adók a világban

---

¹⁶ Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek i.m. p.19.

¹⁷ 1. Minden alattvaló képessége arányában, vagyis jövedelme szerint adózzék; 2. az adó összege, befizetésének ideje, a fizetés módja meghatározott minden önkénytől mentes legyen; 3. minden adót abban az időben és oly módon kell beszedni, amely az adózóra nézve a legelőnyösebb; 4. az adókat úgy kell kezelni, hogy a kezelési költségek kicsik legyenek és teljes egészében közcélokra jussanak.”

¹⁸ Miért és hogyan adóztattak a történelem során? – IV. – Adó Online, Wolters Kluwer Kft., <https://ado.hu/ado/miert-es-hogyan-adoztattak-a-tortenelem-soran-iv/> (2019.10.14.)

Az amerikai adóhivatal 1978-ban több mint hatvan olyan tényezőt sorolt fel, amelyek befolyásolják az egyes adókötelezettségek teljesítését, az adóellenőrzés szigorától, a közmorálon keresztül, egészen az adóterhelésig.¹⁹ Sajó András szerint a jogkövetés egy társadalmi állapot, aminek kialakításában a politikai, morális, gazdasági és szociológia hatások mellett a jognak egyaránt szerepe van.²⁰ Az adójogi normáknak tehát, ha nem is kizárólagos, de komoly jelentősége van abban, hogy az adóalanyok miként tesznek eleget adófizetési kötelezettségeiknek. Az elkövetkező pontokban tárgyalt különleges adófajták bemutatásával éppen az a szándékom, hogy szemléltessem, a sajátos adótárgyakat terhelő norma sok esetben a társadalom rosszallását, ezáltal pedig a jogkerülő magatartások megsokszorozódását váltja ki. A 21. század emberének²¹ nehezen elképzelhető az ókori görög poliszok példája, ahol az adózást etikai kérdésnek tekintették. A gazdagok a vagyonuk egy részét egyfajta önkéntes adakozás formájában osztották meg a köz javára, ezt nevezték úgy, hogy liturgia. Az számított a társadalom nagyszerű tagjának, aki bőkezűen támogatta az államot és a közösséget. Azon tehetősebb polgárok, akik nem akartak adakozni, nyilvános megvetésben részesültek. Színdarabok, fesztiválok rendezése, valamint a tengerészet támogatása voltak a leggyakrabban előnyben részesített területek. Úgy tűnik a történelmi gyökereiktől igencsak messze sodródtak a görögök, James Angelos 2015-ben megjelent művében az ország csődbe menetelének egyik legfőbb okaként a tömegessé váló adócsalást nevezte meg. A visszaélések egyik legkirívóbb esete a „vakok” szigetként ismert Zakynthosz története. A kisvárosban a lakosság 2 százaléka vakként volt bejelentve, ezáltal jogosulttá vált a havi 350 euró szociális segélyre. Időközben kiderült, hogy a jogosultak jó része nem vak, a csalók között regisztráltak például egy taxisofőrt is. A jogszabályok könnyű lehetőséget biztosítottak az előnyök megszerzésére, továbbá az ellenőrzéshez megfelelő apparátus sem állt a jogalkotó rendelkezésére, ez a két tényező pedig kéz a kézben elegendő táptalajt nyújtott a költségvetés megkárosításához. Görögországnál maradván, 2010-ben az Athéni régióban luxusadót vetettek ki a medencékre. Összesen 324 adótárgyat vallottak be, azonban kiderült, hogy valójában 16 974 medence után kellett volna a közterhet befizetni. Hogy kibújjanak az ellenőrzés alól, sokan terepszínű ponyvát vásároltak, elrejtve ezzel medencéjüket a légi fényképekről.²² Utóbbi eset jól mutatja a jogkövetés és a nemzeti szabályozás korlátait, egyben levonhatjuk a következtetést, mi szerint, felesleges azt az adófajtát kivetni, amit nem lehetséges objektíven és hatékonyan ellenőrizni, valamint kikényszeríteni.²³

---

¹⁹ James Alm, Betty R. Jackson, and Michael Mckee: Deterrence and Beyond; Why People Pay Taxes. In: Editor Slemrod the University of Michigan, 1992. p. 315.

²⁰ Sajó András: Jogkövetés és társadalmi magatartás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. p.79.

²¹ A 21. század számos adójogi és büntetőjogi problémát vetett fel, melyek egyike a kriptovaluták kérdése. Lásd bővebben: Gáspár Zsolt: Piramisjátékok szervezése az online térben. In: Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével 2020, Budapest, DOSZ, 2020. pp. 78-85.

²² Zubor Zalán: A vakok szigete és 40 ezer halott nyugdíjas. Origo, <https://www.origo.hu/gazdasag/20150708-james-angelos-konyve-korrupcio-miatt-ment-csodbe-gorogorszag.html> (2020.01.12.)

²³ Szilovics Csaba: Jó állam - jog állam, A jó állam fogalmáról a pénzügyi jogász szemével. Kaposvár, 2019. p. 3.

Pecunia non olet avagy a pénznek nincs szaga, tartja a mondás.²⁴ A szentencia eredete az ókori római birodalom idején uralkodó Vespasianus császárhoz köthető. A császár a vizeletre szabott ki adót, mivel akkoriban keresett alapanyagként számított az ammóniatartalma miatt. Felhasználták mosásra, bőrbarnításra. A nyilvános illemhelyek is megadóztatásra kerültek. A későbbi trónörökös, Titus szemrehányással fogadta apja különös adótárgyat érintő adóját. Vespasianus érmét tartott fia orrához és a szállóigévé váló latin mondással támasztotta alá az adó szükségét.

A világtörténelem során előfordult, hogy emberi szőrre is vetettek ki terheket. 1698-ban Nagy Péter orosz cár az ország modernizálása érdekében a szakállas emberekkel fizettetett be pénzt az államkincstárba. A cár kreatív adóztató volt, mert a szakálladó mellett az ún. koporsóadót is alkalmazta, kizárólag a tölgyfából készült koporsókat határozták meg adótárgyként.

Az Oszmán Birodalom a meghódított területeken az ún. devsirme, vagyis gyermektized intézményét alkalmazta. A gyermektized lényege az volt, hogy az előre meghirdetett adószedés idején egy fiúgyermeket kellett adni a szultánnak, az összegyűjtött gyerekekből pedig janicsárokat képeztek.

A bemutatott adónemek alkalmazása napjainkban elképzelhetetlen lenne, hiszen az alapvető emberi jogok, az emberi méltóság sérelmét eredményeznék, így az adóalanyok nagy valószínűséggel nem tudnának azonosulni a rájuk rótt fizetési kötelezettséggel. Kinsey és Smith pszichológia szempontból közelített a jogkövetéshez, a nem teljesítés hatékony korlátjaként a törvényi szankció észlelt esélyét, a mikrokörnyezet elítélését és a nem teljesítéshez kapcsolódó személyes erkölcsi érzést nevesítette.²⁵ A jogkövetéshez kapcsolódó három tényezőből kiindulva a tárgyalt adók teljesítése csak és kizárólag a szankciótól való félelemnek volt köszönhető.

Kijelenthető, hogy a történelem során Anglia élen járt a különös adók kivetésében. A középkorban évszázadokig érvényben volt az ún. scutage, más néven gyávasági adó. Azok a jobbágyok voltak kötelesek megfizetni, akik nem kísérték el földesurukat a hadjáratba. Tekintve, hogy a százéves háború időszakáról beszélünk, az adó beszedésére elég gyakran sor kerülhetett, hiszen az ütközetek majdhogynem mindennaposnak számítottak.²⁶ Szintén a szigetországban a 14. században fejadó formájában került kivetésre egy rendkívüli adó, amely vagyoni helyzetre tekintet nélkül, minden közzendő személytől ugyanakkora összeget követelt. A korona célja egy kiszámítható és stabil bevételi forrás biztosítása lett volna az 1377-ben bevezetett közteherrel. A társadalmi ellenállást az adóval szemben még csak nem is az váltotta ki, hogy a teherviselő képességet figyelmen kívül hagyva egyenlően sújtotta a gazdagokat és szegényeket. Az adófizetés alól mentes alanyi kör meghatározása volt rendhagyó, ugyanis az adóterhet egyedül a szűz nőknek nem kellett viselniük. Ahhoz

---

²⁴ Különösen igaz a mondás a kriptovalutákra. Lásd bővebben: Gáspár Zsolt: Scamming Investors: Ponzi scheme in the cyberspace. In: Szilovics Csaba – Bujtár Zsolt – Ferencz Barnabás – Breszkovics Botond – Szívós Alexander Roland: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings., 2020. pp. 78-85.

²⁵ Kent W. Smith and Karyl A. Kinsey: Understanding Taxpaying Behavior. In: Law & Society Review, Vol. 1987. pp. 639-663.

²⁶ Adóparadicsomok előtt i.m. p. 2.

azonban, hogy az adófizetési mentességet megállapíthassák, nyilvános vizsgálatokat rendeltek el, aminek köszönhetően általános felháborodás lett úrrá az országban.²⁷

A Stuartok idejében 1662-től minden kályha, kandalló után egy shilling adót kellett fizetni, még hozzá évente kétszer. Az emberek reagálva az új fajta közteherre, a kályhákat, kandallókat gyakran fal mögé rejtették, elfalazták, hogy ne lehessen azokat megadóztatni. Nagy felháborodást keltett annak a churchill-i (Oxfordshire) péknek az esete, aki a falat áttörve a szomszéd kéményébe kötötte be a kemencéjét. A szabálytalan bekötés tüzvészt okozott, húsz lakóépület leégett, négy ember meghalt a tűz miatt.²⁸ Az ablakadó „kifinomult” formáját Angliában és Walesban vezették be III. (Orániai) Vilmos uralkodása idején, 1696-ban. A kevés ablakkal rendelkező házak mentesültek az adózás alól. Kezdetekben kettő, a későbbiekben előfordult, hogy hetet, nyolcat, sőt, tízet is elérhetett az ablakok száma. Az adó megfizetésére a háztulajdonost kötelezték, ez viszont azt eredményezte, hogy a bérházak esetében a tulajdonos megpróbálta a falnyílások számát csökkenteni, aminek az eredménye levegőtlen, sötét, dohos, penészes lakások, amelyekben élni már önmagában is egészségkárosodást eredményezett. Az adóztató hatalom nem megfelelően mérte fel a bevezetett közteher okozta társadalmi hatásokat. A jogi normák megalkotásakor elengedhetetlen a kiterjedt hatásvizsgálat elvégzése, a jogszabályok elkészítői kötelesek a szabályozás várható társadalmi, gazdasági és költségvetési következményeit alaposan felbecsülni.

A direkt politikai célok adózásból történő kiiktatása fontos állomás az adórendszerek nagyobb igazságosságra való törekvésének folyamatában. Kanadában az 1900-as években bevándorlás politikai célokat szem előtt tartva volt érvényben az ún. kínai fejadó, amelyet értelemszerűen csak és kizárólag a kínaiaknak kellett fizetniük. A közteher bevezetésének célja - a bevételszerzés mellett – elsősorban az ázsiai népek bevándorlásának csökkentése. Manapság ez a megoldás számos alapjogi kérdést vet fel, kezdve a diszkrimináció, a faji megkülönböztetés gyakorlásának megsértéséből eredő problémákkal.

Napjainkban is találkozhatunk különös adófajtákkal, jó példa erre a gazdasági válságtól szenvedő Libanon esete, ahol a kormány új adókkal próbálta az állami bevételeket növelni. A megfogalmazott reform javaslat egyebek között a WhatsApp nevű, főleg a fiatalabb generációk körében népszerű mobiltelefonos alkalmazás használatát szerette volna adóteherrel sújtani. A reformok ellen az ország életét megbénító tüntetések, zavargások törtek ki, gátat szabva rendkívüli közterhek bevezetésének. A környezetvédelem az egyik leghangsúlyosabb témájává vált az emberiségnek. A fenntarthatóság megőrzése, kikényszerítése érdekében a jogrendszerek átalakításával a leghatékonyabb megoldásokra törekednek. Ennek eredményeként bizonyos országokban már elterjedtek az ún. környezetvédelmi, vagy öko adók. Az öko adók kérdésköre egy külön tanulmányt kitenne, azonban a terjedelmi korlátok számomra csak azt teszik lehetővé, hogy felsoroljak néhányat közülük. A világ sok részén az ivóvíz hiánya jelentős problémákat okoz, ezért a

---

²⁷ Az ablaktól a gyufaig mindent adóztattak már a brit történelem során, mult-kor.blogstar.hu <https://mult-kor.blogstar.hu/> (2019.09.02.)

²⁸Juhász István: Épületes adózás (2. rész) – Furcsaságok innen-onnan. [https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-2-resz-furcsasagok-innen-onnan/\(2019.12.16.\)](https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-2-resz-furcsasagok-innen-onnan/(2019.12.16.))

csapadékvíz megfelelő elvezetése, aszályos időben történő tárolás infrastruktúrájának a fejlesztése érdekében a hullott csapadékkal arányos adó bevezetésére került sor például Maryland és Illinois államokban, Olaszországban és Romániában. Az adótörvények célja a csapadékvíz tárolásának, elvezetésének finanszírozása. Az üvegházhatású gázok jelentik a legnagyobb veszélyt az ózonréteg további csökkenésére, ezért számos országban a gáz kibocsátás visszaszorítása érdekében hoztak létre különböző adókat. A legérdekesebb az ún. tehénszellentés adó, a szarvasmarhák gáz kibocsátásának korlátozása céljából javasolta Új-Zéland ezt az extrémnek nevezhető adónemet. Több országban már kivételre is került, így az Európai Unión belül Írországból és Dániából is.

4. Különleges adók hazánkban

A XIX. századi forgalmi adóztatásnak sajátos formájaként jelentek meg hazánkban a luxuscikkek után fizetendő közterhek, ilyennek számított a cseléd tartás, a játékasztal, a vadászfegyverek birtoklása után fizetendő adók. A rendszerváltás idején a nemesfém tárgyak és drágakövek mellett luxuscikként adóztatták az ólomkristályt, a játékkártyát, csokoládét, a rágógumit, kávé, borsot és különböző szépeészeti termékeket is.²⁹

Az ebadó már az 1800-as években ismert intézmény volt hazánkban, kivételének céljaként a veszethez terjedésének megállítását tekintették. 2012-ben ismételt bevezetésre került a közteher, megújult köntösből, ebrendészeti hozzájárulás néven. Napjainkban nem a veszethez, inkább a felelőtlen állattartás, ami gondot okoz. A jogalkotónak is az utóbbi probléma orvoslása volt a szándéka a jogszabály megalkotásakor. Sajnálatos módon a szabályozás magában hordozta azt a veszélyt, hogy azok a személyek, akik egyszerűen nem hajlandóak, vagy anyagi helyzetükből adódóan nem képesek az adó megfizetésére, valószínűleg megválnak kedvezenceiktől, jelentősen megnövelve a kóbor kutyák számát.³⁰

2015. január 1.-étől a helyi önkormányzatok számára a jogszabályi rendelkezések teret biztosítanak települési adók rendelettel történő kivételére. Az önkormányzat települési adót bármely adótárgyra megállapíthat, feltéve, hogy arra nem terjed ki törvényben szabályozott közteher hatálya, továbbá az adó alanya nem lehet állam, más önkormányzat, szervezet, valamint – e minőségére tekintettel vállalkozó.³¹ A pénzzavarban lévő települések gyakran élnek is a helyi adókról szóló törvényben foglalt jogukkal. Számos kreatív megoldás született az újabb bevételi források biztosítása érdekében. Zalaapátiban elsődlegesen nem bevételi forrásként, hanem a nyomásgyakorlás eszközeként tekintenek a települési adó adta lehetőségekre. A helyi kutyamenhely távozása már régóta a közösség érdeke, éppen ezért trükkös ebadót vezettek be. Az első két kutya díjmentes, így a helyi családok jó része mentesül a fizetési kötelezettség alól, a csavar a tíznél több kutya esetében bukkan fel, ugyanis

---

²⁹ Miért és hogyan adóztattak a történelem során? – II. rész i.m. p. 8.

³⁰ Jámbor Adrienn: „Ebadó” és Ebösszeírás. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica Tomus XXXI., Miskolc 2013. pp. 207-220.

³¹ 1990. évi c. törvény a helyi adókról I/A. § (1)

az adó összege százezer forint kutyánként. Látható tehát a nem is annyira burkolt cél, vagyis a menhely ellehetlenítése.

Több önkormányzat termőföld adót vezetett be, a Vas megyei Csepregen rendkívüli módon a halastavak tulajdonosait vonták adóztatás alá, míg Taktaharkányban a nádasokkal rendelkező személyeket. Az ingatlanokhoz kapcsolódó különleges adó az óbudai ún. giccsadó, létrehozása mögött az a jogalkotói szándék állt, hogy az építési engedélyeztetéshez nem kötött lakóházépítések nyomán ne váljon a kerület utcaképe groteszké. A helyi adóztatás alól nem maradtak ki más állatok sem, Pilisjászfalu a ló- és póniló tulajdonosokat egyedenként évi 150 ezer forint megfizetésére kötelezte. Az önkormányzatok nem elég körültekintőek az adójogi normák megalkotásakor, jó példa erre azon termőfölddel rendelkező személyek esete, akik bérbé adják a földjeiket, ebből adódóan a bevételből a központi költségvetésbe fizetendő személyi jövedelemadójuk mellett, a kettős adóztatás elkerülését figyelmen kívül hagyva, a helyi önkormányzatok felé egyaránt kötelesek adózni.

5. Záró gondolatok

Az adórendszer működésének két központi eleme és egyben az adóügyi jogviszony aktív irányítója az adójogi norma, valamint az adóigazgatás szervezete. A tanulmány során az előbbivel összefüggésben fejtettem ki gondolataimat, olyan normák kerültek bemutatásra, amelyek eltérő okokból, de nem feleltek meg az adózás története során kiforrott elvárásoknak, kezdve a klasszikus elvektől egészen az optimális adórendszerek kialakítása tükrében megfogalmazott követelményekig. A hatékony jogkövetés alapfeltétele a pontosan megfogalmazott és folyamatosan érvényesülő adózói jogok és közérthetően meghatározott kötelezettségek rendszere³², sok esetben ez nem valósul meg, hiszen az adójogi jogszabályok nem kellően alaposak, átgondoltak. Fontos az adónormák szövegének, nyelvezetének egyszerűbbé, közérthetőbbé tétele, igazodva a társadalom szellemi és kulturális színvonalához. Az önadózás rendszerében a jogkövetés költségeit jelentősen növelheti az adójogi normák bonyolultsága, hiszen az adóalanyoktól nagyobb idő- és energiárfordítást követel meg a jogszabályoknak történő megfelelés. A jogkövetés szintjét csökkentheti a nagyszámú új adó megjelenése, amelyek destabilizálhatják az adórendszert. A régi adó a jó adó, tartja a mondás.

A hatékony adórendszer alapfeltétele az önkéntes jogkövetés érvényesülése, azonban erre nagyon rossz hatást gyakorol, ha az adózók azt látják, hogy vannak egyenlőbbek, olyan társadalmi csoportok, rétegek³³, amelyek indokolatlan előnyökkel rendelkeznek.³⁴ Az adóztatás igazságosságának kérdésköre, ahogy a tanulmány során már felvázoltam, a tudományos szemléletmód megjelenése óta az adózás központi kérdésköre, sajnálatos módon Kelet-Közép-Európa országaiban számtalan esetben

---

³² L. Bernardi, A. Frascini and P. Shome, V. Tanzi: Tax System and Tax Reforms in South and East Asia, Routledge Taylor @ Francis Group, London and New York, 2006.

³³ Bányai Dávid: Jog, erkölcs, kultúra (hiánya) a magyar devizahitelezésben. In: Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák X. SZTE AJK Doktori Iskola. 2020. p. 65.

³⁴ Szilovics Csaba: Jó állam - jog állam i.m. p. 7.

előfordul az évszázadok alatt kialakított alapelvekkel ellentétes, azokat kijátszó adójogi jogalkotás.

Felhasznált irodalom

1. A.V. Demin: Essay On The Pre-History Of Taxes And Taxation. Russian Law: Theory and practice No. 2. 2011. pp. 6-19.
2. Bányai Dávid: Devizahitelezés veszélyei a jelenlegi szabályozás tükrében. In: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings, pp. 65-77.
3. Bányai Dávid: Jog, erkölcs, kultúra (hiánya) a magyar devizahitelezésben. In: Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák X. SZTE ÁJK Doktori Iskola. 2020.
4. Ercsey Zsombor: Az Szja- és az Áfa-szabályozás igazságossága a magyar adórendszerben, doktori értekezés, műhelyvita anyag, Pécs, 2012.
5. Gáspár Zsolt: Piramisjátékok szervezése az online térben. In: Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészet-tudomány a fiatal kutatók szemével 2020, Budapest, DOSZ, 2020. pp. 78-85.
6. Gáspár Zsolt: Scamming Investors: Ponzi scheme in the cyberspace. In: Szilovics Csaba – Bujtár Zsolt – Ferencz Barnabás – Breszkovics Botond – Szívós Alexander Roland: Gazdaság és pénzügyek a 21. században II - konferenciakötet = business and economy in the 21st century II. – conference proceedings., Pécs, PTE-ÁJK, 2020. pp. 78-85.
7. Henri Pirenne: A középkori gazdaság és társadalom története. Gondolat, Budapest. 1983.
8. J. A. Sander Boek: Taxation in the later Roman Empire, a study on the character of the late antique economy. Leiden University, 2008.
9. Jámbor Adrienn: „Ebadó” és Ebösszeírás. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica Tomus XXXI., 2013. pp. 207-220.
10. James Alm, Betty R. Jackson, and Michael Mckee: Deterrence and Beyond; Why People Pay Taxes. In: Editor Slemrod the University of Michigan, 1992.
11. Juhász István: Épületes adózás (2. rész) – Furcsaságok innen-onnan, Adó.hu, Wolters Kluwer, 2017. <https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-2-resz-furcsasagok-innen-onnan/>, (2019.12.16.)
12. Kent W. Smith and Karyl A. Kinsey: Understanding Taxpaying Behavior. In: Law & Society Review, 1987. pp. 639-663.
13. L. Bernardi, A. Frascini and P. Shome, V. Tanzi: Tax System and Tax Reforms in South and East Asia, Routledge Taylor @ Francis Group, London and New York, 2006.
14. Max Weber: Gazdaságtörténet. KJK, Budapest, 1979.
15. Miért és hogyan adóztattak a történelem során? – II. rész – Adó Online, Wolters Kluwer Kft. <https://ado.hu/ado/miert-es-hogyan-adoztattak-a-tortenelem-soran-ii-resz/> (2019.10.15.)
16. Sajó András: Jogkövetés és társadalmi magatartás, Akadémiai Kiadó, Budapest. 1980.
17. Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2016.
18. Szilovics Csaba: Az adózás őskori eredetéről. Kézirat 2020.

19. Szilovics Csaba: Az igazságosság érvényesülése az adóztatásban Az adózás igazságossága – méltányosság – azonosság – optimális adórendszer. In: Pro Futuro 2013. pp. 52-66
20. Szilovics Csaba: Jó állam - jog állam, A jó állam fogalmáról a pénzügyi jogász szemével. Kaposvár, 2019.
21. Takács György: Rendszeres magyar pénzügyi jog. Grill Könyvkiadó, Budapest. 1936.
22. Zubor Zalán: A vakok szigete és 40 ezer halott nyugdíjas, Origo, <https://www.origo.hu/gazdasag/20150708-james-angelos-konyve-korruptio-miatt-ment-csodbe-gorogorszag.html> (2020.01.12.)

Thai Ha Van*: Combating money laundering in Vietnam

Reviewed by Dr. Dávid Tóth Ph.D.

1. Introduction

1.1. Definition of money laundering

Money laundering has been a worldwide phenomenon since its activities are not confined to the borders of one country¹. Money laundering is believed to facilitate the carrying out of other crimes, allow criminals to achieve benefits from the conduction of their criminal activities, and put danger on the stable operation of the financial system². Money laundering³ is conducted either through physical transfers or via online transfers. Research has shown that money laundering is the third biggest industry in the world, just after the oil trade and foreign exchange⁴. In addition, the Managing Director of the International Monetary Fund (IMF) publishes an estimation of between 2 and 5% of the world's gross domestic product (GDP) was generated by money laundering activities⁵.

Until now, there is no agreement on the origin of the term “money laundering”. While some researchers believe that the term was first used by American police in the 1920s in America with reference to Al Capone and other Chicago gangsters⁶, others traced its origin to the Watergate scandal, when it first appeared in media⁷. What is general agreement, however, in the meaning of the words in the basic form, means the process of concealing the exact origin of illicit money to make it appear legitimate⁸. In other words, the term “money laundering” stands for the process or processes which money launderers use to hide the real origin of the proceeds which have been derived from

---

* PhD student, University of Pécs, Faculty of Law, Lecturer at People's Security Academy, Hanoi, Vietnam, E-E-mail: thai.havan1988@gmail.com

¹ Unger, Brigitte: Money laundering regulation: from Al Capone to Al Qaeda in Research Handbook on Money Laundering. Edward Elgar Publishing, 2013. p. 19.

² Schott, Paul Allan: Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, World Bank, Washington DC, 2006, p. 2.

³ Gál István László – Tóth Mihály: The Fight against Money Laundering in Hunary. Journal of Money Laundering Control, 2004/2. p. 186.

⁴ Leong, Angela Veng Mei: The disruption of international organized crime: an analysis of legal and non-legal strategies. Routledge, 2016. p. 41

⁵ Ryder, Nicholas. Money Laundering-an Endless Cycle?: A Comparative Analysis of the Anti-money Laundering Policies in the United States of America, the United Kingdom, Australia and Canada. Routledge, 2012, p. 2

⁶ Lilley, Peter. Dirty dealing: the untold truth about global money laundering, international crime and terrorism. Kogan Page Publishers, 2003. p. 5

⁷ Schneider, Friedrich, and Ursula Windischbauer. Money laundering: some facts. European Journal of Law and Economics 26, no. 3, 2008. p. 392

⁸ Nguyen Le, Chat. The growing threat of money laundering to Vietnam: The necessary of intensive counter-measures. Journal of Money Laundering Control 16, no. 4, 2013. pp. 321-332.

criminal activity and to make illegal proceeds appear as if they were legitimate property. Consequently, money laundering⁹ is an effective way for criminals to avoid prosecution, conviction, and confiscation of illegal proceeds since their origin is disguised or turned into legitimate proceeds¹⁰.

1.2. Stages of money laundering

There are three stages involved in money laundering; placement, layering, and integration. The first step, Placement, is the movement of cash from its source.¹¹ On occasion the source can be easily disguised or misrepresented. This is followed by placing it into circulation through financial institutions, casinos, shops, money exchange and other businesses, both local and abroad. The next stage is layering. The purpose of this stage is to make it more difficult to detect and uncover a laundering activity. It is meant to make the trailing of illegal proceeds difficult for the law enforcement agencies. The last stage is integration. This is the movement of previously laundered money into the economy mainly through the banking system and thus such monies appear to be normal business earnings.

1.3. Negative effects of money laundering

Money laundering is believed to pose negative effects not only on the economic aspect but also social¹². In terms of the economic side, it is difficult to quantify the detrimental effects of money laundering in specific numbers.¹³ However, it is clear that such activities damage both the financial institutions directly and country's productivity and stability in its various economic sectors, such as the international trade sector and capital flows¹⁴. In addition, the detrimental effects of money laundering on developing countries are increasing in crime and corruption, undermining the financial system, reducing foreign investment¹⁵.

On the social pattern, money laundering activities put an increase in crime levels. To be specific, money laundering allows criminals expand the operation. It provides the

---

⁹ Gál István László: A pénzmosás szabályozásának régi és új irányai a nemzetközi jogban és az EU-jogban. Európai Jog, 2007/1. p. 17.

¹⁰ Hopton, Doug. Money Laundering: A Concise Guide for all Businesses. Gower Publishing, Ltd, 2009. p. 1

¹¹ Józán Flóra – Kőhalmi László: Lawyers and Money Laundering. Journal of Eastern-European Criminal Law 2015/2. pp. 131-133.

¹² Alhosani, Waleed. Anti-Money Laundering A Comparative and Critical Analysis of the UK and UAE's Financial Intelligence Units, Crime and Society. London: Palgrave Macmillan UK., 2016. p. 3

¹³ Tóth Dávid – Gál István László – Kőhalmi László: Organized Crime in Hungary. Journal of Eastern-European Criminal Law 2015/1. pp.23-25.

¹⁴ Barone, Raffaella, and Donato Masciandaro. Organized crime, money laundering and legal economy: theory and simulations. European journal of law and economics 32, no. 1, 2011. pp. 115-142.

¹⁵ Bartlett, Brent L. The negative effects of money laundering on economic development. Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No 5967, 2002. p. 159

fuel for drug dealers, terrorists, illegal arms dealers, corrupt public officials, and others to operate and expand their criminal enterprises. As a result, it drives up the cost of government due to the need for increased law enforcement and health care expenditures to combat the serious consequences¹⁶. In some extreme cases, it can lead to the virtual take-over of legitimate government, which permits the criminals to have a political impact upon the national policies. Countries with high crime levels have more corrupt officials and professionals, who assist in disguising the sources of the illegal proceeds¹⁷. Money laundering is thus not only a law enforcement problem; it poses a serious national and international security threat as well.

2. The Trends in Money Laundering

With the wide range of financial instruments on offer, a number of laundering possibilities are being opened up.¹⁸ Electronic fund transfers continue to be the preferred method for the layering of criminal proceeds once they enter the legitimate financial system. Frequently, these proceeds are smuggled out of one country, deposited in another, and then wired back to the country of origin. In addition, the new payment technologies – smart cards, online banking and electronic cash – can theoretically increase the opportunities for laundering.

In Vietnamese case, the report on national risk assessment on money laundering and terrorist financing in between 2012 and 2017 period concluded that the risk of money laundering in the banking and real estate sector was at “a high level” as it accounted for almost 90 percent of suspicious transactions¹⁹. These sectors could attract sources of huge money amounts. To hide the illegal money earned, criminals tended to use the banking accounts under other people’s names to receive and send the illegal money, making it very difficult for authorities to track the flow and source of money. The report also assessed the risks of money laundering in securities, foreign exchange and casino sectors were at average level while the risks in other sectors like auditing, accounting and law were low.

3. Vietnam’s Responses to Deal with Money Laundering

Vietnam has taken various measures, via appropriate money laundering laws, and the initiation of sharing information and law-enforcement cooperation to counter money laundering. Among the main measures taken are:

---

¹⁶ Unger, Brigitte, and Daan Van der Linde, eds. *Research handbook on money laundering*. Edward Elgar Publishing, 2013. p. 105

¹⁷ George, Barbara Crutchfield, and Kathleen A. Lacey. *Crackdown on Money Laundering: A Comparative Analysis of the Feasibility and Effectiveness of Domestic and Multilateral Policy Reforms*. *Northwestern Journal of International Law & Business* 23, no. 2, 2003. p. 5

¹⁸ Józán Flóra – Kóhalmi László: *Lawyers and Money Laundering*. *Journal In: Pasca, Viorel; Ciopec, Flaviu (eds.) Probleme actuale in dreptul penal European: Conferinta Revistei Journal Of Eastern Criminal Law*. Bucaresti. Universul Juridic, (2017) pp. 247-249.

¹⁹ Vietnamnews. *Risk of money laundering in Vietnam assessed at ‘average level’*, 2019. <https://vietnamnews.vn/economy/520017/risk-of-money-laundering-in-viet-nam-assessed-at-average-level.html> (12/22/2019)

3.1. Law on Prevention and Combat of Money Laundering

The 50-article Law on Prevention and Combat of Money Laundering (hereinafter the Law)²⁰ came into effect on 01st January 2013. This law is built on Decree No. 74/2005/ND-CP of 07th June 2005²¹ on prevention and combat of money laundering in which the term “money laundering” and the general legal framework of anti-money laundering in Vietnam were first stipulated. It clarifies measures to prevent, detect, stop and tackle organizations and individuals getting involved money laundering and terrorism financing. Some notable points are:

3.1.1. Client identification

Article 8 of the Law stipulates the cases in which financial institutions, organizations, and individuals conducting relevant non-financial business lines (reporting subjects) must apply measures to identify their clients. Client identification information is divided into three groups: client identification information; beneficiary owner information; and the purpose of the client in relation to the reporting subject. Reporting subjects must identify the beneficiary owner and apply measures to acquire and update identification information on them.

3.1.2. Transactions to be reported

According to the Law, reporting subjects must report to the State Bank of Vietnam upon implementing high-value transactions, suspicious transactions or money wire transfer transactions. Under Article 21 of the Law, the Prime Minister will prescribe the minimum value of high-value transactions subject to reporting. Under Decree 74, such value is VND 500 million, or equivalent value, for foreign currencies or gold for one or more than one saving transaction conducted in a day by an organization or individual, or VND 200 million for other transactions. Under Article 23 of the Law, money wire transfers of a value exceeding the value prescribed by the State Bank of Vietnam must be reported.

Article 22 stipulates eight basic signs leading to suspicion: (i) the client provides incorrect, incomplete and inconsistent client identification information; (ii) the client persuades the reporting subject not to report on the transaction to a competent state agency; (iii) it is impossible to identify the client by the information provided by the client or the transaction is related to an unidentifiable party; (iv) the individual’s or agency’s phone number provided by the client is not contactable or does not exist after the opening of the account or performance of the transaction; (v) the transactions are performed at the request or under the authorization of an organization or individual on the warning list; (vi) the transactions, based on the client identification information

---

²⁰ See more at <https://vanbanphapluat.co/law-no-07-2012-qh13-prevention-of-money-laundering>

²¹ See more at https://www.unodc.org/res/cld/document/decree-no--74-prevention-of-money-laundering_html/Vietnam_Prevention_of_Money_Laundering_Decree_No._74_2005.pdf

or through the consideration of their economic and legal grounds, can determine the relationship between the parties taking part in the transactions and criminal activities or are related to organizations or individuals on the warning list; (vii) an organization or individual takes part in transactions with large amounts of money inconsistent with its/his/her income and business activities; and (viii) a client's transaction conducted through the reporting subject does not comply with the process and procedures prescribed by law.

3.1.3. International cooperation

The principles of international cooperation on prevention and combat money laundering include respect for independence, sovereignty, territorial integrity, equality, and mutual benefit and compliance with the laws of Vietnam and treaties to which Vietnam is a contracting party. The issues of international cooperation focuses on exchanging and documents, identifying and blocking the property of persons committing the crime of money laundering, providing legal assistance and cooperation on extradition of money laundering criminals, and other issues. The State will facilitate the exchange of information and legal assistance on money laundering prevention and combat.

3.1.4. Penalties

Persons violating the anti-money laundering are subject to administrative sanctions of up to VND250 million, discipline or criminal penalty depending on the nature and seriousness of such violations. The criminal sanctions varies from one year to maximum 15 year imprisonment, together with partly or wholly confiscation of assets, monetary fine of up to three times of the violated amount, abandonment of holding certain positions or titles from one to five years.

3.2. Money laundering in Vietnam Penal Code

Money laundering was first introduced in the Vietnam Penal Code in 1999. In 1999, although the term “money laundering” was not defined and used in any formal legal documents, a number of activities, which are actually money laundering activities, were first criminalized in article 250 and 251 of the Vietnam 1999 Penal Code.

Article 250 of the 1999 Penal Code denotes the crime of “Harbouring or consuming property derived from criminal activity committed by other persons”. It states, “Those who without prior promise, harbours or consumes property, fully knowing that it was derived from criminal activity committed by other persons, shall be sentenced to a fine of between VND 05 million and VND 50 million, non-custodial reform of up to three years or a prison term of between six months and three years”. Article 251 of the 1999 Penal Code referred to the crime of “Legalizing money and/or property derived from the commission of a crime”, and provided that: “Any person using financial and/or banking operators or other transactions, legalize money and/or property derived from the commission of a crime or use such money and/or property

to conduct business activities or other economic activities, shall be sentenced to between one and five years of imprisonment”.

On 01st January 2018, the Amended 2015 Penal Code comes in force. Notably, commercial legal entities with the primary purpose of seeking profit may be subject to criminal liability for certain crimes. The Amended 2015 Penal Code sets out 32 offenses which commercial legal entities may be subject to criminal liability for. Among them are money laundering and terrorism financing.

Money laundering has been granted the Article 324 in the Amended 2015 Penal Code. Accordingly,

(1) A person who commits any of the following acts shall face a penalty of 01 - 05 years' imprisonment:

- a) Directly or indirectly participating in finance transactions, banking transactions, or other transactions to conceal the illegal origin of the money or property obtained through his/her commission of a crime, or obtained through another person's commission of a crime to his/her knowledge;
- b) Using money or property obtained through his/her commission of a crime or obtained through another person's commission of a crime to his/her knowledge for doing business or other activities;
- c) Concealing information about the true origin, nature, location, movement, or ownership of money or property obtained through his/her or commission of a crime or obtained through another person's commission of a crime to his/her knowledge, or obstructing the verification of such information;
- d) Committing any of the essential specified in Point a through c of this Clause while knowing that the money or property is obtained through transfer, conversion of money or property obtained through another person's commission of a crime.

(2) This offence committed in any of the following cases shall carry a penalty of 05 – 10 years' imprisonment:

- a) The offence is committed by an organized group;
- b) The offender abuses his/her position or power to commit the offence;
- c) The offence has been committed more than once;
- d) The offence is committed in a professional manner;
- dd) The offence involves deceitful methods;
- e) The illegal money or property is assessed at from VND 200,000,000 to under VND 500,000,000;
- g) The illegal profit earned is from VND 50,000,000 to under VND 100,000,000;
- h) Dangerous recidivism.

(3) This offence committed in any of the following cases shall carry a penalty of 10 – 15 years' imprisonment:

- a) The illegal money or property is assessed at $\geq$ VND 500,000,000;
- b) The illegal profit earned is $\geq$ VND 100,000,000;
- c) The offence has a negative impact on security of the national currency or finance system.

(4) A person that prepares for the commission of this offence shall face a penalty of 06 months – 03 years' imprisonment.

(5) The offender might also be liable to a fine of from VND 20,000,000 to VND 100,000,000 or prohibited from holding certain positions or doing certain jobs for 01 – 05 years or have part or all of his/her property confiscated.

(6) Punishments incurred by a corporate legal entity that commits any of the offences specified in this Article:

a) A corporate legal entity that commits this offence in any of the circumstances specified in Clause 1 of this Article shall be liable to a fine of from VND 1,000,000,000 to VND 5,000,000,000;

b) A corporate legal entity that commits this offence in any of the circumstances specified in Point a, c, d, dd, e, g, h Clause 2 of this Article shall be liable to fine of from VND 5,000,000,000 to VND 10,000,000,000;

c) A corporate legal entity that commits this offence in any of the circumstances specified in Clause 3 of this Article shall be liable to a fine of from VND 10,000,000,000 to VND 20,000,000,000 or has its operation suspended for 01 - 03 years;

d) A corporate legal entity that commits this offence in the circumstance specified in Article 79 hereof shall be permanently shut down;

dd) The violating corporate legal entity might also be liable to a fine of from VND 1,000,000,000 to VND 5,000,000,000, be banned from operating in certain fields or raising capital for 01 - 03 years.”.

3.3. Regulatory authority

3.3.1. The Ministry of Public Security

According to Article 16 of Decree 74, the Ministry for Public Security (MPS) is the leading agency responsible for investigating money laundering. MPS will coordinate with the concerned agencies, organizations and individuals in: (i) preventing and combating money laundering-related offenses; organizing receipt and processing of information on money laundering-related offenses; (ii) popularizing and educating in the prevention and combat of money laundering; (iii) organizing forces to investigate money laundering-related offenses; guiding other agencies to conduct preliminary investigations of money laundering-related offenses according to the provisions of criminal procedure law; informing the findings of the investigations of money laundering-related cases to the Vietnam State Bank; (iv) exchanging necessary information and documents on new techniques employed by criminals in money laundering activities at home and abroad with the Vietnam State Bank through the anti-money laundering information center; (v) training personnel engaging in investigating, preventing and combating money laundering-related offenses.

3.3.2. The State Bank of Vietnam

The duties of the State Bank of Vietnam (SBV), as listed in Decree No. 156/2013/ND-CP dated 11th November 11, 2013, defining the functions, tasks, powers and organizational structure of the State Bank of Vietnam, include coordinating with

concerned agencies in formulating anti-money laundering policies and plans and organizing the implementation of these policies and plans.

3.3.3. Anti Money Laundering Department

Based on Decree No. 74/2005/ND-CP of 07th June 2005 on prevention and combat of money laundering, SBV established the Anti-Money Laundering Information Center. In 2009, the Anti-Money Laundering Information Center was annexed with 03 other agencies and changed the name to the Anti-Money Laundering Department (AMLDD). It is a part of SBV. According to international standards and its functions, AMLDD acts as a national center for receiving, analyzing and transferring information related to money laundering, terrorism financing and other money laundering –related crimes. In this regard, it can be seen that AMLDD acts as the Financial Intelligence Unit (FIU) of Vietnam.

3.3.4. Non-governmental organisations

On 01st March, 2012, Vietnam issued Decree No. 12/2012/ND-CP on registration and management of activities of non-governmental organizations (NGOs)²². The Article 4 stipulates foreign NGOs are prohibited from organizing or carrying out or participating in activities related to money laundering or terrorism. In addition, biannually and annually, the chief NGOs must send reports on activities in Vietnam to the authorities where they register certification. The content of reports will focus on auditing and providing documents related to their activities.

3.3.5. International cooperation and training activities

Vietnam cooperates with regional, multilateral, and international partners to combat money laundering and financial crimes. For example, in 2012, Vietnam successfully hosted model conference on anti-money laundering and counter-terrorism financing. In 2019, Vietnam organized multilateral assessment of the Asia/Pacific Group on Money Laundering (APG) on Vietnam's anti-money laundering and terrorism financing mechanism. Furthermore, Vietnam has signed Memorandum of Understanding (MOUs) for information exchange with other foreign anti-money laundering agencies organizations, including: Malaysia (2009), Indonesia (2010), Laos (2011), Cambodia (2012), South Korea (2013), Thailand (2013), Japan (2013), Bangladesh (2014), Russia (2018).

In term of training activities, Vietnam understand the importance of improving knowledge for personals getting involved in the fight against money laundering in Vietnam. The content of training focuses on the provisions of law and internal regulations on prevention of money laundering; Methods and tricks of money laundering; Investigative skills, forensic accounting, analysis of suspicious transactions, mutual legal assistance for criminal matters and asset forfeiture.

---

²² See more at <https://vanbanphapluat.co/decreed-no-12-2012-nd-cp-on-registration-and-management-of-activities-of-non-gov>

4. Conclusion

To conclude, it can be said that, Vietnam has gradually developed its anti-money laundering legal framework in compliance with international standards. However, the detailed regulations for examining money laundering are still in the development stages. It will take time for Vietnam to address its shortages in legal framework to catch up with the fast pace of change in criminal activities.

Bibliography

1. Alhosani, Waleed. *Anti-Money Laundering A Comparative and Critical Analysis of the UK and UAE's Financial Intelligence Units, Crime and Society*. London: Palgrave Macmillan UK., 2016. p. 3.
2. Bartlett, Brent L. The negative effects of money laundering on economic development. *Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No 5967*, 2002. p. 159.
3. Barone, Raffaella, and Donato Masciandaro. Organized crime, money laundering and legal economy: theory and simulations. *European journal of law and economics* 32, no. 1, 2011. pp. 115-142.
4. Gál István László – Tóth Mihály: The Fight against Money Laundering in Hunary. *Journal of Money Laundering Control*, 2004/2. pp. 186-192.
5. Gál István László: A pénzmosás szabályozásának régi és új irányjai a nemzetközi jogban és az EU-jogban. *Európai Jog*, 2007/1. pp. 12-23.
6. George, Barbara Crutchfield, and Kathleen A. Lacey. Crackdown on Money Laundering: A Comparative Analysis of the Feasibility and Effectiveness of Domestic and Multilateral Policy Reforms. *Northwestern Journal of International Law & Business* 23, no. 2, 2003. p. 5.
7. Józán Flóra – Kőhalmi László: Lawyers and Money Laundering. *Journal of Easter-European Criminal Law* 2015/2. pp. 130-136.
8. Józán Flóra – Kőhalmi László: Lawyers and Money Laundering. *Journal In: Pasca, Viorel; Ciopec, Flaviu (eds.) Probleme actuale in dreptul penal European: Conferintele Revistei Journal Of Eastern Criminal Law. Bucaresti. Universul Juridic, (2017) pp. 246-252.*
9. Hopton, Doug. *Money Laundering: A Concise Guide for all Businesses*. Gower Publishing, Ltd, 2009. p. 1.
10. Leong, Angela Veng Mei: The disruption of international organized crime: an analysis of legal and non-legal strategies. *Routledge*, 2016. p. 41.
11. Nguyen Le, Chat. The growing threat of money laundering to Vietnam: The necessary of intensive countermeasures. *Journal of Money Laundering Control* 16, no. 4, 2013. pp. 321-332.
12. Lilley, Peter. *Dirty dealing: the untold truth about global money laundering, international crime and terrorism*. Kogan Page Publishers, 2003. p. 5
13. Ryder, Nicholas. *Money Laundering-an Endless Cycle?: A Comparative Analysis of the Anti-money Laundering Policies in the United States of America, the United Kingdom, Australia and Canada*. Routledge, 2012, p. 2.
14. Schneider, Friedrich, and Ursula Windischbauer. Money laundering: some facts. *European Journal of Law and Economics* 26, no. 3, 2008. p. 392.
15. Schott, Paul Allan: *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX*, World Bank, Washington DC, 2006, p. 2.
16. Tóth Dávid – Gál István László – Kőhalmi László: Organized Crime in Hunary. *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2015/1. pp.22-27.

17. Unger, Brigitte: Money laundering regulation: from Al Capone to Al Qaeda in *Research Handbook on Money Laundering*. Edward Elgar Publishing, 2013. p. 19.
18. Unger, Brigitte, and Daan Van der Linde, eds. *Research handbook on money laundering*. Edward Elgar Publishing, 2013. p. 105.
19. Vietnews. Risk of money laundering in Vietnam assessed at 'average level', 2019. <https://vietnamnews.vn/economy/520017/risk-of-money-laundering-in-viet-nam-assessed-at-average-level.html> (12/22/2019)

Upal Aditya Oikya* : Stages of Genocide & its relevance to the Bangladesh Liberation War, 1971

Reviewed by Dr. habil. Ágoston Mohay Ph.D.

1. Prelude

The liberation war of Bangladesh, 1971 saw one of the most notorious genocides in history, with countless rapes, mass killings and atrocity crimes including genocide, crimes against humanity and war crimes, committed indiscriminately by the west Pakistan military (now Pakistan), along with the collaborators/militia (razakars).¹ Beginning with the start of ‘operation searchlight’ on 25 March 1971 and continuing throughout the liberation war, there were widespread violations of human rights and humanitarian laws in east Pakistan.² During the war, they have carried out a systematic execution of the leading Bengali intellectuals. Minorities of Bangladesh, especially the Hindus were specific targets of the Pakistani army and militia. There was widespread killing of Hindu males and rapes of women. More than 60% of the Bengali refugees that had fled to India were Hindus. The widespread violence against Hindus was motivated by a policy to purify East Pakistan of what was seen as Hindu and Indian influences.

The history of West Pakistani massacres in Bangladesh can be divided into three distinct phases.³ The very first phase began in Dhaka towards the end of March 1971. Numerous eye-witness accounts on the spot have revealed that the west Pakistani troops went on a weeklong rampage of murder and terror, mainly in Dhaka. Their principal target was the local intelligentsia. Thus, during the first phase of the war, they have carried out a systematic execution of the leading Bengali intellectuals. At least 50 scholars and intellectuals of Bangladesh including professors of Dhaka University were shot dead by the West Pakistani army. Dr. G.C. Deb, Dr. Muzaffar Ahmed Choudhury, Dr. A. Rashid and Dr. A. Sharif – all heads of department of the university were among those shot dead. All the resident girl students of Dhaka University were missing. According to an eyewitness account, the whole of Dhaka town and its suburbs were the scene of the Pakistani army’s wanton and almost unchallenged atrocities. Most importantly, the army gave no warning before indulging in arson and butchery. They fired at each and every citizen they met, shot or trampled children to death. Those who peered through the windows were sprayed by bullets. In

---

* Upal Aditya Oikya, LL.M (Maritime Law), LL.B, is a Ph.D. (International Law) Fellow at University of Pecs, Hungary. He is also associated with South Asian Journal of Law & Policy (ISSN: 2616-8197) as Management & Policy Chief. Email: upal.aditya.oikya@ajk.pte.hu.

¹ M Rafiqul Islam: National Trails of International Crimes in Bangladesh: Transitional Justice as Reflected in Judgments. The University Press Limited, Dhaka. 2019.p.1.

² Miriam Beringmeier: The International Crimes Tribunal in Bangladesh: Critical Appraisal of Legal Framework and Jurisprudence. BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2018. p.5.

³ B.N. Mehrish: War Crimes and Genocide: The Trial of Pakistani War Criminals. Orient Publishers, New Delhi, 1972 p.10.

fact, the entire Dhaka town looked like a graveyard with thousands of vultures and dogs relishing the dead bodies to their great delight.⁴

The second phase of the slaughter campaign started soon after the happening in Dhaka. Islamabad decided that the best way to end the threat to its dominance over Bangladesh was to destroy or drive out an entire section of the population that was sympathetic to the Awami League. This campaign was directed particularly against the Bengali population. Giving evidence of the atrocities, committed by the army of Pakistan, United States Senator Adlai Stevenson observed at a news conference that the atrocities were “a calculated policy to extinguish Bengali culture”. This was truly genocide. It was the case of killing or causing “serious bodily or mental harm” to members of a group “with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical racial or religious group”.⁵

The third phase began around the time of the surrender of the West Pakistani troops to the combined forces of the Indian Army and Mukti Bahini in Dhaka. Just before they surrender, West Pakistani soldiers and the para-military forces under their command – the so-called Al-Badr, Al-Shams and other Razakar groups – sought out Bengali intellectuals and brutally mutilated and murdered them in a last desperate act of frustrated vengeance. Many bodies were discovered in places as widely separated as Khulna, Dhaka, Sylhet, Brahmanbaria and in other places in Bangladesh. Prominent professors, journalists, doctors, artists, engineers, writers were rounded up by Pakistan army and the Razakar (collaborator) militia in Dhaka, blindfolded, taken to torture cells in Mirpur, Mohammadpur, Nakhhalpara, Rajarbagh and other locations in different sections of the city to be executed en masse in the killing fields, most notably at Rayerbazar and Mirpur.⁶

2. Genocide Debates

A few scholars have discussed the controversial topic of whether and against whom genocide was committed during Bangladesh’s liberation war.⁷ However, it is true that there is no extensive research in the field of genocide studies on the events of 1971. In Bangladesh, it is very common for people to refer to the atrocities of 1971 as genocide.⁸ However, with the use of this term, many people do not intend to make a legal classification but to express the great extent or the gravity of the crimes committed. In fact, there is a general tendency of laymen to use the term ‘genocide’ to describe mass killings of civilians without considering the genocidal intent as required in the legal definition.⁹

The International Commission of Jurists analyzed the question of whether genocide was committed in 1971 based on the definition in Article 2 of the Convention of the

---

⁴ Ibid, p.11.

⁵ Ibid, p.12.

⁶ Ibid, p.12.

⁷ Basher Anik, Birangonas Get Freedom Fighter Status. Dhaka Tribune, 13 October 2015.

⁸ Miriam Beringmeier, The International Crimes Tribunal in Bangladesh: Critical Appraisal of Legal Framework and Jurisprudence. BWM, Berlin, 2018, p. 37.

⁹ Bose, JGR, 2011, 13 (4), pp. 393; International Commission of Jurists, Events In East Pakistan, p. 55.

Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948 (popularly known as Genocide Convention, 1948).¹⁰ According to this definition, a perpetrator of genocide needs to act with the intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group. It could be said that the definition of genocide under section 3(2) (c) of the International Crimes (Tribunals) Act 1973 differs in two respects from the one in the Genocide Convention. Firstly, it includes political groups as targeted groups, and secondly, after the listing of the groups, it contains the words ‘such as’ whereas the definition of the Genocide Convention reads ‘as such’ referring to the groups.¹¹ The commission questioned the claim that the operation of the Pakistani army was conducted with the intent to destroy, in whole or in part, the Bengali nation because the main intention was to prevent political autonomy.¹² Yet, it asserted that there is a prima facie case that, in some cases, genocide with intent to destroy part of the Bengalis might have been committed.¹³ In this regard, one Indian author Sarmila Bose points out that there were also many Bengalis who fought for the Pakistani army. When the Bengalis acting on both sides, then it is difficult to establish the intent to destroy the Bengalis in whole or in part.¹⁴ However, according to Dr. Nayanika Mookherjee, Bose’s book is methodologically inconsistent and appears to be informed by a disdain for Bangladeshis and their movement for political freedom.¹⁵ Her portrayal of East Pakistanis/Bangladeshis as either capable of showing ‘bestial’ violence or being cowards calls into question her neutrality.¹⁶ According to her book, Bangladeshis are prone to melodrama and self-pity, with blind hate and vindictiveness towards the West Pakistani army – not so surprising, given that the violence was perpetrated by the army. To her, Pakistani army personnel is gentle, quiet, kind, honest, “fine men” with good humor and “with no ethnic bias against the Bengalis”. Accepting her account, Ian Jack contended that “it would be more accurate to accuse the Pakistani army of political killing”, while the killing of non-Bengali collaborators and communities by Bengali Muslim civilians counts as genocide. The numbers killed and raped during the Bangladesh war, as noted by Jack, remains a contentious issue. There is no doubt that the figures bandied about – 3 million or 300,000 – are difficult to prove or disprove. In an earlier article, Bose mistrusts Bangladeshi scholars and calls for research to be "conducted by a credible team of international scholars in a systematic and verifiable manner". Yet, in instances in the book where foreign press reports provide documentation of the killings and rapes by the Pakistani army, Bose states: "Foreign press reports are not uniformly reliable sources. Historian Prof Willem van Schendel of the University of Amsterdam, in criticizing Bose's book,

---

¹⁰ International Commission of Jurists, Events In East Pakistan, p. 55

¹¹ Miriam Beringmeier, *The International Crimes Tribunal in Bangladesh: Critical Appraisal of Legal Framework and Jurisprudence*, BWV, Berlin, 2018, p. 37.

¹² International Commission of Jurists, Events In East Pakistan, p. 56.

¹³ International Commission of Jurists, Events In East Pakistan, p. 56-57.

¹⁴ Bose, JGR, 2011, 13 (4), p. 398, at 398.

¹⁵ Nayanika Mookherjee, *This Account of the Bangladesh War Should Not be Seen as Unbiased*, *The Guardian* (8 June 2011) retrieved from - <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/jun/08/bangladesh-liberation-war-sarmila-bose>

¹⁶ Ibid.

suggested: "Debunking is an important, indeed necessary, historical genre in all war historiographies but ... it is only helpful and effective if it adheres to the highest professional and ethical standards." So in asking others that we pay attention, Jack should also find out about the living and dead who are un-reckoned as a result of Bose's inconsistent documentation of Bangladesh's horrific losses. Moreover, Bose completely ignored the aspect of collaborators (popularly known as *Razakar*) in terms of conducts of huge atrocities along with the Pakistani army.

On the other hand, Jahan holds that genocide was committed but argued that the reason behind the atrocities was to terrorize the population and to achieve submission.¹⁷ As she argued on this babble ground, thus it is obvious that the aims of the commission of the atrocities would not be amount to 'genocidal intent'. Invoking the memoirs of General Ayub Khan from 1967, he outlines the characteristics of Bengalis and describes them as inferior.¹⁸ Thus, if we sincerely check the actions formulated by Dr. Gregory H. Stanton, we will find the relevance of this issue with 'Dehumanization', where one group treats another group as second-class citizens or inferior within a State. Thus, when a group of people is thought of as "less than human" it is easier for the dominant group in control to murder them.¹⁹

International Commission of Jurists further analyzed the perpetration of genocide with regard to the different target groups of the Pakistani army. Throughout the war, the Pakistani army had three main target groups: members of the Awami League (political party), students, and Hindus.²⁰ According to Miriam Beringmeier as well as International Commission of Jurists, genocide was not committed with respect to students or Awami league members because political groups are not included in the definition of genocide in the Genocide Convention, 1948! But, they agreed that there was 'a strong prima facie case' that genocide was committed against the Hindu population in East Pakistan because evidence has shown that Hindus were killed purely because of their religious affiliation.²¹

Interestingly after getting independence, the Bangladesh government enacted legislation named *International Crimes (Tribunals) Act, 1973* where the Act defines Genocide as those acts that are committed against a national, ethnic, racial, religious, or political group. The definition and legal elements of the crime of genocide are by and large similar to that of genocide under Article 2 of the Genocide Convention 1948 and Article 6 of ICC Statute 1998, however, the definition of genocide in the 1973 Act includes 'political group' as yet another 'target group' in addition to the groups listed in the Genocide Convention and ICC Statute.²² Several authors argued that atrocities committed upon the Awami League members and students cannot be termed as genocide, only because the Genocide Convention and ICC Statute does not have that term (political group) in their definition! Bangladesh experienced genocidal

---

¹⁷ Jahan, in: Jones (eds.), *Genocide*, Vol. 2, p. 282, at 286.

¹⁸ Mohammad Ayub Khan, *Friends not Masters*. Oxford University Press, 1967. p. 187.

¹⁹ Dr. Gregory H. Stanton: *Ten Stages of Genocide* <<http://genocidewatch.net/wp-content/uploads/2012/06/The-Ten-Stages-of-Genocide-handout.pdf>>

²⁰ International Commission of Jurists, *Events in East Pakistan*, p. 56.

²¹ International Commission of Jurists, *Events in East Pakistan*, p. 57.

²² M Rafiqul Islam: *National Trails of International Crimes in Bangladesh: Transitional Justice as Reflected in Judgments*. The University Press Limited, Dhaka. 2019.p. 107.

carnages engineered and executed to further the political ideology of Pakistan and pro-Pakistani political parties in 1971. Therefore, Professor M. Rafiqul Islam stated that the inclusion of ‘political group’ in the 1973 Act bears contextual merit and does not appear to be inconsistent with international law prohibiting genocide in its all forms and manifestations.²³ He further added that there is nothing in the legislative history of the Genocide Convention to suggest that its member States are overtly prevented from expanding the ambit of the definition of genocide in their domestic legislation.²⁴ In support of his statement, Prof. Islam explained that the definition of genocide formulated by the UN General Assembly, 1946 includes the ‘political group’ or ‘any other groups’. This inclusion reflects the definition of genocide formulated by the UN General Assembly in 1946 as follow:

Many instances of such crimes of genocide have occurred when racial, religious, political, and other groups have been destroyed, entirely or in part ... and whether the crime is committed on religious, racial, political or any other grounds – are punishable;... invites the Member States to enact the necessary legislation for the prevention and punishment of this crime.²⁵

But in the final text, it was purposefully weakened by dropping the terms – ‘political group’ along with ‘cultural genocide’ and ‘universal jurisdiction’, ‘among others’ – for the sake of reducing the number of contentious issues to secure consensus.²⁶ The negotiating parties, particularly the permanent members of the UN Security Council, accorded priority to their:

National interest and State sovereignty rights over the development of a treaty capable of achieving the full international prohibition of genocide. The permanent members worked to ensure that they would not be implicated in the commission of genocide and that the Genocide Convention could not be used to justify interference in their internal affairs.²⁷

However, this action ultimately demonstrated a lack of commitment by some influential UN members which diminished the preventive efficiency of the Genocide Convention.²⁸ As per Dr. Islam, this adoption of the intentionally weakened text is also largely attributable to ‘the obstinate refusal to modify the definition is not explained by some innate conservatism in the international lawmaking process’ and

---

²³ Ibid, p. 109.

²⁴ Ibid, p. 109.

²⁵ Antonio Cassese, Affirmation of the principles of international law recognized by the charter of the Nürnberg tribunal. Retrieved from https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_e.pdf (accessed on 06 June 2020).

²⁶ Ibid, p. 108.

²⁷ Jeffrey Bachman, The Genocide Convention and the Politics of Genocide Non-prevention,” (PhD diss. The Law and Public Policy Program, northeastern University, Boston, May 2013), Abstract, retrieved from <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:1538/fulltext.pdf> (accessed on 06 June 2020); Frank Chalk, Genocide in the 20th Century: Definitions of Genocide and their Implications for Prediction and Prevention, *Holocaust and Genocide Studies* 4, no. 2 (1989): 149-60.

²⁸ Ibid, p. 108.

the gap of the narrow definition has subsequently been expanded by broadening the range of groups and growing list of genocidal acts ‘inspired by developments in international human rights law’.²⁹ As mentioned above, there is nothing in the legislative history of the Genocide Convention to suggest that its member States are overtly prevented from expanding the ambit of the definition of genocide in their domestic legislation.³⁰ As per Bangladesh experience, genocide had been engineered and executed where political ideology and political party was one of the targets, thus the inclusion of ‘political group’ in the definition genocide in the *International Crimes (Tribunals) Act, 1973* bears contextual merit and does not appear to be inconsistent with international law prohibiting genocide in its all forms and manifestations.³¹

3. Contribution of Dr. Gregory H. Stanton for formulating the “ten stages of genocide”

According to the Genocide Convention, 1948, Genocide is defined as:

[...] any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such:

- (a) killing members of the group³²;
- (b) causing serious bodily or mental harm to members of the group³³;
- (c) deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part³⁴;
- (d) imposing measures intended to prevent births within the group³⁵;
- (e) forcibly transferring children of the group to another group³⁶.

For analyzing each and every Genocide, Dr. Gregory H. Stanton, a Professor at Mary Washington University, USA, developed a formula, which is popularly known as “Ten stages of genocide”.³⁷ By knowing the stages of genocide, citizens are better equipped to identify the warning signs and stop the process from continuing. At each stage, preventive measures can stop it. Now let us analyze this formula in relation to the Bangladesh liberation war, 1971.

3.1. Genocide Analysis

---

²⁹ William Schabas, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Introductory Note, Un Office of Legal Affairs, Retrieved from <https://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html> (accesses on 6 June 2020); Henry King Jr et al., Origins of the Genocide Convention, Case Western Reserve of International Law 40, no 1 (2007 ~ 2008): 13-34.

³⁰ Note 1, p. 109.

³¹ Ibid.

³² The Genocide Convention, 1948

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Dr. Gregory H. Stanton: Ten Stages of Genocide <<http://genocidewatch.net/wp-content/uploads/2012/06/The-Ten-Stages-of-Genocide-handout.pdf>>

3.1.1. Classification

Firstly, people are being categorized by their ethnicity, race, religion, or nationality, such as German and Jew, Hutu and Tutsi. Because it always have been the case that whenever the societies are too segregated or divided, that society faces the genocide after some time.³⁸ But, at this early stage, by developing the opportunities for people from different ethnic, social, national or religious backgrounds to work and live together can prevent the genocide to happen., which undoubtedly allow its people to become more tolerant and understandable to each other.³⁹ This common ground is vital to the early prevention of genocide.⁴⁰ As in this stage, people are divided between “them vs. us”, the similar action could be found in Bangladesh case as well. Even though after the division of United India, East & West Pakistan was a single nation, but there was a huge difference in their culture and traditions. West Pakistan always saw the east Pakistani (Islamic) traditions as impure. Always West Pakistan rulers neglected East Pakistan in a best possible way, in terms of politics, in terms of development, and never tried to break the segregation among the society.

3.1.2. Symbolization

According to Dr. Stanton, at this stage, people are given names or other symbols to the classifications of their ethnicity, race, religion, or nationality.⁴¹ We can see in the case of Jews that Nazi rulers forces Jews to have yellow star as their symbol to display in public, as well as blue scarf for people from the Eastern Zone in Khmer Rouge Cambodia, because the classification and symbolization were combined with hatred, and as a result symbols may be forced upon unwilling members of minority groups.⁴² To combat the stage of symbolization, hate speech and hate symbols can be forbidden by taking proper legal steps. Another issue is if the civil society do not support, these legal restrictions will fail. In Bangladesh case, the Pakistani rulers never listen to civil society and intentionally created a culture of hatred. Consequently, East Pakistani people were often compared to monkeys and chickens in West Pakistan (read the book of Mohammad Ayub Khan, Friends not master).

3.1.3. Discrimination

When it goes further in discrimination stage, we can see that the dominant group usually uses social customs, laws, and political power to deny the rights of other groups.⁴³ In some worst cases, the minority (the powerless) groups might not be even given their full civil rights or even citizenship. For example, the Nazi ruler adopted the Nuremberg Laws of 1935 in which stripped the Jews people of their German

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

citizenship and prohibited their employment by the government and by universities.⁴⁴ Similarly, in 1948, Mohammad Ali Jinnah, Governor-General of West Pakistan, without any prior announcement or political consensus, declared that the State language of Pakistan shall be “Urdu”, despite the language being the minority language, and anyone who supported the use of Bangla language was often declared as a communist and a traitor.

3.1.4. Dehumanization

At this stage, the members of the persecuted group often treated as second-class citizen and often compared with animals, parasites, insects, or diseases.⁴⁵ It becomes easy to persecute the maltreated group if they are seen as “less than human”.⁴⁶ Any country which is on the verge of committing genocide, its political framework become autocratic in nature, and as consequence, the broad *freedom of speech* protected as basic human rights often get restricted as it was back in Pakistan. West Pakistan always treated the East Pakistani (Bangladesh) people as second-class citizens of the country. And as a result, in terms of economic, infrastructure & social development, East Pakistan was always deprived of. The first-ever national election of Pakistan held in 1970 and East Pakistan based Awami league party won a majority vote, however, West Pakistan prevented the East to make their own government.

3.1.5. Organization

According to Dr. Stanton, genocide is always organized, usually by the state, though sometimes informally or by terrorist groups.⁴⁷ In this process, often the military units (Army) makes plan, get trained and armed for genocidal killings. Despite achieving the victory in the 1970’s election, when East Pakistani leaders and people saw that West Pakistan denied providing them the legitimate power to govern the State, they revolted against that decision. Nonetheless, the West Pakistani rulers arrested many leaders of East including Bangabandhu Shiekh Mujibur Rahman (the father of the Nation of Bangladesh), and the State approved ‘operation searchlight’, an action by the Pakistani army to combat the Bengali resistance in protests.

3.1.6. Polarization

In this stage, generally, extremists drive the groups apart and often broadcast propaganda that reinforces prejudice and hate.⁴⁸ In some cases, laws may forbid intermarriage or social interaction between the groups, and the moderate leaders who are best able to prevent genocide are often the first to be assassinated.⁴⁹ Pro-war polarizing propaganda begins to emerge in West Pakistan from the 1970’s election.

---

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

As mentioned above, despite the unjust illegitimate decision of West Pakistan, Pakistani Army started arresting prominent leaders and intellectuals and started killing them along with innocent unarmed people through their military strategy – ‘operation searchlight’.

3.1.7. *Preparation*

The “Final Solution” drawn by the perpetrator group leaders towards the targeted group in question.⁵⁰ Most of the time, they use euphemisms to cloak their intentions, such as referring to their goals as ‘ethnic cleansing’, ‘purification’, or ‘counter-terrorism’.⁵¹ Often the dominant group leaders incite the illegal prosecution and provoke to commit genocide, both crimes under Article 3 of the Genocide Convention.⁵² In Bangladesh's case, the intention was purifying the blood because East Pakistan's culture was seen as influenced by Hindu and India, the enemy State of West Pakistan.

3.1.8. *Persecution*

Because of the victims' ethnic, racial, cultural or religious identity, they are always identified and separated out, and death lists are drawn up.⁵³ In the state-sponsored genocide, members of victim groups may be forced to wear identifying symbols such as yellow star or blue scarf and their property is often confiscated.⁵⁴ Sometimes they are even segregated into ghettos, deported into concentration camps, or confined to a famine-struck region and starved.⁵⁵ At this stage, the genocidal massacres begin. Crimes mentioned above are nothing but acts of genocide because they intentionally destroy part of a group. According to Kalyan Chowdhury, “the fact that the Hindus, who account for three-fourths of the refugees and a majority of the dead, have borne the severest brunt of the army, razakars and peace committees, are generally accepted by the Bangladeshi people. Many eyewitnesses admitted that soldiers used to rake-off ‘lungis’ (sarong) of prisoners in the detention camps to see if they were circumcised, which is obligatory for Muslims. Those who were not were usually shot. Commented one British journalist: ‘it is the most incredible calculated thing since the days of the Nazis in Poland’.” Hindus were not only the victims of the identification process of genocide. Clare Hollingworth wrote in Sunday Telegraph on August 1, 1971, that “the army had deliberately attacked three Christian villages of Loodaria, Nalchata and Laripara near Dacca, situated on the branch railway line which runs from Tungi to

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Article III: The following acts shall be punishable: (a) Genocide; (b) Conspiracy to commit genocide (c) Direct and public incitement to commit genocide; (d) Attempt to commit genocide; (e) Complicity in genocide.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ ibid

⁵⁵ Ibid.

Arikhola on a high embankment, rendering about 4000 (four thousand) Christian villagers homeless, before killing and rounding-up a few hundred.”⁵⁶

3.1.9. Extermination

As the perpetrator groups do not consider the persecuted groups as fully human beings, thus they start Extermination which quickly becomes the mass killing legally called "genocide".⁵⁷ Just on the first day of 'operation searchlight', over 7,000 people perished and over 30,000 in a week died. Following operation searchlight, West Pakistan has carried out a systematic execution of the leading Bengali intellectuals. At least 50 scholars and intellectuals of Bangladesh including professors of Dhaka University were shot dead by the West Pakistani army. Dr. G.C. Deb, Dr. Muzaffar Ahmed Choudhury, Dr. A. Rashid and Dr. A. Sharif – all heads of department of the university were among those shot dead. All the resident girl students of Dhaka University were missing. Minorities of Bangladesh, especially the Hindus were specific targets of the Pakistani army and militia. There was widespread killing of Hindu males and rapes of women. More than 60% of the Bengali refugees that had fled to India were Hindus. The widespread violence against Hindus was motivated by a policy to purify East Pakistan of what was seen as Hindu and Indian influences. The Pakistani army continued the killings and targeted the male gender in East who could resist the "pacification" of East Pakistan. Women were targeted for rape (wartime rape). Over the whole 267-day event, death tolls have been assumed to be almost 03 million (Bangladesh genocide archive and *Pravda*).

The Christian priests, the Rev. John Hastings and the Rev. John Glapher, in a joint letter to the Guardian, wrote on May 27, 1971:

“We saw the amputation of a mother’s arm and a child’s foot. These were too far from the border. Gangrene developed from their bullet wounds. Many say their daughters were raped, and the heads of children smashed in. some watched their husbands, sons, and grandsons tied up at the wrists and shot in more selective male elimination. No sedative will calm a girl now a Bongaon hospital on West-Bengal border-she is in a permanent delirium crying, ‘they will kill us all, they will kill us all.....’ next to her is a girl still trembling from day-long raping and a vaginal bayonet wound. About 400 were killed in Chuadanga while on their way to India, surrounded and massacred.”

3.1.10. Denial

Denial is the final phase that always follows a genocide.⁵⁸ The perpetrators of genocide dig up the mass graves, burn the bodies, try to cover up the evidence and intimidate the witnesses.⁵⁹ Most of the time, the crimes committed towards the victims are being denied by them and their next generation, and rather blame the victims. They

---

⁵⁶ Kalyan Chaudhuri, *Genocide in Bangladesh*, Orient Longman, Bombay, 1972.

⁵⁷ Note 17, *Ibid*.

⁵⁸ *Ibid*.

⁵⁹ *Ibid*.

block investigations of the crimes as the Pakistani government did after 1971 war. The best retort to such crimes is punishment by an international tribunal or national courts, where the evidence could be heard, and the perpetrators could be punished. In Bangladesh's case, to prosecute the war criminals and their auxiliary force, Bangladesh started preparing legislation. The government of Bangladesh enacted the 'Bangladesh Collaborators (Special Tribunal) Order 1972' to prosecute those who did not side with the nationalist cause in the Liberation War or politically opposed the liberation war or willingly cooperated with the Pakistan Army or committed criminal acts. About 2,884 cases were filed under this law until October 1973, where 752 were given punishment. Later, to prosecute the war criminals, the '*International Crimes (tribunals) Act 1973*' was enacted, which has a very significant value to the universal criminal justice mechanism, because of its complementarity provisions to the present International Criminal Court. Regarding recognition of the genocide, the Pakistani government denies any such atrocities to date. They claim that the reporters of the conflict were 'enemy agents' against the state (1971). The United Nations never investigated claims of genocide in East Pakistan. East Pakistan wanted to try the 195 POWs for war crimes who were placed in the Indian prison after victory, all got away with no sentence.

4. Closing Remarks

International Crimes (tribunals) Act 1973's definition of genocide is consistent with the international law of genocide, which combines two essential elements of genocide – the physical commission of genocidal acts (*actus reus*) and the mental intent (*mens rea*) to commit genocide.

Acts of the physical or biological destruction of a target group are the *prima facie* evidence of genocide, which becomes conclusive if carried out with the intent of achieving the destruction of the group, in whole or in part. The mass killing and /or ethnic cleansing of members of a group may intuitively be seen as a part of genocide, but such acts do not *ipso facto* constitute genocide unless there is an underlying intention to physically destroy that target group totally or partially. It is in this sense that genocide is an intentional crime. Intention 'is the essential characteristic of genocide which distinguishes it from other serious crimes.'⁶⁰

While it is comparatively easier to prove the physical perpetration of a genocidal act factually, its specific intent to destroy a target group in whole or in part is the hardest requirement to prove before a court of law. Recently in two similar successive cases, the International Court of Justice (ICJ) held that there was ample evidence of the physical commission of the violent acts during the Yugoslav conflict but there was no sufficient evidence to demonstrate the specific intent of the genocide acts. As such, also International Criminal acts (such as war crimes, crimes against humanity, and ethnic cleansing) were committed, they fall short of genocide for want of specific intent to destroy the target group. The ICJ concluded that the physical acts mentioned

---

⁶⁰ Case concerning the application of the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (*Croatia v. Serbia*) judgment of February 3, 2015 [2015] ICJ reports 3, Para 132 .

in Article 2 of the Genocide Convention ‘were not committed with the specific intent required for them to be characterized as acts of genocide’.⁶¹

As there are no prescribed criteria in the genocide convention for the determination of the presence of the mental element or *mens rea* of genocide, as a result, its determination process is largely decentralized and varies from case to case depending upon the criminal acts physically committed under specific circumstances. In such a decentralized process, ad hoc international crimes tribunals have exercised their judicial autonomy in the articulation of the features of genocidal intent. Genocide is generally regarded as the most serious mass crime – the ‘crime of crimes’⁶² and its international basis should be to destroy a group and it should target at least a substantial number or part of that group.⁶³

It is very important to note that the real challenge for the determination of genocidal intent in cases where there is no confession by the accused or/and direct or explicit evidence of such intention. In such cases, judicial bodies often opt for inference to be made from the submitted evidence, facts, and circumstances under which alleged criminal acts have physically been committed. There is precise because the physical and mental constituent elements of genocide are interlinked. Indeed, the ICJ in its recent judgment in *Croatia v. Serbia* observed that ‘the determination of *actus reus* required an inquiry into intent... the characterization of the act and their mutual relationship can contribute to the inference of intent.’⁶⁴

According to the *Akayesu case*, ICTR also deduced the genocidal intent from nature, intensity, and circumstances of the genocidal acts. It observed that:

“The intent is a mental factor that is difficult, even impossible, to determine.

This is the reason why, in the absence of a confession from the accused, is intent can be inferred from a certain number of presumptions of fact. It is possible to deduce the genocidal intent inherent in a particular act charged from the general context of the perpetration of other culpable acts systematically directed against that same group, whether these acts were committed by the same offender or by others. Other factors such as the scale of atrocities committed general nature, in a region or a country, or Furthermore, the fact of deliberately and systematically victims on account of their membership of a particular group, while excluding the members of other groups, can enable to infer the genocidal intent of a particular act.”⁶⁵

In *Kayishema and Ruzindana* case, the ICTR maintained that ‘the physical targeting of a group or their property, the use of derogatory language towards a member of the target group, the weapon employed and the extent of bodily injury, the methodical way of planning, the systematic manner of killing’ was the evidence of intent to

---

⁶¹ Ibid, *Croatia v. Serbia*, para. 440, 515.

⁶² Carsten Stahn: *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2019. p.12.

⁶³ Nehema Robinson: *The Genocide Convention: A Commentary*. Institute of Jewish Affairs, New York, 1960. p. 60.

⁶⁴ *Croatia v. Serbia*, ICJ Judgment of February 3, 2015., note 6, para 130.

⁶⁵ *Prosecutor v Akayesu*, note 12, para 523, also para 512, 524.

destroy the group.⁶⁶ The genocidal intent is a psychological Nexus between the physical result of the act and the mental state of the perpetrator.⁶⁷

In Bangladesh's experience, the physical Commission of this type of acts has been established through tangible evidence as a matter of fact which has demonstrated the *actus reus* required in the definition of genocide under the 1973 Act.⁶⁸ this *actus reus* became a historical fact of common knowledge,⁶⁹ rendering it airless disrupted and challenging issues in most cases.⁷⁰ If we narrowly analyze the cruel actions [and atrocities] committed by the Pakistan Army during 1971, it would be precisely easier to grasp that all the ingredients of genocide are present in Bangladesh's case.

There is nothing in International Criminal law and the ICC statute that prevents Bangladesh from holding this exclusive domestic trial belatedly.⁷¹ it is an inherent sovereign right and internationally assigned duty of Bangladesh to hold this trial. Even if one goes by the ICC complementarity principle, Bangladesh has the primacy of jurisdiction. Bangladesh has no option to resort to the ICC which cannot exercise jurisdiction retrospectively over the crimes committed in 1971, but the culpability and the criminal responsibility do not wash away with the passage of time and bringing the perpetrators of international crimes to justice is not barred by any time limitation.⁷² Therefore, for upholding the international justice process, it is time demand to recognize the atrocities committed during the liberation war as genocide, internationally, which will undoubtedly help the transitional justice mechanism for the reconciliation of the post-war society of Bangladesh.

---

⁶⁶ Prosecutor v Clement Kayishema and Obed Ruzindana, ICTR-95-1-T, trial judgment of May 21, 1999, para 93, 533.

⁶⁷ Prosecutor v Alfred Mesema, ICTR-96-13-T, trial judgment of January 27, 2000, para 166.

⁶⁸ Note 1, p. 116.

⁶⁹ For an extensive revealing materials and eye-witness account of genocide in Bangladesh in 1971, see Sayeedi appeal judgement, p. 398-448.

⁷⁰ Note 64, *ibid*.

⁷¹ Note 1, p.480.

⁷² *Ibid*.

Bibliography

Books

1. Antonio Cassese, Affirmation of the principles of international law recognized by the charter of the Nürnberg tribunal. Retrieved from https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_e.pdf (accessed on 06 June 2020)
2. B.N. Mehrish: War Crimes and Genocide: The Trial of Pakistani War Criminals. Oriental Publishers, New Delhi, 1972.
3. Carsten Stahn: A Critical Introduction to International Criminal Law. Cambridge University Press, Cambridge, 2019.
4. Kalyan Chaudhuri, Genocide in Bangladesh. Orient Longman, Bombay, 1972
5. M Rafiqul Islam: National Trails of International Crimes in Bangladesh: Transitional Justice as Reflected in Judgments. The University Press Limited, Dhaka. 2019.p.1.
6. Miriam Beringmeier: The International Crimes Tribunal in Bangladesh: Critical Appraisal of Legal Framework and Jurisprudence. BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2018.
7. Mohammad Ayub Khan, Friends not Masters (a political autobiography). Oxford University Press, 1967.
8. Nehema Robinson: The Genocide Convention: A Commentary. Institute of Jewish Affairs, New York, 1960.
9. William Schabas, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Introductory Note, Un Office of Legal Affairs, Retrieved from <https://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html> (accessed on 6 June 2020)

Journal Articles

10. Frank Chalk, Genocide in the 20th Century: Definitions of Genocide and their Implications for Prediction and Prevention, *Holocaust and Genocide Studies* 4, no. 2 (1989): p. 149-60.
11. Henry King Jr et al., Origins of the Genocide Convention, *Case Western Reserve of International Law* 40, no 1 (2007 ~ 2008): p. 13-34.

News Articles

12. Basher Anik, Birangonas Get Freedom Fighter Status, Dhaka Tribune, 13 October 2015.
13. Nayanika Mookherjee, This Account of the Bangladesh War Should Not be seen as Unbiased, *The Guardian* (8 June 2011) retrieved from – <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/jun/08/bangladesh-liberation-war-sarmila-bose>.

Reports

14. International Commission of Jurists, Events In East Pakistan (1972)

Ph.D. Dissertation

15. Jeffrey Bachman, "The Genocide Convention and the Politics of Genocide Non-prevention," (Ph.D. diss. The Law and Public Policy Program, northeastern University, Boston, May 2013), Abstract, retrieved from <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:1538/fulltext.pdf> (accessed on 06 June 2020)

Statutes

16. The Genocide Convention, 1948
17. The International Crimes (Tribunals) Act 1973

Case Law

18. Croatia v. Serbia, the judgment of February 3, 2015 [2015] ICJ reports 3, Para 132.
19. Prosecutor v Akayesu, note 12, para 523, also para 512, 524.
20. Prosecutor v Clement Kayishema and Obed Ruzindana, ICTR-95-1-T, the trial judgment of May 21, 1999, para 93, 533.
21. Prosecutor v Alfred Mesema, ICTR-96-13-T, the trial judgment of January 27, 2000, para 166.
22. Prosecutor vs Sayeedi, appeal judgment, p. 398-448.

